Çiğdem
BAYRAKTAR ÖR

SÖR SİYONİST

"İngiltere'den Filistin'e Toprak Kavgası"

YEDİTEPE

SÖR SİYONİST

"İngiltere'den Filistin'e Toprak Kavgası"

Çiğdem Bayraktar Ör

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

Editör: Aykut Can

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-5200-04-6

Yeditepe Yayınevi: 181
Araştırma İnceleme: 151

1. Baskı: Kasım 2012

Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com
online alış-veriş: www.kitapadresi.com

SÖR SİYONİST

"İngiltere'den Filistin'e Toprak Kavgası"

Çiğdem BAYRAKTAR ÖR

YEDİTEPE

İstanbul 2012

ÇİĞDEM BAYRAKTAR ÖR

1 Ağustos 1981 İstanbul doğumlu olan Çiğdem Bayraktar Ör, Nişantaşı Kız Lisesi'nden sonra gittiği Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-TV-Sinema bölümünü bitirdi. İngiltere'de çeşitli üniversitelerin bakelorya programlarına ve atölye çalışmalarına katıldıktan sonra Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda "II. Abdülhamid Dönemi'nde İngiliz Kamuoyu'nda Filistin'e Göç Meselesi (1876-1908)" başlıklı tezini hazırladı.

Uzun dönem Kanal D, TRT, Anadolu Ajansı gibi ulusal kuruluşların haber ve editoryal departmanlarında çalıştı. Yarışma programları ve tiyatro oyunları yazan Çiğdem Bayraktar Ör, aynı zamanda belgesel film yönetmeni ve senaristtir. Yanısıra Hereke sanatı hakkında çok sayıda makalesi; gerek ulusal, gerek ise uluslararası basında yer almıştır. Bunlardan bazıları MEB müfredatında okutulan kitaplara alınmıştır.

Bayraktar Ör'ün "İsa'nın Sırrı" adında yayımlanmış bir kitabı bulunmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü doktora programına kabul edilmiştir. İngilizce ve Osmanlıca bilmektedir. Evli ve iki çocuk annesidir.

İçindekiler

İkinci Bölüm
FİLİSTİN'E GÖÇ MESELESİNDE THEODORE HERZL'İN FAALİYETLERİ DÖNEMİ

Takdim

Uzun yıllardır kan ve gözyaşı akmasına sebep olan Filistin meselesi, Yahudilerin buraya yerleşme arzuları ve bunu hayata geçirme çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Yahudiler İslam'ın zuhurundan bin yıl önce sürüldükleri ve bir daha egemen olamadıkları İsrail topraklarına bir gün dönme arzusunu daima canlı tutmuşlardı. Bu vaat edilmiş topraklara tekrar kavuşma tutkusuna daha sonraları, Kudüs'ün tepelerinden biri olan Sion'a izafeten Siyonizm adı verilmiştir. Ancak bu hep düşüncelerde kalmış, 19. yüzyıl sonuna kadar fiili bir girişim haline dönüşmemiştir.

Filistin'in Dünya üzerinde bir sorun olarak ortaya çıkması Siyonizm ile bağlantılıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik hareketleri anti-semitizm adı verilen Yahudi düşmanlığını da beraberinde getirdi. Eskiden beri Yahudileri sevmeyen Avrupa ülkelerinde Yahudi aleyhtarlığı birden şiddetlendi. Bu ülkelerden biri de, yaklaşık beş milyon Yahudi'yi barındıran Rusya idi. Rusya'da Yahudilere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmaktaydı. Yahudiler bulundukları şehirlerde, diğer Ruslardan ayrı olarak Getto adı verilen yerleşim merkezlerinde yaşıyorlardı.

1881 yılında Çar İkinci Aleksandr'ın öldürülmesi üzerine Rusya'daki Yahudi düşmanlığı iyice arttı. Yahudilere saldırılar başladı. Bu olay Yahudilerin kitleler halinde Rusya'dan göç etmelerine sebep oldu. Bir taraftan da Yahudiler kendilerini korumak amacıyla "Sion Aşıkları" adlı bir dernek kurdular. Böylece Siyonizm'in ilk adımları atılmış oluyordu. Çünkü derneğin amacı Yahudilerin Filistin ve Kudüs'e yerleşmelerini sağlamaktı.

Rusya'dan sonra Romanya ve Yunanistan'da Yahudi düşmanlığı başladı. Bunun üzerine gerek Romanya'dan, gerekse Avrupa'nın diğer ülkelerinden Yahudiler, kendilerine güvenli ülkeler aramak amacıyla göç etmeye başladılar. Göçlerden bir kısmı da Osmanlı vilayetlerine yönelik oluyordu. Başlangıçta Osmanlı Devleti Rusya, Romanya ve Yunanistan gibi ülkelerde zulüm gören ve bu yüzden bu ülkelerden kaçmak zorunda kalan Yahudileri sahiplenmiş ve onların ülkenin çeşitli vilayetlerinde ikamet etmelerine imkân sağlamıştı. Yahudiler bununla yetinmeyip özelikle Filistin'e yerleşmek istediler. Fakat dönemin Padişahı II. Abdülhamid Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine hiçbir zaman izin vermedi.

Yaşanan bu gelişmeler İngiltere kamuoyu tarafından hassasiyetle takip ediliyordu. Esasında İngiltere, 19. yüzyılın ortalarına doğru Filistin bölgesindeki Yahudilerin himayesi prensibini dış politikasının unsurlarından biri haline getirmişti. Tarihi bir hedef olarak Filistin'e yerleşmenin gerçekleşmesini isteyen bazı güçlü Yahudiler de İngiltere hükümeti nezdinde bir destek bulup hedeflerini gerçekleştirmenin yollarını aramaktaydılar. Dolayısı ile 19. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere, kamuoyu ve devlet olarak Siyonizm'i destekler bir tavır aldı. Yahudilerin Kudüs ve Filistin'e yerleştirilmesi meselesi İngilizlerin öncelikli konuları arasında yer aldı.

Çiğdem Bayraktar Ör, Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Abdülhamid'in iktidar yıllarına denk gelen Filistin meselesi ve Siyonizm ekseninde yaşanan gelişmeleri İngiliz basınını temel

almak suretiyle inceledi. İngilizlerin meseleye bakış açılarını irdeledi. İngiltere'nin Siyonizm'i sahiplenmesi Yahudilere duydukları şefkatten mi kaynaklanıyordu? Yoksa İngiltere onların Britanya yarımadasından uzakta olmalarını tercih ettiği için mi Siyonizm'i destekliyordu? Ya da, eninde sonunda Orta Doğu'ya yerleşme hedeflerine sahip bir ülke olarak, bölgedeki Arap halkının tepkisini kendi üzerine çekmek yerine, Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletinin kurulmasına ön ayak olarak, bu tepkinin doğrudan İsrail'e yönelmesini mi tercih ederdi?

Çiğdem Bayraktar Ör kitabında bu konulara açıklık getiriyor. İngiliz politikasının Filistin meselesinde oynadığı rolü ortaya koyuyor. Zahmetli bir uğraşın sonucu olarak hazırlandığına bizzat şahit olduğum bu kitabından dolayı Çiğdem Bayraktar Ör'ü kutluyorum. Kitap, Siyonizm ve Filistin meselesine ilgi duyanlar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Prof. Dr. Vahdettin Engin

Önsöz

Son yıllarda Türkiye ve İsrail ilişkilerinin dünya siyasetinin önemli unsurlarından biri haline gelmesiyle birlikte, tarihten bugüne intikal eden Türk-Yahudi ilişkilerinde, hiç şüphesiz, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yahudilere bakışı ve Filistin siyaseti son derece değer kazanmıştır. İsrail'in hep söylendiği gibi bir gecede kurulmadığı muhakkaktır. Bugünkü Filistin meselesi aslında, Yahudilerin tarih sahnesine ilk çıktıkları andan itibaren mevcuttur. Uluslararası politika ve sosyo-kültürel yapılanma önceliklerini ilkesel bazda uygulayan Batılı devletlerin, *Kutsal Toprakları* Yahudilere tahsis etme gayretleri, Yahudilere duydukları sempatiden çok, kendileri için çalışacak bir ulusu, stratejik öneme sahip ve kutsiyet atfedilmiş bir bölgeye yerleştirme gayretidir. Bu eser; Filistin ve İsrail çatışmasının kökeninde Batı'nın emperyal devletçilik politikasının ne denli etkin olduğunu ve üstlendiği belirleyiciliği, İsrail'in kurulmasına önayak olmuş İngiliz kamuoyu üzerinden netlikle ortaya koymaktadır. İngiltere'nin, Dr. Herzl'in çabalarıyla birleşen gayelerini yeterince ortaya koyabilmek adına doğrudan İngiliz kamuoyunu yansıtan 19. yüzyıla ait yazılı materyale (gazete, dergi, makale, ilan, karikatür vs.); sonra da gerek Türkçe, gerek ise İngilizce yazılmış ikincil kaynaklara ve yer yer de Osmanlı

arşivi belgelerine dayandırılmıştır. Eser, bugünkü Filistin'in iyice anlaşılabilmesi için geçmişin nazar-ı itibara alınması noktasında pay sahibi olacaktır.

Bu çalışmayı hazırlarken; orijinal belgeleri ortaya çıkararak ve meseleye hiç kimsenin bakamadığı pencerelerden bakarak konu hakkında unutulmaz eserler veren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Vahdettin Engin'e şükranlarımı bildirmeyi bir borç bilirim. Her türlü eksiğimi toparlayıp, her defasında hoşgörüyle motivasyonumu arttırdığı için kendisine ömür boyu sevgi ve saygıyla, minnettar kalacağım.

Ayrıca; Londra'daki araştırmalarımda her türlü desteği sağlayan *British Library St. Pancras* ve *British Library Newspaper*'ın çalışanlarına ve huzurlu bir yazma ortamı yarattığı için İSAM'a da teşekkürü borç bilirim. Yanı sıra; İngiltere'deki saha çalışmalarımı sürdürürken, Filistin meselesindeki duruşlarını yakından görme imkânı sağlaması için kalmayı tercih ettiğim, çoğunlukla Yahudi toplumunun yaşadığı *Golders Green* sakinlerine, Türkiye ve İsrail ilişkileri hakkında sıkılmadan sohbet ettiğim Kayl'a da teşekkür ederim.

Eserin hazırlanışı esnasında kendisini ihmal etmeme rağmen benden desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Erhan Ör'e burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca; annem Sema Bayraktar'a, oğlum Refik Dağhan Ör ve kızım Çağla Artemis Ör'e, kardeşim Erdem Bayraktar'a, dualarını üzerimden eksik etmeyen değerli büyüklerim; anneannem Sabriye Yolveren ve dedem Zekeriya Yolveren'e, teyzem Yücel Ör'e ve ablam Canan Taşdelen'e de gönlümden geçen en büyük sevgi sözcüklerini ömürlerine ekleyerek teşekkür ederim.

Çiğdem Bayraktar ÖR
Ekim 2012
Londra-İstanbul

Giriş

Kamuoyu Nedir?

Siyasal otoriteler için vazgeçilmez bir kaynak ve araç durumunda olan "kamuoyu" sözünün kökenleri Antik çağlara kadar inmektedir. Antik Yunan ve Romalı düşünürler bu alanda, bugünkü siyasal anlamını taşımasa bile, benzer anlama gelebilecek deyimler kullanmışlardır. Özellikle antik Yunan düşünürleri kamu istekleri üzerinde çalışmışlar ve bunlara önem verilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Aslında Bauer gibi kamuoyu kavramının kullanımını eski Mısır krallıklarına kadar geri götürmek ve özellikle piramitlerin yapımında firavunların nasıl kamuoyu oluşturduklarını da incelemek mümkündür.[1]

Jean-Jecques Rousseau'nun 1774'te ilk kez kullandığı ve anlamını tam olarak organize etmediği 'kamuoyu'[2] terimine dair yapılan genel kabul görmüş bir tanımlama yoktur. Genellikle tutulan bir tanıma göre kamuoyu, 'tartışmalı bir konuda ifade edilen fikirler, görüşler, kanaatlerdir." Diğer bir tanıma göre de kamuoyu;

---

1 Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*; İstanbul 1996, s. 13.

2 Elisabeth Noelle-Neumann, *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi*, İstanbul 1982, s. 102.

'anlaşma veya ayniyet' derecesine bakmaksızın muayyen bir mesele hakkında izhar edilmiş olan ferdi görüşlerin toplamıdır."[3]

Her geçen gün daha fazla kullanılan bu kavram için Alman tarihçi Hermann Oncken'in 1904 yılında yazdığı makalesinde dile getirdiği çaresizlik de bundan farklı değildir: "Kamuoyu kavramını tanımlamak ve açıklamak isteyen herkes, hem binbir surata sahip, hem de ancak hayal meyal görülebilen, hem güçsüz, hem son derece etkili bir varlıkla, binbir surete giren ve tam yakaladığımızı sandığımız anda elimizden kaçan bir Proteus'la uğraştığımızı hemen anlar. Sürekli devinim halinde olan istikrarsız bir şeyi bir formüle hapsederek kavrayamayız. Sonuçta kime sorarsanız sorun, kamuoyunun tam olarak ne anlama geldiğini herkes bilir."[4]

Hakikaten herkesin bir şekilde anlamını bildiği "kamuoyu" sözünü bir kavram olarak tahlil etmezden önce, onun bir sözcük olarak yardımına başvurulmalıdır. Dildeki konumundan hareket ederek, kamuoyununun öncelikle iki değişik anlamla yüklü olduğu görülür: kamunun görüşü ve kamusallaşan görüş. Birincil anlamıyla 'kamuoyu' kabaca 'halkın' görüşü olarak ele alınır. Oluşmuş, kesinlik kazanmış bir gerçeklikten ziyade bir eğilimi dile getirir. Doğrulanabilir ama değillendiği halde de sahibine hiçbir sorumluluk yüklemez. İkinci anlamına geldiğimizde ise; 'kamuoyu' kamuya mal edilen, yani 'özel' olarak saklanan değil, kamunun bilgisine sunulan, kamu önünde dile getirilen görüş olarak ele alınır.[5] Bu iki temel açıklamayı birbirinden ayıran hassasiyet

---

3 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Ankara 1975, s. 6, bknz: Seha Meray, "Halk Efkarı ve Yoklaması", *S.B.F. Dergisi*, IX, 3, Ankara, s. 7; Nermin Abadan, "*Halk Efkarı Mefhumu ve Tesir Sahaları*", Ankara 1956, s. 28.

4 Noelle-Neumann, *a.g.e*, s. 83.

5 Hülya Tufan, "Kamuoyu Araştırmalarının Dayanılmaz Hafifliği", *Kamuoyu Kimin oyu?*, Hazırlayan: H. Tufan, İstanbul 1995, s. 20-21.

aslında bilginin ne kadar halka yayıldığıdır. Halka yayılması son derece önemlidir çünkü; bir fikrin ortak tutuma dönüştürülerek hayata geçirebilmesi için halk desteği alması kayıtsız şartsız bir gereklilikti̇r.

Kamuoyunu önemli hale getiren amaçlar yüzyıllar içinde aynı kalsa da, kullanılan yöntemler değişiklik göstermiştir. İşte bu yöntemler sayesinde, yalnızca bir 'ide' iken; giderek tutuma dönüşen düşünce ve fikirlerin yerlerini 'kalıplaşmış imajlar' almaya başlamıştır. İnsan doğasının belli bir düzen çerçevesinde tasnifle kategorilere ayırarak bilgiyi depolama eğilimi, onu 'bir konuya yakınlaştırma ya da uzaklaştırmayı önemseyen çevrelerce şartları kolaylaştırıcı bir özellik olarak kullanılmıştır. Aslında yakın zamana kadar yapılan araştırmalarda çocukken edinilen değerlerin ve bilgilerin öyle ya da böyle değişmez oldukları düşünülmekteydi. Oysa insanların hayatlarının sonuna kadar bir şeyler öğrenmeye devam ettiklerini gören araştırmacılar yetişkinlerin toplumsallaşmasının değerini kavramışlardır.[6] Buna göre; öğrenme yalnızca çocukluk dönemlerini değil, tüm yaşamı kapsamaktadır. Toplumların kültürlerini ve algılarını etkileyen öğrenme ve bunun sonucunda edinilen birikim ile birlikte, toplum kendisini oluşturan insanların ömürlerinden bağımsız yaşamaktadır. Sürekli bir kültür veraseti intikaliyle nesiller boyu kendini geliştirmekte ve değiştirmektedir. Dolayısıyla her yeni birey, kendisini yüzyıllardır hazırlanmış bir ortamın içinde bulmaktadır. Benzer şekilde, insanın devinimi de özyaşamıyla sınırlandırılamaz ve topluma açılması oranında, değer-tanım ölçütlerinin toplumuna katkısı kendisiyle paraleldir. Çevresiyle devamlı iletişim halinde olan birey için 'ortak akıl ve bilinç' sonsuz bir etkileşim ve kaynaşma potansiyelidir. Buradan hareketle; kamuoyunun yapıtaşı olan insanın onunla biçimlenmesi, onu biçimlendirmesi ya da halihazırda mevcut biçimlenmeye olduğu gibi eklemlenmesi

---

6 Emir Turam, *Medyanın Siyasi Hayata Etkileri*, İstanbul,1994; s. 38-39.

kaçınılmazdır. Daha ileri boyutlarıyla; pratik ya da teorik olarak sembolleri algılaması, yorumlaması ve onları özümsemesi yaşadığı toplumun ana hatlarından bağımsız olamazdı. Farklılığı adına tüm mücadelesine rağmen sosyo-psikolojik normların altında değerlerini sınıflandırmayı sürdürmektedir. Burada devlet ideologlarının durmadan dahili ve harici bakış açısı üretimindeki metotları ve niyetleri önem kazanmaktadır. Sivil toplum ve devlet ayrımında kamuoyunun tartışılması ise 'araçların' betimlenmesi için bir zorunluluktur. Aslında 'kamuoyunun' anlaşılacağı yer de tam olarak burasıdır. Bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları sivil-toplum ile devlet ilişkisine yönelik düşünsel açılımı Karl Marx'ı, 'devleti eylem durumundaki akıl olarak' tanımlayan Hegel'den ayırır. Hegel'in kuramının temelinde, devletin 'toplumun hakikati' olarak kavranması ve sonuç olarak da, onun modern biçimiyle gerçekleşmesinin 'tarihin hakikati'ni oluşturması görüşleri bulunmaktadır. Marx'a göre ise; siyasal yaşam toplumsal yaşamın bir uzantısı, bir görüntüsünden başka bir şey değildir.[7] Hükümet politikası ve tüm önemli siyasal olaylar, bir toplumun üyelerinin kanaatleri tarafından biçimlendirilmektedir. Diğer bir deyişle siyasal iktidarı elinde bulunduran grup ile bu grubun yönettiği kişiler arasında her zaman ve mekanda karşılıklı bir ilişki ve etkileşim sözkonusudur.[8] Toplum da bir sarmal halinde, devletin hakim güçlerinin uyarılarıyla belirlenen kamuoyunun belleğinden yontularak meydana gelmektedir. Tek bir birey; önce bir grubun, sonra toplumun, son olarak da kitleyi yaratan kamuoyunun yapıtaşı haline gelmektedir ama; sonunda ortaya çıkan kamuoyu onu yaratanlardan biri olduğu halde bireyi kendi varlığında eritir, yutar. Ferdin bu şekilde diğer şahıslarla olan ilişkileri, sosyal

---

7 Nejdet Atabek, Arş. Gör. Erdal Dağtaş; *Kamuoyu ve İletişim, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı*, Yayın No: 139, Eskişehir, 1998; s. 23-24.

8 Bektaş, *a.g.e.*, s. 56.

davranış modellerinin kabulünü ve uygulamasını sağlayan 'sosyalleşme' sürecini oluşturur.

Diğer yandan, ampirik yöntemlerle ortaya konabilen, hangi kanaatlerin güçlendiği ve hangilerinin zayıfladığı, insanların bunlara nasıl tepki verdiği, açıkça düşüncelerini ifade edip etmedikleri ya da dışlanma korkusundan ötürü dikkatle suskun kaldıkları konusunda ulaşılan bulgular, 1898'de Amerikalı toplumbilimci Edward Ross'un 'pek kolay' diye övdüğü kamuoyunun doğrudan doğruya 'baskın kanaatler' olarak algılanması, çok sayıdaki kamuoyu tanımının ortak noktasıdır. Bununla söylenmek istenen, kamuoyunun bireyi, kendi isteği dışında da olsa, belirli bir davranışa yönlendirebilecek koşulları bünyesinde taşımasıdır.[9]

Yapılan araştırmalar kamuoyunun bağımsız bir değişken şeklinde kendinden oluşmadığını, "dışardan yöneltilen kanaatlerin baskısı altında ve onlara bağımlı olarak varolan veya oluşan bağımlı bir değişken" olduğunu göstermektedir. Toplumsal iletişim sonucu ortaya çıkan kanaatler kamuoyunu oluşturur. Kanaatleri biçimlendiren unsurlar, bireyin kişisel özellikleri ile ilgili unsurlar ve bulunduğu çevre ile ilgili unsurlar olarak ikiye ayrılabilir.[10] Bu tartışmada bir uzlaşıma vararak bireyin giderek toplumunu, toplumun da bir sarmal içselliğinde bireylerini biçimlendirdiğini iddia etmekteyiz. Dolayısıyla; suya atılan en küçük taşın bile büyük dalga çemberleri yaratabildiği gerçeği kadar, denizin ortasına düşen bir büyük taşın sahilin su çizgisini değiştirebildiği hakikatini de göz önünde tutmalıyız. Özet olarak diyebiliriz ki, sosyal psikologlar kamuoyuna veya kamu kanaatlerine kişisel, sosyologlar ise bir grup olayı olarak bakmaktayken, siyaset bilimciler ise bu olguyu bir kitle olayı olarak ele almaktadır.[11] Burada asıl önemli olan husus

---

9 Noelle-Neumann, *a.g.e.*, s. 86-87.

10 Akyüz, *a.g.e.*, s. 7.

11 Bektaş, *a.g.e.*, s. 57.

ise yukarıda değinilen niyet kadar, yönlendiricilerin manipülasyon gücü ve etkinliğidir. Toplumun kanaatine yön veren ise asal olarak basındır. Araştırmamızın temel direğini oluşturan basın ile kamuoyu arasında oldukça önemli bir örtüşme sözkonusudur. Prof. G. Burdeau'ya göre "kamuoyu hareketini doğuran, pek tabi basındır; hatta kamuoyunu uyarmak, uzmanlar hariç, kimsenin farkında olmadığı şu veya bu problem üzerine dikkatleri çekmek bir gazetecinin asıl görevidir." Jacques Kayser de, gazeteler doğarken, ortadan kalkarken, sahip ve eğilim değiştirirken kamuoyuna danışılmadığı gözleminden hareketle, kamuoyunun basını etkilemediğini, aksine kamuoyunu basının oluşturduğunu ileri sürmektedir: "Demek ki, kamuoyu temsilcisi gibi güzel bir unvana sahip olmak için Lamennais'in vaktiyle kullandığı bir deyimle, altını olmak, çok altına sahip olmak kafidir."[12] Gerçekten de; bir toplumun "önde gelen kişileri" varsa, o toplumun hiç şüphesiz öne çıkan fikirleri de vardır. Dayatılan kanaat, fikir ve düşüncelerin 'asıl' sahiplerinin kim olduğu ve kamu içindeki statüleri son derece önemlidir. Bu kişiler, genellikle; toplumun yüksek sınıfını meydana getiren zengin, çok eğitimli, çok yetenekli; siyasal ve bürokratik seviyelerde aktif şekilde yeralan ve büyük ölçekli iş potansiyeli olan, hatta yaşadığı yerel çevreden başlayarak devlet yönetimine kadar maddi ve manevi varlığıyla istikrarın temel dayanaklarından sayılabilen kimselerdir. Onların açtığı 'ide', basın araçları ve basın araçlarının tek yönlü enformasyonuyla, giderek davranışa ve en sonunda da 'zihinsel bir tutuma' dönüştürülür. Elbette; bu akış her zaman özgüvenli ve yüksek debili olmamaktadır. Kimi zaman da kanaat önderleri, özellikle halkların kötüye giden kaderini değiştirmek adına, toplumun belirtilen statü özelliklerini taşımayan bireyleri arasından çıkabilmektedir. İşte bu noktada; 'kamuoyunun' hangi yöne gitmeyi tercih edeceği, özellikle basını elinde tutanların hangi gruba yakın, uzak ya da dahil olduklarıyla alakalıdır.

---

[12] Akyüz, *a.g.e.*, s. 9-10.

Basın anlam yaratan bir araçtır ve sahiplerinin dünya görüşlerini, hissedişlerini ve beklentilerini denetimli olmaya çalışsa da muhakkak yansıtmaktadır. Çizgisel olarak ele alırsak, bireyin 'maruz kaldığı' basın aracı etkileyen, kendisi ise etkilenendir. İletişim bilimleri teorisyeni Gerbner'in belirttiği gibi 'iletişim araçlarına erişim, iktidarı kullanma ve toplumsal kontrolü sağlamanın bir aracıdır'.[13] O yöne bakıldığında; kitlenin aynı fikirle inşasına da vurgu yapılmasındaki gereklilik anlaşılmaktadır. Kamuoyunun biçimlendirilişinin sonraki geniş kapsamlı gayesi; hiç şüphe yoktur ki; 'kitle psikolojisini' belli doğrultuda ve belli bir hedefe doğru kararlılıkla harekete geçirmektir. Toplulukların, yığınların kolektif bir algılama ve fikir dairesi içinde bir araya gelişi ile oluşan kitle; mensuplarını ortalama bir düşün düzleminde tutmaktadır. Herkes aynı etki altında hemen hemen birbirine yakın bir düşünceyi benimsemektedir. Esasen kitleler neredeyse bilinçaltı tarafından yönetilir.[14] Konumuza ilintileyecek olursak; İngiltere sınırları dahilinde incelediğimiz dönemin kitle iletişim aracı olan günlük, aylık süreli basının ve diğer basılı materyallerin, 1876-1908 tarihleri arasında Yahudilerin Siyonist hedeflerini ve Filistin'e göç mevzuunu sürekli olarak kamuoyu şekillendirmesinde kullanıldığı görülmektedir. Tevrat'ta vaadedildiği söylenen *Kutsal Topraklara* Yahudi nüfusunun göçünü hayata geçirebilmek için İngiliz toplumunda aranan desteğin öncelikle, daha çok Yahudi sahiplerinin elinde İngiliz basının verildiğini belirtmeliyiz. İngiltere'nin Anglo-Sakson halkını bu sava inandırmak için basın yoluyla etkilemek elbette bir mecburiyetti. Ne de olsa; Hristiyan toplumunun genişçe bir kısmı, teolojik zeminde Yahudilere karşı 'İsa'nın Çarmıha Gerilmesi' olayından beri nefret duymaktaydı. Bir dönemeç olarak Rus sürgününden sonra, Yahudilere acıyan ve onlarla

---

13 John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, çev. Süleyman İrvan, Ankara 1990, s. 47.

14 Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul 1997, s. 32.

empati kuran sayısız haber İngiliz basınında yeralmıştır ve araştırmamızın ortaya koyacağı şekilde bu haberler; Yahudiler lehine, İngiliz kamuoyunda pozitif bir cevap bulmuştur.

Basının yaşanan olaylara dair kanaatleri yönlendirmedeki gücü ve etkisi, modern medya araçlarının bulunmadığı, insanların yalnızca gazete ve radyodan haber aldığı bir toplum incelenecek olduğunda daha da önem kazanmaktadır. O nedenle İngiliz kamuoyunu irdelerken gazeteler en büyük bilgi kaynaklarımızdı. Nitekim; bir araştırmacının dediği gibi "Yayın yapılan yerde kamuoyu da vardır."[15]

1876-1908 Dönemi İngiliz Basını

Basının her çağda ve bütün toplumlarda etkisi muazzamdır. Başka hiçbir alanda görülmesi mümkün olmayan bu nüfuz, kullandığı yöntemlerle; aslında toplumun sıradan bireylerinden sayılabilecek gazetecilerin sütunları aracılığıyla devleşmesine ve nihayetinde; kamuoyuna taraf kazandırma ve onu değiştirme kabiliyetine tartışma götürmez şekilde sahip olmasına yol açar.

Bununla ilgili olarak *Basın Müfettişi Roger L'Estrange*'ın 1663'te yaptığı şöyle bir değerlendirmesi vardı:

> "Bunu bizzat ben söylüyorum. Basının yolunda, halkın da aklı selimine sahip olduğunu farzetsek bile, mesele havadis almak olsun veya olmasın, bir halk gazetesi hiçbir zaman benim tasvibimi alamayacaktır; çünkü onun, halkı üstünlerinin hareket ve düşünceleriyle fazla aşina kıldığına, onları pragmatikleştirdiğine fazla münekkidleştirdiğine ve onlara devlet işlerine karışmak için yalnız bir arzu değil; fakat, adeta bir hak, bir ehliyet verdiğine kaniyim."[16]

---

[15] Akyüz, *a.g.e.*, s. 10.

[16] R. A. Scott James, "İngiliz Basını ve Sahipleri", *Yücel Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası*, sayı: 129-130-131, İstanbul 1947, s. 254.

Gündem aslında, varolan olayların tam olarak kendisi değil, basının değerli gördüğü havadislerin yoruma muhtaçlığının ya da yeniden yorumlanmasının faaliyet alanına aktarılmasıdır. Dolayısıyla; basın araçlarını ellerinde tutan erkin ve onun hükmettiği çalışanların bilgisi, deneyimi, o konuda hissettikleri ve çözüme yönelik yaklaşımları ertesi gün içinde yayılacağı toplumun algısını ve hafızasını, bazen sonsuza dek tamamen biçimlendirir. Haber; biri onu aktarmak isteyene kadar sıradan bir olayken, bir gazetecinin onu dikkate değer bulmasıyla 'halka' ulaştırılması gereken bir malzeme niteliğini kazanır. Birkaç kişinin gözü önünde cereyan eden olay hakkında detaylar istendiğinde, bütün gözlemcilerin olayın bir başka yönünü hatırlayarak ondan sözedeceği muhakkaktır. Buradan hareketle; basın araçlarını ellerinde tutanların, mevcut olayları o esnada orada bulunmayanlara aradan belli bir süre geçtikten sonra aktarımında da habere yorumun katıldığı ve onu kaleme alan kişinin tavrının, olayın izah edilişinde öncelikli koşulları yarattığı kaçınılmaz bir hakikattir. Ortaya çıkan 'kurgusal gerçek' ile beraber kamuoyu, hergün ve defalarca yeniden üretilir. Ancak; bu yeniden şekil alışta, basın patronlarının istikrarlı bir yol izlemeleri son derece mühimdir. Zira; haberler ve makaleler vasıtasıyla ileri sürülen mevcut görüşler giderek kanaatlere, ardından da aşılması güç zihinsel tutumlara dönüşmektedir ve belki de yüzyıllar boyunca toplumsal hafızalara kazınarak, hiçbir zaman ve şartta değiştirilemez bir hal almaktadır.

Aynı sebeplerle; İngiltere kamuoyu da tıpkı dünyanın diğer topraklarında olduğu gibi, patronlarının komutlarıyla basın araçlarının etkinlikle kullanılması sonucu kendine has bir fikir ve kanaat geliştirmiştir. 19. yüzyılın mevcut siyasal ve ekonomik ortamında bu telakki de çoğu kez Şark Sorunu'na derin bir çatlağın içinden bakılmasıyla üretilmiştir. Dünya siyasetinin Şark ayağının önemli bir kısmını oluşturan Ortadoğu ve Filistin düzleminde, Yahudilerin Kutsal Topraklara göçüne sempati duyulması

tesadüf değildi. O dönemde Birleşik Krallık'ın zulüm gören Yahudilere bakışını ılımlı hale getiren, yine Yahudi sahiplerince yönetilen basın kanatları olmuştu. 19. yüzyılda Londra'da ve taşrada büyük günlük gazeteler vardı. Üstelik; taşrada çıkarılan gazeteler de en az başkenttekiler kadar iddialıydı ve haber alma servisleri Britanya'nın her yerinden topladıkları haberleri en ücra köşelere kadar ulaştırmada ustalaşmıştı. Ayrıca; *Reuter* gibi uluslararası haber ajanslarından elde edilen haberler de büyük ölçüde değerlendirilmekteydi. Dolayısıyla; dahili meseleler kadar, harici meseleler de halkın gündemini oluşturmaktaydı.

Kamuoyunu teşekkül ettiren fikirlerin yaratıcısı konumundaki basının hisselerinin çoğu, gazetelerin prestijinden büyük iftihar duyan, yanı sıra; bu işten büyük kazanç sağlayan ailelerin ellerindeydi. *'The Times'*'ın Napolyon Savaşları sırasında, Walters ailesinin teşebbüslerinin ve birbirlerini takip eden kudretli başyazarların kazandırdığı birinci derece, rakipsiz bir mevkii vardı. Bunun arkasından; *'Morning Post'*, *'The Standard'* ve *'Daily Telegraph'* gibi konservatif gazeteler ile *'Daily News'* ve *'Daily Chronicle'* gibi liberal gazeteler geliyordu. Bunların yanında da, taşrada intişar eden *'Manchester Guardian'*, *'Yorkshire Post'* , *'Glasgow Herald'* gibi gazeteler mevcuttu.[17] Yerel ya da ulusal bazda çıkarılan gazetelerden bazıları günümüze kadar gelirken, bazıları ise; zamanla tirajlarının düşmesi ya da ekonomik veya politik nedenlerle kapandı. İngiltere'de 1876-1908 arasında basılan ve dağıtılan gazeteler ve çıkarıldıkları tarih aralıkları şöyleydi:

Bell's Life İn London 1822-1886
Daily Chronicle 1872-May 1930
Daily Express .... 1900- günümüze
Daily Graphic 1890-1926
Daily Mail 1896-günümüze

---

[17] James, *a.g.m.*, s. 255.

Daily Mirror	1903-günümüze
Daily News	1846-1930
Daily Telegraph	1855-günümüze
Evening News	1881-1987
Evening Standard	1860-günümüze
Examiner	1808-1881
Financial News	1884-1945
Financial Times	1888-günümüze
Globe	1803-1921
Graphic	1869-1932
Illustrated London News	1842-1968
Lloyd's Illustrated London Newspaper (sonra Lloyd's Sunday News)	1842-1931
Morning Chronicle	1801-1862
Morning Post	1801-1937
News of the World	1843-günümüze
Observer	1791-günümüze
Pall Mall Gazette	1865-1923
People/Sunday People	1881-günümüze
Reynold's Weekly Newspaper (Sonra Reynolds News)	1850-1962
St. James's Gazette	1880-1905
Sphere	1900-1905
Sporting Life	1859-1998
Standard	1827-1916
Star (London Evening Paper)	1888-1960
Sunday Times	1822-günümüze
Times	1785-1874
Weekly Dispatch	1801-1928
Westminster Budget	1893-1904
Westminster Gazette	1893-1928[18]

[18] Bu tablo British Library Newspaper 'dan edinilmiştir. (November 2007).

19. asırda Birleşik Krallık'ta yukarıda adı geçen gazetelerin yanı sıra çok sayıda düşük tirajlı, fakat etkin lokal gazete de vardı. Ancak bunlardan; yalnızca konumuzun esasını oluşturan 'Yahudilerin Filistin'e göçü' meselesine eğilenler çalışmamıza dahil edilmiştir. İngiltere merkezli çıkarılanlara ilave olarak, İrlanda ve İskoçya basınının da günlük ya da haftalık etkin gazetelerine ve haberlerine de yer verildi.

Her birinin önemsediği ve öncelik gösterdiği konular farklıydı. Bunların arasında; "*Manchester Guardian*" gibi Yahudilerin ağırlıkta olduğu bir bölgede çıkarılan bir gazete olması hasebiyle, Yahudi sorununa ve Siyonizme sıklıkla değinen gazeteler olduğu gibi, teması ve ağırlığı tamamen magazin olan başka yayınlar da bulunmaktaydı. Ne var ki; özellikle Londra'da çıkarılan *Times, Guardian, Observer, Standard, Daily Express, Daily Mail, Daily Mirror* gibi gazeteler, gerek; Yahudilerin Rusya'da ya da başka ülkelerde maruz kaldıkları baskı ve zulüme, gerek ise; Filistin'e dönüşlerini konu alan haberlere sıklıkla yer vermişlerdi. Haberlerin yanı sıra; okuyucuların meseleye bakışlarını dile getiren mektupları da oldukça büyük bir önem atfederek yayımlamışlardı.

Nitekim; İngiltere kamuoyuna hükmeden güçlerin başında gazeteler gelirken, '*Yahudi Sorunu*'na ilgi çekmek üzere en büyük akademik baskıyı yaratanlar ise sahiplerinin doğrudan Yahudiler olduğu haftalık ve aylık dergilerdi. İngiltere'de çıkan 19. yüzyılın politik dergilerinin tamamına yakını Osmanlı İmparatorluğu ve Siyonist emeller hakkında makaleler içermekteydi.

Neticede; İngiltere'nin Yahudi ya da onlara sempati duyan veyahut onlarla ticari ilişki halinde bulunan vatandaşlarının, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde ve üslupla, kamuoyunu yönlendirme yeteneğine sahip tüm araçları muhtemel en etkili ve planlı şekilde kullanarak, 'Yahudilerin Filistin'e Göçü' meselesine İngiliz halkının dikkatini çekebildikleri ortadadır. Bu sayede Siyonistler, yıllar sonra İsrail Devleti'ni kurduran İngiltere politikalarının temelini oluşturan bir desteği İngiliz hükümetinden kazanmayı başarmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Dr. Theodore Herzl Öncesi Anti-Semitizm ve Filistin'e Yahudi Göçü

Yahudi Tarihi

Yahudilerin kendilerine ait dini terminoloji ve kronolojiden ayrılan bir tarih yazımları yoktur. Yahudilerin tarihi, bir dinle ayrılmaz bir biçimde bağlı insanların hikâyesidir. Eğer Yahudilik hikâyesi yoksa Yahudi yoktur.[1] Yahudilik bir düşünce biçiminden çok bir ırkın bütüncül geleneğini ve tarihini tanımlamaktadır. Yahudi ırkının tarihi büyük oranda Musevi nirengi noktalarına dayanmaktadır. Yahudilerin Heredot'u olarak kabul edilen Flavius Josephus Antikçağ Yahudileri'ni MS.1 yüzyılda yazmıştır. Bu kitap Yahudilerin "başlangıçtan" kendi yaşadığı döneme kadar geçen süreyi anlatır. İnançlı Helenistik Yahudi ve 'imtiyazlı din adamları soyundan gelen' Flavius denemesine şu sözlerle başlamıştı:

> "Başlangıçta Tanrı gökyüzünü ve yeryüzünü yarattı. Yeryüzü görünür değildi; derin karanlıklar altında gizliydi ve yüzeyinde yukardan gelen bir esinti dolaşıyordu. (...) Ve bugün ilk gün olmalıydı, fakat Musa 'bir gün' terimini kullandı."

---

1 James Parkes, *A History Of The Jewish People*, The Great Britain, 1962, s. 7.

Antikçağ tarihçisi doğal olarak Eski Ahit'in bütünüyle Tanrı tarafından Musa'ya yazdırıldığını düşünüyordu. Flavius yalnızca Kitab-ı Mukaddes'teki olayları tekrarladı."[2]

Yahudi tarihinin altı çizilmesi gereken özelliği her zaman merkezi bir liderliğe sahip olmasıdır. On yıl öncesinde yıkılmış ya da düşürülmüş bir Yahudi otoritesinin yerine hemen yenisi inşa edilir.[3] Yahudi ırkını ve milletini dini geleneklerinden ayırmak her ne kadar mümkün olmasa da 'Musa ve On Emir öncesi' Yahudiliğin bağlarına ulaşmak mümkündür. Yahudiler antropolojik olarak köken incelemesine alındığında; aynı anda başta Arabistan, Suriye, Irak ve Afrika'nın bazı bölgeleri olmak üzere geniş bir coğrafyada benzer özelliklere sahip diller konuşan Akkadlar, Babilliler, Asuriler, Amuriler (Amurrular), Aramiler, Süryaniler, Ken'aniler, Nabatiler, Fenikeliler, Araplar ve Habeşleri de kapsayan Sami kavmine dahil olurlar. Tevrat'a dayandırılan terim (Tekvin: 10:1, 21) Batı'da ilk defa 1781'de *Semitik* şeklinde kullanılmıştır.[4] Bugün Yahudi denen bu kavmin en eski adı *İbrani*'dir. Bu isimlendirme hakkında Doğu'nun iki rivayeti vardır: Birincisi bu terimin, Mezopotamya'da Sümer medeniyetinin merkezi Ur'da doğan ilk Yahudi peygamberi İbrahim'in batıya hicret ederken Fırat ve Erdün'ü geçmesi sebesiyle "geçmek" anlamına gelen *"ubur"* mastarından *"abir"*, *"abiran"*/ "geçen ve geçenler" kelimelerinden ortaya çıktığı iddiasıdır. Diğer rivayet ise büyük babasının adının *"Abir"* olması dolayısıyla bu kavme *İbrani* dendiğidir.[5]

Yahudilerin tarihi Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında kalan verimli topraklarda başlar. Antik Mezopotamya medeniyetinin

---

2 Şloma Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcad Edildi? Kitabı Mukaddesten Siyonizme*, çev. Işık Ergüden, İstanbul 2011, s. 89-90.

3 Solomon Grayzel, *History of The Jews*, The USA, 1947,1968; s. 206.

4 Adnan Demircan,*"Sami"* maddesi, *DİA*, c: 36, s. 75-76.

5 Will Durant - Roger Lambelin, *Yahudi Tarihi Ve Siyonist Liderlerin Protokolleri*, çev. Sami Sabit Kahraman, İstanbul 1992, s. 15.

yükselişi, Sümerlerin Güneydoğu Mezopotamya'da yerel tanrılarıyla kurdukları şehir devletlerinin sonunu getirdi. İlk Semitik insanlar da Sümerlerin ortasında dalga dalga kültürlerini yaymaya başladılar.[6] Öyle anlaşılıyor ki; Suriye'nin ve hatta Filistin'in türlü bölgelerine yayılan bu gruplar uzun zaman Sami Amurrular (Amori) arasında varlıklarını ve hatta dillerini müdafaa edebilmişlerdir. Yeni gelen dalgalardan kuvvetli bir boy Filistin'e yığılan Sami Amurrular ile diğer etnik grupları idareleri altına alarak, Sina üzerinden Nil boylarına doğru akmaya başlamış, prens duvarını geçerek büyük kafileler halinde M.Ö 1710 tarihlerine doğru Mısır'a girmiş, Firavunlar saltanatına son vermiştir.[7]

Tarihçilerin çoğu, Peygamberler Dönemi'nin M.Ö. 2000'in ilk yarısında başladığını kabul eder. Bu dönemlerde Batı Samileri ya da Amurri olarak adlandırılan aşiret grupları Mezopotamya'dan Akdeniz'e doğru göçetmeye başladılar. İsrailoğulları'nın atası *Avraam/İbrahim*, Tevrat ve Tevrat dışı belgelere göre Batı Samileri'ndendir. M.Ö 19. yy'da Batı Samilerin ilk dalgaları Mısır'a vardı. Suriye ve Filistin üzerinden deltaya yürüyerek Mısır'ı zapteden bu halka Mısır kaynaklarında Hiksoslar veya Şassular adı verilmiştir.[8] Mısırlılar ülkelerine giren ilk Samilere "Yabancı ülkelerden gelen efendiler"[9] adını verdiler. Hiksos'lar Nil Nehri deltasına yerleştiler. Tevrat'ta delta bölgesi "Eretz Goşen" olarak geçer.[10] Tekvin kitabına göre İbrahim, Mezopotamya'daki Ur

---

6 Dan Cohn-Sherbok, *The Jewish Heritage*, New York, 1988, s. 1-2.

7 Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara, s. 67-68.

8 Günaltay, a.g.e., aynı sayfa.

9 Manetho, Hiksos sözündeki "Hik" lafzının mukaddes dilde kral anlamına, "sos" lafzının da halk dilinde "çoban" manasına geldiğini yazmaktadır.. Bu izaha göre "hiksos" "çoban krallar" demektir. Günaltay'ın dipnotu, a.g.e. , s. 68.

10 Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, İstanbul 2000, s. 34.

şehrinden ayrılıp Harran'a gelmiştir.[11] Asıl topraklarını bırakmalarındaki niyetleri Kenan diyarına Şam yoluyla gitmekti. İbrahim ailesini oraya götürmek üzere Tanrı'dan emir almıştı. Oraya ancak babasının ölümünden sonra ulaşacaktır. Yanına kardeşinin oğlu Lut'u da alacaktır. Geride akrabaları, pastoral ve göçmen yarı Semi Arameanları, atalarının tanrılarını ve inançlarını bırakarak göçeder. İncil İbrahim'in göçünü bir dini hareket karakterinde tanımlamaktadır.[12] İbrahim'in büyük bir milletin atası olacağı, torunlarının sayısının gökyüzündeki yıldızlardan ve kumsallardaki kum tanelerinden daha fazla olacağı vaat edilmiştir.[13] İbrahim'in torunları Kenan diyarının varisi olacaktır. İbrahim'in ve zürriyetinin böyle özel bir Tanrı takdirine seçilmesi, O'na toprak bağışlanması Kutsal Kitap tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Daha fazlası, hediyelerin her ikisi de akitle verilmiştir, Yahudilerin doğrudan sahipliğine bırakılmamıştır. Bir lütuf ve iyilikle topraklar onlarındır. Her zaman geri alınabilirdi.[14] Yahudilerin 'İsrail' diye adlandırdıkları ve Kenan diyarı olarak bilinen bu topraklara Romalılar *'Filistin / Palestine'* adını vermişlerdi. Filistin toprakları üzerinde yaşayan insanların tarihi çok gerilere uzanacak kadar eskidir. Yapılan arkeolojik kazılarda, insanlık tarihinin en eski çağlarından beri bütün zaman dilimlerini yaşadıkları görülmüştür.[15] "Filistin" adı M.Ö. buralarda yaşamış olan Filistinlilere bağlanır. Yunan-Makedon hâkimiyetinin buralarda kurulmasından sonra

---

11 *"Ve Kenan diyarına gitmek üzere Kalde (Ur) şehrinden çıktı ve Harran'a geldiler ve orada oturdular."* Tekvin 11-31.

12 Max L. Margolis and Alexander Marx, *A History of The Jewish People*, Philadelphia, 1927, s. 4.

13 *"Artık adın Avraam değil İbrahim olacak, çünkü seni birçok ulusun babası yapacağım."* Yaratılış, 17:5, *"Soyunu gökteki yıldızlar kadar çoğaltacağım. Bu ülkelerin hepsini onlara vereceğim. Yeryüzündeki bütün uluslar senin soyun aracılığıyla kutsanacak."* Yaratılış, 26:5.

14 Paul Johnson, *A History Of The Jews* ,The USA, 1987, s. 18.

15 C. Tevfik Karasapan, *Filistin Ve Şarkü'l Ürdün* I-II,1942, s. 10.

bu bölgeye 'Palestina' dedikleri kaynaklarda geçmektedir.[16] Milattan sonra ikinci asra doğru Filistin'i üç kısma ayırarak 'Palestina Prima', 'Palestina Secunda' ve 'Palestina Tertia' tabirlerini kullanmışlardır. Araplar bu tarafları zaptedince 'Falestin-Filistin' adını değiştirmemişlerdir. Burası gerçekte *'Dan'dan Beersheba*'ya Ürdün'ün batısında uzanan dar bir boğazdır. Kuzeyde yaklaşık 33 kilometre, güneyde 97 kilometre genişliğinde yükselir ve toplamda altı bin milkaredir. Ürdün'ün dört bin milkarelik doğu toprakları erken dönem Yahudi yerleşimlerinin içinde olduğu bölümdür.[17] İsa'dan önceki üçüncü bin yılda, eski Bronz Devri'nde, eski Mısır Krallığı, doğuda birbiri ardına kurulan Mezopotamya imparatorlukları, kuzeyde Hitit bölgesi ve Akdeniz sahillerine kadar uzanan bağımsız şehir devletleri Orta Doğu'nun büyük güçlerini oluşturmaktaydı. Yahudilerin varisi olduklarına inandıkları memleket altı ana bölgeye ayrılır. Batıda kuzeyden güneye kolay bir iletişim yolu sağlayan sahilin ovalık arazisi bulunmaktadır; Ürdün Nehri'nin batısı, kuzeyindeki Galile bölgesiyle birlikte tepe ülkesine doğru uzanır, Efrahim merkezde Yahuda ise güneyde yeralır. Tepe ülkesi ovalar ve verimli vadilerle kesilir. Güneye doğru ise Necef Çölü vardır. Daha doğrusu, içinden Ürdün Nehri'nin Hermon Dağı yakınındaki kaynağından itibaren Galile Denizi'nden Ölüdeniz'e doğru iki yüz mil boyunca aktığı büyük vadidir. Ürdün Nehri'nin doğusu Bashan, Gilead, Aman ve Moad bölgeleridir. Bu nedenle Kenan bölgesi Orta Doğu'nun büyük medeniyet merkezlerinin arasında yeralmaktadır.[18]

İbrahim Kenan'a geldiğinde ülkede dağınık halde Sami aşiretleri yaşamaktaydı. İsrailoğulları'nın üç büyük atası İbrahim, oğlu

---

16 Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi Ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara 1989, s. 3.

17 Margolis and Marx, A; *a.g.e.*, s. 4.

18 Dan Cohn-Lavinia Sherbok, *Yahudiliğin Kısa Tarihi*, çev. Bilal Baş, İstanbul 2010, s. 12.

İshak ve torunu Yakup Kenan ülkesinde göçebe bir yaşam tarzı benimsemişlerdi. İbrahim'in ailesi sonunda Hebron'a yerleşti ve İbrahim orada bir aile mezarı inşa ettirdi. İbrahim'in ölümünden sonra oğlu İshak, sonra da O'nun oğlu Yakup aşiretin yönetimini eline aldı. *Yaakov Avinu*'nun on iki oğlu oldu. Bu on iki oğul ve ondan gelen kuşaklara "*Oniki Yisrael Aşireti*" veya "*İsrailoğulları*" denmektedir.[19] Kenan ülkesinde ve çevresinde kıtlık baş gösterince İsrailoğulları, kendileri için yiyeceğin, sürüleri için de çayırların çok bol olduğunu duydukları Mısır'a doğru inmeye karar verdiler. Burada sayıları yıldan yıla arttı. Fakat Mısırlılardan ve onların dinlerinden uzak durdular. Puta tapan Mısırlılar İsrailoğulları'nı hem sevmiyor, hem de onlardan korkuyorlardı.[20] İsrailoğulları'nın Nil Deltası'na geldikleri zaman M.Ö 1700 yıllarına rastlamaktadır ve Tevrat'a göre İsrailoğulları Mısır'da bir hesaplamaya göre 270 yıl, bir başka hesaplamaya göre de 400 yıl kadar kaldı.[21] Tevrat'ta anlatılana göre; bir kehanet üzerine Firavun'un bütün erkek çocukların katli emrinden korkan ve kaçan Musa'nın babası Amron ve annesi O'nu bir sal içinde nehre bırakmıştı. Bir tesadüf silsilesi eşliğinde firavunun çocuğu olmayan karısı ve saray hizmetçisi ise onu nehirde yüzerken bulmuştu.[22] Musa büyüdüğünde bir İsrailoğlu olduğunu öğrendi ve soyunun köleliğine karşı çıktı. İbrani ırkının Mısır'daki kölelik ve zulüm yılları, sarayda büyütülen Musa peygamberin onları Kızıldeniz'den geçirerek esaretten

---

19 Besalel, *a.g.e.*, aynı sayfa.

20 Oğuz Haluk, *Musevilik*, İstanbul 1971, s. 5-6.

21 Besalel, *a.g.e.*, s. 35 ayrıca bknz: "*Ve İsrailoğulları'nın Mısır'da oturdukları süre 430 yıldı.*" Çıkış, 12: 40.

22 "Musa'nın annesine şöyle ilhâm ettik: Bu çocuğu (Musa'yı) emzir; sonra öldürülmesinden korktuğun zaman onu suya (Nil Nehri'ne) bırakıver, boğulmasından korkma, ayrılmasından kederlenme. Çünkü biz, muhakkak onu sana geri vereceğiz ve kendisini peygamberlerden yapacağız." (Kasas sûresi: 7).

kurtarmasıyla sona erdi.[23] Musa için Tek Tanrı bir spekülasyona sebep olan bir malzeme değildi. Bu inanç, ahlak yoluyla biçimlendirilmişti. Ölmeden önce *Torah'ı* yani *Tevrat'*ı bıraktı.[24] Halkını zulümden kurtarabilmiş, ancak kendisi Kudüs'ü görememişti. Bu süreç tam kırk yıl sürmüştü ve Musa'nın ölümünden sonra dönüşün önderliği Yeşua'ya/Yusuf'a düştü. M.Ö. 1194'te Mısır'dan kovulan Girit ve Ege adalarının denizci kavmi, demir silahlar sayesinde kolayca İsrail kıyılarına girdiler. Yedi yıllık mücadelenin ardından halk önce askeri liderler olan yargıçlar tarafından yönetildi. Bu dönem üç yüz yıl sürdü. Bir konfederasyon kurdular. Filistinli adını alarak, İsrailoğulları'na ait bütün yerleri ele geçirmek için stratejik ve sistematik çarpışmalara girdiler. Zamanla bütün İbrani kabileleri Filistinlilerin idaresi altına girdi. Son İbrani Hakimi Samuel halkın ısrarı üzerine bir milli birlik kurarak bir kral seçti.[25] Ancak bu birliğin ömrü uzun sürmedi.[26] Arka arkaya üç krallık dönemi yaşandı: *Şaul, Davud/Davud* ve *Şeloma/Süleyman.*

Şaul aşiret yapısında bir değişiklik yapmayarak aşiret liderleriyle kendi arasında sürtüşmelere olanak tanımadı. Bu durum, Şaul'un kıskançlığından korkarak Hebron dağlarında başıboş gezen ve orada *Calebite* klanının güçlü ve zengin üyelerinden birinin güzel kızıyla evlenen, *Golyat Zaferi* ile halkın sevgisini kazanmış

---

23 *"İkinci yılın ikinci ayının yirminci günü bulut Levha Sandığı'nın bulunduğu konutun üzerinden kalktı. İsrailliler de Sina Çölü'nden göç etmeye başladılar. Bulut Paran Çölü'nde durdu. Bu, RAB'bin Musa aracılığıyla verdiği buyruk uyarınca ilk göç edişleriydi. Önce Yahuda sancağı bölükleriyle yola çıktı. Yahuda bölüğüne Amminadav oğlu Nahşon komuta ediyordu. İssakar oymağının bölüğüne Suar oğlu Netanel, Zevulun oymağının bölüğüne de Helon oğlu Eliav komuta ediyordu."* Çölde Sayım 10: 10-16.

24 Margolis and Marx; *a.g.e.*, s. 20.

25 *"Şimdi bütün milletler gibi, bize hükmetmesi için başımıza bir kral koy.'* I. Samuel, 8:5.

26 Haluk, *a.g.e.*, s. 13.

Davud için bir avantaj yaratıncaya dek sürdü. Zaten Şaul'un siyasal ve askeri lider olduktan sonra Tanrı'nın temsilcisi de sayılan ruhani lider ve yargıç Samuel ile arası açılmıştı. Piliştiler'in saldırısına karşılık vermek üzere ordusuyla harekete geçti ve bozguna uğradı. Buna dayanamayan Şaul intihar etti.[27] Böylece M.Ö. 965'e kadar sürecek Davud'un Krallığı başladı. Davud gücünü kendi klanıyla birlikte tüm kuzeyde kullanmak istedi. İlk kez monarşiyi kabul eden Yehuda'nın kralı olarak Hebron'da yedi yıl krallık yaptı. Yehuda'yı kuzeyde İsrail aşiretleriyle birleştirmeye çalıştı. Kuzey aşiretlerinin yöneticisi Eşbael günden güne zayıflarken, Davud güçleniyordu. İsrail klanları Eşbael'in ölümünden sonra Hebron'a gelerek tüm ulusun krallığını ve tahtını Kral Davud'a sundular.[28] Halkı O'nu, Filistin'deki kölelik boyunduruğunu kıracak yeni yönetici olarak gördü. Davud'un ordu oluşturacak zamanı vardı. Kudüs'ün güneybatı vadisinde başlayan savaşlardan sonra Kudüs ele geçirildi. Bu sayede Musa'nın öngördüğü ve açtığı dönem İsrail'i kurma yolunda ilerletilmiş oldu. Hebron küçük bir ülkenin başkenti olmaya uygundu, ancak; Davud'un kendi aşiretine ve ulusu canlandıracak yakın birliklere, güney noktalarına olduğu gibi uzaktı. O nedenle Kudüs'ü krallığın dini ve siyasi merkezi yapmayı uygun gördü. Akdeniz'i, Suriye ve Mısır ile bağlayan yollar tam olarak Kudüs'ten geçmiyordu ama ticaret için yeterince merkezi sayılırdı. Belki de bu yüzden bölge 'arz-ı mev'ud' veya 'arz-ı mukaddes' olarak[29] adlandırılmıştı. Davud, Piliştiler'i kesin mağlubiyete uğrattıktan sonra güneyde Mısır, kuzeyde de Asur krallıklarının zayıflıklarından istifade ederek topraklarını genişletti. Ancak kısa süre sonra ilk oğulları ölen Davud'un geride kalan çocukları arasında taht kavgaları yaşandı. Ölmeden önce yerine küçük oğlu Süleyman'ı tahtın varisi olarak işaret etti.

---

[27] Besalel, *a.g.e*, s. 42-43.

[28] Margolis and Marx, *a.g.e*, s. 46-47.

[29] Karaman, *"Filistin"*, *DİA*, XII, s. 89.

M.Ö. 965- 928 arasında tahtta kalan Kral Süleyman, tarihe akıllı ve çalışkan bir kral olarak geçmiş ve savaşlara girmeyerek İsrail'in en parlak ve barış dolu dönemini yaşatmıştır.[30] Süleyman, babası Davud'un savaşlardan elde ettiği serveti; altını, gümüşü, çok sayıda sanat eserini miras almıştı. Bayındırlık işlerine çok önem verdi. Bunun için iş gücüne ve materyale ihtiyacı vardı. Sorumluluk giderek artmıştı. Fakat O, zamanının bütün şartlarına ve Filistin'in coğrafik özelliklerinin yarattığı avantajlara karşı canlılıkla yaklaştı. Kral Süleyman'ın en büyük eseri, babasının vasiyetine uyarak inşa ettiği, İsrail 'in bağımsızlığının ve tek Tanrı fikrine dayanan kültürünün simgesi olan *Bet-Amikdaş*'tır. "Tanrı Tapınağı" ya da *'Süleyman Tapınağı'* olarak anılan yapıdan geriye bugün İsrail sınırları içindeki *Batı (Ağlama) Duvarı* kalmıştır. Tapınak, Süleyman'ın Kudüs'ü güzelleştirme konusundaki büyük yapılandırma planının bir parçasıydı. Burası, bugün *Haram* olarak bilinen *Siyon*'un kuzeydoğu uzantısıydı.[31] *'Kutsalların Kutsalı'* diye adlandırılan dahili bir bölümü vardı ve orası Tanrı'ya yani *Yehova*'ya/*Yahve'ye* adanmıştı.[32]

Tapınağın yıkılması her seferinde İsrail'in bağımsızlığının sonunu ifade etmekteydi ve yıkıldığı günlere isabet eden aylarda matem tutulması gelenekti. Bu tapınak sayesinde ülkenin her yanına dağılmış olan dinsel merkezlerin öneminin azaltılarak bunun Kudüs'te yoğunlaştırılması sağlanmıştır. İlaveten, aşiretlerin Kudüs ve hükümdar hanedanıyla ilişkilerinin güçlenmesi ve ayrımcı eğilimlerin azaltılması hedeflenmiştir.[33] Süleyman'ın

---

30 Besalel, *a.g.e.*, s. 47.

31 Margolis and Marx, *a.g.e*, s. 62.

32 *"RAB, Süleyman'a şöyle seslendi: "Bu tapınağı yapmaktasın. Kurallarıma, ilkelerime ve bütün buyruklarıma uyup onlara bağlı kalırsan, baban Davut'a verdiğim sözü senin aracılığınla yerine getireceğim. Halkım İsrail'in arasında yaşayıp onları hiç terk etmeyeceğim."* 1. Krallar, 6: 11-13.

33 Besalel, *a.g.e*, s. 46.

algısında Kudüs bütün ulusların kendisini evlerinde hissedecekleri bir yer olmalıydı. Buradan hareketle Ammonitler, Edomitler, Hititler için kendi tanrılarına tapınabilecekleri şapeller inşa ettirdi. Bunu yapmasında kral kızları olan, başka tanrılara inanan eşlerinin de etkisi büyüktü.[34] Süleyman'ın yolundan çıkması, asiliğin başlamasına önemli bir zemin yarattı. Musa'dan temel alan dini doktrin çoktanrıcılığın tüm gelenekleriyle çatışma halindeydi. Buna kuzeylilerin ağır vergi yükünden ötürü işçiliğe ya da ürünle vergi ödenmeye zorlanması eklenince kargaşa büyümüştü. Süleyman'ın dini değişimine duyulan bu öfke, mutlakıyetçilik yöntemlerinin ve babası Davud'un uzun dönemde savunulamaz şekilde inşa ettiği birleşik krallığı ayakta tutabilmek üzere konan ağır vergilerin bir karışımıydı. Süleyman'ın marifeti bunu bir arada tutmaktı. Geçmişi hala gerçekleriyle gören İsrailliler için, mevcut zor kullanılan emek sistemi Mısır'daki köleliklerini hatırlatan bir şeydi. Kuzeylilere göre Süleyman ve çizgisi, laik baskıcılar kadar ruhsal açıdan yıkıcıydı.[35] Gerginliği, Süleyman'ın ölümünden sonra yerine geçen Yeroboam da düzeltemedi. Krallık bir süre sonra; Eretz İsrail'de güneydeki küçük ve Davud hanedanının elinde kalan, merkezi Kudüs olan Yehuda Krallığı ve kuzeyde çeşitli hanedanlar arasında el değiştiren İsrail Krallığı olmak üzere iki devlet ortaya çıktı. Yehuda Krallığı, Yehuda ve Binyamin aşiretlerinden, İsrail Krallığı geriye kalan on aşiretten oluşuyordu.[36] İsrailoğulları iki yüz yıl bölünmüş olarak yaşadılar.

---

34 *"Süleyman'ın kral kızlarından yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi vardı. Karıları onu yolundan saptırdılar. Süleyman yaşlandıkça, karıları onu başka ilahların ardınca yürümek üzere saptırdılar. Böylece Süleyman bütün yüreğini Tanrısı RAB'be adayan babası Davut gibi yaşamadı. Saydalılar'ın tanrıçası Aştoret'e ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e taptı."* 1. Krallar, 11:3-5.

35 Johnson, *a.g.e.*, s. 64.

36 Besalel, *a.g.e.*, s. 47.

Asurlular kuzeydeki İsrail Krallığı'nı ele geçirip, halkını sürdüler ve bu halk benliğini kaybetti. Dinin devamı ve geleneklerin korunması Yuda Kralı'na düştü. O zamandan beri Yahudi kelimesi İsrailoğulları anlamına gelmektedir. Kuzey Krallığı'nın yıkılmasından sonra Yehuda Krallığı 160 yıl daha yaşadı.[37] Babil Kralı Nebukadnezar'ın ordusu Yehuda'ya girmiş ve halkını sürgün etmişti. Aslında Nebukadnezar'ın niyeti Yuda'yı yıkmak değildi; Yahudilerin yeniden isyanını imkânsızlaştırmak istemişti. Liderlerin, prenslerin, din adamlarının yüksek sınıfı kaldırılırsa, küçük sınıfa mensup tüccarlar, sanatçılar ve çiftçilerle barışın sağlanabileceğini biliyordu. Nüfusun bu bölümüne dokumadı. Babil Kralı yüksek Yahudi ailesinin bir üyesini seçti ve onu vali olarak işaret etti.[38] Ancak Yahudi vatanseveri Babil hükümdarının karşısındakilerle ilişki kurdu. Yehuda'nın itaatsizliği üzerine ülkeye giren büyük bir Babil ordusu, ülkenin kalelerini yıktı; Kudüs'ü kuşatıp istila ederek bu kenti de yıktı. Babilliler ülkenin bağımsızlığının simgesi olan Bet Amikdaş'ı da yıkarak ülkenin hemen hemen tüm nüfusunu Babil'e sürdüler. Süleyman Mabedi'nin yıkılıp Yehuda halkının çoğunluğu alim ve elit kesimdan oluşan büyük bir kısmının Babil'e sürülmesi ve yarım asır boyunca burada sürgün hayatı yaşamasıyla sonuçlanan bu ikinci yıkım, Yahudi tarihinin ilk büyük sürgünü ve en önemli hadiselerinden biridir.[39] Yehuda Babil'in bir eyaleti oldu. Kral Süleyman'ın Tapınağı'nın inşa edilmesinden yıkılışına kadar geçen 370 yıllık süreye *"Birinci Tapınak Dönemi"* adı verilir. O tarihten sonra Filistin toprakları, önce Babillilerin yönetimine ellinci yılında son veren Persler'in ve ardından M.Ö. 332'de Büyük İskender'in ordularının Pers ordularını zapetmesiyle de Makedonyalıların eline geçti. Makedonya Kralı'nın Yahudilere

---

37 Haluk, *a.g.e.*, s. 14.

38 Grayzel, *a.g.e*, s. 29.

39 Gürkan, *Yahudilik*, İstanbul, s. 24.

hoşgörülü davrandığı çeşitli tarihsel kaynaklarda görülmektedir.[40] Büyük İskender'in M.Ö. 323'te ölümünden sonra generalleri arasında ülkesi dörde bölündü. Cassander Yunanistan'a, Creatus ve Antigonos Batı Asya'ya, Selevkos Doğu'ya, Ptolemaios ise Mısır'a hükümdar oldu. Suriye ve Mezopotamya Selevkos tarafından yönetilirken, Filistin Mısır'ın Ptolemilerinin kontrolü altına girdi. Milattan önce 3. yüzyılın ortalarında ise Mezopotamya Partların eline geçti. Yıl 200'de ise Selevkos Kralı Antiochus III, hâkimiyet alanını genişleterek Ptolemiler'den Filistin'in kontrolünü almayı başardı. Kudüs, Pers hükümetinin yüzyıllar önce yaptığı gibi Yahudi yasasının yönetimini tanımayı yenileyen ve diğer lehte imtiyazları veren Selevkos yönetimini hoş karşılamış görünüyordu. Durum aşamalı şekilde kötüye gitti. Çünkü; asayiş ve barış dönemini sona erdiren dini aristokrasinin ebedi hırs öğeleriyle birleşerek M.Ö. 175'te iktidara gelen Antiochus IV'ün maddi ihtiyaçları vardı. Dönemin baş rahibi Onias III, ruhban sınıfının en yüksek mevkisini ele geçirmesi için Antiochus IV'e teklifte bulundu ve kralın çok mutlu hissederek kabul ettiği hatırı sayılır bir meblağ önerdi. Kısa zaman sonra Onias öldürüldü.[41] Tevrat geleneği ve yasası bu tarihlerden sonra yavaş yavaş gözardı edilmeye başlandı. Hatta; bölgeye yeniden hükmeden Suriye Kralı, M.Ö. 168'de Museviliği yoketmeye çalıştı.[42] Kudüs hızla Helenistik bir atmosfer içinde yeniden tasarlandı. Selevkos ülkesinin küçük başşehri olarak; *gymnasium,ephebate ve* Yunan stili oyun alanları gibi[43] tipik Helenistik yapılarla şehir donatıldı. Bu çalışmalara ciddi miktarda para harcanıyordu. Şehir sınırlarının daha ilerilere taşınmasını isteyen Romalı hükümdarın kararıyla, Tevrat öğreti-

---

40 Besalel, *a.g.e.*, s. 50.

41 George E. Mendenhall, "Kudüs from 1000-63 BC", *Kudüs In History*, ed. KJ ASALI, England, 1989, s. 71.

42 Haluk, *a.g.e.*, s. 16.

43 Mendenhall, *a.g.m.*, s. 72.

sinde değerli bir yeri olan Tapınak Dağı ve doğu tepelerine kadar çizgiler genişletildi. Diğer yandan, Bet-Amikdaş Zeus Tapınağı'na benzetilerek Yunan tanrı kültleriyle donatılmıştı. Yahudi karşıtı Komutan Selevkos'un bildirilerine isyan eden *Hasmonean/Haşmonay* ailesinden Matatyahu ve oğulları, kralın adamlarını öldürüp günümüzdeki Ramallah'ta bulunan Gofna Dağları'na çıktılar. Bu tarihten sonra üstünlüğü elde eden Haşmonayların mücadelesini Matatyahu'nun ölümünden sonra beş oğlunun en ünlüsü olan *Judas/Yuda* Makabe devraldı. Beklenmedik bir başarı elde eden Yuda, Kudüs'i tekrar ele geçirdi ve Bet Amikdaş'ı putlardan arındırdı. Mücadelenin Makabilerin zaferiyle sona erdiği bugün, Yahudilerce *'Hanuka'* olarak kutlanmaktadır.[44]

Yahudilerin ulusal devinimlerinde, Bet Amikdaş'ın arındırılmış varlığı ile yeniden ortak bir bilince yükselmiş olmalarına rağmen, durmadan gelişen ve doğuya yönelen Roma İmparatorluğu M.S. 4 yılında Filistin'i ilhak etti. Haşmonay Sülalesi'nin ardından krallığını Roma'nın bir idari birimi haline dönüştüren ve bunun için çok sayıda muhalif öldürten Herod iktidarı geldi. Sürgünlük dönüşünden ve restorasyon devrinden beri Kudüs'te iktidar sıra ile başhahamların veya kralların elindeydi. Herod ile başhaham ve ırkan Yahudi olmayan biri Kudüs tahtına çıkmış oldu. Halk tarafından seçilmeden gelen yeni yönetici, sadece bir asker ve diplomattı.[45] Helenleşmenin adeta bir temsili gibi hareket eden Herod'u Yahudi halkı, kutsal Tevrat yasalarına karşı gelmekle suçluyordu. Genel olarak, Romalı yönetim lokal Yahudi enstitülerine iyi bir otonomi anlaşması bıraktı. Yasa ve uygulamalarından sorumlu olacaklar, doğrudan vergi toplayabilecekler ve Yahudi halkının hepsini gözetebileceklerdi. En fazla saygı gören müessese Kudüs'teki Tapınak Dağı'nda yer alan, Yahudi ulusunun en yüksek yasal ve dini otoritesini temsil eden, yetmiş üyeli *Sanhedrin*'di.

---

44 Besalel, *a.g.e.*, s. 60.

45 Günaltay, *a.g.e.*, s. 380.

İdari kapsamda Sanhedrin'in gücü, Yahudilik önceliklerinde toplanırdı. Fakat, dini ve dini düzenlemeler hususlarında otoritesi ülke sınırlarını aşacak şekilde genişletilmişti. Görevleri çeşitliydi. Dini konularda ve törenlerde, kabul edilmiş dini ve yasal kanunları ve kontrol edilen dini yaşamı içerde ve dışarıda sürdürmekteydi. Roma yönetimi, hızlı karar almayı gerektiren büyük ses getiren davaları ve yerel sorunları çözmede yeterince başarılı değildi. Onlar hakkında alınacak kararları yerel otoritelere bırakırdı. Bir şey kesindi: Cinayet davaları Yahudi otoritelere bırakılmaz, Romalı yönetimin düzenlediği mahkemelerde görülürdü.

İlk Romalı yöneticilerinin altında, vali Pilatus istisnası dışında, Yahudi ulusu ve Roma İmparatorluğu arasındaki ilişki düşmanca değildi. Yahudiler dini hayatları gerektirdiği için pagan komşularından ayrı yaşamışlardı. Romalı yöneticileri onları bir dereceye kadar korumuş olsa da, Yahudiler sıklıkla düşmanca muamelelere maruz kalıyorlardı. Örneğin; onların Roma ordusunda hizmet etmeleri istenmemişti. Çünkü askerlik, onların *'Şabat'*[46] kurallarını ihlal etmek anlamına geliyordu.[47] Toplumun geniş kesimi Herod yönetiminden nefret ediyordu. Geriye kalan diğerleri ise, muhtemelen yüksek sınıf mensupları, Herod ile işbirliği yaparak Romalı hükümdarlarına sadakatlerini bildirdiler. Herod ölmeden önce krallığını Augustus Sezar'ın onayladığı şekilde dörde böldü ve ondan sonra Yahudiye bir Roma eyaleti olarak işlev gördü. Bu yıllar içinde devrimci ideolojiyi benimseyenler yeni bir biçim almaya başladı. Yalnızca Tanrı onların sahibi olduğundan beri, toz ve kan krallığına köle olamayacak Yahudilerin zemininde sakıncalı biçimde Yahudi olmayan hükümete saygı duyamazlardı. Bu ideoloji doğrudan Roma yönetiminin kurulmasında en başından

---

46 Şabat: Museviler için Cuma günbatımından, cumartesi akşamüstüne kadar olan dinlenme süresidir. Museviler Şabat günü hiçbir elektrikli alet kullanmaz, ateş yakmazlar.

47 Cohn - Sherbok, *a.g.e.*, s. 73.

beri kuralsızlık yaratıyordu. Pilatus dönemine gelindiğinde asayişsizlik raporları ve başkaldırı yaygınlaştı.[48] Vali Felix (M.S. 52-60) zamanında Yahudi Zelotlar, Romalılarla işbirliği yaptıklarından kuşku duydukları Yahudileri öldürmekte tereddüt etmediler. Gessus Florus (M.S. 64-66) adlı Romalı vali, Bet-Amikdaş hazinelerini yağmaladı. Başka kentlerde de Yahudi yerleşimcilerle putperest Helen halkı arasında kanlı çarpışmalar cereyan etti. Kudüs'te bir ihtilal hükümeti kuruldu. İmparator Neron, şöhretli komutanlarından Vespasianus'u büyük bir ordu ile Filistin'e gönderdi. Fakat Kudüs'ü muhasaraya hazırlandığı sırada imparatorluğa hazırlandığından oğlu Titus'u görevlendirdi. Şehir baştan başa yağma edildi, mabetler soyuldu. Sonra hepsi yıkıldı ve yakıldı. Yalnız Kudüs'te bir milyon Yahudi öldürüldü.[49] Çok geçmeden Sezar Neron'un kuvvetleri yeniden hâkimiyeti sağladı. Tekrar kurulan Sanhedrin, Yahudi yaşamına yön verecek kurallar düzenlenerek, İbrani takvimini saptadı.[50] M.S. 132 yılı ise başka bir isyana sahne oldu. Roma İmparatoru Hadrianus, yıkılmış Kudüs'ü ziyaret ettiğinde şehri yeniden inşa edeceğini söyledi. Yahudilere karşı töleranslı görünen İmparator'un, Yahudilerin en kutsal şehrini pagan bir metropole dönüştürme niyeti ve İkinci Tapınağın kalıntıları üzerine Jüpiter Tapınağı inşa ettirme planı Yahudileri rahatsız etti. Sünneti yasaklayıp, şehrin adını *'Aelia Capitolina'* olarak değiştirince gerginlikler arttı. Aelius İmparatorun ismi, Capitolininus ise Jupiter Capitolinus'a adanmış olmasından dolayı seçilmişti.[51] Üstelik; bu tapınağı inşa etmek için özel bir vergiye mecbur edilmişlerdi.[52]

---

48 H.H. Sason-Ben, *A History Of The Jewish People*, Cambridge, Massachusetts, 1969, s. 249-251.

49 Günaltay, *a.g.e.*, s. 390.

50 Besalel, *a.g.e.*, s. 64-65.

51 Ahmet Almaz - Pelin Batu, *Yahudilik Tarihi*, İstanbul 2007, s. 92.

52 Cecil Roth, *The European History Age in Jewish History (to 1648), "The Jews Their History"*, ed. Louis Finkelstein, ABD, s. 225.

Dini liderlerin '*Kurtarıcı Kral*' namıyla vurguladığı *Bar Kohba*'nın çıkardığı isyan sonunda patlayan savaşlarda binlerce Yahudi öldü. Romalılar Yahudiye'nin adını Suriye Filistin'i olarak değiştirdiler ve Yeruşalayim'e Yahudilerin girişi yasaklandı.[53] İkinci Tapınağın bulunduğu tepe ateşe verildi ve bu yangın büyük Musevi sürgününün başlangıcı oldu. İsyanın sonrasında Yahudi nüfusu Galile civarında yoğunlaşmıştı.[54] Diaspora'daki Yahudiler ise Mısır'da, Babil'de yaşamlarını sürdürmeye devam ettiler.

Roma İmparatoru Constantin annesi Helen'in etkisiyle M.S. 324'te Hristiyanlığı kabul edince, Paganist geleneklerle yeni dinin mitlerini bir araya getiren bir tapınakçılık anlayışıyla yönetimi altında İseviliğin sembollerini yaygınlaştırmaya başladı. Halkları arasında bulunan İbranilerin yaşadığı yerlerde de kiliseler inşa ettirdi. Talmud'un tamamlandığı yıllarda Hristiyanlar artık çoğunluğu oluşturuyordu. Yasal olarak, geç Ortaçağ'da çoğu ülkede yaptıkları gibi, dini hoşgörünün benzersiz ayrıcalıklarından yararlanmaya devam ettiler. Yahudi-Hristiyan polemikleri birdenbire sonraki iki yüzyıl boyunca bir devlet politikası şeklini aldı. Paganizmin yıkılışı Yahudiliği, Hristiyan coşkunluğunun asıl hedefi haline getirdi ve Kilise Yahudiliğin aşağı bir pozisyonda tutulmasını tercih etti. Klasik ve Ortaçağ arasında bir sınır çizgisi gibi alınan Roma İmparatorluğu'nun 4. yüzyıldaki Hristiyanlığı, kendi şartları içinde kesin bir değişimi tanıttı.[55] Avrupalıların bir milat atfettiği İsa Peygamberin doğumu ile tarih öncesi çağlar kapanmış ve İlkçağ ile beraber değişen dini ve entelektüel perspektifler doğrultusunda yeni bir düşünce ve dünya görüşü modeli üretilmişti. Yahudiler ve temsilcisi oldukları din adına bu değişim '*Yasa*'ya aykırıydı. Onlara göre; 'Yahudilerin Kralı' olduğu iddiasıyla ortaya çıkan İsa, bir kral olmadığı gibi, bir peygamber kesinlikle

---

53 Besalel, *a.g.e.*, s. 67.

54 Haluk, *a.g.e.*, s. 17.

55 Roth, *a.g.e.*, aynı sayfa.

değildi. Mesihlik iddiasında bulunan İsa, hahamlar tarafından Musa dinini bozmak ve İbranilere kral olmakla suçlanarak çarmıha gerilmiştir.[56] İsa Peygamberin Yahudilerle Hristiyanları karşı karşıya getiren "Çarmıha Gerilme"[57] olayı sonrasında sonsuza dek sürecek bir teolojik paradigma çapraşıklığı ortaya çıktı. Bu tinsel neden, İsa peygamberin ölümünden sorumlu tutulan Musevilerin izleyen yıllarda bulundukları, yaşadıkları her ülkeden kovulmaları için yeterli bir neden olarak kabul edilecekti.

Ortaçağ'a gelindiğinde ise Avrupa'da yeni din ve yeni sosyal düzen, papalığın rolü, Kilise, Engizisyon, Haçlılar, reformasyon; bunların hepsi Batı'ya, Roma İmparatorluğu'nun 'Hristiyan Devrimi'nin çocuğu gibi hissetme nedeni sağladı.[58] Nitekim; Hristiyanların ilk kez kıyımından geçirilmiyorlardı. Daha 1096'da Kutsal yerleri Müslümanların elinden kurtarmak için sefere çıkan Haçlı kuvvetleri Prusya, Bohemya, Fransa'daki Yahudileri katlederek ilerlemiş, sonunda da 1099'da Kudüs'ü ele geçirmeyi başarmışlardı. Bölgenin Hristiyan olmayan unsurunu kılıçtan geçirmişlerdi. Kudüs'e yerleşimleri yasaklanmıştı. Bu durum Selahaddin Eyyübi'nin Kudüs'ü yeniden Müslüman alemine kazandırmasıyla değişti. Yahudiler tekrar Kudüs'e yerleşmeye başlamışlardı. İkinci Haçlı Seferleri zamanında şehrin bir bölümü Hristiyanlarca zaptedilince bölgede Yahudi nüfusu yokoldu.[59] 13. yüzyılda ise Yahudiler için yeni bir sürgün hayatı başladı. Ortaçağın Avrupa göçerlerinin en büyük kısmını oluşturan bu Yahudi göçmenler ağırlıklı olarak Yunanistan, İtalya, İspanya, Prusya gibi Akdeniz ve Orta

---

56 Günaltay, *a.g.e.*, s. 385.

57 *"Başkâhinlerle Yüksek Kurul'un öteki üyeleri, İsa'yı ölüm cezasına çarptırmak için kendisine karşı yalancı tanıklar arıyorlardı."* Mar. 14:53-65; Luk. 22:54-55, 63-71; Yu. 18:13-14,19-24.

58 İlan Halevi, *A History Of The Jews, Ancient And Modern*, London and New Jersey, 1987, s. 28.

59 Besalel, *a.g.e.*, s. 74.

Avrupa ülkelerine yerleşmişlerdir. Başlangıçta, göçtükleri ülkelerin dışa kapalı küçük azınlık toplumları gibi hareket eden Musevi cemaatleri Hristiyan misyonerlerin din değiştirme hususundaki özendirici çalışmalarının hedefi haline geldi. Aslında Katolik Kilisesi Musevileri, Hristiyanlığın bir nevi kanıtı gibi görmüştü. Halkın teolojik kökenli iletişim bariyerlerini kurmasındaki ana sebep dinlerarası çatışmalardan çok ekonomik oldu. Yahudiler, gittikleri ülkelerde kilisenin bankerlik konusundaki kesin yasaklarını delerek bu işle meşgul olmuşlar, edindikleri servetlerle kral ve yüksek hanedanlıklarla yakın bir ilişki kurmuşlardır. Toplumda elde ettikleri ayrıcalıklı konumları bir süre sonra halkın onlara karşı nefret duymasına sebep oldu. Bunun en önemli örneği İspanya'da görülmüştür. Kordoba başkentli Emevi Devleti'nin, İber Yarımadası'nda tarihe açılmasıyla adeta 'altın çağını' yaşayan Yahudilerin statüleri; İspanya'nın Hristiyanlarca yeniden fethedilmesiyle hemen gerçekleşmese de zamanla değişmeye zorlandı. Önce; Hristiyan kralları siyasal, kültürel ve lisan bilgilerinden yararlandıkları Yahudileri önemli konumlara getirdikleri gibi, onlara vergi muafiyeti sağladılar ve kendilerine evler ve araziler tahsis ettiler.[60] Ana kitabı Zohar'ın büyük bir kısmının tamamlanmasıyla Kabalizm bir fikir akımı olarak İspanya'da kendini hissettirmeye başladı. Bunun üzerine 12.yy sonlarından itibaren Hristiyanlıktan uzaklaşanları kazığa bağlayarak yakma şeklindeki uygulama zamanla Yahudilere de tatbik edildi.[61] Yahudilerin kovulmasıyla ilgili ilk fermanların duyurulduğu ülke İngiltere olmasına rağmen engizisyon İspanya'ya getirilmiş; hatta en şiddetli yaptırımlarını burada hayata geçirmiştir. Gaddarlığın yeni ülkesindeki mimarı Fra Alfonso'ydu. Alfonso, gizli Yahudi'yi ırksal bazda değil, dini bazda belirlemenin kolay olduğunu savunarak çözüm teklifinde

---

60 Besalel, *a.g.e.*, s. 78.

61 Ebru Altan, "Katharlardan İspanya Yahudilerine Engizisyon Kurbanları", *Popüler Tarih Dergisi*, LV, s. 34.

bulundu: tecrit ve ayrım. Devlet Fra Alfonso'nun programını hemen benimsedi. Ayrım, Cortes tarafından Toledo'da ilan edildi. 1478'de yeniden kurulan ve doğrudan krala bağlanan İspanyol Engizisyon'u, Hristiyanlıktan uzaklaşanları, Hristiyanlaştırıldıktan sonra tekrar eski dinlerine dönmek isteyen Yahudi ve Müslümanları hedef aldı. 1481'in ocak ayında sistem işlemeye başladı ve izleyen sekiz yıl zarfında 700 kişiden fazla insan yakıldı. Bazı kaynaklar sayının 2000'e ulaştığını söylemektedir. Kraliçe Castileli İsabella ile Aragonlu Kral Ferdinand'ın evliliğinden sonra iki krallık birleşti. Şubat 1483'ten itibaren bütün teşkilat, merkezi kontrol altına alındı; başkanı da Dominiken Başrahip Thomas de Torquemada'ydı.[62] 1492'den itibaren Yahudiler Hristiyanlığı kabul etmek veya sürgüne gönderilmek arasında bir tercih yapmak zorunda bırakıldılar. Batı Hristiyanları için Ortaçağ bitmiş Rönesans başlamıştı. Tüm hümanistler içinde yalnızca Reuchlin, Yahudileri savunurken halkının önyargılarını yok edemiyordu.[63] 200 bine yakın Yahudi, İspanya'yı terk etmek zorunda kaldı. İspanya'dan sürülme olayı Yahudilere vurulmuş çok büyük bir darbeydi. Bunlardan 100 bini sınırı geçerek, dört yıl sonra oradan da kovuldukları Portekiz'e gitti. Yahudiler aynı zamanda Viyana'dan ve Linz'den 1421'de, Köln'den 1424'te, Milano'dan 1489'da, Parma'dan 1488'de ve daha birçok yerden ilerleyen tarihlerde kovulmuşlardı. İspanya'dan kovulan Yahudilerin 50 bin kadarı Kuzey Afrika'ya veya Türkiye'ye geldi.[64] Müslüman Osmanlı Devleti, Yahudilere eski büyük Hristiyan Avrupasının onlardan acımasızca esirgediğini cömertçe veriyordu.[65]

Gerçekte, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin yoğun biçimde yaşadıkları İstanbul'a, Selanik'e ve diğer şehirlere ilk varışları

---

62 Johnson, *a.g.e.*, s. 226- 227-228.

63 Moşe Grosman, *Dr. Markus (1870-1944)*, İstanbul 1992, s. 135.

64 Altan, *a.g.m.*, s. 35.

65 Grosman, *a.g.e.*, aynı sayfa.

Almanya'dan olmuştu.[66] Ondan önce; Türklerin Anadolu'yu fethettiklerinde, Bizans İmparatorluğu'nun istibdatına maruz kalan birçok Yahudi cemaati ile karşılaştılar. Türklerin hükümdarlığı altında kalan ilk önemli Yahudi cemaati, Bursa'da 1326 yılında yerini almıştı.[67] Onları süren İspanya'dan ve Portekiz'den gelen jenerasyon çok daha sonraydı. Engizisyonun gözünden kaçan Yahudi dönmeler günden güne artan sayılarla bu şehirlere kaçmayı başardı.[*] Türk İmparatorluğu dilleri, gelenekleri, kültürleri farklı olan bu grupları karşılamada hoşgörülüydü. Osmanlı İmparatorluğu; farklı dinden, ırktan ve mezhepten insanların vicdan özgürlüklerine ve ibadetlerine, birbirlerine zarar vermedikleri ve birbirlerinin haklarına saldırıda bulunmadıkları müddetçe sınırsız bir özgürlük ortamı tanımıştı. Bu gelenek İslam'ın öz niteliğinden desteğini almaktaydı.[68]

Türkler İstanbul'u fethettiklerinde Roma ve Bizans kalıntılarını, zengin bir etnik yelpazenin taşıyıcılığında bulmuşlardı. Osmanlı Sultanlarının hegemonik dünya algıları, sınırları dahilinde barınan kültürleri yozlaştırmamış; bilakis onları kaynaştırarak ilerlemişti. Kulluk anlayışında toplumun yapıtaşı olan her Osmanlı'nın, yaşadığı çevreye değer katabilmesi için onu desteklemiş ve önünü açmıştı. Aynı nedenle ve zeminde; gerek büyük

---

66 Grayzel, *a.g.e.*, s. 401.

67 Besalel, *a.g.e.*, s. 237.

[*] *"Bütün Hristiyan Avrupa ülkelerinin nefretlerini üzerlerine toplamış ve Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas yoluyla İspanya üzerinden Avrupa kıtasına dağılmış bulunan Musevilerin tek kurtarıcıları o tarihlerde Akdeniz'i bir türk gölü haline getirmiş olan Barboros Hayreddin Paşa ve Türk korsanları olmuştur. Bugün ülkemizde yaşayan Museviler, İkinci Bayezid ve Barbaros Hayrettin Paşa'nın himaye ve kulluklarına kabul ettikleri Musevilerin torunlarıdır. İspanya Musevileri Türk Musevilerinin dedeleridir."*, İ. H. Pirzade, *Türkiye ve Yahudiler*, İstanbul 1962, s. 17.

68 *"Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."*, Kuran-ı Kerim, Kafirun Suresi, 109:6.

metropollerinde, gerekse coğrafyasının merkeze uzak şehirlerinde olsun Müslüman olmayan unsurun gelişimi için elverişli şartları hazır ediyordu. Böylesi bir özgürlük ortamında Yahudiler de kendileri için bir umuttan ziyadesini bulmuşlardı. Avrupa'dan ihrac edilen Musevi toplulukları beraberlerinde daha önceden yaşadıkları ülkelerde tecrübe ettikleri yenilikleri ve gelişmeleri de getiriyorlardı. Daha fazlası; üç yüzyıl önce Bizans İmparatorluğu'nun çürüklüğünü defeden Venedik'ten önce olduğu gibi Yahudiler, bulundukları toprakların ticaretini restore edebilmek için ellerinden gelenin en iyisi yapmışlardı. Türkiye'nin deri, giysi üretimini ve el işçiliğini yükselttiler. Yanı sıra, top ve barut tozu üretiminin sırlarını Türklere öğrettiler. Yahudi tacirler buğday, yün ve deri getirdikleri boş Balkan topraklarının içine girdiler.[69] Göçmenler servetlerini beraberlerinde taşıyamamışlardı; ancak İspanyol Yahudileri o sıralarda kuruluş sürecini tamamlayarak genişleme ve yükselme devrine geçen Osmanlı İmparatorluğu'nun kalifiye elemana en çok gereksinim duyduğu bir dönemde bilgi ve deneyimlerini yeni yurtlarının hizmetine sundular. 36 ayrı gruptan ibaret bir Yahudi cemaatinin kurulduğu Selanik'te İspanyol göçmenlerinin etkisi o kadar fazlaydı ki diğer ülkelerden gelenler, özellikle Almanca ve İtalyanca konuşanlar, günlük hayatlarını ve işlerini devam ettirebilmek için İspanyolca öğrenmek mecburiyetinde kaldılar.[70] Yahudiler özellikle vergi müfettişi, vergi idare memuru ve mültezim olarak görev alıyorlardı. Durum Yavuz Sultan Selim devrine gelindiğinde de aynıydı. Padişahın Doğu'yu fetih hareketi, önce 1514'teki Çaldıran Zaferi'yle Tebriz'i, bunu takiben de 1516'daki Mercidabık Meydan Muharebesi'yle Halep, Tunus, Şam ve Filistin'i Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katmıştı. Arz-ı Filistin denen bölge idari bakımdan Şam eyaletine bağlı Kudüs, Gazze, Nablus ve Safed sancaklarına ayrıldı.[71] Dolayısıyla; Kuran'ı Kerim'de 'çevresinin

---

69 Grayzel, *a.g.e.*, s. 401.

70 Naim Güleryüz, *Türk Yahudileri I*, İstanbul 1993, s. 61.

71 M. Lütfullah Karaman,"Filistin", *DİA*, s. 92.

mübarek kılındığı'[72] müjdelenen Kudüs, o tarihten itibaren artık hilafeti de elinde tutan Türk hükümdarın dirayeti altına girmişti.

Osmanlı yönetimi Filistin'de Yahudi varlığını tanımış ve zaman zaman göçlerine izin vermişti. Tarihi kayıtlara göre burada eskiden beri mevcut bir Yahudi topluluğu (Yishuv) vardı. Osmanlı tabiiyetinde bulunan bu küçük topluluk, yerli halkla kaynaşmış Sefardi Yahudileriyle sonraki bazı göçlerle gelip daha çok kutsal saydıkları dört şehre yerleşen Eşkenazi Yahudileri'nden oluşuyordu.[73] İslam dışı etnik unsur için Osmanlı hukukunda ayrı bir statü belirlenmişti. Her bir millet grubu kendi içinde hiyerarşik olarak ve mensup oldukları dinin hükümlerine bağlı kalınarak düzenlenirken, dini başkanları aracılığıyla belli ölçüde devlet denetiminde ve devlete bağlı olarak yaşamaları sağlanmıştı.[74]

Yahudilerin Osmanlı topraklarına tutunarak yaşam mücadelesi vermeleri sonraki yüzyıllara da damgasını vuracaktır. Napolyon Bonapart'ın 10 Şubat 1799'da Sina Çölü'nü aşarak Filistin'e girmesini hızlandıran fikri altyapı, eğer Fransa İmparatoru başarılı olsaydı Musevileri yeniden göçe zorlayabilirdi. Napolyon, fetih denemesindeki bozgunundan yalnızca sekiz yıl sonra Yahudilere bir vatandaşlık fermanıyla, millilikten vazgeçmeleri şartıyla eşit vatandaşlık hakkı tanıyacaktı.[75] Nitekim; Bonapart'ın çok eski mevkidaşı Philippe de Bel, 1306 yılında Fransa'dan İsrailoğulları'nı kovarken sıkı Katolik kurallarını önemsiyordu. Haçlıların Avrupa ülkelerinden sürgün ettiği Yahudilerin, Rönesansın hümanizmasını hazırlayan

---

72 *"Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."* Kuran'ı Kerim, İsra Suresi, 17:1.

73 Karaman, *aynı madde*, s. 93.

74 Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin Ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Ankara 1989, s. 7.

75 Gürkan, *a.g.e.*, s. 39.

şartların gölgesinde ve himayeci Osmanlı İmparatorluğu'na giden yolda, nispeten rahat edebildikleri tek yer İngiltere'ydi. Gerek teolojik bağlamda, gerekse ortak tarihi ve dini kültler perspektifinde, İngiltere'nin kendi yazgısında Yahudilere özel önem atfeden bir figür doğmuştu: *Püritenlik.*[76] Onlar için Eski Ahit'in kahramanları, Katolik Kilisesi'nin azizlerinin yerini aldılar. Çocuklarına seve seve '*Abraham/ İbrahim, Isaac/ İshak veya Jacob/Yakup*' adlarını verdiler. Tevrat'ın İngiliz Kanunu'nun kaynağı olmasını istediler. Cromwel tarafından 1653'te "Uzun Parlamento"nun dağıtılmasının ardından, iktidara Püritenlerin hakim olduğu 'Kısa Parlamento' geldiğinde, Eski Ahit'in *Yahudi Mahkemesi/ Sanhedrin* tarzında 70 üyeli bir 'Devlet Konseyi' oluşturulması sağlandı.[77] Öte yandan 18. Yüzyıla aydınlanma hareketiyle ortaya çıkan modernite çağı, geleneksel din anlayışı ve toplum yapısı üzerinde yarattığı tesire paralel olarak Yahudilik ve Yahudi kimliğinin de ciddi manada kırılmaya uğradığı bir dönemdi. İlk bakışta bir nevi fırsatlar ve avantajlar ortamı olarak görülebilecek olan Aydınlanma ve Yahudilerin özgürleşmesi süreci, Yahudi dininin yanı sıra, Yahudi toplumu üzerinde doğrudan etkili olmuş ve bariz bir otorite kaybına ve dağılmaya yol açmıştı.[78] Liberal bir dünya görüşüyle reformist Yahudilik yeni çağa uygun bir biçimlenmeye giderken, bilimsel metotları Yahudiliğin incelenmesinde ön plana yerleştiren muhafazakâr Yahudilik, Tevrat kökenli klasik beklentileri öğretisinin merkezine yerleştiriyordu.

---

76 Püritenlik: İngiltere'de Kraliçe Elisabeth zamanında ortaya çıkmış ve ibadette sadelik taraftarı olan bir mezheptir. Püritenler; Tevrat'a son derece saygı duyan yeni bir Hristiyanlık biçimi ortaya çıkarmışlardır. Yahudilikle olan sıkı bağları nedeniyle diğer Protestan mezheplerinden ayrılmış ve "İngiliz Yahudiliği" olarak da anılmıştır. TDK Büyük Sözlük'e göre Püriten; Kutsal kitapları yeniden ve değişik bir anlayışla okumaya özen gösteren katı Presbiteryen demektir.

77 Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, çev. Cemal Aydın, İstanbul 2011, 166-167.

78 Gürkan, *a.g.e.*, aynı sayfa.

Zamanla merkeze yerleştirdikleri 'komünyal' Musevilik anlayışının ılımlı yaklaşımına daha sert bir üslup getirilmişti. Hiç şüphesiz; İseviler arasında kalan Musevilerin gelecek tartışmalarını 1492 sürgününden bu yana en çok perçinleyen ve tırmandıran, 1881'de Çar İkinci Aleksandr'ın öldürülmesi üzerine Rusya'da yaşanan aşırı boyutlu Yahudi aleyhtarlığı ve Anti-Semitizm olmuştu. Rusya'dan sonra Romanya ve Yunanistan'da da Yahudi düşmanlığı başladı. Bunun üzerine gerek Romanya'dan, gerekse Avrupa'nın diğer ülkelerinden Yahudiler, kendilerine güvenli ülkeler aramak amacıyla göç etmeye başladılar. Başlangıçta Osmanlı Devleti; Rusya, Romanya ve Yunanistan gibi ülkelerde zulüm gören ve bu yüzden bu ülkelerden kaçmak zorunda kalan Yahudileri sahiplenmiş ve onları ülkenin çeşitli vilayetlerine yerleştirmişti.[79] Yahudilerin bu derece düşmanlıktan sonra yapabileceği çok az şey vardı: Kalıp direnmek ya da Tevrat'ın izlerinde yürüyerek kendilerine bir yurt bulmak.[80] İlk seçenek mümkün görünmediğinden, yeni umutlarla yerleşebilecekleri yeni toprakları arayıp bulmaları gerekiyordu. Sonuçta; Süleyman'ın duvarlarının kalıntılarına sığınmak üzere yönlerini Doğu'nun Kutsal Toprakları'na çevirdiler. Bundan sonraki adımları, savaş yoluyla elde edemeyecekleri bu toprakları siyasi manevralarla ele geçirmekti. Geçmişte olduğu gibi yine yanlarında İngiltere duracaktı.

---

79 Vahdettin Engin, *Pazarlık*, İstanbul 2010, s. 23.

80 *"Halkım İsrail için bir yurt sağlayıp onları oraya yerleştireceğim. Bundan böyle kendi yurtlarında otursunlar, bir daha rahatsız edilmesinler. Kötü kişiler de halkım İsrail'e hakimler atadığım günden bu yana yaptıkları gibi, bir daha onlara baskı yapmasınlar. Seni bütün düşmanlarından kurtarıp rahata kavuşturacağım."* 2. *Samuel 7: 10-11*
"Halkım İsrail için bir yurt sağlayıp onları oraya yerleştireceğim. Bundan böyle kendi yurtlarında otursunlar, bir daha rahatsız edilmesinler. Kötü kişiler de halkım İsrail'e hakimler atadığım günden bu yana yaptıkları gibi, bir daha onlara baskı yapmasınlar. Bütün düşmanlarının sana boyun eğmesini sağlayacağım. RAB'bin senin için bir soy yetiştirecek, bilesin." 1. Tarihler 17: 9-10.

Yahudi Kolonizasyonu İçin İlk Girişimler (1876-1896)

'Filistin' bölgesini bir 'meselenin' odağı haline getiren teorik altyapı köklerini, ileriki tarihlerde "Siyonizm" başlığı altında toplanarak büyük bir ideale dönüştürülen Tevrat ayetlerinden almaktadır. Musa peygamberin İsrailoğulları'na ulaştırdığı *Yasa*'ya uymayanları, "Sizi öteki ulusların arasına dağıtacak, kılıcımla peşinize düşeceğim. Ülkeniz viran olacak, kentleriniz harabeye dönecek."[81] tehdidiyle uyaran Tanrı Yahve'nin cezalandırdığı Yahudileri, "Bütün bunlara karşın, düşman ülkelerindeyken yine de onları reddetmeyecek, onlardan nefret etmeyeceğim."[82] diyerek rahatlatması, İbranileri başlarına gelen sayısız felaketin arkasında kendilerine *bahşedilmiş* ayrıcalıklar hususunda birlikte ve canlı tutmuştur. Her şeye rağmen Tanrı'nın İsrail halkına vaat ettiği topraklara[83] yerleşme arzusu Yahudi göçlerinin ve tarihinin ana akım kaynağını oluşturmaktadır. Sürgün edildikleri kutsal topraklara *bir gün* dönme umutlarını bu sebeple hep canlı tutmuşlardır. Dinleriyle

81 Levililer, 26:33.

82 Levililer, 26:44.

83 1.Tarihler, 17:9-10.

örtüşen nihai amaçlarını gerçekleştirebilmek için, tarihlerinde sembolik olarak büyük önem atfedilen Süleyman Tapınağı'nın kalıntılarının bulunduğu Siyon Dağı'nı merkeze alan bir yerleşim programı hayal etmişlerdir. Dünyanın dört bir yanına dağılmış Yahudiler, Tanrı'nın sözünü tutmasıyla doğduklarına ve ait olduklarına inandıkları Filistin'e dönmeyi bir kehanet gibi benimsemiştir. İbrani halkının bu konudaki beklentileri, Filistin'i yönettiği için Osmanlı İmparatorluğu'nu yakından ilgilendirmiş ve etkilemiştir. Filistin'e göç meselesi II. Abdülhamid'in Padişahlığının ilk yıllarından itibaren daha büyük bir vurguyla gündeme gelmiş, Yahudi ileri gelenlerinin önayak oluşlarıyla da neredeyse sistemli bir göç programına uyarlanmaya çalışılmıştır.

Oliphant Laurence'ın Yahudileri Filistin'e Yerleştirme Projesi

Tarihi bir hedef olarak Filistin'e yerleşmenin gerçekleşmesini isteyen bazı güçlü Yahudiler, İngiltere hükümeti nezdinde bir destek aramışlardı. İngiltere 19. yüzyılın ortalarına doğru Filistin bölgesindeki Yahudilerin himayesi prensibini dış politikasının unsurlarından biri haline getirmişti.[84] O nedenle İngiliz basını, Yahudilerin dünyanın çeşitli bölgelerinden Filistin'e göçlerini sıklıkla haber yapmaktaydı. Geçmişten beri "Dönüş yok!" sloganıyla aileler Filistin'e göçediyordu.[85] Bu göçler, Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yüzyılı olan 19. yüzyılda[86] Almanya'da, Avusturya'da ve en etkili biçimde Rusya'da meydana gelen Anti-Semitik cereyanlarla beraber sıklaşmıştı. Avrupalı devletler "Yahudi sorununu" çok yönlü olarak ele almaya başlamışlardı. Öte yandan; Papalık yönetiminin Filistin'deki Katolik koloniler ve Katolik dininin yararına sonuçlandırmayı düşündüğü

---

84 Engin, *a.g.e.*, s. 21.

85 *Birmingham Daily Post*, Wednesday, 16 May 1866.

86 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 2008, s. 9-10.

ve Abdülhamid'in denetiminde olacağı varsayılan Yafa limanı ve Kudüs demiryolu projesine destek aradığı[87] tarihlerde, Kudüs'ten yazan *The Times* muhabiri Yahudilerin yeniden enerji kazandıklarını, onlara "*Vaadedilmiş Toprakları*" açan Türklerin ihtiyacı olan parayı sağlayabilecek Hristiyanlara karşı, Avrupalı büyük devletlerin desteğinde kendi yönetimlerini neden sağlamlaştıramayacağını soruyordu. Ona göre Kudüs'te; sadece adıyla hüküm süren bir Türk yönetimi altında, bir cumhuriyet ya da Papazlığa ait bir yönetim kurulabilirdi. Bu iktidar kesinlikle Avrupalı Hristiyan güçlerin garantörlüğü altında olmalıydı. Filistin'in çıkarına sağlanacak bu girişimle halkın parası topraklarının iyileştirilmesi için kullanılabilirdi.[88] *Kutsal Topraklara* Yahudilerin tamamen yerleşimi için tek olasılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde olduğu mali krizden bir biçimde yararlanma yoluyla, doğrudan maliyeyi etkileyecek bir finans desteğinin sağlanabilmesiydi. Bu da ancak İngiltere gibi güçlü bir ülke sayesinde mümkün olabilirdi. Yahudi göçlerini asıl kolaylaştıran, fikri altyapı ve hazırlıktan ziyade, Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında çıkar ortaklığı nedeniyle ansızın beliren işbirliği idi.

II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yılları buhranların yoğun olarak yaşandığı bir dönemdi. Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmalarına Sırbistan ve Karadağ muharebeleri de eklenmişti. Avrupa devletleri de duruma müdahale etmişlerdi. Balkan meselelerini görüşmek üzere *Tersane Konferansı*'nın düzenlendiği esnada, 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi ilan edildi. II. Abdülhamid'in saltanatının ilk aylarında duyurulan anayasada, bireylerin "Osmanlı" üst kimliği altında birleştikleri; devlet dininin İslam olduğu ancak, herkesin kendi dininin gereklerini yerine getirmede özgür bırakıldığının altı çizilmiş ve bu hukuk güvencesi İngi-

---

87 *The Times*, Wednesday, 27 September 1876.

88 *The Times*, Tuesday, 26 December 1876.

liz basınında da geniş yankı bulmuştu.[89] Azınlıklar hususunda iyileştirilmiş tüm şartlara rağmen, takip eden günlerde Rusya; Balkanlara dair amaçları konusunda uzlaşıma varamadığından Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı.[90] Savaş sonunda İstanbul sınırlarına ulaşan Rusya ile Ayastefanos Anlaşması yapılmıştı. Osmanlı topraklarının Kars, Ardahan ve Batum'u içeren büyükçe bir kısmı bu anlaşmayla Rusya'ya bırakıldı. İngiltere'nin de çıkarlarına ters düşen anlaşma, yine İngiltere'nin önerisiyle toplanan uluslararası bir kongreyle feshedildi. Büyük Britanya'nın Osmanlı Devleti'ne yardımı ancak Kıbrıs konusunda verilecek tavizle mümkündü ve bu ittifak; adanın İngiliz yönetimince "stratejik ve askeri" bir üs olarak kullanılmasına II. Abdülhamid'in geç de olsa izin vermesiyle gerçekleşebildi. İngiliz yazarların hakkında arka arkaya eserler verdiği Kıbrıs, bazıları için bir şovenizm hedefiydi ve İngiltere için son derece büyük bir önem arz ediyordu.[91] Öngörülü Padişahın, 'büyük devletler arasında en fazla çekinilmesi gerekenler' olarak işaret ettiği İngilizlere[92] böyle bir taviz vermesinde Osmanlı Devleti'nin 1875'te duyurduğu mali iflasının da etkisi büyüktü.

Ayastefanos'un kayıplarını ve genel bağlamda şartlarını hafifleten Berlin Antlaşması'nın imza edilmesi konusunda öne çıkan bir diğer detay ise; geçmişi eleştirmeyi azaltan çoğunluğu arkasına aldığına inanan ve tarihi bir paylanmayı yok sayan eski İngiltere Başbakanı Gladstone'un Türk ve İngiliz ittifakının tehlikeli karakterine ilk defa dikkat çeken kişi olarak kendinden bahsettirmesiydi. Zaten Gladstone, Osmanlı yönetimindeki Bulgarları konu alan ve Türklerin tarihten silinmesinin gerekliliğini anlatan

---

89 *The Leeds Mercury*, Saturday, 30 December 1876.

90 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972, s. 299.

91 *The Ipswich Journal*, Saturday, 10 August 1878.

92 Vahdettin Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, İstanbul 2007, 21-21.

"Bulgarian Horrors and the Question of The East/ Bulgar Korkusu ve Doğu Sorunu" isimli bir kitabın da müellifiydi. Broşür, çıkarıldığı daha ilk gün 200 bin nüsha sattı. Ayrıca; İngiltere'deki Osmanlı elçisi, bilhassa esnaf ve işçi teşkilatları arasında Türkler aleyhine toplantılar düzenlendiğini haber vermiş, bu durumun önlenmesi için Osmanlı Devleti tarafından gerçek durumu İngilizce ve Fransızca bir kitap halinde yazılmasını ve bu kitabın çeşitli memleketlere gönderilmesini tavsiye etmişti.[93]

Oysa aynı tarihlerde; liberal fikirlerin savunulmasında yalnız olmadığını düşünen bir başka basın organı *The Jewish World*, eski Başbakanın Doğu Sorunu'na yaklaşımı hakkında 'gereğinden fazla vatansever ve kahramanvari' yorumunda bulunmuş, onun bakışında İngiltere'deki Yahudi topluluğunun temsil edilmediğinden yakınmıştı.[94] *The Jewish World'* in kanaatine ironik bir karşıtlık sergileyen halka açık konferansında ünlü gazeteci, yazar ve kendini 'tahrikçi' olarak tanımlayan[95] G. Jakob Holyoake, *'Doğu bir kariyerdir.'* diyen Başbakan D'israeli'nin[96] hükümetinin altında kalmaktan kendisi gibi rahatsızlık duyanlara Yahudi sorununu yeniden tanımlamıştı. Hükümete yöneltilen ırkçı eleştirilere alaycı bir formda onay verilen konferansta Yahudilerin, para kazanma konusunda hiç kimsenin sahip olmadığı bir meziyete

---

93 Cevdet Küçük, "Bulgar İhtilali'nin (1876) İngiliz Kamuoyunda Uyandırdığı Tepki ve Bunun Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Tesiri", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 8-9, İstanbul 1979-1980, s. 121-122.

94 *Freeman's Journal and Daily Commercial Advertiser*, Wednesday, 31 July 1878.

95 Edward York, "Selected Pamphlets by G.J. Holyoake 1841-1904", Microform Academic Publishers, Britain, s. 1-46 Makalede G.J. Holyoake'un aslında kendini 'educator/ eğitimci' olarak tanımladığı söylenmektedir.

96 Edward Grossman, "Speaking for Himself", *The American Spectator*, vol: 32, issue: 12, December/January 1999, 38-43.

malik oldukları, para kazanırken daha az vicdanlı bulundukları ve nesneleştirildikleri sürgünleri bir politika aracı yapan güçlendirilmiş tutkulara daima sahip olduklarının düşünüldüğü hatırlatılmış; iki yüz yıl önce Avrupa'daki durumlarıyla şimdi İngiltere'de elde ettikleri hakların çok farklı tutulması gerektiği vurgulanmıştı. Fransa'da büyük toprak sahiplikleriyle, Almanya'da eski aile bağları sayesinde elde ettikleri yüksek pozisyonlarla ve İngiltere'de daha önce Avrupalı siyasetçilerin tartıştığı sorunlar biçiminde telakki edilen birçok ilginin esasını oluşturmuşlardı. Bu yenilik, yasal engellemelerle karşı koyulamayacak bir durumdu. Küçük bir grubun nasıl bu kadar ilerlediğinin konuşulduğu oturumda her şeye rağmen endişenin yersiz olduğu duyurulmuştu. Ne de olsa; bir ülke ancak onun ekilip biçilmesiyle, madenlerinin işletilmesiyle ve üretiminin devamlılığıyla ilerleyebilirdi. Oysa Yahudilerin tek yaptıkları parayı oturdukları yerden kazanmanın yollarını aramaktı. Onlar için hükümet programında Yahudilik *öncelik*; öncelik ise *amaçtı*.[97] Hükümetin operasyonları ve küçük bir grubun etki ve nüfuz yöntemlerinin ifade edilmesini gözardı eden her türlü açıklama, öğreti ya da mesaj ayaklar altında kalmaya mecburdu. Sert bir hiciv biçiminde basında yer alan bu konferansın Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren kısmı ise; Türklerin başına gelen her şeyin bir tür Yahudi oyunu olduğuna inanılmasında saklıydı. Ancak bu oyun ilk defa İngilizlerin desteğini sağladığı için Türklerin lehineydi. Aslında konuşmacıya göre; Türkiye konusunda Gladstone'un söyledikleri doğruydu. Türkleri, Yahudi finansörlerin kurduğu bağlarla meydana getirdikleri baskıdan kurtarma çabasında, gerçekte Bulgaristan'a Yahudilerce verilmiş milyonlarca poundun, Türk kılıcının kaybedilmesiyle geri alınamayacağı korkusu hakimdi. İngiltere Süveyş Kanalı'na 4 milyon poundu

---

97 *"They had a Jew in England as Premier, and their Premier was their Master."* 'Premier'i İngilizce'den 'öncelik' olarak, 'Master'ı da 'esas' anlamında çevirdik.

Yahudiler aracılığıyla yatırmıştı. Bunu hiç kimse yapmazdı. Elbette bu hamlede yine *öncelik* önemliydi. Çünkü; Yahudiler, Bulgarlara karşı, onlara verdikleri paraları kurtarabilmek için Türkiye kozunu kullanmak zorundaydı. Anlaşmalarda Yahudi amaçları ön plandaydı ve belgeleri de onlar hazırlamıştı. Gerçeği bilseler İngiliz halkı onlar adına yapılan bu yatırımı istemezdi. Berlin Antlaşması için masaya cebinde iki gizli teklifle oturan İngiltere, Kıbrıs'ı elde edebilmek maksadıyla *çürük ülke* Türkiye'nin Asya'daki koruyuculuğunu, aslında bölgenin ilhak edilmesi kararlılığıyla üstlenmişti. Çünkü; Kıbrıs'ın konumu, İngiltere'nin ihtiyaçlarını tamamen karşılayabilirdi. Kıbrıs, Süveyş Kanalı'ndan geçip Hindistan'a giden mühim bir deniz yolu üzerindeydi ve Çanakkale Boğazı ile İstanbul'a, Malta'dan çok daha yakındı. Bu sebeple; ada İngiltere için Atlantik'ten, Hint Okyanusu'na uzanan deniz yolu üzerinde üçüncü bir iskele olabilirdi.[98] Daha önce Avrupa'da çalışan *öncelik*li insanlar şimdi amaçlarına ulaşabilmek için Türkiye üzerinde çalışmaktaydı.[99]

Diğer yandan; İngiltere'de, Kudüs altyapı çalışmaları için oluşturulan kuruluş, tetkik gruplarını *Kutsal Topraklara* gönderirken dini ahitlerdeki coğrafyayı yeniden inşa etmek maksadını güdüyordu.[100] *Filistin Keşif Vakfı*'nın çalışmalarına halktan olumlu tepkiler gelse de,[101] Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasıyla gündem bir anda yerini savaşın doğal akışına bırakmıştı. Osmanlı Devleti'nin azınlık politikası savaş durumunda da değişmez, devletin yaşadığı gerilimden öncelikle Türk ve Müslüman çoğunluk

---

98 Nasım Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Ankara 1975, s. 20.

99 *Leicester Chronicle and Leicestershire Mercury*, Saturday, 2 November 1878 ayrıca bknz: G.J. Holyoake, Public Speaking And Debate, London, 1862.

100 *The Times*, Monday, 7 August 1876.

101 George Grove, *The Times*, Wednesday, 28 March 1877.

etkilenirdi. Nitekim; Osmanlı Devleti sınırları içinde herhangi bir çoğunluğu oluşturmadıklarından ve ayrılıkçı bir hareket geliştirmemeleri nedeniyle Osmanlı tebaası Yahudilerle hiçbir zaman ciddi bir sıkıntı yaşanmamıştı.[102] Osmanlı-Rus Savaşı esnasında bir başka okuyucu *The Times*'ın editörüne gönderdiği mektupta; "Kudüs'ün savaşın aktif askeri operasyonlarında yer almamasından ötürü mutluluğunu" dile getirmişti. Aynı okuyucu Kudüs'ten yaklaşık 5000 Müslüman'ın savaşa katıldığını ve en çok Müslümanların savaş mağduru olduğunu da mektubunda belirtmekten çekinmemişti.[103]

Ne var ki; İngiltere'de yaşayan Yahudiler, dindaşlarına cüzi miktarda da olsa, savaş sırasında yardım göndermekten geri kalmamıştı.[104] Kudüs'teki Yahudilerin savaştan o derece az etkilenmiş olmaları Osmanlı Devleti'nin Filistin topraklarına Yahudi göçünü hızlandırdı. Doksan Üç Harbi'nden hemen sonra ısrarla Filistin'e yerleşmek isteyen yabancı uyruklu Yahudiler ile birlikte 'Filistin'e Yahudi göçü giderek siyasi bir çehre kazanmaya başlamıştı.[105]

İngiltere'de basılan ve sayısı giderek artan her haberde, Kudüs'teki geleneklerin Yahudi kimliğiyle 'bir ve aynı' olduğunun, tahta geçen her Osmanlı padişahının da bunu böyle kabul ettiğinin resmi olmayan propagandası yapılıyordu. Bölgeyle ilgili her yazıda, kutsal toprakların haklı sahipleri olarak Yahudilerin tanınmasının bir sembol ve geleceğe ulaştırılacak güçlü bir önsezi niteliği taşıdığı vurgulandı. Onlara göre; bu bir kehanet değil, bir hakikattı. Mısır'ı açan anahtar Suriye'ydi ve Suriye 'emin ellere' yani Yahudilere bırakılmalıydı. Eğer Yahudilerin Suriye'deki pozisyonu Avrupalı güçlerce garanti altına alınırsa, Mısır da güvence altına

---

[102] Ş. Tufan Buzpınar, "II. Abdülhamid Dönemi'nde Filistin'e Yahudi Göçü Meselesi (1878-1908)", *Türkler*,XIII, s. 78.

[103] *The Times*, Wednesday, 19 September 1877.

[104] *The Belfast News-Letter*, Tuesday, 31 July,1877.

[105] Buzpınar, *a.g.m.*, aynı sayfa.

alınmış olurdu. İngiltere'nin Süveyş Kanalı ile birlikte Hindistan üzerine yoğunlaşan 'ilgisi' buraya çekilmeliydi. Bu ilgi, bölgedeki güç değişiklikleriyle Yahudi ve Filistin ilişkisi bağlamına yerleştirilebilirdi. Politik bir gerçeklik biçiminde değerlendirilmesi gereken Yahudi talepleri; atalarına ait kutsal toprakların onlara iade edilmesi esasına dayanmaktaydı. Bu görüşlere yer veren haftalık Musevi dergisi, Osmanlı padişahlarının ve bölgeyle ilgilenen paşalarının da bu esası benimsediklerini ileri sürmüştü. Bununla da yetinmemiş; geçmişte Süreyya Paşa'nın "Biz de, Araplar da Tanrı'nın İbrahim'in tohumlarına bu toprakları verdiğini biliyoruz." dediğini, bir kitaptan alıntı yaparak aktarmıştı. Yazı; bütün Müslümanların, bu toprakların yalnızca bir ceza olarak Yahudilerden alındığını bildikleri ve onlara ait olduğuna tamamen inandıkları savıyla son buluyordu.[106]

Destekleyen başka bir görüşte; Asya'da iki büyük gücün; Rusya ve İngiltere'nin karşı karşıya gelmesi durumunda zorlukların artacağının ve Mısır'a geçişi İngilizler lehine koruyacak bir Yahudi devletinin kurulması fikrinin Yahudi olan/olmayan herkesin aklına geleceğinin haberi verilmişti. Filistin'in o günün 15 milyonluk Yahudi sayısı ile yeniden inşa edilmesi olası değilse, idealin merkez pozisyonunu özellikle İngiltere politikaları üstlenecekti. Daha fazlası ancak, bölge tüm nüfusun oraya dönmesi için hazırlandığında mümkündü. Plana göre; Filistin Keşif Vakfı elinde bölgenin yeni haritalarıyla geri gelecek ve Osmanlı İmparatorluğu Yahudilerin amaçlarını, onları Bâbıâli'nin kulları haline getirmeden gerçekleştirmelerini mümkün kılacaktı. Türkler, kutsal toprakları elde etmeleri ve ellerinde tutmaları için gerekli bütün şartları kolaylaştıracaktı. Halihazırda Rusya'dan ve diğer

106 İsimsiz, "The Keys of Kudüs", *The Sunday at Home: A family magazine for Sabbath*, 23 February 1878, s. 123.

bölgelerden Filistin'e göçmüş 11 bin Yahudi vardı ve neredeyse nüfusun yarısını oluşturuyordu.[107]

Osmanlı İmparatorluğu'nun günden güne zayıflaması, Yahudilerin dedelerinden kalan toprakları kazanmaları için fırsat yaratmıştı. Süveyş kanalının hissedarları başta olmak üzere, hatırı sayılır sayıdaki Yahudi rehber bu amaçta kılavuzluk ederken; İngiltere, Sultana bağlı topraklardaki Yahudilerin hamiliğini ve Kıbrıs'ta ayrıcalıklı bir sahipliği elde etmişti. Hükümet programı olsun ya da olmasın, Hristiyanlar da aynı Tanrı inancında Yahudilerin bu misyonlarını Doğu Sorunu'nun çözümü adına desteklemekteydi.[108] Bazıları Kudüs'ü kiralamayı önerse de,[109] Osmanlı Devleti Filistin topraklarını satarak içinde bulunduğu zor durumdan çıkabilirdi. Böylece devlet borçlarından kurtulacağı gibi Filistin'e yerleşecek Yahudiler buraların imarında ve zenginleşmesinde önemli bir rol oynayabilirdi. Osmanlı Devleti'nin Filistin topraklarındaki geleceğine ve Yahudi beklentilerine çevirme olasılığı taşıdığı düşünülen Orta Doğu perspektifine dair yeni projeler, İngiliz kamuoyunda daha yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştı.

Laurence Olphant'ın Projesini Sunuşu

Mevcut fikirleri bir araya getirerek Filistin'e yerleşim projesi tasarlayan seyyah-yazar Laurence Oliphant, 1879 yılında Osmanlı Devleti'ne otuz üç maddelik bir öneride bulundu. Buna göre; Filistin yakınlarında bulunan Belka Sancağı'nda büyük bir arazi para karşılığı Yahudi yerleşimine açılacak, buraya bir çeşit özerklik verilecek, asayişi sağlayacak güvenlik güçleri de Yahudilerden oluşacaktı.

---

107 *The Huddersfield Daily Chronicle*, "The Jew And The Eastern Question", Tuesday, 25 February 1879; *The Huddersfield Chronicle and West Yorkshire Advertiser*, Saturday, 1 March 1879.

108 *The Pall Mall Gazette*, Friday, 10 January 1879.

109 *The Sunday at Home*, *a.g.m.*, s. 124.

Bütün bu organizasyonu, kurulacak bir şirket gerçekleştirecekti.[110] Kırım Savaşı'nda *London Times* muhabirliği de yapmış olan Laurence Oliphant, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Türkleri desteklemiş; tam bu yıllarda Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması düşüncesiyle ilgilenmeye başlamıştı. O'na göre Asya'daki bütünlüğü sağlamak ve bölgeyi yeniden canlandırmak için en iyi yol Türklerle işbirliğinden geçiyordu.[111] Filistin'de Yahudi yerleşiminin bir program halini alması adına Sultanla görüşmeliydi. İlk olarak, İngiliz toplumunun önde gelen kişileri Lord Beaconsfield ve Lord Salibury'nin de tavsiyelerine uyarak 1879'da Filistin'e gitti.[112] Hristiyan bir İskoçyalı olmasına rağmen Yahudilerin *Vaadedilen Topraklar*'a dönmesini arzulamış ve bunu bir misyon edindiğini açıklamıştı. Kendisi gibi mistikler için Yahudilerin Kudüs'e göçü, Kutsal Kitap'taki kehanetin gerçekleşmesi demekti. Bunun içindir ki; 19. yüzyıldan başlayarak Filistin'e ilk Yahudi göç dalgaları ve ilk tarım yerleşimlerinin kurulması, Yahudilerin kıyamet günü üstlenecekleri göreve ve İsa'nın yakındaki dönüşüne bir hazırlık olarak yorumlanmaktaydı. Onlara göre bu misyon aslında, Tanrı'nın insanlık için tasarısının bir parçasıydı.[113] Mesihçilik akımının[114] esasa uzantısı olarak yorumlanan biçiminde

110 Vahdettin Engin, *Pazarlık*, İstanbul 2010, s. 22.

111 Margeret Oliphant W. Oliphant, *Memoir of The Life of Laurence Oliphant, And of Alice Oliphant*, Edinburgh, 1892, s. 285.

112 Philip Henderson, *The Life Of Laurence Oliphant*, Londra, 1956, s. 35-48.

113 Jean-Christophe Attias, *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, çev. Nihal Önal, İstanbul 2002, s. 169-170.

114 Mesihçilik: Kutsal Kitap'taki kehanetlerin referansında, bozulmuş düzeni değiştererek Altın Çağ'ı başlatacak bir Mesih'in yani kurtarıcının beklendiği idealdir. Hristiyan ve Yahudi inançlarında ortak, fakat; nosyon olarak biçim değiştiren Mesihçilik akımı Avrupa kadar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hristiyanları da etkilemiştir. Kurtarıcı Mesih'in gelebilmesi için Eski ve Yeni Ahit'teki kehanetlerin adım adım gerçekleşmesi

Filistin topraklarında Yahudi varlığının diriltilişi, bir Hristiyan için kendi dinlerinin sağlamasıydı. Ancak ondan sonra beklenen Mesih gelecek ve herkesi kendi krallığı altında birleştirecekti. Oliphant Laurence ise yalnızca Hristiyan kimliğinden ötürü böyle bir planı ortaya koymamıştı. Yazar; Ölü Deniz çevresinin henüz keşfedilmemiş zenginliklerini ve fırsatlarını da göz önünde tutuyordu. Bitki örtüsüyle, doğal su kaynaklarıyla zengin Filistin bölgesinin; maden yatakları açısından da çok verimli olduğu muhakkaktı. İngiltere'nin yıllık olarak tükettiği 200 bin ton potasyum klorit pekâlâ buradan tükenmez şekilde elde edilebilirdi. Buradaki doğal zenginlik, gerekli sermaye ve ticari girişimlerle işletilerek karlı bir hale getirilebilirdi. Dolayısıyla; Ürdün vadisi ilk Yahudi yerleşimler için tartışmasızca biçilmiş kaftandı. Buraya yerleştirilecek Yahudiler işte bu işlerde çalıştırılacak ve bölge kalkındırılacaktı. Aklındaki fikirlerle İstanbul'a döndüğünde Laurence, adeta 'bir kıza talip' olma heyecanı ile Padişah II. Abdülhamid'in huzuruna çıkmıştı ve Osmanlı hükümetine, Filistin Keşif Vakfı'nın kanıtladığı şekilde ilerlemenin mümkün olduğu Filistin topraklarında, dünyanın sonuna dair kehanetin gerçekleştirilmesi imkânını yaratacak projesini sunmuştu.[115] Önerisi, hükümet tarafından siyasi açıdan sakıncalar taşıdığı gerekçesiyle reddedildi. Bölgeye Yahudi göçmen yerleştirip, bunların kendilerini idare etmelerine izin vermek; 'hükümet içinde hükümet kurmak' demekti.[116] Laurence Oliphant, tasarısının reddedilmesine anlam verememişti.

---

gerekmektedir. Protestan ve Evangelist Hristiyanlara göre Mesihçiliğin en önemli dönüşümü İsrail'de kurulacak bir Yahudi Devleti ile mümkündür. Dolayısıyla bu görüşü benimseyenlere göre; Yahudilere Tevrat'ta Vaadedilen topraklara dönüş yolu açılmalıdır. Ayrıca teorik olarak kıyaslama için bknz: Vefa Saygın Öğütle, "Ateizm, Mesihçilik ve Marksçı Realizm", *Doğu-Batı*, 55. Sayı (Kasım-Aralık-Ocak 2010-2011).

115 Oliphant, *a.g.e.*, s. 289-290; görüşme detayları için ek bilgi bknz: *The Argus*, Saturday, 19 January 1901.

116 Engin, *a.g.e.*, aynı sayfa.

Bu fikir, sahibinin bakış açısında; Osmanlı Devleti'ni ekonomik anlamda rahatlatacak bir girişimdi. Ticari bir spekülasyonu kolayca başlatabilir, yanı sıra; duygusal ve finansal elementlerin bir araya gelmesiyle oluşan kombinasyonla başarıyı getirebilirdi. Bâbıâli, Ön Asya'daki reformları için itici gücü ve ihtiyaç duyduğu parayı bulduğunda politik bir ivme kazanabilirdi. Böylece; Rusların hacıları yoluyla ele geçirmeye çalıştıkları bölgede, onlara karşı Fransızları ve hatta İtalyanları kullanarak güçlü bir dini hareketin yolunu açabilirdi.[117] Yahudi halkı adına coşku duyduğunu itiraf eden Oliphant ile Osmanlı hükümeti arasında kanaatler paylaşılmamış ve hükümetin red kararı, II. Abdülhamid tarafından gönderilen 17 Mayıs 1880 tarihli iradeyle de onaylanmıştı. Böylece Yahudilerin Filistin'e göçmen olarak yerleşmelerinin kapısı bir süre daha kapandı.[118]

---

[117] Oliphant, *a.g.e.*, s. 285.

[118] Engin, *a.g.e.*, aynı sayfa.

Rusya'daki Anti-Semitizm Sonucu İngiltere-Rusya Çekişmesi ve Laurence Oliphant'ın "Filistin'in Yahudilerce Restorasyonu" Fikrinin Geliştirilmesi

19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik hareketleri ile giderek sertleşen Anti-Semitizm, İngiltere'de de tartışılmaya başlandı. Yahudilerin ekonomik refahları gündeme gelmiş ve onlara karşı önyargının bir dalga halinde yayıldığı gerçeğine vurgu yapan seminerler düzenlendi. Endüstri ve düşün dünyasındaki konumlarıyla Yahudiler; Almanya'da, Avusturya'da ve Romanya'da yavaş yavaş hayatlarını kısıtlayan yasal uyarlamalara muhatap kılınmışlardı. Bu kısıtlamalara rağmen genel anlayış, Yahudilerin topluma baskı yaptığı şeklindeydi. Hakim kanaate göre; duvarların içine hapsolmuş bir Yahudi'nin düşünülememesi farklı hisseden İngiltere dışındaki diğer ülkeler için son derece problematikti.[119] Öyle ki; *The Newcastle Courant* 26 Kasım 1880 tarihli sayısında, *"Yahudi Nefreti ve Yahudi Saldırısı"* başlıklı bir makaleyi yayımlamaktan çekinmedi. Makalede; Prusya vekillerinin yüzyıllar önceki Avrupa'da yaşandığı

---

[119] *Daily News*, Monday, 19 January 1880.

gibi Yahudilerden nefret duyulup duyulmadığı, onlara saldırılıp saldırılmadığı konusundaki yeni tartışmasından sözediliyordu. Rusya, Romanya ve Bulgaristan'da yükselen Yahudi karşıtlığıyla birlikte, aleyhtarlığın özellikle Almanya'daki nedenleri ve kökleri irdelenmişti. Almanya'da tüm ticari hayatı; tefeciliği, çek kırıcılığı ve faizciliği ellerinde tutan Yahudiler toplumun aristokrat kısmından bile daha çok öne çıkmayı başarmış ve eskiden atalarının yaptığını yapmayıp, gizlenmemiş ve sosyal pozisyonları ve elde ettikleri sonuçlardan ötürü gururlandıklarını her fırsatta hissettirmişlerdi. Bariz biçimde, Almanya'daki Protestan ya da Katolikler'den zenginlerdi. Hatta; hemen hiç fakir Yahudi bulunmuyordu. Bu yönüyle Almanya'daki Anti-Semitizm kesinlikle duygusal değildi.[120] İngiltere'deki algı bir parça farklı sayılırdı. Britanya'dan bakışta; Berlin Antlaşması'nda Romanya hükümetinin Musevilere medeni ve beşeri haklar tanıyacağını vaad etmesine[121] ve Gladstone'un Yunanistan ve Karadağ için tüm coşkusuna rağmen bu bölgelerde Yahudiler hala keder verici ve işgöremez bir haldeydi. Tüm istisnalarıyla beraber Yahudiler dünyanın bankerleriydi. Yalnızca küçük bir grup insanın anlayabileceği gibi politik hareketlere nüfuz edenlerdi ve dolayısıyla savaşların tendonlarına sahiplerdi. Varoluştan beri zulüm gören Yahudilerin, aynı zamanda yeryüzünün en çok dikkat çeken kişileri olmaları bir handikaptı. Yarım yüzyıl önce merkez Avrupa'da hakkında yasal düzenlemeler yapılan ırkın, Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde basının büyük çoğunluğunu elinde tutacak kadar güçlenebilmesi çok ilginçti. Oysa; Yahudiler hep baskı görmüş, ayrı tutulmuş ve onlardan hep nefret edilmişti. Genel tezahüre tezat şekilde, gittikleri her yerde varlıklarını garantilemişlerdi. Örneğin; İngiltere'de çoğu kasabada İsrail'in oğulları kendi özgün Tanrısal

---

120 *The New Castle Courant etc.*, Friday, 26 November 1880.

121 Mim Kemal Öke, *II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul 1981, s. 23.

geçmişlerini diriltebilmişlerdi. Onların ayrıcalıklı statüye kavuşmaları reddedilse de, İngiltere'de başka hiçbir yerde olmayan şekilde tam vatandaşlık hakkına sahiplerdi. Yine de; rahat yaşayabildikleri bu ülkede Yahudiler ve ürünleri, bağlı bulundukları feodal beye aitti. Yüzyıllar içinde nispeten iyileştirilmiş şartlarına rağmen, diğer ülkelerde Yahudilerin zulüm görmeye başlaması ise dini değil, tamamen parayla ilgiliydi.[122] Nitekim İspanya'dan sürülen Yahudiler zamanla paranın lordları olmayı başarmıştı. Altın ve gümüş ticareti yanı sıra, senetlerle işlem yapmışlardı. Dolayısıyla; her Avrupa ülkesinin Yahudilere zulüm uygulamasında ve onları ülkelerinden sürgün etmesinde benzer motivler vardı.

Yahudiler ise; gördükleri baskı nedeniyle, aşamalı bir biçimde kendi kendilerini yönetebilecekleri bir yurt kurma idealinde birleşme çabalarını hızlandırmışlardı. Tevrat'ın izinde amaçları, dünyanın dört bir yanına dağılmış durumda bulunan dindaşları ve ırkdaşlarını toplayarak Filistin'de bir Yahudi yurdu kurmaktı. İbrani liderlere göre; bütün ulusların bir geçmişi vardı, ama yalnızca Yahudilerin geleceği olacaktı. *Doğu Sorunu*'nun ve dünya tarihinin anahtarları hiç şüphesizce Yahudilerin tarihiydi. Dünyanın merkezi olan ve İngiltere'nin ya da Rusya'nın zenginliği olamayacak Filistin'de Yahudilerin yeniden birleşmesi bu sorunun köklü şekilde çözülmesi demekti.[123] Hayfa yakınlarında yerli 55 tarımsal Yahudi kolonisi vardı. Modern Yahudilere gönderme yapan bazı istatistiklere göre; Viyana'daki üniversite öğrencilerinin, tacirlerin ve hukukçuların yarısı Yahudileriydi. II. Abdülhamid ile iletişime geçen Laurence Oliphant ve bazı ileri gelen Yahudilerin 'Filistin'de Yahudi kolonizasyonu' planı özelikle bu eğitimli kitleyle ilerlemeye devam etmişti. Avrupalı elementlerin Osmanlı hükümetine sunulduğu ve Ürdün'de bir buçuk milyon hektarlık toprak satın almaya ilişkin planda, buraya

---

[122] *The Newcastle Courant* etc., aynı gün.

[123] *The Sheffield and Roterham Independent*, Tuesday, 13 April 1880.

yerleştirilecek Yahudi çiftçiler ve işçiler bölgenin kalkındırılması için çalıştırılacaktı. Bu planın anlatılması için özel bir İstanbul elçisi tayin edildi. Lut Gölü, Akabe Körfezi, Ürdün Vadisi ve Kızıl Deniz avantajlarıyla çevrili zengin su yolları ve inşa edilmesi muhtemel demiryollarıyla bölge yerleşim için oldukça uygundu.[124] Son yirmi beş yılda Filistin'de, özellikle Hristiyanların yaşadığı bölgeler büyük bir ilerleme kaydetmişti. Kudüs'te ise eski ve yıkık evlerin onarımıyla geniş çaplı bir restorasyon yapılıyordu. Aynı şekilde Beytüllahim ve Hayfa da yenilendi. Alman kolonisinin eteklerinde bulunduğu Karmel Dağı'nın yakınındaki Ramleb'te ve Nazareth'de de durum aynıydı. Jenin'de yeni bir cephanelik, Nablus'ta yeni bir kışla inşa edilmişti. Giderek yeşilleştirilen Kudüs'te Müslüman yönetim altında Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar hoş bir harmoni yaratarak uyum içinde yaşıyordu.[125]

Kutsal topraklardaki bu etnik zenginlik; Yahudilerin önce beşeri olarak, daha sonra da siyasi olarak bölgeye egemen olma planlarıyla dönüşüme uğramak zorundaydı. Fakat Türk yönetimiyle anlaşma sağlanması gerekliydi. İngiltere'nin Bâbıâli elçisi Goschen, plana uygun biçimde Filistin'in doğusundaki yarım milyon hektarlık alanın satın alınmasının zorunluluğu üzerinde durdu. Türk hükümeti altında, ancak; Yahudi bir vali yönetiminde bir idare oluşturulmalıydı. Dünyanın her yerinden Yahudilerin Türk hükümetine verilecek yekûnu bulmaları mümkündü ve Avrupalı devletler ancak bu şekilde bölgede uygulanacak reformlara kuşkusuzca şahit olabilirdi. Hayfa'dan Kudüs'e doğru düşünülen iki demiryolu projesi bölgesel kalkınmanın öncelikleriydi. Sonraki plan ise Akdeniz'den Akabe Körfezi ve Kızıl Deniz'e bir kanal açmaktı. Doğrudan İngiltere'nin ilgisi çok

---

124 *The Times*, Saturday, 15 May 1880.

125 *The Times*, Friday, 21 May 1880.

önemliydi ve Kıbrıs'ın İngilizlerce işgal edilmesi Ön Asya'daki Yahudi geleceği için kritik bir etki yaratabilirdi.[126]

Büyük Britanya'nın nüfusunun bir bölümünü oluşturan İbrani vatandaşlarına duyduğu sempatiyi açıklayan başka bir neden daha vardı: Yahudiler Hristiyanlaşıyordu. Yahudilerle ilgili bir sorunun varlığına inanmayanlar; onların arasında Hristiyanlığın yükselişe geçtiğini kanıtlama çabasındaydı. Bu görüştekiler; Montefiore, Rothschild, Goldsmid ve Moccat gibi İngiliz toplumunun zengin ve asil sınıfına mensup Yahudilerinin, Kilise ile olan bağlarına dikkat etmişti. Ruhban sınıfının listesi Mendelsshon gibi en az yüz seçkin Yahudi'yi içermekteydi. Toplam seksen binden az olan Yahudi nüfusunun yüzde üçünden fazlası Hristiyanlığa geçmişti.[127] Tüm iyi niyetli yaklaşımlara karşın, Avrupa'nın genelinde tırmanan Anti-Semitik faaliyetler, İngiliz toplumunda da Yahudiler için alternatif bir yaşam arayışını doğurdu. Seçenekler sorgulanırken Britanya'ya bağlı adaların Musevilerin özgürce sinagoglarını inşa edebilecekleri şekilde kendilerine açılacağı haberi gazetelerde yer aldı. Böyle bir şık, İngiltere'den Yahudilere sunulan bir 'ışıldama' olarak betimlenmişti.[128]

İsrailoğulları, ilerleyen günlerde bu gibi önerilere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duydu. Yahudilere karşı önyargılar giderek kitlesel tutumlara dönüşmüş ve Musevi bireylerin hayatları yaşadıkları Avrupa ülkelerinde tehlike altına girmişti. Rusya'da, Romanya'da Yahudi aleyhtarı hareketler hızını arttırdı. Rusya Yahudileri, İmparatorluk Rusya'sı ile Polonya Krallığı arasında bir yerleşim mıntıkasına istif edilmiş ve pasaportsuz yurt içi seyahatten yoksun bırakılmıştı. Öğretim olanaklarından yararlandırılmadıkları gibi birçok meslek kolundan men edilmişlerdi. Mülkiyet

---

[126] *The Morning Post*, "Restoration of Kudüs", Saturday, 15 May 1880.

[127] *Chesire Observer*, "The Progress of Christianity Among The Jews", Saturday, 3 March 1877.

[128] *The Examiner*, Saturday, 2 October 1880.

hakları kısıtlanmış, devlet ve belediye hizmetlerinde görev almaları katiyetle yasaklanmıştı. Vatandaşlık hakları hiçe sayılan Museviler yine de; çok ağır bir vergi yüküyle ve askerlik hizmetiyle mükellefti.[129] Yahudiler bulundukları şehirlerde, diğer Ruslar'dan ayrı olarak 'getto' adı verilen yerleşim merkezlerinde yaşıyorlardı.[130] 1881 yılında Çar İkinci Aleksandr'ın bir Yahudi tarafından öldürüldüğü şüphesi üzerine, halk zaten nefret hissettiği Yahudilere karşı boyutları iç savaşa yaklaşan bir taarruza geçmiş, bilhassa köylerde Yahudiler toplu halde öldürülmüştü.[131] Bazı isyancılar sembolik olarak mahkemede yargılansalar da[132], genelde Yahudi karşıtlarının yargılandığı davalar beraatle sonuçlandı. Tüm dünyada olduğu gibi, İngiliz kamuoyunda da geniş yankı bulan Rusya'daki olaylara tepkiler yağdı. Haberleri okuyan bazı okuyucular, Rusya'da üç milyon Yahudi'yi sınırdışı etmeye götüren zulmü, 1876'da Bulgaristan'da yapılandan daha şiddetli bulmuş ve eleştirmişti. Tenkitin sahipleri, Avrupalı büyük Hristiyan devletlerin başka bir dinin insanlarına yapılan bu işkenceyi durdurabileceklerine dikkat çekmiş ve Yahudilerin en rahat yaşayabildiği üç ülkeden biri olan İngiltere'den bahsederken İngiltere'nin konuya müdahil olması gerektiği yorumunu yapmıştı. *Oswald John Simon* isimli Britanyalı yazar, bir gazetenin editörüne gönderdiği mektupta; Rusya'da zulümden sonra açlıktan ölme seviyesine gelen Yahudi ailelerin, daha önce İngiliz toplumunun önde gelen bay ve bayanlarının ait olduğu en yüksek sınıfa yakın bir toplumsal statüye sahip olduklarının hatırlanmasını istemişti. Bir başka okuyucu ise; önceki hafta Varşova'da çıkan ayaklanmanın sebebinin araştırılmasını sağladığını, sonuç olarak; hiçbir Yahudi'nin bu isyanın nedenini yaratacak provakasyonda bulunmadığının

---

129 Öke, *a.g.e.*, s. 22.

130 Engin, *a.g.e.*, s. 23.

131 Öke, *a.g.e.*, s. 23.

132 *The Pall Mall Gazette*, Thursday, 26 May 1881.

tespit edildiğini yazmıştı.[133] Dış dünyadan yükselen tüm tepkiye rağmen Rus hükümeti Yahudilerden adeta kütlevi intikam almak istercesine 1882 yılında 'Mayıs Kanunları' adı altında bir dizi kararla onları her türlü insancıl yaşam tarzından mahsur bırakmış ve halkı Yahudi katliamına teşvik edecek geniş çaplı bir propaganda çabasından kaçınmamıştı. Romanya'da da Musevilere medeni ve beşeri kanunun gerektirdiği haklar tanınmamıştı.[134] Geçen sekiz ay boyunca güney Rusya'da medeniyet ve insanlık bırakılmış, 27 Nisan 1881'de Elisabethgrad'ta başlayan isyan tüm menfi yönleriyle Ukrayna'ya yayılmıştı. Fransa'ya ve İngiliz adalarına eşit mesafedeki geçitte, Baltık Denizi ve Karadeniz arasında kalan topraklarda asırlar önceki İspanyol engizisyonunu andıran sahneler yaşanıyordu. Kiev'de fitili ateşlenen Yahudi aleyhtarı asilik, ilk pazardan önce anons edilmiş ve Yahudilere karşı ayaklanmaya katılım çağrısı kısa zamanda her yere dağılmıştı. Yahudilerin korunma talebiyle valiye gitmeleri işe yaramamış, çıkan olayların sonucunda iki bine yakın Yahudi evlerini terk etmek zorunda kalmıştı. Saldırıya maruz kalan yirmi beş Musevi kadından beşi öldürüldü. Hakim gelen düşünce ve genişçe kabul gören fikir, Yahudilerin ve mal varlıklarının Çar tarafından halka verilmesiydi. İngiltere'nin 'özgür' Yahudi vatandaşları ise onlara yardım için hükümet tabanında temaslara geçmişti. İnsanlık dışı bu türden uygulamalara bir ırkın muhatap kılınması, o halk bu zulme sebep olarak gösterilebilecek bireysel ya da kolektif hatalar yapmışsa bile kabul edilemezdi. Nitekim; Alman ve Rus teşvikçilerin nazarında, özellikle Rusya'daki Yahudiler birtakım yanlışlar içindeydi. 'Sözünü sakınmayacağını' duyuran İngiliz basını ise şiddetli bir biçimde, Rusya'nın dışarıdaki dostlarını kaybetmemesi adına bu tehlikeyi ve tehdidi sonlandırması gerektiğini ve bir an

---

133 *The Morning Post*, Tuesday, 3 January 1882; *The Standard*, Wednesday, 4 January 1882.

134 Öke, *a.g.e.*, aynı sayfa.

evvel eskiden bulunduğu medeni ülkeler seviyesine geri dönme zorunluluğunu savunuyordu.[135] Tepkilere rağmen, Rusya'ya karşı İngiltere'de beliren ulusal düşmanlığın kapatılmasına bir mazeret gösterilemeyeceği kanısında duran Çarlık yönetimi, bu durumun devam etmesi halinde İngiltere'ye zayıf noktalarından savunma atakları yapılacağını ilan etmişti.[136] Aynı günlerde Birleşik Krallık'ın Birmingham şehrinde çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu büyük çaplı bir miting organize edilmişti. Yardım listeleri düzenlenmiş, başta 1880 genel seçimlerinde yeniden başbakanlık koltuğuna oturan Gladstone ve kabinesi tarafından olmak üzere daha fazla yardım sözü verilmişti. Halkın önde gelenleri Çar'ın mevcut yaptırımları iptal etmesini ve Yahudilere vatandaşlık haklarını iade etmesi çağrısı yaptı. *Anglo-Jewish*/İngiliz-Yahudi Birliği'nden Rusya'da zulüm gören Yahudileri İngiltere ve Amerika'daki akrabalarının yanlarına dağıtması istendi.[137] Rus basını da karşı saldırıya geçmiş ve İngiltere'deki 'ajitasyonun', eğer İngilizler samimi bir şekilde Rusya'daki Yahudilere yardım ederlerse sona erebileceğini, Rus hükümetinin bir şey yapmasına gerek kalmayacağını yazmıştı. Ayrıca; İngiltere'de duyurulan kadın ve çocuk ölüm haberlerinin de fabrikasyon ve külliyen yalan olduğu vurgulandı. Yahudilerin göç ettirilmesine İngilizlerin yardım etmelerindeki asıl nedenin, İngiltere'deki insan hakları duyarlılığı olmadığı ve tamamen materyal olduğu belirtilmişti.[138] Her Rus'un Yahudilere hükümet eliyle uygulandığı söylenen zulmü ve talanı reddettiği tekrar edildi.[139] *Reuter* ise; Londra'da düzenlenen

---

135 *Leicester Chronicle and the Leicestershire Mercury*, Saturday, 14 January 1882.

136 *Freeman's Journal and Daily Commercial Advertiser*, Monday, 23 January 1882.

137 *Western Mail*, Monday, 23 January 1882.

138 *The Pall Mall Gazette*, Thursday, 26 January 1882.

139 *The Pall Mall Gazette*, Wednesday, 15 February 1882.

büyük mitinglerin, Anti-Rus yaklaşımından çok Yahudilerin uluslararası koruyucu yasalarla güvence almasını talep eden bir çıkışa sahip olduğunda, onlara daha fazla yararı dokunacağına dair bir yorum-haber geçmişti.[140]

Diplomatik iyi niyet ve hoşgörü çağrıları Anti-Semitik gösterileri ve kıyımları durdurmaya yetmedi. İngiltere'nin Yahudilerin hamiliğine soyunması tartışılıyorken, Moskova'da zulüm gören beş Yahudi aile öldürülmüş, başka bir Rus şehrinde yaşayan altmış kadar ailenin her şeyi talan edilmişti.[141] Tam bu esnada, Rus kaynaklarında ilginç bir İngiliz önerisi yankılanmaya başlandı. İsmi tam olarak açıklanmayan bir yetkili[142], General İgnatieff'e neden Yahudi ölümlerini durdurmadığını sormak için Rus başkentine gittiğinde İgnatieff onu, aralarında yüzlerce Yahudi'nin de olduğu on bin kadar asinin bulunduğunu; bunlardan bir kısmının cezalandırılmak üzere hapislerde bekletildiğini söyleyerek yanıtlamıştı. General, Birleşik Krallık'ın 'mutsuz' İrlandalıları için üzüntüsünü dile getirdikten sonra çarpıcı bir teklifte bulundu. Önerisi; Rus Yahudileri ile İrlandalı aileleri mübadele etmekti. Tasarıya göre; geniş ve altyapısı hazırlanmış topraklara İngiltere'den getirilerek yerleştirilecek her İrlandalı aileye karşı, 'seve seve' on Yahudi aileyi İngiltere'ye verilebilirdi.[143]

İngiltere'nin Yahudi meselesinin yanında duruşu ve krize 'bir çözüm seçkisi' arayışında çalışması, tamiri kısa zamanda mümkün olmayan bir diplomatik meseleye yol açtı. Gelecek endişesi duyan bazı İngiliz gazeteleri; toplumda Yahudi soyluları yarat-

---

140 *The Morning Post*, Friday, 22 January 1882; *The Star*, Tuesday, 31 January 1882.

141 *The Graphic*, Saturday, 4 February 1882.

142 *Mémorial Diplomatique*'in St. Petersburg muhabirinden alıntılanan haberde İngiliz soylusunun ismi şu şekilde yer almıştır: (query Lord Stratheden and Camphell??).

143 *The Pall Mall*, Tuesday, 7 February 1882.

maya çalışmanın, Rusya'daki nefrete zemin hazırladığını dile getirmeye başlamıştı.[144] Yine de; Rusya'daki üç milyonluk Musevi için, İngiltere'de yaşayan elli binden fazla Yahudi'nin önayak oluşuyla, büyük mitingler toplanmaya devam etti.[145]

---

[144] *Freeman's Journal and Daily Commercial Advertiser*, Thursday, 16 February 1882.

[145] *Leicester Chronicle and Leicester Mercury*, Saturday, 18 February 1882; *The Morning Post*, Saturday, 4 March 1882.

Yahudi Yerleşimi için Projeler Devam Ediyor

Yahudilere fiili saldırılar Avusturya gibi başka Avrupa ülkelerinde de yoğunlaştı.[146] Gerilimin tırmanmasıyla İbrani ırkının özgürce yaşayabileceği yerlere dair yeni programlar üretiliyordu. İngiltere'ye on beş bin Yahudi göçmen geldi.[147] Başta; Filistin'e dair bir planla II. Abdülhamid'in huzuruna çıkmış Laurence Oliphant olmak üzere İngiliz soyluları, Rusya zulmünden kaçan Yahudiler için 'bir yurt' belirleme doğrultusunda birleşmişti. Oliphant, Londra'da yaşayan nüfuz sahibi Hristiyan ileri gelenleriyle "Filistin'de Yahudi yurdu canlandırma" fikrini paylaşmış ve onlarla bir grup meydana getirmişti. *Allience İsraélite Universalle*'in/ Evrensel İsrail İttifakı'nın aksine, Rusya'dan gelen Yahudi mültecileri Amerika Birleşik Devletleri'ne değil de, Filistin'e yönlendirmiş; hatta, İttifak'a da bunu yapmasını tavsiye etmişti. Grubu; Laurence Oliphant'ın projesi için Bâbıâli ile görüşmelere ağırlık vermeyi kararlaştırdı.[148] *The Pall Mall*'ın yayımladığı haberde; Oliphant *Times*'a bir mektup yazmış ve şunu ileri sürmüştü:

---

146 *The Bristol Mercury and Daily Post*, Friday, 19 October 1883.

147 *The Belfast News-Letter*, Tuesday, 30 May 1882.

148 P. Henderson, *a.g.e.*, aynı sayfa.

"Yahudi komitesi Museviler'in Rusya'dan dünyanın diğer bölgelerine göçüne yardım ettiğinde, Yahudilerin Filistin'e göçleri mümkün mertebe kontrollü ve komitenin denetiminde gerçekleşebilir. Göç eylemi, aşamalı biçimde yapılmalı ve ilk örnekleri neredeyse geçici olmalıdır. Daha varlıklı Yahudiler, görece yoksul dindaşlarıyla tanışarak öncelikle yalnız yerli işçilere iş vermelidir. Kutsal topraklardaki en olasılıklı kovalamaca olan tarım endüstrisi, Mr. Kersek ve arkadaşlarının denedikleri başarıyla kanıtlandı. Ülkenin belli bölümlerinde; geniş, zengin ve boş tutulan topraklar var. O topraklardan bazılarında üç yıllık işgal hususunda zaman aşımından inkisap eden mülkiyet hakkı sözkonusudur ve Filistinli köylüler topraklarını satmaya hazırdır. Bir zengin mal sahibi, toprağının dışında, onu eken köylüden daha fazla para kazanır. Mal sahibi tarafından korunduğunda ikincisi de durumunu düzeltir. Türk hükümetinin Filistin'e Yahudi göçünü cesaretlendirmede isteksiz olacağını düşünmem için bir neden yok. Desteklenen Yahudi göçmenler bu mektupta belirtilen şartlar altında Türk unsurlar haline gelecekler ve bundan ötürü mutlu olacaklardır."[149]

Başlangıçta Osmanlı Devleti; Rusya, Romanya ve Yunanistan gibi ülkelerde zulüm gören ve bu yüzden ülkelerinden kaçmak zorunda kalan Yahudileri sahiplenmiş ve onların ülkenin çeşitli vilayetlerine yerleştirmişti. Fakat bu ailelerin Filistin'e yerleşmeleri istenmiyordu.[150] Bu konuda Bâbıâli'nin ısrarını kırmak üzere Laurence Oliphant'ın grubundan iş adamı ve aynı zamanda *"Şark Meselesi"* başlığıyla bir makale yazan ve makalesinde İngiltere hamiliğinde bir Yahudi Devleti'nin kurulması fikrini daha 1878'de ortaya atan Edward Cazelet[151], İstanbul' da

---

[149] *The Pall Mall Gazette*, Wednesday, 15 February 1882.

[150] Engin, *a.g.e.*, s. 23.

[151] Nathan M. Gelber, "The Palestinian Question and the Congress of Berlin", *Historia Judaica*, II., I, April 1940, s. 39-41 Edward Cazelet; Filistin'in Yahudilerce yeniden restorasyonu konusuna özellikle Hristiyanlar arasında büyük bir ilgi uyandırmayı başarmıştı.

Sultan'ın hükümetiyle planını görüşmeye gitti. Ancak, O'na verilen yanıt da farklı olmadı. Her statüdeki Yahudi göçmen için Adana, Halep ve Mezopotamya ve civarında, hepsinin yerleşimini karşılayabilecek, geniş topraklar bulunuyordu. Buralar, 12 yıl vergiden muaf tutularak Yahudi göçmenlere bağışlanmıştı. Her yerleşimci Osmanlı üst kimliğini kabul etmek zorundaydı. Osmanlı unsuru haline gelen veya göç etmek isteyen Yahudilerin Filistin'e göçleri açık bir şekilde yasaklanmıştı.[152] Öte yandan, yüzlerce ailenin uzak sayılabilecek bu bölgeye, yüksek masraflarla taşınmasına karşı olan Museviler de vardı. Onların bakış açısında 'Filistin hayali' ancak uygun lokasyonlarda, küçük grupları cesaretlendirerek mümkündü. On aileyi geçmeyecek göçmen sayısı, en fazla beş yıllık fasılalarla bölgeye taşınmalıydı. Tedricen bir yerleşim sağlanmalıydı. Planlı bir biçimde ilerlenirse göç sorunu; geniş bir yelpazede ve bir saygı atmosferinde çözülebilirdi. Çünkü, küçük kolonilerin yerleşiminde sayısız kolaylık vardı. Maliyet kıyaslanabilir şekilde tasarruflu olabilir ve elde edilecek maddi gelişim *'Judaizm'*[153] ile paralellik sağlayabilirdi. Küçük yığınlar, bir kurala bağlı olarak, yalnızca gerekli görülen toprağın küçük alanlarından daha iyi ve verimli olanlarına yerleştirilecektir. Bölgede kurulacak ticaret pazarıyla, tarım ürünlerinde organize olmuş ya da ihracatın düzenlenmediği alanlarda pratikçe sermaye akışı yaratarak, ekonomik sorunlara neden olmayacaktı. Göçmenlerin ihtiyaç duyduğu tarımsal araçlar sağlanacaktı. Yahudi yerleşimciler atalarının iki bin yıl önce yaptıkları gibi araç-gereç yapmaktan memnun olamazlardı. Medenileşme Yahudi hayatında değişiklik üretmekti.[154] Süveyş

---

152 *The Belfast News-Letter*, Friday, 25 August 1882.

153 Judaizm: "Musa'nın 5 Kitabı"nı ortaya çıkaran Ezra Kohen'in (M. Ö. 398) ortaya attığı 'Yahudilik' ile eşdeğerli bir kavramdır. Yahudilerin nihai amaçlarını sembolize eder.

154 *Liverpool Mercury etc.*, Friday, 25 November 1881.

Kanalı ile birlikte Doğu taşımacılığının öneminin artması gelecekte ümit edilen Yahudi yurdu için son derece bereketli bir ortam hazırlamaktaydı. Nitekim, Yahudilerin karşılaştığı zorlukların daha önceki örneklerinde görüldüğü gibi bu durumdan da başarıyla çıkacaklarından kuşku duyulmamıştı. İlgili haberlere göre; ziraat ve zanaatin geliştirilmesiyle beraber endüstri, başka ırk veya insanların ulaşamayacakları bir yeteneğe dönüştürülmüştü.[155] İsrailoğulları'nın Kutsal topraklarına yerleşimi sorunsalı her cephede tartışılmaya devam etti. İşaret edilen tarihi hatta Doğu Sorunu'nun çözümünü ancak böyle mümkün gören Laurence Oliphant, eşi ile birlikte gittiği Beyrut'tan, kışı geçereceği Hayfa'ya gitmeden[156] önce *"Yahudiler ve Doğu Sorunu"* isimli bir makaleye katkıda bulunmuştu. Kutsal Topraklar'daki yolculuğunda Oliphant, Suriye'de Yahudi kolonizasyonu planını izlemişti.[157] Yahudilerin geleceği için aynı fikri ve ilgiyi paylaşan Türk düşmanı Gladstone da kendi konutunda, 'Yahudilerin Filistin'e Göçü' temalı bir konferans düzenledi. Uzun zamandır kamuoyunu meşgul eden Suriye'de Yahudi restorasyonu meselesinin, halihazırda yerleşmiş küçük kolonilerle adım adım genişletilmiş bir operasyonla sürdürülmesi İngiltere Başbakanı'nı, henüz 'müthiş' bir coşkuya kapılmamış Museviler hakkında konuşmaya itmişti. O'na göre en büyük zorluk; yoksulluk ortamında Yahudi çiftçiliğinin yeterli sayıya ulaşamaması nedeniyle tarımsal kolonileşmeydi.[158] Meselenin birçok takipçisi, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasi ve ekonomik bunalımlardan yararlanılabileceğini ve sağlanabilecek kredilerle, Filistin bölgesinde toprak satın alarak Yahudi göçmenlerin bu arazilere yerleştirilmesi yoluyla sorunun çözülebileceğini savunuyordu.

---

155 *Liverpool Mercury etc.*, Friday, 7 July 1882.

156 *The York Herald*, Saturday, 4 November 1882; L. Oliphant'ın Hayfa günleri için bknz: *The Times*, Monday, 13 June 1885.

157 *Birmingham Daily Post*, Tuesday, 8 August 1882.

158 *Liverpool Mercury etc.*, Monday, 18 September 1882.

Bâbıâli ise; yaşadığı zorlukların Yahudiler için bir zaaf yaratmasına izin vermemiş, bölgede evvelden beri genel bir Osmanlı politikası olarak sürdürülen etnik ve dini denge hassasiyetinin zedelenmemesi için önlemler almıştı. Filistin topraklarındaki nüfusun çoğunluğunu Müslüman Araplar oluşturuyordu.[159]

Yıl	Araplar	%	Yahudiler	%	Toplam
1870	367,224	98	7,000	2	375,000
1893	469,000	98	10,000	2	497,000
1912	525,000	93	40,000	6	565,000

Padişah II. Abdülhamid Osmanlı topraklarına Yahudi göçüne izin vermiş; ancak Filistin yasaklarına uyulmasını istemişti. Ancak yasaklar, izinsiz göçü engellemeye yetmemişti. Birçok Yahudi kendine hacı veya iş adamı görüntüsü vermek suretiyle yasağı çiğneyerek Filistin'e girmeyi başarabilmişti.[160] İstanbul'dan istediği yanıtı alamayanlar, yeni bir diplomatik kanal aramış ve Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım istemişlerdi. Buradan da sonuç alamayan Yahudi lobisinin önüne yeni Osmanlı kanunları ve programları çıkarıldı. Osmanlı ülkesine hicret edecek Musevilerin

[159] Kemal Karpat, " Otoman Population Records and the Census of 1881/82-1893", *International Journal of Middle East Studies*, XCI, 2, Cambridge, 1978, s. 237-274 ; Justin McCarthy, "The Population Ottoman Syria and Iraq, 1878-1914", *Asian and African Studies*, XV, 1 March 1981 Ayrıca bknz: McCarthy, The Population of Palestine, New York, 1990, s. 10 ; J. Abu-Lughod, The Transformation of Palestine, ABD, 1971, s. 139-163 bir başka tablo:

Nüfus	Yahudi olmayan	Yahudi olan	Nüfusa göre Yahudi oranı	Toplam
1881	442 000g	25 000d	95/5	467 000
1895	522 000g	47 000a	92/8	569 000
1900	556 000g/c	50 000a/c	92/8	606 000

[160] Buzpınar, *a.g.m.*, s. 83.

Hükümet tarafından bir işaret verilmeden kabul edilmemesi, 26 Temmuz 1882 tarihinde vilayetlere tamim edilmişti. İngiltere'deki dernekler vasıtasıyla Osmanlı topraklarına göç eden Yahudi ailelerin varlığının farkında olan Bâbıâli, İngilizlerin şahıslar namına arazi satın aldığını da anlamıştı. Suriye vilayetinin geleceği adına tüm bu göç hareketinin Suriye'den başka yerlere 'dahi' yapılmasını tehlikeli olarak değerlendirmişti.[161] Nitekim; Suriye Kolonizasyon Fonu, Rusya Yahudileri'nin yerleştirilmesi için kişisel servetlerden sağlanan katkıyla bölgede arazi satın alıyor ve yerleşimciler için para topluyordu.[162] Bu sebeple; bundan sonra vilayetin sahilleriyle, diğer önemli bölgelerindeki boş miri arazilerin yabancılara veya böyle Osmanlı uyruğuna geçip geçmedikleri belli olmayan şahıslara satılmasının yasaklanması ve buna aykırı hareket eden memurların da şiddetle cezalandırılmalarına karar verildi. Başka Osmanlı topraklarına da Yahudi göçmen kabul edilmeyecekti.[163]

Öteden beri *Vaadedilen Topraklar*'da Yahudi yurdu inşa etme planı; önde gelen İngiliz politikacı ve fikir adamlarının liderliğine, bu desteğin ortaya atılıp yerleşmesine izin ve zaman tanıyan planın en büyük destekçisi İngiliz hükümetine rağmen sekteye uğradı. Osmanlı Devleti'nden gelen red kararları, Musevileri hayal kırıklığına uğratmış ve plana olan güvenlerini sarsmıştı. *The Jewish Chronicle*[164], "Filistin'de Yahudi kolonizasyonunun tamamen yıkıldığı kehanetinin gerçekleştiğini" bildirmiş ve Alliance İsraélite/ İsrail İttifakı'nı, Kutsal Topraklar'a yerleşimi engellenen bu Yahudiler için üzülmüş görünmemekle suçlamıştı.

---

161 Engin, *a.g.e.*, s. 25.

162 *Liverpool Mercury etc.*, Friday, 7 July 1882.

163 Engin, *a.g.e.*, aynı sayfa.

164 *The Jewish Chronicle*, yayın hayatına 1841'de Londra'da başlamış haftalık bir gazetedir. Dünyanın en eski tarihli Yahudi gazetesi, özel Musevi festivalleri dışında değişmeksizin her cuma okuyucularına ulaştırılıyordu. İngiltere'deki Yahudilerin yarısının düzenli olarak okuduğu gazetenin tirajı 120 bine kadar ulaşmıştı. Güncel sitesi: *www.thejc.com*.

Orada yerleşenlerin çabalarına bir sempati göremediğini açıklıyordu. Romanya Yahudileri'nin Samarin'de kurdukları koloninin yıkılışı bu fikrin ispatıydı. Doğa insanı olmayan Museviler'le ilgili tarımsal kolonileşme programının zayıf sayılabileceği, Yahudi olmayanların 'misafirlik' ile ilgili bir hamlede bulunmadan önce birden çok düşünmesi zorunluluğu vurgulanmıştı. Nitekim gazeteye göre, Yahudi göçmenlerin çiftçilikle tek alakaları, tarımsal satış faturalarını idrak etmeleriydi.[165]

Osmanlı Devleti'nin karşı koyuculuğu karşısında hareketsizliğe itilen göç hareketinin bir diğer problemi de finansal desteğin sağlanmasıydı. Yahudilerin zulüm gördükleri ülkelerden Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü topraklara taşınmaları için maddi olanaklar sağlanmalıydı. Bir tek kolonінin kurulması yaklaşık iki yüz bin frank demekti. Artan özeleştirilerin ulaştığı sonuçlara göre, Filistin'de iyi konumda topraklar satın alınması yoluyla restorasyona devam edilmeliydi. Gereksiz harcamalara son verilmeli ve bağışlara hız kazandırılmalıydı. Avrupa'daki Yahudi komitelerinin birbirleriyle koordinasyonu sağlanmalı ve organizasyon yeteneksizliği giderilmeliydi. Filistin'de Yahudi kolonizasyonu sorunu aşılamaz değildi. Sadece yetenekli bir yönetime ihtiyaç vardı. Başarı sağlamak için Türk hükümetiyle anlaşma şartlarındaki ihlal ve adaletsizliğe karşı koruma gerekliliğine ve yumuşak bir ele ihtiyaç vardı. Göçü yönlendiren asıl kuvvet İngiliz toplumuydu ve plan en yüksek politik problemler seviyesinde ele alınmalıydı. Doğu Sorunu'nun çözümü ancak bu şekilde mümkündü.[166]

Bu arada Yahudiler kendi aralarında "Siyon Aşıkları" adlı bir dernek kurmuşlardı. Böylece Yahudilerin Filistin ve Kudüs'e yerleşmesini amaçlayan Sizyonizmin de ilk adımı atılmış oldu.[167]

---

165 *The Belfast News-Letter*, Monday, 24 September 1883.

166 *Manchester Times*, Saturday, 10 November 1883.

167 Engin, *a.g.e.*, s. 21.

II. Abdülhamid'in Filistin'e Bakışı ve İngiltere-Rusya Çekişmesinde Filistin'e Yahudi Göçü

Filistin planları, Osmanlı hükümetinin yeni göçmenler için aldığı red kararları ve ilan ettiği yasaklarla sekteye uğrayan İngiltere'deki Yahudi lobisi; Museviler adına yeni bir program arayışına girdi. Kendi içlerinde tartışmalar sürerken, Osmanlı Devleti de arka arkaya aldığı darbelerle, yurt içinde ve dışında yaşadığı sıkıntıları bertaraf etmeye çalışıyordu. Devlet daha Fransa'nın 1881'de, Berlin Antlaşmasını ihlal ederek Tunus'u işgal etmesine karşı koyamamışken; Büyük Britanya'nın 1882'de, stratejik bir öneme sahip Mısır'ı işgal etmesi ile sarsıldı.[168] Bu haksız ilhaklarla karşı karşıya kalan Sultan Abdülhamid, dış ilişkilerinde daha şüpheli bir hal aldı. Avrupalı güçler arasındaki dengenin İngiltere lehine bozulması ile Birleşik Krallık limanlara ve emperyal noktalarına dönük politikasını sağlamlaştırdı. Almanya'nın beklentileri ise İngiltere'nin talepleriyle çakışıyordu. Güçler dengesindeki rekabet Kutsal Topraklar'a da taşınmıştı. 19. yüzyılın başından beri giderek

[168] Mehmed Maksudoğlu, *Osmanlı Tarihi 1289-1922*, İstanbul 2007, s. 441-445.

artan misyoner faaliyetleri neticesinde bölgede Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve hatta İtalya güdümünde kiliseler, dini okullar ve dernekler kurulmuştu.[169] Bölgeye yapılan göçmen baskısı ve yaşanan tüm olumsuzluklar nedeniyle, Osmanlı Devleti dış ilişkilerini yeniden gözden geçirdi. Padişah özellikle Filistin'de dini ve etnik dengeyi bozmamaya önem vermiş ve o nedenle de *Kutsal Topraklar*'da demografik oranları, Müslümanlar aleyhine değiştirecek herhangi bir yerleşim dalgasını kesinlikle reddetmişti. Osmanlı İmparatorluğu içinde yöneten ve yönetileni tespit eden kıstasın, din olduğu göz önünde tutulursa; şeriat hükümlerine göre kurulmuş ve idare edilen devletin idareci sınıfının da Müslüman olması gerekirdi. Böylece Araplar da Türkler gibi Müslüman olmaları sebebiyle idareci sınıfa dahillerdi.[170]

Filistinli Araplar'a göre Sultan II. Abdülhamid, İmparatorluğun politik gücünü zorlamaya ve ekonomik gelişimini sağlayacak yeni fırsatları olağanüstü bir çabayla yaratmaya gayret ediyordu. Onların algısında Padişah, aldığı ekonomik ve sosyal tedbirlerle, özellikle yerli Arapların iş ve genel yaşam şartlarını iyileştirmeye çalışmıştı.[171] Filistin nüfusunun en geniş kesimini oluşturan Sünni Araplar ve giderek sayısı artan Hristiyan Araplar sahip oldukları refahtan hoşnutlardı. Aslında Padişahın aldığı önlemler genel olarak imparatorluk coğrafyasında yaşayan bütün Araplar'ı etkilemişti. Araplar Türk hâkimiyetinden büyük faydalar elde etmişti. Osmanlı İmparatorluğu ile birleşmesi bütün Arap vilayetleri içinde en çok Suriye ve Filistin'e yaramıştı.[172] Osmanlı yönetimi merkezden uzaktaki topraklarıyla ilgili sarfettiği çabalardan sonra yeni bir uyanış yaşamış, çağa uygun bir planlama

---

169 Buzpınar, *a.g.m.*, s. 79.

170 Öke, *a.g.e.*, 109.

171 Donna Robinson Divine, *Politics and Society in Ottoman Palestine*, Londra, 1994, s. 108.

172 Öke, *a.g.e.*, aynı sayfa.

gerektirdiği düşünülen komünyal kimlik adına farklı bir hissiyata bürünmüştür.[173] Ancak; Tanzimat sonrası gelişen liberal düşüncelerin yarattığı iki çelişki vardı. Bunlardan ilki; devletin tebaasını oluşturan farklı ulusların ayrılıkçı hareketlerini bastırmak, diğeri de; halifelik enstitüsüne sahip bir Padişahın yönetiminde Müslüman çoğunluğun haklarını diğer unsurlara karşı korumaktı. Çelişkinin zeminini oluşturan nedenler, tamamen imparatorluğun kendine özgü yapısından kaynaklanan çözülmesi çok zor olan bir durum ortaya çıkarmıştı.[174]

Osmanlı hükümeti, etnik zenginliğini bir arada tutmak ve kaynaştırmanın ulaşım imkânlarının arttırılmasıyla mümkün olabileceğini düşündü. Avrupalı sermaye, imparatorluğun tren yolları ve diğer altyapı çalışmaları için Osmanlı topraklarına akmıştı.[175] Öyle ki; Filistin üzerinde Kızıl Deniz ve Akdeniz'i birbirine bağlayacak ikinci bir Süveyş Kanalı projesi "Filistin Kanalı" adıyla tartışılmıştı.[176] 1865'te kurulmuş Filistin Keşif Vakfı ise; Tevrat'ın izinde *Kutsal Topraklar*'da yerleşim yerlerini aramaktaydı. Kitabını seven ve onu daima okuyan yerel Museviler de vakfın çalışmalarına destek oldu.[177] Filistin dışında yaşayan Yahudiler için seyyahlar bölgeyi tanıtıcı eserler kaleme almış, keşfe çıktıkları seyahatlerinden nasıl etkilendiklerini bildiren haberleri okuyucularına ulaştırmıştı.[178] Zamanın düşüncesine ve kültürüne egemen

---

173 D. R. Divine, *a.g.e.*, aynı sayfa.

174 M. Şükrü Hanioğlu, *The Brief History of the Late Otoman Empire*, Princeton 2010, s. 114.

175 D. R. Divine, *a.g.e.*, aynı sayfa.

176 *The Times*, Monday, 26 June 1882.

177 *Leicester Chronicle and Leicestershire Mercury*, Saturday, 5 August 1882.

178 *The Times*, Wednesday, 6 July 1881; *The Times*, Friday, 27 January 1882; *The Times*, Monday, 26 June 1882; CH. Clermont- Ganneau, "Genuine and False Inscriptions in Palestine", First Article, *The Times*, Wednesday, 26 December 1883; *The Times, Thursday*, 27 December 1883, Second Article.

olan bu Doğu'ya ilgi akımına kendini kaptırmış duygusal Avrupa, ulaşılamaz Filistin'i, zaman ve mekanın ötesindeki Kutsal Toprak'ı düşünmekten hoşlanmıştı. 19. yüzyılın Hristiyanları için de Filistin inanılmaz bir yerdi; çünkü, Kitab-ı Mukaddes'in doğduğu yerdi. Oraya giden yolcuların çoğunluğu, Kutsal kitaplara yabancı değildi. Onların aradığı sadece bu kutsallık havası değil; aynı zamanda işittikleri ya da okudukları için adlarını bildikleri yerleri bulmak görmekti. Onların gözünde Filistin sadece Tanrısal, göksel bir gerçek değildi; ayrıca Orta Doğu'nun tamamlayıcısı, eski tarihsel bir bölgeydi.[179]

Tüm özendirici duyum ve etkiler neticesinde; Yahudilerin Filistin'e dönüşünü erteleyen Osmanlı yasakları sürekli ihlal edilmiş, yerel Osmanlı yöneticilerinin de önayak oluşuyla Yahudiler için arazi satın alınmaya devam edilmişti. Osmanlı unsuru olmak dünyanın her yerinde eziyet gören Yahudiler için son derece avantajlı bir statü kazanmak demekti. İslam dininin öteki dünyada cezalarını çekeceği bildirilen Müslüman olmayanlara gösterdiği anlayışın etkisiyle Osmanlı Devleti de bünyesindeki farklı din ve ırklara müsamahalı davranmış ve onları kendi işlerinde serbest bırakmıştı.[180] Dolayısıyla; Yahudilerin Kutsal Topraklar'a göç etmek istemelerinde, devletin hoşgörülü yapısının bahşedeceği güvenli ortam da göz önünde tutuluyordu.

Bâbıâli'nin tüm engellemelerine rağmen; 1883'ün ekiminde, Hristiyan kılavuzlarının yönetiminde ilk Yahudi koloninin kurulduğu haberi geldi. Londra Yahudi Topluluğu, İngiltere ile bağlantısını sağlayacak ve görevi Musevi göçmenleri Filistin'e gönderecek yeni bir dernek açmıştı. Tamamen kendi kendine organize olacak derneğin adı 'Yahudi Göçmenlere Yardım Derneği' idi. 40 ailenin

---

179 Attias-Benbassa, *a.g.m.*, s. 171-172.

180 Bruce Masters, *Christian and Jews in the Ottoman Arab World: The Roots of Secterianism*, Cambridge 2001, s. 16-22.

yerleştirildiği koloni, Kudüs'e altı saat mesafedeki 5 bin hektarlık bir arazi üzerinde yükselmişti. Yeni gelecek Yahudi göçmenleri yerleştirmek üzere, Yafa ve Kudüs arasında bir yerde, Kandif mevkiindeki Müslümanlardan birkaç bin hektar toprak alınması planlanmıştı.[181] Vaadedilen Topraklar'a dönüşü misyon edinmişlerin bölgedeki Müslüman çoğunlukla ilişkilerini ve Hristiyanlaşan Yahudilere bakışını ise şu sözler kanıtlıyordu: "Eğer bir Müslüman Mekke'ye gidip hacı olmuşsa, ondan bir kere şüphe et. Eğer bunu iki kez yapmışsa, onunla bütün anlaşmalarını iptal et!" ya da "Eğer anlaşma yaptığın kişi bir Yahudi ise ondan şüphe et. Ama bir 'dönme' ise bütün ticari ilişkilerini hemen kes!"[182]

II. Abdülhamid ise; bölgede oynanan oyunlara cevap verebilmenin finansal, askeri ve tarımsal yapıdaki köklü değişikliklerle mümkün olabileceğini iyi biliyordu. Teknolojiyi kullanan modernize edilmiş bir ordunun, topçuluğun ve mühendisliğin geliştirilmesi ve yapılan reformların devamlılığı paraya daha fazla ihtiyaç duyulmasına neden oldu.[183] II. Abdülhamid İngiltere ile yeni dönemi ve Avrupa'ya bakışını, Yıldız Köşkü'nde huzuruna kabul ettiği İngiliz politikacı Joseph Chamberlain'e de aktarmıştı. Osmanlı topraklarının yabancı sermayaye açılmasını öneren Chamberlain, Gladstone'un kabinesine mensuptu ve 1895'te Birleşik Krallık'ın Sömürgeler Bakanı oldu. Osmanlı Sultanı ile ilginç görüşmesinde; II. Abdülhamid'in idaresinde, bütün ülkeye yayılacak ve imparatorluğun uçsuz bucaksız doğal kaynaklarını geliştirmeye faydası dokunacak bir tren yolu inşasını tavsiye etti. Eğer Türkiye, bu tür bir yaklaşıma sahip olursa; ülkenin daha birkaç yıl önce fakir olan Arjantin örneğindeki gibi bir zenginleşme kaydedeceğini ve bu sayede Avrupalı devletler nazarında aynı sempatiyi kazanabileceğini

---

181 *The Times*, Saturday, 8 January 1883.

182 *Sheffield and Roterham Independent*, Thursday, 27 March 1884.

183 Fatma Müge Göçek, *Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire: Ottoman Westernization and Social Change*, New York, 1996, s. 50.

belirtmişti. Padişahın yanıtı ise temkinliydi. İmparator, halihazırda zaten birkaç demiryolunu da içeren bazı ayrıcalıkların birkaç şirkete verildiğini, ancak Avrupalı sermayedarların diğer kamu işleriyle ilgili daha ileri gitmediğini söyledi. Padişah, aynı görüşmede Mısır konusundaki hassasiyetini de dile getirmişti.[184]

Padişah ülkeyi kalkındırmanın yollarını ararken sosyal reformların peşine düşen Almanya'dan İngiltere kamuoyuna Anti-Semitik haberler geldi. Yahudi karşıtı konuşmalarda; İngiltere'de kendi adına önlemler alan Yahudilerden daha az şüphe duyulmasının normal olduğu belirtilirken, İngiliz basını bu türden söylemlerin radikalizme katkı olduğunda diretmişti.[185] İngiltere'deki Yahudi savunuculuğunun altında, ilerleyen günlerde de hissedileceği gibi Hristiyanlaştırılan Musevilerin kimliklerine duyulan güvenin de etkisi büyüktü.[186]

Öte yandan; Filistin'in İngilizlerin yoğun ilgisine mahzar olması, Fransa'nın Suriye üzerindeki baskısını çekmesini umut etmesiyle de ilgiliydi. Fakat Filistinliler, Suriyelilerin Britanya'nın Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma planıyla kararlı bir şekilde yüzleşmeleri gerektiğini düşündüler. Nitekim; bölgede 'lokalizm'[187]

---

184 *The Standard*, Saturday, 6 November 1886; aynı haberin alt kısmında, Berlin muhabiri Sultan'ın, Sir William White'ı da kabul ettiğini ve sözkonusu görüşmede, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında geleneksel iyi ilişkilerden sözedildiğini bildiriyordu.

185 *The Morning Post*, Friday, 16 November 1883.

186 *The Essex Standard, West Suffolk Gazette, and Eastern Counties Advertiser*, Saturday, 21 June 1884; *The Hampshire Advertiser*, Saturday, 2 May 1885.

187 Lokalizm: Bölgesel değerlerini, hakim dengeye uygun olarak koruma eğilimine verilen isimdir. Bir bölgede yaşayan insanların, o bölgeyi kendine has yorumu içinde alternatif yönetim ve denge değişikliklerine karşı savunma zeminidir.

o anda mevcut tüm çelişkilerden daha derine doğru inmişti.[188] Yerel değerlerin her zamankinden daha çok ön plana çıkması da, Osmanlı hükümetinin kati şartları gibi Yahudi göçüne set çekememişti. İngilizler de, Yahudiler de yerel halkın ya da Osmanlı coğrafyasının kıymetli topraklarıyla ilgili olarak Bâbıâli'nin ne düşündüğünü önemsemedi. Filistin'in tepelerinden birine kurulmuş kırk ailelik bir koloni yeni alıştırılmaya çalışıldığı ziraat alanında, kendi yeteneklerini geliştirme konusunda adeta sınav vermiş ancak; başarılı olamamıştı. 'Filistin'in Yahudi restorasyonuyla yeniden Antik dönemine dönüşünün canlandırılmasında, üzerinde en çok durulan mesele; modern devletlerden kopup gelen Musevilerin yeni tarımsal yaşam standartlarına adapte edilmesiydi. Yeni gelenler değilse bile bölgede yaşayan az miktarda Yahudi aile, uygun ve güvenli bir ortamın bulunmaması eleştirisi ile beraber tarımla uğraşıyordu. Yanı sıra; Safed halkı arasında 100 kadar iş görebilecek erkek, kiralık tarım işçisi olarak çalışıyordu. Yayılmacılığa karşın Türk Hükümeti'nin ve onun yerel makamlarının tüm muhalefetine rağmen; bölgeye Rusya'dan ve Romanya'dan göç etmiş 90 aile kendine bir koloni kurmuştu ve onlar sürdükleri toprakla kendilerine bakmaktaydılar.[189] Satın alınmış arazilere yerleştirilen bu aileler, ilk üründen önce kendilerine adilane şekilde dağıtılan desteğe sahip çıkmak ve parasını iyi kullanmak zorundaydı. Bu aileler ve sonra gelecekler için, bağışsever varlıklı kişiler yeni topraklar satın alacaktı. Kolonistlere göre; o ana kadar yaşanan aksilikler; ne ülke şartlarının yetersizliğini, ne de; Yahudi halkın tarımsal kapasitesizliğini kanıtlıyordu. Bu yalnızca; Avrupa'daki komitelerin organizasyon yeteneksizliğini ve genel bağlamda cehaleti göstermişti. Bir yazara göre; Arap akınlarıyla güvenliği tehlikeye giren son derece verimli topraklar

---

[188] Molly Greene, "The Ottoman Experience", *Daedalus*, vol:134, issue:2, ABD 2005, s. 88.

[189] *The Hampshire Advertiser*, Saturday, 24 November 1883.

vardı. Arap saldırılarını durdurabilmek ve her türlü sıkıntı ve zorluğu yenebilmek için Batı'da yaşayan Yahudilerin desteğini almak gerekliydi. Türk Hükümeti'nin yasal engellemeleri de aynı yolla çözüme kavuşturulabilirdi. Rusya'da varolan sosyal zorluklarla karşılaşanların Filistin'e göçünü, Hristiyan ve Yahudi vatandaşlarının kararlarıyla İngiliz toplumunun nüfuzu yönlendiriyordu. Aynı yazar, bu planın karşıtlarının hiçbir şekilde başarılı olamayacağına dair ortak inancı tekrarlamıştı. Doğu Sorunu kapsamında Filistin'e dönüş planı yeniden açılacak ve Avrupalı ülkelerin konfederasyonuyla sorun çözüme kavuşturulacaktı.[190] Bu doğrultuda; Filistin'e 'Coğrafi Keşif Heyeti' gönderilmesi gibi[191] çalışmalara hız kesmeden devam edildi ve İngiltere'nin çeşitli yerlerinde etkili bir birlik sağlayabilmek üzere konferanslar düzenlendi.[192] Rusya, Polonya, Almanya ve Avusturya'dan gelen Yahudi delegelerin de katılımıyla gerçekleşen oturumlarda Filistin'e Yahudi göçü tartışılmıştı. Yalnızca bir hafta süren konferanslardan birinde, on bin paundu aşan bir yardım toplanmıştı.[193] Elde edilen gelirin, yeni göç dalgalarının uygun lokasyonlara yönlendirilmesinde kullanımı amaçlanmıştı. Oysa; Musevi göç hareketi, II. Abdülhamid'in öngörülmemiş tedbirleriyle farklı ülkelere doğru taşırıldı. Örneğin; 1886 yılı itibariyle Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Rus-Polonyalı göçmenlerin sayısı, resmi verilere göre 20.150'ye ulaşmıştı.[194] Ancak, genel anlamda mültecilerin yeni ülkelerinden iyi haberler gelmiyordu. Rusya'nın özellikle güneyinden taşınan aileler gittikleri her yerde yabancı olarak karşılanmışlardı. Kendilerini doğum ya

[190] *Manchester Times*, Saturday, 10 November 1883.

[191] *The Times*, Thursday, 3 January 1884.

[192] *The Dundee Courier - Argus and Northern Wader*, Friday, 28 March 1884.

[193] *The Leeds Mercury*, Saturday, 8 November 1884; *Berrow's Worcester Journal*, Saturday, 15 November 1884.

[194] *The Leeds Mercury*, Monday, 22 March 1886.

da adaptasyon yoluyla yerleştikleri ülkeye entegre edemezlerse, onlara açık tek ülke İngiltere olacaktı. Eğer yoksullaştığını ya da yoksul biri olduğunu belgelerle kanıtlayamazsa, Amerika Birleşik Devletleri'nin de kapısı onlara kapalıydı. Hiç parası yokken, yabancı sayılarak kovulan Yahudilerin Avrupa'nın herhangi bir yerine yerleşmeleri de mümkün değildi. Kaçınılmaz olarak bu durum İngiltere'de, göçün oraya akmasıyla, fakir ve kalifiye olmayan işçi sınıfının yüksek rakamlara ulaşması demekti. Yeni yerleşimler kurmak ve adaptasyon sürecinde haklar elde etmek için Yahudiler hala güçten yoksundu. Onların durumuna sempati duymamak her ne kadar mümkün olmasa da, İngilizler için yığınlarla gelmesi muhtemel Yahudi göçü konusunda endişe duymamak da bir o kadar olanaksızdı. Güneydoğu Rusya'dan ve Avrupa'dan sürgün edilen binlerce Yahudi eğer İngiltere'ye gelecek ve kalifiye olmayan işçi sınıfını sıkıştıracak olursa, İngiliz hükümeti bu durumu hafifletecek koruyucu önlemler almak zorundaydı. İngiliz toplumunda, yabancı yoksul kesimin birkaç yıl önceki gibi limitsizce ülkeye kabulü hususunda itiraz uyanmıştı. Glascow'da bir mitingte; Amerika'nın, Avrupa'nın 'yoksullarını ve suçlularını' daha fazla almaya gücünün yetmeyeceği; İngiltere'nin de kendi insanının işsizliğini arttıracak, yabancı iş göçünü kaldıramayacağı halka anlatılmıştı. Aksi halde bunun; Yahudilere değil, İngilizlere bir haksızlık olarak döneceği vurgulanmıştı.[195] Londra'da, Doğu Avrupa Yahudilerine ilk yardım dalgasının meydana getirdiği coşku, kısa zamanda günün konuşulan sınıflarını kıran bir gelenek olarak cansız bir nefrete dönüşmüştü.[196] Hareketin muhaliflerinin, başından beri ona ev sahipliği yapan ülke olarak adından söz ettiren İngiltere'de de varlık göstermesi planın işlerliğini zayıflattı. Daha fazlası; Osmanlı Hariciye Nazırı Said Paşa'ya kadar taşıdığı

---

195 *The Leeds Mercury*, Thursday, 22 November 1888.

196 Andrew Godley, *Jewish Immigrant Entrepreneurship in New York and London 1880–1914*, New York 2001, s. 21.

'Filistin Restorasyonu' fikrinin babası Laurence Oliphant'ın ölümü oldu. Oliphant, İngiltere'nin Mısır işgalinden sonra Hayfa'ya yerleşmiş ve yalnızca göç eden Yahudilere yardım etmeye kendini adamıştı. Göç planı için sürekli İstanbul'da temaslarda bulunan lider özellikle, Tanzimat Fermanı'nıyla engellenmiş Avrupalı Hristiyan güçlerin Türkiye'nin iç işlerine müdahalesinin Berlin Antlaşması ile mümkün olmasıyla, Gilead'a keşif heyeti göndermeye çalışmıştı.[197] Öte yandan; Temmuz 1887'de Romanya'dan kovulan ve önce Dobruca'ya gelen 400 aileden müteşekkil Yahudi grubu komisyon raporu doğrultusunda, 15-20 haneler halinde Bursa'ya yerleştirilmişlerdi. Ancak; II. Abdülhamid, Bursa'da Yahudi göçmen sayısının artması dolayısıyla bu defa gelen 400 kişilik Yahudi kafilesinin İzmir ve Aydın civarında iskan edilmesini emretmişti. Fakat, mülteciler yeni şehirlerine dağınık bir biçimde yerleştirileceklerdi. Aynı yıl, ziyaret bahanesiyle Kudüs'e giden ve oradan dönmeyen Musevileri engellemek üzere alınmış bir tedbir olarak Osmanlı hükümetinin bir aylık izin vermesine tepki göstermişlerdi.[198] 1880'den beri Filistin'e dönen Yahudilerin sayısı 5 binden 30 bine çıkmıştı. Filistin'i 'seçilmiş insanların ülkesi yapma' arzusu ve mevcut baskılar bu göçün nedenleriydi ama; Yahudilerin bütün haklarını, yalnız Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de elde edebilmeleri de etkili bir başka sebepti.[199]

Olumsuzluklar neticesinde, önde gelen iş ve fikir adamlarının İngiltere'de baş gösteren huzursuzluğa ve hayal kırıklığına karşı tekrar harekete geçmeleri çok sürmedi. *Christadelphian* isimli dini bir derginin editörü ve aynı zamanda fabrikatör Mr. Roberts; yazdığı makalede, Filistin'de Yahudi kolonizasyonu için kişisel olarak, hayır işlerinden beklenen yardımdan daha fazlasını bağışladığını *Birmingham Daily Post* sütunlarından duyur-

---

197 *Liverpool Mercury etc.*, Tuesday, 25 December 1888.

198 Engin, Pazarlık, s. 26-27.

199 *The York Herald*, Saturday, 26 May 1888.

muştu ve gazete haberi, okuyucularına yardım etmeyi özendirici şekilde sunmuştu. Yine de; geniş bir söyleşisine yer verilen, aynı zamanda Büyük Elektrik Şeker Fonu'nun patronu da olan Mr. Roberts, şirketinin New York'taki açılışını 'Filistin'de Yahudi kolonizasyonu muhteşem planı'nın çöküşü olarak tarif etti. Her şeye rağmen, ümitsizliğe düşmeden herkesin bu amaca hizmet etmesi gerektiğini, cüret edilenin büyük spekülatif bir olay olduğunu hatırlattıktan sonra; şirketinin hisselerinin yarısını sattığını açıklamıştı. Bununla beraber; kaybı olan hisselerin, planın çöküş gününe saygıyla parçalandığını vurgulamaktan geri durmadı. 'Servetin her biçiminin Tanrı'nın bağı' olduğunu söylemiş, eğer hala bir şirketin patronu olabilseydi, Yahudi kolonizasyonu planında, göçmenlerin üç aylık bedava kalışlarının sonunda sağlanacak iyi şartlarla bir enstitü kurmaktan sözetmişti.[200]

Bay Roberts'ın düşüncelerini paylaşan yeni bir idealist Baron Hirsch[201], yeni kolonileşme planı ve programıyla Yahudi lo-

---

200 *Birmingham Daily Post*, Wednesday, 30 January 1889; *Daily News*, Thursday, 31 January 1889.

201 Baron Maurice de Hirsch, 8 Aralık 1831'de Münih'te doğmuştur. Yaşamı boyunca Yahudilere yardım etmeyi düsturu haline getiren Hirsch'in en büyük ideali, Rusya'da eziyet gören Yahudileri Arjantin'deki kolonilere yerleştirmek olmuştur. Ancak planı, organizasyon hataları ve Arjantin hükümeti ile beliren toprak anlaşmazlıkları nedeniyle sekteye uğramış, nihayetinde sonlanmıştır. Alliance Israelite'nin / İsrail Birliği'nin eğitim temalı hayırsever işlerinin gönüllüsü olan Baron Hirsch, iş hayatına Brüksel'deki Bischoffsheim - Goldschmidt bankasıyla başlamıştır; fakat, servetinin asıl kaynağını iflas etmek üzereyken, yolsuzlukla girdiği ihaleler sonucu elde ettiği Rumeli Demiryolları imtiyazından kazanmıştır. Öyle ki; 2000 km olarak anlaşılan demiryolunu 1279 km yaparak yarım bırakmış ve tamamlamadığı projenin ihalelerinde sahtekarlık yaparak Osmanlı Devleti üzerinden 350 milyon frank elde etmiştir. Nitekim; "Arjantin'de Yahudi kolonizasyonu" projesinde kullandığı servetini buradan kazandıkları oluşturmuştur. Ayrıntılı bilgi için bknz: Vahdettin Engin, *Rumeli Demiryolları*, İstanbul 1993.

bisini hareketlendirdi. Fakat O'ndan önce yine Rusya'da patlayan olaylar, İngiltere'de büyük bir akis meydana getirmişti. Meseleye odaklanmak için birden fazla neden vardı. Nedenlerden biri, toplumun ortalaması ve Yahudiler arasındaki pan-Avrupalı ilişkide, azad etmenin; 19. yüzyılın yasal haklar ve kısıtlamalar terminolojisinde anlaşılmasıydı. Rus Yahudiler için bunlar elbette yasal kısıtlamalar ve onların varoluşlarına dair kaçınılmaz sınırlamalardı. Reform Çağı'nda Rusların bakışı aslında tam manasıyla bir 'devlet ekolü' altındaydı. Ruslara göre Yahudiler, onları farklılaştıran tarihlerine fazlasıyla odaklanarak toplumun diğer kesiminden ayrılmışlardı. *Kutsal Topraklar*'a kitlesel dönüş fikri desteklense de; küçük bir grup öğrencinin ölümden kaçabildiği toplu katliamların yaşanması engellenemedi. Oysa; Yahudi öğrenciler, Rusya sınırları dahilinde organizasyonlarıyla fikirlerini dile getirme şansını henüz yakalamışlardı ama; ondan önce ırkçılık hedefleri haline geldiler.[202] İbraniler ülkeden sürülmelerini, Kutsal Kitap'taki Mısır'dan çıkış hikâyesine; kölelikten özgürlüğe, tutsaklık kurumundan Kutsal Topraklar'a gidişe benzetiyorlardı.[203]

Ruslar ise; kötüye giden ekonominin sebebi olarak gördükleri Yahudilerin ülkeden gönderilmeleri için imza kampanyaları düzenliyorlardı. Kutsal Ortodoks Kilise'sine kabul edilmedikleri ve topluma entegre olamadıkları düşünülüyordu.[204] Önceki kısıtlamalar ve zulümlerden farklı olarak bu kez sınırdışı edilme tehlikesiyle yüzleşen Yahudilerin yardımına, Filistin'in tarımsal kolonileşmesi için kurulmuş *'Siyon Aşıkları Derneği'nin/ Lovers of*

---

[202] Benjamin Nathans, *Beyond the Pale The Jewish Encounter with Late Imperial Russia*, Berkeley 2002, s. 316.

[203] Burton L. Visotzky- Davud E. Fishman (editors), "From Mesopotamia to Modernity:Ten Introductions to Jewish History and Literature", *The Jewish Theological Seminary*, New York, 1999, s. 196.

[204] *The Times*, Thursday, 27 November 1890.

Zion'un[205] teklifi yetişti. Özelikle sanayi sınıflarından 2000 kişinin katılımıyla gerçekleşen büyük bir toplantıda, Rusya'dan atılan Yahudilerin geleceği ile ilgili endişeler dile getirilmiş ve Yahudi Sorunu için en iyi çözümün, onların yeni işgal alanlarında tarımsal kolonilere dönüştürülmesi olduğu tekrar edilmişti. Toplantının en dikkat çekici tarafının, Yahudi mültecilerin İngiltere'ye gelmemeleri için birçok sebebin olduğunun vurgulanması ve onun yerine 'daha fazla odası olan ülkelere' göçünün mantıklı olduğuydu. Yanı sıra; geniş çapta bir Yahudi kitlenin, Filistin'e yerleştirilmesi için düzenli bir harekete ve hükümet desteğine duyulan ihtiyaç dile getirilmişti. Herhangi bir pratik plan önerilirse, dünyanın her yerindeki Yahudilerin buna uyarak, planı yararlı hale getireceğinden hiç kuşku duyulmuyordu. Britanya Kraliçe'sinin bu konuda desteğini isteyen ve toplumun saygın kişilerinden Baron Rothschild'in[206] imzaladığı bir program dahilinde, Rusya ve Türkiye hükümetleriyle, Rus Yahudilerinin pozisyonlarına dair bir karara varılmalıydı.[207] Nitekim; büyük toplantıda dünya Yahudilerinden beklendiği gibi sonuç alınmış ve ilkin; Berlin'deki Yahudi öğrenciler, Filistin'de Rus mültecilerden oluşan ziraat kolonileri kurulması hakkında memorandum için çalışmaya başlamışlardı. Uluslararası Komite'nin mensuplarının ilk amacı; Rusya'dan Filistin'e gönüllü göçü teşvik etmek, ikinci görevleri ise; kaçakların müm-

---

205 Siyon Aşıkları Derneği, 1881'de Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesiyle tırmanan Anti-Semitik hareketlere tepki olarak Rusya'da kurulmuştur. 1890 sonralarında 'Odessa Komitesi' olarak da adlandırılan grup, Yahudilerin Filistin'e dönüşlerine ve tarımsal biçimde kolonileşmelerine yardım etme amacını gütmekteydi. 1892'de Rusya'da 14 bin sempatizanı vardı. Kaynak: Jewish Virtual Library *www.jewishvirtuallibrary.org*.

206 Baron Rothschild'in düzenlediği konferanslar için bknz: *The Yorkshire Herald, and the York Herald*, Friday, 18 July 1890; *The Pall Mall Gazette*, Friday, 25 June 1890.

207 *The Morning Post*, Monday, 25 May 1891; *Berrow's Worcester Journal*, Saturday, 30 May 1891.

kün olan en hızlı şekilde yardım almasını sağlamaktı.[208] Yahudiler Yunanistan'da da zulüm görüyorlardı ve İsrailoğulları'nın durumu tahammül edilemez bir hal almıştı.[209]

---

[208] *Daily News*, Saturday, 20 June 1891.

[209] Engin, *a.g.e.*, s. 33; *Daily News*, Monday, 25 May 1891.

Osmanlı Devleti'nin Göç Yasaklarına Karşın Baron Hirsch'in Planı ve Yahudi Kolonizasyon Şirketi

İngiltere toplumunun ileri gelen Yahudileri; başta Londra olmak üzere, Birleşik Krallık'ın sınırları dahilindeki birçok merkezde Rusya'da yaşanan zulme dikkat çekmek için toplantılar düzenledi. Toplumun yüksek statülü kimseleri, Edinburgh'a kadar sıçrayan haftalık büyük toplantıları uzun bir süre organize etmeye devam etti. Filistin'de Yahudi kolonizasyonuna yardım hususunda, topluluğun yerel şubesinin şekline karar verilmişti. Yapılan ilk toplantıda kırk üye haftalık bağışçı olarak kaydedildi ve hatırı sayılır bir meblağ toplandı.[210] Yanı sıra; Siyon Aşıkları Derneği Doğu Londra Şubesi, Filistin'in tarımsal kolonizasyonuna yardım için ilkesel olarak; daha çok sanayi sınıfından katılımcıların hazır bulunduğu, 2000 kişilik büyük bir miting düzenledi. Toplantıda; Rusya'dan gitmeleri için baskı gören Yahudilerin, 'onlara ayrılabilecek bir odası olan' ülkelere yönlendirilmeleriyle ve ancak oralarda tarımsal kolonilerle meşgul edilmeleri yoluyla Yahudi sorununun çözülebileceğine olan inanç dile getirildi. Toplantının moderatörünün

210 *Daily News*, Thursday, 7 August 1890.

belirttiği gibi, tam da buna eşdeğer nedenlerle; Rus Yahudileri kalmak için İngiltere'ye gelemezlerdi. Onlar; göçmenlere 'verebilecekleri odaları çok olan başka ülkelere' göç etmelilerdi.[211] Dolayısıyla; İngiltere kendi ülkesinin ekonomik ve soysal olanaklarını sıkıştıracak, yerel insanının işsizliğini arttıracak ve tüm toplumsal denge ve düzeni değiştirecek bu türden bir göçü reddediyordu. İngilizler, zulüm gören Yahudilere sempati duymakla beraber, onların başka ülkelere göç etmesini daha uygun buldular. Geçmişte kabul ettikleri Yahudi göçmenlerden sonra yaşadıkları işsizlik sıkıntılarını tekrarlamaktan kaçınıyorlardı.[212] Hatta; İngiltere'deki Yahudiler bile soydaşlarının bu şartlarla ülkelerine gelmelerine razı değildi. Çünkü; sınırdışı edilen her Rus Yahudisi, tüm mal varlığını ve birikimini eski ülkesinde bırakarak göç etmeye mecbur edilmişti. Meteliksiz sayılabilecek kadar yoksul düşmüş bu insanların giriş yaptıkları ülkenin toplumsal tabanında yarattığı derin yarıklar neticesinde yerel halkla uzun vadede çatışma olasılığı sözkonusuydu. Nitekim İngiltere, geçmiş yıllarda bunun örneklerini yaşamıştı. Bazıları için, İngiltere'deki 'Yahudi Sorunu', Rusya'dakinden farklıydı.[213] Kitlesel bir dalgayla, toplumun ana arterlerine eklenen göçmenler kalifiye olmayan, çoğunlukla işçi sınıfına mensup temelden vücut almaktaydı. Yığıldıkları iş sahalarında işçi ücretlerini düşürmüş ve gerçek İngilizler arasında işsizlik oranlarını arttırmışlardı. Diğer taraftan; Rusya'daki yaklaşık 4 milyonluk Yahudi nüfusunu tehdit eden toplu kovulmaya karşı, İngiltere'nin Musevi topluluğundan nüfuzlu kişiler, Fransız otoritelerini ırkdaşlarının durumu için nüfuz kullanmaya ikna edebil-

---

211 *The Morning Post*, Monday, 25 May 1891; *Berrow's Worcester Journal*, Saturday, Saturday, 30 May 1891.

212 Yahudi bir katilden söz eden bir haber: *The Pall Mall Gazette*, Wednesday, 11 September 1889.

213 *The Leeds Mercury*, Monday, 24 November 1890.

mek üzere Paris'e gitti.[214] Engelleyici diplomatik adımlara karşın; Rusya'da Yahudilerin yaşama haklarına kastedercesine yerleşim, barınma, eğitim, özel mülkiyet, ticaret ve askeri hakları; bağıntılı cezai yasalarla sınırlandırıldı.[215] Bunun üzerine, dikkatli önlemlerle beraber büyük bir göçmen akını Londra'ya geldi. Londra'nın Yahudi Vesayet Mahkemesi ve Rus-Yahudi Komitesi, Londra'daki Yahudi göçmenlerini iş gücü piyasası ve mevcut yoksullukla başetmenin zorluğu hakkında bilgilendirdi.[216] *The Star* gazetesi; Libau veya Riga yoluyla İngiltere'ye gelerek Thames'e inmesi beklenen Rus göçmenlerinin sayısının, Baltık vapur hatlarının müzakereyle kapanmasından önce altmış bin kadar olduğunu ilan etti. Gelenler toplumun en fakir sınıfına mensup Yahudilerdi. Sonrasında; İngiltere'deki Hristiyan ve Yahudi tacirler bütün yaz ve sonbahar boyunca devam edecek bu operasyona, göçmenler bir meşguliyet bulana dek yardım edeceklerdi. Haberde, birkaç yıl içinde İngiltere'nin Avrupa'daki en büyük getto olacağı bildirilmişti.[217] İngiltere'deki Yahudi sorunu tekrar gündeme geldi. Gelen göç dalgalarının emek piyasasına yapacağı baskı tartışılıyordu. Polonya örneğindeki gibi Hristiyan tarafın çalıştığı ziraat ve diğer alanlara Yahudilerin girmesinin kesinlikle yasaklanması görüşü ileri sürüldü. İngiltere'nin en fazla dikkatini çeken iş sorunu, Yahudilere olası başka alanlar açılmasıyla çözümlenebilirdi. İngiliz toplumunda İsrailoğulları'na sempatiyi devam ettirmek ve güçlendirmek için Musevilerin arasında Hristiyanlığın yayıldığı haberleri de, geçmişte olduğu gibi yinelendi.[218]

---

[214] *Birmingham Daily Post*, Wednesday, 30 July 1890; *The Hampshire Advertiser*, Wednesday, 30 July 1890.

[215] *Daily News*, Wednesday, 19 December 1890.

[216] *The North-Eastern Daily Gazette*, Sunday, 31 December 1890.

[217] *The Star*, Thursday, 4 June 1891; *Daily News*, Friday, 5 June 1891.

[218] *North Wales Chronicle*, Saturday, 13 June 1891.

Rus hükümeti ise; ülkeden, özellikle Odessa'dan, daha fazla Musevi'nin İngiltere ve Amerika'ya göçünü istiyordu. Ayrıca, günde yedi yüz kadar göçmen Almanya'ya gitti. Bu akımlarla baş edemeyeceğini belirten Almanya onları İngiltere'ye gönderdi.[219] İngiliz basınının St. Petersburg'tan aldığı haberlere göre; Rusya aynı zamanda Bâbıâli ile dostane bir anlaşmayla Kafkaslar'daki binlerce Müslüman'dan da kurtuldu.[220]

Giderek çetrefilleşen Yahudi Sorunu çerçevesinde 'onlara ayrılabilecek boş odası olan' yerler listesine Filistin bölgesi dışında alternatif bir çözüm fikri ortaya atıldı. Önerinin sahibi, geliştirdiği yeni göç planının büyük bağışçısı Baron Maurice de Hirsch'ti. Hirsch, Osmanlı Devleti'nden aldığı Rumeli Demiryolları imtiyazıyla oldukça varlıklı bir hale gelmişti. Servetini; Avrupa'dan Balkanlar yoluyla İstanbul'a uzanan bu demiryoluyla kazandı. Yahudilere karşı nefretin sonunun gelmediği ülkelerden taşıdığı Yahudilere finansör oldu; kolonistlere kapısını açan ve onlara özgürlük vaadeden Kanada, Brezilya ve Arjantin gibi ülkelerde geniş araziler satın aldı. Baron Hirsch hiçbir zaman Filistin'de ya da başka bir ülkede bir Yahudi devleti kurmayı düşünmedi. Hirsch dindaşlarına paternalistik[221] bir bakış açısıyla yaklaştı. Bu konuda daha 35 yaşındayken Paris'te karşı karşıya geldikleri Theodore Herzl ile tamamen ayrılıyorlardı. Yahudi Devleti kurma fikrinde inat eden Herzl'e karşılık Baron Hirsch'e göre; Yahudi ırkdaşlarına karşı Doğu'da yükselen şiddet tezahürü ve Avrupa'daki Anti-Semitizm sonucunda Yahudiler nerede ve ne zaman özgür olabileceklerse, orası satın alınmalı ve oraya yerleştirilmeliydi. O, Yahudilere güveniyordu. Eğer doğru yer ve fırsat verilirse, diğer ulusların insanları gibi birinci sınıf yaşayabilir ve dinlerini

---

219 *The Yorkshire Herald, and the York Herald,* Monday, 22 June 1891.

220 *The Standard,* Thursday, 26 February 1891; *Birmingham Daily Post,* Friday, 27 February 1891.

221 Paternalizm: Bir memleketi, işyerini, toplumu baba gibi yönetme.

uygulayabilirlerdi.[222] Henüz kesinleşmiş bir planının olmadığını iddia eden yazılara rağmen[223] Hirsch; zaten Rumeli demiryolları dolayısıyla yakın ilişki kurduğu Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılardan yararlanarak, Museviler için Anadolu'da geniş topraklar satın almak istedi. Oysa; Osmanlı Devleti ve Hirsch arasında demiryollarının yapımından kaynaklanan sorunlar devam ediyordu ve bu konuda davalar açılmıştı. Baron Hirsch, fikrine dair hükümet nezdinde temaslarda bulunsa da önerisi, Bâbıâli tarafından kesin bir dille reddedildi.[224] İstanbul'dan beklediği yanıtı alamayan Hirsch, Güney Amerika'nın boş otlaklarına yöneldi. 400 bin Yahudi'nin yerleştirilmesi için Buenos Ayres'ten çok geniş bir arazi satın aldı.[225]

Baron Hirsch Yahudi göçmenlerin yerleştirilmesi için en uygun olanakları sunmaya hazır olan Arjantin hükümetiyle iletişime geçti. Münih doğumlu Baron, kolonizasyon planını gazeteler aracılığıyla İngiliz kamuoyuna açıkladı. Yahudi göçmenlere yardım etmek üzere kurduğu *Yahudi Kolonizasyon Birliği,* memorandumla halka açıldı. İngiltere Ticaret Bakanlığı'nın 1867 Şirketler Kanunu'nun ilgili bölümü altında desteklemekten çekindiği yeni şirket; her biri 100 paund olan 20 bin hisseye ayrılmış 2 milyon paundluk nominal sermayeyle ve 'limited' ünvanıyla kuruldu. Şirketin ofis kaydı İngiltere'deydi. Şirketin kuruluş gayeleri ise şöyle sıralandı:

1. Avrupa'dan ve Asya'dan göç eden Yahudilerin göçünü yönlendirmek ve onlara yardım etmek. Prensip olarak; herhangi

---

[222] Richard O'Mara, "Palestine on the Pampas", *The Virginia Quarterly Review*, vol: 77. issue: 1, Virginia, 2001, s. 99-109; Hirsch ve Herzl arasındaki tartışma için bknz: Hershel Edelheit - Abfaham J. Edelheit, *History Of Zionism A Handbook And Dictionary*, Boulder 2000, s. 41.

[223] *The Blackburn Standard and Weekly Express*, Saturday, 16 May 1891.

[224] Engin, a.g.e., s. 36.

[225] *The Financial Times*, Thursday, 12 March 1891.

bir özel vergilendirmenin ya da politik veya diğer engellemelerin öznesi durumuna geldikleri ülkelerden, dünyanın diğer ülkelerine doğru göç etmelerini sağlamak ve bu göçmenleri, Kuzey ve Güney Amerika'da tarımsal, ticari ve diğer amaçlara göre biçimlendirmek.

2. Bağışla ya da diğer yollarla herhangi bir hükümetten, devletten, yerel otoriteden, firmadan, birlikten ya da şahıstan, arazi, emlak, toprak elde etmek ya da satın almak veya dünyanın herhangi bir yerinde mal varlığı ya da toprak üzerinde hak elde etmek ya da satın almak.
3. Avrupa dışında şirketin ilgilendiği herhangi bir yerinde; ticari, tarımsal ya da diğer türlerde yerleşimler kurmak ve oraları temizleyerek, ekerek, çevirerek, bitkilendirerek geliştirmek.
4. Yol, demiryolları, tramvaylar, set yapma, sağlamlaştırma, telgraf, telefon, fabrikalar, dükkânlar, sinagoglar, ibadethanelerin diğer bölümleri, banyolar, eğlence yerleri, halk ya da özel diğer alanların kurulması, sürdürülmesi, geliştirilmesi.
5. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Alman hükümetleri ya da Amerikan hükümeti ya da bunlardan birinin halk hisse senetleri ya da güvenliklerinde şirket operasyonu ya da harcamasına, yatırım ya da mal varlığına 4. memorandumda şirket nesnelerinin teşviki olarak başvurulabilir.
6. Göçmenlerden para alarak, onlara yardım eden bir göç ajansı gibi çalışmak.

Baron Hirsch'in 19.900 hissesini aldığı şirketin diğer hissedarları arasında Baron Rothschild de bulunuyordu.[226] Organize göç

[226] *Birmingham Daily Post*, Saturday, 12 September 1891; *The Bristol Mercury and Daily Post*, aynı gün; *Glascow Herald*, aynı gün; Liverpool

planını somutlaştıran şirkete dair yapılan en dikkat çekici inceleme *The Bristol Mercury and Daily Post*'taydı. Yahudi Sorunu paralelinde yeni oluşum şöyle izah bulmuştu: "THE EXODUS COMPANY/ GÖÇ ŞİRKETİ: Yahudiler kadar 'göç' yaşayan yoktur. Yahudi tarihi Mısır'dan göçle başlar. Babil'deki sürgünde bağımsız ulusal varlığı aniden sona erdi. Romalılar Kudüs'ü alıp yıktıklarında Filistin'den firar ettiler. İspanya'dan sürüldüler, İngiltere'den kovuldular. Fakat; Mısır'ı terk ettiklerinden beri Modern Musa olarak tanımlandığını alaycılıkla karşılayan Avusturyalı milyonerin onlara kapılar açan, hoş ve insani bir göçleri olmadı. Baron Hirsch tarafından beslenen proje anons edildiğinde, bazı hünerli gazetecilerin olasılıkla fabrikasyon haber üretimine saygı duyulması affedilebilirdi. Milyonerler; hatta Yahudi milyonerler, ırkdaşlarının çıkarları için milyonlarını tahsis etmezler. Mr. Andrew Carnegie'nin soylu bir şekilde bağışları henüz yeni kaydedilmiş The Exodus Company/Göç Şirketi'nin sermayesinin üzerine çıkmamaktadır. O, olasılıkla ve doğal olarak uygulamak yerine öğüt vermeyi Gospel of Wealth/ Servetin Hakikati'nden daha kolay buluyor. Şirket, 'Yahudi Kolonizasyonu Ortaklığı' olarak kendini tanımlıyor ve sermayesi 2 milyon paund. Her biri 100 paundluk 20 bin hisseye ayrıldı. 19.990'ı Baron Maurice De Hirsch, (Rue de l'Elysée, Paris) tarafından tutuluyor. Kalanlar iyi bilinen Yahudiler; Baron Rothschild, Mr. Julian Goldsmid, M.P. Bart ve Benjamin Louis Cohen tarafından tutuluyor. Temel konu; bu ülkede sıklıkla denendiği gibi kahvehaneler açmak ya da başka özel teşebbüsler gibi ticari ve insani girişimin Yahudi karışımı olmak yerine saf bir şekilde hayırseverliktir. Birlik, dini zulüm gördükleri ya da baskı altındaki ülkelerden Yahudilerin göçünü amaçlıyor. Özellikle Güney Ame-

---

Mercury etc., aynı gün; The North-*Eastern Daily Gazette*, Monday, 14 September 1891; *The Yorkshire Herald, and The York Herald*, Monday, 14 September 1891; *Western Mail*, Monday, 14 September 1891; *The Blackburn Standard and Weekly Express*, Saturday, 19 September 1891; *Lloyd's Weekly Magazine*, Sunday, 20 September 1891.

rika, Kutsal Topraklar değil. Bölgeler bağışlamayla ya da satın almayla elde edilmelidir. Ticari ve tarımsal yerleşimler kurulacaktır. Tren hatları, rezarvuarlar, telgraf, telefon, sinagoglar elbette sağlanacaktır. Son olarak fakat 'en azından' değil; Rus Yahudileri için banyo ve yıkama evleri kurulacaktır. Derin kolonileşmenin amaçlanan etkilerinde Güney Amerika'yı sakinleştirmek ve medenileştirmek umut edilebilir."[227]

Şirketin umut veren kuruluşunun üzerinden bir ay geçmeden; İngiliz buharlı gemileriyle, yaklaşık 1000 kişilik bir mülteci grubu Odessa'dan, Sivastopol'dan, Nikoleif ve Batum'dan Hayfa'ya doğru hareket ederken, Türk Hükümeti tarafından durduruldu. Ancak, olayın İngiliz konsolosu tarafından kınanmasıyla yollarına devam ettiler.[228] II. Abdülhamid 2 Temmuz 1891 tarihli iradesiyle konuyu ele aldı. Padişah Yahudilerin Avrupa ülkelerinden kovulma sebebinin malum olduğuna, bunların Filistin'e yerleşmeleri halinde buranın yerli halkını fakru zarurete sokacaklarına değinmişti. Hal böyle olunca Yahudilerin Amerika'ya gitmeleri teşvik edilmeliydi. Bundan sonra Osmanlı topraklarına gelecek hiçbir Yahudi kabul edilmemeli, Osmanlı iskelelerine yanaşma imkânı bulan Yahudilerin karaya çıkmalarına da izin verilmemeliydi.[229] Padişah, 15 Temmuz 1891 tarihli bir başka iradesi ile de bu konudaki kararlığını daha sert dile getirmişti:

"Beyrut Vilayeti dahilinde Safed kasabasında bulunan ve Hayfa'ya 440 ecnebinin istidaları sebebiyle Tâbi'iyyet-i Devlet-i Aliyye'ye kabulleri istizânını hâvi (20 Zilhicce 1908) 14 Temmuz 1891 tarihli tezkere-i Sâmiyye-i sadaret-penahîleri manzur-i âli oldu. Musevilerin Kudüs civarında ictima ve iskan etmeleri, ileride

[227] *The Bristol Mercury and Daily Post*, Saturday, 12 September 1891.
[228] *The Leeds Mercury*, Tuesday, 21 June 1891.
[229] Engin, *a.g.e.*, s. 37.

arada bir Musevi hükümetin teşekkülüne sebep olabileceğinden kesinlikle uygun değildir. Zaten; Memalik-i Şahane arazilerine ha'dud olmadığına ve medeni Avrupalıların memleketlerinde tardettikleri eşhasın Memalik-i Şahane'ye kabulüne bir sebep yoktur. Hususuyla ortada bir Ermeni fesadı mevcud iken; bu asla uygun olmayacaktır. Ne önceden gelenlerin, ne de sair Musevilerin kabul olunmayarak Amerika'da iskan etmek üzere geri gönderilmeleri zımnında ayrı ayrı maruzata hacet kalmayacak şekilde Meclis-i Vükelâca umumi bir kararla yasaklanmıştır. (bâ-mazbata "arz ve istîzân-ı keyfiyet olunması mukteză-yı İrâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî'den bulunmuş ve binâenaleyh Tezkere-i Sâmiyye-i Vekâlet-penâhîleri takımıyla iade eidlmiş olduğundan ol bâbda emir ve ferman Hazret-i Men Lehü'l emrindir. 21 Zilhicce 1308 (15 Temmuz -1891- Ser katib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyya"[230]

Engellemeler ve İngiltere'de zuhur eden karışıklıklar neticesinde, tıpkı Sultan II. Abdülhamid'in önerdiği gibi Amerika'ya göç teşvik edildi. Amerikan Başkanı Lincoln Londra'ya gelmiş ve İngiliz Başbakanı'nın gösterdiği çabayla; Rusya'dan gelen Yahudilerin Birleşik Devletler'e gönderilmesinin yolunu açmıştı. Ziyaretin arkasından 30 aile, komitelerin bilet sağlamasıyla Amerika'ya gönderildi.[231] Öyle ki; İngiltere'deki Yahudi cemaati, Yeni Zellanda'daki dindaşlarının da yardımına sığındı. Orada tarımsal koloniler kurulması için geniş toprakların göçmenlere açılması tasarlandı.[232] Zira; Musevilere yardım etmek isteyen Hristiyan İngilizler bile bağışlarını, göçmenlerin İngiltere'ye yerleşmemeleri şartıyla yapıyorlardı ve ilerleyen tarihlerde göç akımları adına yeni boşluklar açılmamasına karar verildi.[233]

---

230 BOA, İ.HUS, No: 5276.

231 *The Sheffield - Roterham Independent*, Tuesday, 21 July 1891.

232 *Glascow Herald*, Saturday, 21 August 1891.

233 *Birmingham Daily Post*, Tuesday, 21 October 1891.

İngiltere'de yabancı nüfus kriz yaratabilecek denli yüksek oranlara erişmişti.[234] Rusya ise; Yahudileri hükümet sözleşmelerinden ve sivil mühendislik okullarından çıkardığını ilan ederek, sistematik biçimde Yahudi sürgününü imparatorluğun her yerinde sürdürüyordu.[235] Şam ve Gazze kapılarıyla, Hayfa'dan Kudüs'e tren yollarının yapımının tartışıldığı günlerde,[236] milyonerlerin; hatta Yahudi milyonerlerin bile, tarihi sürgünlerle başlamış ve gelişmiş olan dindaşlarının kaderini değişmek için yeterince yardımda bulunmaması ve bu iş için bütçe ayırmaması eleştirilmişti.[237]

The Jewish Chronicle'ın bildirdiğine göre; Londra'da 1891'de tam 67.525 Yahudi vardı. Büyük Britanya'nın diğer bölgelerinde ve İrlanda'da 1890'da 25.676 Yahudi yaşıyordu. Rusya'dan göç ettirilen aile sayısı 1234'tü. Yahudi fakirleri olarak 1891'de 4.145 aile vardı. Genel Musevi nüfusunun %23'ünü oluşturan fakirlerin yarısı yardım kuruluşlarıyla gelen Yahudilerden oluşmuştu.[238]

İngiltere'deki İsrailoğulları, Türk hükümetinin Filistin'de kolonizasyon fikrine sempati duymasını sağlamak için gayret ediyordu. Beş yüz aile bölgeye taşınacaktı.[239] Nitekim; 30 Temmuz 1892 tarihinde, bir Rus vapuruna binmiş olarak 17 kişilik yeni bir mülteci kafilesi daha geldi. Bunlar da öncelikle karaya çıkartılmadı ve liman dairesi önünde beklemeye başladılar. II. Abdülhamid ise; duyurduğu iradeyle bundan böyle ülkede Yahudilerin daha yoğun olarak yaşadıkları Selanik veya buna benzer şehirlere gönderilmesini emretti. Bununla beraber Filistin'e yerleşme yasağı vurgulanmıştı.[240]

---

[234] *Financial Times*, Thursday, 21 May 1891.

[235] *Aberdeen Weekly Journal*, Tuesday, 3 November 1891.

[236] *The Financial Times*, Saturday, 12 December 1891.

[237] *The Bristol Mercury and Daily Post*, Saturday, 12 September 1891.

[238] *Hampshire Telegraph and Sussex Chronicle etc.*, Saturday, 14 May 1892.

[239] *Hampshire Telegraph and Sussex Chronicle etc.*, Saturday, 9 July 1892.

[240] Engin, *a.g.e.*, s. 45.

Tüm engellemelere rağmen, Yahudi yerleşimcileri Filistin'e aktarma projesinde limitler yoktu ve motivasyon önemseniyordu. Göç ajansı gibi çalışan şirketin hissedarlarının kârı bir ödül haline getirildi.[241] Hirsch hareketinde iyi bir sonuç elde edilmesi; yetenek, idare, Yahudilerin gönüllülüğü ve kapasitesine bağlıydı. Şirketin memorandumunda, özellikle kanuni ayrıcalık ve hakların; kişilerden, hükümetlerden satın alınması ya da kiralanması üzerinde duruldu. Herşey kolonistlerin yeni hayatını inşa etmek gayesiyle planlanmıştı.[242] Nitekim; Baron Hirsch'in Yahudi kolonizasyon planının yayımlanması büyük ilgi uyandırdı.[243] İsrailoğulları Rusya'dan sürülüyor ve göç etmeye devam ediyordu. Bu bir okyanusa atlamaktan fazlasıydı. Acının büyüklüğüne rağmen bir uzlaşım aranmaktaydı. Fakat, Yahudi toplumunun olağanüstü limitli bir kapasitesi vardı. Avrupa'daki en küçük kısmı İngiltere'deydi ve onların kurduğu komitelerle bu işi organize etmek son derece sınırlandırıcıydı. Rusya'daki birkaç milyonluk Yahudi nüfusunun yanında İngiltere'de ancak 100 bin kadar Musevi olduğunu hatırlamak gerekliydi.[244] *Daily News*'in 29 Eylül 1891 tarihli sayısında

---

241 *The Belfast News-Letter*, Thursday, 24 September 1891.

242 Memorandum detayları için bknz: *The Bristol Mercury and Daily Post*, Saturday, 12 September 1891; *Birmingham Daily Post*, aynı gün; *Glascow Herald*, aynı gün; Liverpool Mercury etc., aynı gün; The North-*Eastern Daily Gazette*, Monday, 14 September 1891; *The Yorkshire Herald, and The York Herald*, Monday, 14 September 1891; *Western Mail*, Monday, 14 September 1891; *The Blackburn Standard and Weekly Express*, Saturday, 19 September 1891; *Lloyd's Weekly Magazine*, Sunday, 20 September 1891; *Freeman's Journal and Daily Commercial Advertiser, Tuesday*, 6 October 1891.

243 *The Belfast News-Letter*, Thursday, 24 September 1891.

244 John Oswald Simon, "The Return Of The Jews to Palestine", *The Ninteenth Century and After: a monthly Review*, England, 1898, s. 438; İngiltere'deki tam Yahudi nüfusu için *The Jewish Chronicle* verileri dikkate alınmış ve belirtilmiştir. 1891'de İngiltere'nin Musevi vatandaşlarının sayısı 67. 525'tir. Ancak sonraki yıllarda bu rakam gelen göç dalgalarıyla artmıştır.

ilgili haberin muhabiri, ailelerin son derece acınası bir durumda olduklarını dile getiren gözlemlerini şöyle kaleme almıştı:

"Sürgüne zorlanan Yahudiler her gece trenle sınıra gitmek üzere şehri terk ediyor ve Rus posta vapurları, haftada ortalama beş aileyi iki kez İstanbul'a taşıyor. Bu ailelerin hepsi kesinlikle bunalmış durumdalar. İstanbul'a gidenler, Türk konsolosluklarından alınmış vizelerinden önce, kalış sürelerini kanıtlamak zorundalar. Filistin'den dönen küçük Yahudi göçmen gruplar, Levant'tan gelen Rus vapurlarını devam edebilmek için yakalamak zorunda. Buraya inen çoğunluğu ise tamamen yoksul durumda. Hayfa'da kalışlarına izin verilmeyerek dönen göçmenlerden bir başka parti İstanbul'a doğru döndü. Oradan, indirimli rakamlarla Rus vapurlarıyla Odessa'ya gittiler. Buraya ulaşan geminin, liman otoriteleri Suriye limanından gelen bu fakir Yahudilerin gemide 3 gün müşahede altında kalmalarını kabul ettirdi. Bu şirket, büyük olasılıkla, benzer koşullar altında daha fazla göçmen dönüşünü sürdürecektir. Baron Hirsch'in söylevinde ifade edilen nota rağmen; yardım almadan göç eden göçmenler riski üzerlerine alırlar. Hergünkü yaşam masrafları ve ulaşım ücretleri arkasındaki hiçbirşeyde destek bulamayabilirler. Herkes kendi riskini üstlenerek göçeder. Bu Alman Yardım Komiteleri'nin de işini zorlaştırmaktadır.

Baron Hirsch'in Rus Yahudilerine yardım etme planı; Yahudi Kolonizasyon Birliği'nin Londra ofisi vasıtasıyla, yerleşim yelpazesindeki belli başlı İbrani merkezlerindeki Yahudi komitelerine gönderilen bir genelgeyle tamamen bildirildi. Londra Birliği'nin ortaya koyduğu bu büyük operasyon en azından 50 milyon sterling gerektirmektedir. Bu paranın iki milyonu, 100 bin yoksul Yahudi'nin Güney Rusya'dan Güney Amerika'ya ulaştırılmasını ve onlara yeni yerleşim için her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak. Baron Hirsch'in fonunun yarısı paletteki kalabalıktan şişmiş yerlerdeki stresi azaltmada yeterli olmayacaktır. Büyük Yahudi kitleleri birbirinin üzerinde şimdi."[245]

---

[245] *Daily News*, Tuesday, 29 September 1891.

Baron Hirsch'in kurduğu şirket üç aydır çalışmaktaydı. Hirsch Arjantin'den metrekaresi 1000 altın pesoya bin metrekare toprak satın aldı.[246] Ekim'deki toplantı Berlin'de yapıldı. Bu toplantıda; Amerika'daki Yahudi komitesinin özellikle gönderdiği beylerin de aralarında olduğu Avrupa ve Amerika Yahudi komitelerinin ileri seviyedeki delegeleri hazır bulundu. Toplantı; Amerika, Arjantin Cumhuriyeti ve Brezilya olmak üzere üç ana kanala Yahudi göçünü genişletmeyi tarif etti. Amerika'da ticaret kapsamı dışında tutulan tarımsal işle meşgul olan göçmenlerden alınabilecek kesin sayının tespitine çalışıldı. Bu konuda, talep edilen toprakların devrine ilişkin de pazarlıklar devam etti. Brezilya'ya, ne genişlikte bir kolonizasyon oluşturulabileceğinin olasılığını çalışmak üzere bir komisyon gönderildi. Arjantin'e verilen değeri gözardı etmeden, komisyon; kolonilerle birlikte aktif operasyonlara başladı. Asıl zorluk; pratik ve ekonomik konularda işi devam ettirebilecek ve büyük başarı sağlayacak böyle bir yolda koloniyi yönetecek ve organize edebilecek kişileri bulmaktı. Birlik; Arjantin Başkanı M. Pellegrini ile anlaşmaya vardı. Hükümete ait bazı toprak parçalarını satın almak için girişimler, kongrenin onayladığı bir anlaşmaya dönüştü. Baron Hirsch ise, Buenos Ayres'teki birliğin yerel yönetimini yeniden organize edebilmek üzere Londra'ya gitti. Niyeti; İngilizler'den oluşan genişçe bir yönetim oluşturabilmekti. İngiltere için büyük önem taşıyan elde edilmiş sonuç ise planın; Rusya'dan Londra'nın doğusuna doğru yapılan göçü yalnızca büyük oranda azaltması değil, neredeyse sonlandırmış olmasıydı. Göç artık tamamen transatlantik ülkelere doğru yönlendirilmekteydi. Dahası, Doğu Londra'nın yerli, yoksul İsrailoğulları'nın çoğunun Arjantin Cumhuriyeti'ne gönderilmesi talep edildi.[247]

---

246 *Leicester Chronicle, and the Leicester Mercury*, Saturday, 10 October 1891.

247 *Birmingham Daily Post*, Tuesday, 8 December 1891; *The Leeds Mercury*, Tuesday, 8 December 1891, *Liverpool Mercury etc.*, Tuesday, 8

Aslında Arjantin'deki *Moises Ville* adını alan ilk koloni daha 1889'da, Baron Hirsch henüz planını geliştirmeden çok önce kurulmuştu. Ancak, sonrasında Hirsch'in büyük desteğini kazanmayı başarmış ve onu Doğu Avrupa Yahudileri için oranın yaşanabilir bir yer olduğu konusunda ikna etmişti. Baron Hirsch çok hızlı davrandı.[248] Ancak aksini düşünenler de vardı. Hirsch, Arjantin planının başarısız olduğunu yalanlamak zorunda kaldı[249] ve Arjantin hükümetinin iyi niyetli olduğu konusunda direndi. Yine de; taze toprakların elde edilmesi müzakereleri geçici olarak ertelendi. Hükümet, istenen yedi milyonun bahşedilmesine izin verdi. Arjantin'de Yahudi kolonizasyonu şimdi tamamen zengindi. Buenos Ayres'in tepelerinde, 130 bin hektarlık alanda üç koloni kuruldu. O yıl, kolonist sayısının yirmi bine ulaşması bekleniyordu.[250] Rus İmparatorluğu'nun zulmünden kaçan dindaşlarını kurtarmak için bir plan geliştiren Baron Hirsch'in vakfettiği üç milyon paundla başlayan kolonyal hareket artık Kutsal Kitap'a gönderme yapan şekilde, *'New Exodus/ Yeni Göç'* adıyla anılmaktaydı. Dolayısıyla; kolonileri idare etmesi için Arjantin'e gönderilen Albay Colonel Goldsmid de bu sürgünü

December 1891; *Manchester Times*, Friday, 11 December 1891; *The Huddersfield Daily Chronicle*, Tuesday, 29 December 1891; *The Huddersfield Cronicle and West Yorkshire Advertiser, Saturday, 2 January 1892*; *The Bristol Mercury and Daily Post*, Monday, 4 January 1892.

[248] Daniel J. Elazar - Peter Medding, *Jewish Communities in Frontier Societies Argentina, Australia, and South Africa*, New York, 1893, s. 94.

[249] *Aberdeen Weekly Journal*, Tuesday, 12 January 1892.

[250] *The Belfast News-Letter, Tuesday*, 12 January 1892; aynı haberin yeraldığı aynı tarihli diğer gazeteler: *Birmingham Daily Post*, The *Bristol Mercury and Daily Post, Daily News, The Huddersfield Daily Chronicle, The Leeds Mercury, Liverpool Mercury etc., The Sheffield - Rotherham Independent; The Yorkshire Herald, and the York Herald; The Bristol Mercury and Daily Post, Saturday, 16 January 1892.*

yöneten *Joshua*'ydı[251]. Goldsmid Laurence Oliphant'ın dindaşlarına duyduğu hislere çok yakındı.[252]

Alınan raporlara göre, Arjantin'deki ilk koloniler ilkeldi. Kolonistlerin yerleşim kurma konusundaki beceriksizlikleri ve kapasitesizliklerinin adaptasyonu geciktirdiği söylendi. Dört yüz göçmen üç haftalık bir yolculukla Buenos Ayres'e ulaşmak üzereyken, Baron Hirsch'in ajansı Arjantin hükümetiyle müzakereleri sonuçlandırmıştı. Ne var ki; Hirsch'in Arjantin'in boş arazilerinde kurmayı planladığı Yahudi kolonizasyonunda aksaklıklar meydana geldi. Birçok kolonist, daha önce hiçbir fikri olmadığı yeni tarımsal yaşam standartlarına adaptasyon zorluğu çekiyordu. Dindar Yahudiler için Musevi yasalarına göre yemek bulabilmek de oldukça büyük bir sorun teşekkül etti. Entelektüel temelden yoksun ve en düşük ücretli sınıfından gelen kolonistler program dahilinde atılacak adımlar konusunda rıza göstermedi, birçoğu isyan etti.[253] Çoğunluğu Arjantin'deki *Entre Rios* tepelerindeki kolonilere uluslararası bir ilgi uyanmasına rağmen başarı sağlanamadı. Bu şartlarda, en çok buğday eken kolonistlere verilen 75-150 hektar arazi kar elde edilemeyecek kadar küçüktü.[254]

Hirsch'in planındaki içsel aksaklıklar Britanya basınında *'Yeni Kudüs'te Büyük Bela'* başlıklı haberle yeraldı. İlgili yazılarda

---

251 Joshua (İbranice Yehoshua), Musa Peygamber'e Sina Dağı'na çıkıp, "On Emri" aldığı yolculukta eşlik eden Sürgün'ün önderidir. Kenan ülkesine Hz. Musa tarafından gönderilen 12 casustan biridir.

252 *The Blackburn Standard and Weekly Express*, Saturday, 12 March 1892.

253 *The Belfast News-Letter*, Monday, 25 July 1892 Kolonilerin genel durumu ile ilgili daha çok detay için aynı haberin yeraldığı, aynı tarihli gazetelere bknz: *Glascow Herald, Liverpool Mercury etc., The Sheffield - Rotherham Independent.*

254 Carl E. Solberg, *The Prairies And The Pampas Agrarian Policy in Canada and Argentina*, 1880-1930 California, 1987, s. 94-95.

Baron'un orijinal niyetinin tamamen uygulandığının söylenebilmesinin neredeyse imkânsız olduğu dile getirilmişti.[255] Halbuki; *Birmingham Daily Post*, Yahudi Komitesi'nin Rusya'daki aktivitesini genişlettiğini duyuruyordu.[256] 23 Mayıs 1892'de açılan büyük Arjantin kongresinde, kolonizasyon programına onay veren Başbakan Pellegrini en büyük kötülüklerden biri olarak eğitim talebinin olduğunu belirtmişti. Hükümetin; mevcut 2441 okuluyla talebi karşılamaya imkân bulamaması halihazırda büyük bir sorun yaratıyorken, kolonilerin kurulduğu tepelere hiç yağış düşmemesi ve neticesinde beklenen ürünün alınamaması da başka bir problem meydana getirmişti. Gidenler zaten hiçbir ev ya da hazırlık olmadan yeni ülkelerinde yaşamaya başlamışlardı. Sona eren ay itibariyle 780 göçmen Avrupa'ya geri gönderilme talebinde bulunmuştu. Birçoğu; iş ya da başka bir şey beklemeksizin Avrupa'ya döndü.[257] Albay Colonel Goldsmid'in olağanüstü çabaları da yetmemişti.[258] Bu arada; Rusya'daki yasal ve idari baskı tazelenmeye başlandı. Bireyler ve aileler Yahudi Kolonizasyon Topluluğu'ndan hatırı sayılır bir çıkar sağlayabilirlerdi ancak, Rusya'daki problem bu oluşum ve çabalarla bitmezdi. Museviler yasalarla daima çatışma halindeydi. Rusların arasında kimliklerini kaybediyorlardı.[259] Öte yandan Kanada'da da bir koloni kuruldu. Genel bağlamda şirketin 2 milyonluk sermayesinin 300 bin paundu; yarısı toprağı satın almak ve diğer yarısı da halihazırda 1000 aileyi yerleştirmek için Güney Amerika'da harcanmıştı.[260] Arjantin Hükümeti hastalıklı ya da tamamlanmamış yeni göçlere karşı

---

[255] *The Dundee Courier - Argus*, Tuesday, 26 July 1892.
[256] *Birmingham Daily Post*, Thursday, 4 August 1892.
[257] *The Standard*, Saturday, 6 August 1892.
[258] *Birminghm Daily Post*, Saturday, 29 October 1892.
[259] *Liverpool Mercury etc.*, Wednesday, 28 December 1892.
[260] *The North-Eastern Daily Gazette*, Tuesday, 3 January 1893.

güvenliği sağlamak üzere adım atmaktaydı.[261] Fakat geride kalan koloniler geleceklerinden umutlulardı. Arjantin'de 700-800 aile vardı ve plan, İngiltere'deki emek piyasasını ilgilendirmekteydi.[262] Dolayısıyla; Baron Hirsch'in Kolonizasyon şirketi yola çıkarken ilan ettiği memoranduma uygun bir programla kolonileri yeniden motive etmeliydi; fakat onlar yalnızca ismen koloniydi. Araç-gereç temininde sıkıntılar ortaya çıkmış, tarımsal faaliyetler çok zayıf kalmıştı. Hiç şüphesizce çoğu açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. 1893 itibariyle Arjantin'e ulaşmış kolonist sayısı Buenos Ayres'teki İngiliz Konsolosu'nun bildirdiğine göre 2683'tü. 800 kişi de Kuzey Amerika'ya gönderilmişti. Ortalama üç bin kişinin daha yıl bitiminden önce Arjantin'e varması muhtemeldi. Öncelik, daha önce gelmiş mültecilerin akrabalarına verilmişti.[263] Eğer ihtiyaç duyulursa, istenen birliğin her bir üyesi düzenlenen bir zaman içinde Arjantin Cumhuriyeti'nin vatandaşlığına kabul edilebilirdi ya da resmi otoriteler tercih edecekleri şekilde kolonistleri geliştirme yolu izleyebilirdi. İngiliz diplomatik kaynakları konuyla yakından alakadardı. İngiliz kamuoyunda gazeteler aracılığıyla açıkça kabul edilen görüş ise şuydu: Rusya'dan bütün göçmenlerin absorbe edilmesi halinde, Avrupa üzerine havale edilmiş olanlar için İngiltere varış noktası olabilirdi ve İngiliz işçileri- çalışan sınıfı acı çekebilirdi. Bu tarafıyla Hirsch'in planı, İngilizler için muhteşem bir yayılma gerçekleştirmişti. Birleşik Krallık'ta kamuoyunu yönlendirenlere göre önemsenmesi gereken asıl konu, Rus mültecileri biran evvel Güney Amerika'ya yerleştirmek olmalıydı.[264] Ne var ki, Hirsh'in planında da asıl amaç; Yahudileri en hızlı şekilde kendi kendine üretebilen ve satılabilir tarımsal üretime ha-

---

[261] *The Dundee Courier - Angus*, Tuesday, 30 May 1893.

[262] *Birmingham Daily Post*, Thursday, 8 June 1893.

[263] *The Standard*, Friday, 9 March 1893.

[264] *The Morning Post*, Saturday, 10 March 1894.

zır bir pozisyona getirebilmekti.[265] Yine de gizli tutulan rakamlar halinde Roterham ve Bremen üzerinden mülteciler İngiltere'ye gelmeye devam etti.[266] İngiltere'ye tamamen yabancı olan bu insanların eğitim ve adaptasyon gibi sorunlarını, Britanya'nın her yerine açılması tasarlanan Yahudi dernekleriyle çözümleyebilmek fikri yeni bir gündem yaratmıştı.[267] Bu durum; göç dalgaları ve meydana getirdiği dahili sorunlar nedeniyle endişe duyan İngiltere Hükümeti'nin Baron Hirsch'in kolonizasyon planına daha sıkı bağlanmasına yol açtı. Hirsch için yalnızca Birleşik Krallık'ın alakası yetersizdi. Yeni 'Vaat edilmiş Topraklara' Yahudi göçüne tüm dünyanın ilgisini çekmek bir mecburiyetti.[268] Ancak; Arjantin Cumhuriyeti'nde işler yolunda gitmedi. Baron Hirsch'in Yahudi Kolonizasyon Birliği Güney Amerika'da geniş topraklara sahip olan *La Agricultura* isimli şirketle mahkemelik oldu.[269] Dava birliğin aleyhine sonuçlandığında, Güney Amerika'daki kolonizasyon programı başarısızlığını ilan etmek zorunda kaldı.[270]

Siyon Aşıkları Derneği, topluluğun fonuna para toplamak için konserler organize etse de[271] program sekteye uğramıştı. Elde

---

[265] *Birmingham Daily Post*, Monday, 12 March 1894.

[266] *The Blackburn Standard and Weekly Express*, Saturday, 27 May 1893.

[267] *The Bristol Mercury and Daily Post*, Monday, 13 November 1893.

[268] *Liverpool Mercury* etc., Tuesday, 13 March 1894; *Freeman's Journal and Daily Commercial Advertiser*, Wednesday, 14 March 1894; koloni idaresi için bknz: *The Hampshire Advertiser*, Saturday, 5 May 1894.

[269] *The Morning Post*, Saturday, 14 July 1894; *The Financial Times*, aynı tarih.

[270] *The Standard*, Sturday, 14 July 1894; *Birmingham Daily Post*, Saturday, 22 December 1894; *The North-Eastern Daily Gazette*, Monday, 24 December 1894; *The Huddersfield Daily Chronicle*, Monday, 26 August 1895; *The Sheffield - Rotherham Indepentent*, Wednesday, 28 August 1895; *The Morning Post*, Friday, 11 October 1895.

[271] *The Standard*, Wednesday, 15 April 1896.

edilen başarısızlığın ardından, Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altındaki eski mücadele konusu 'Kutsal Topraklara dönüş' yeniden gündeme geldi. Filistin'de Yahudi yurdu kurma idealine dönüş için hareket planı geliştirmek üzere Musevi önderler ve İngiliz bürokratlar ortak bir payda aradı. Bâbıâli'ye Suriye'nin tüm değerinin teklif edilmesi önerilmişti. Vilayette toprak satın alınması ve geliştirilmesi için Kraliçe himayesinde kontrollü biçimde kullanılacak 100 milyon sterlinge ihtiyaç duyulacağı öngörüldü. Eğer program uygulanabilirse; Filistin'de bir Yahudi yurdu kurmakla beraber, genel olarak Yahudi kültürü ve yaşayan bir dil olarak İbranice'yi tesis etmek de mümkündü. Kimliklerine dair yapılan tüm spekülasyona rağmen Rusya'daki 3,5 milyon Yahudi'ye karşılık 180 bini Avusturya-Macaristan'da, 600 bini Almanya'da, 325 bini Romanya'da, 160 bini de Türk topraklarında yaşamaktaydı. İngiltere'deki D'israeli gibi birçok Musevi de zaman zaman önemli politik mevkiler elde etmişti.[272] Saygın Musevi patronlardan Baron Rothschild, Romanya ve Rusya'dan gönderilen ırkdaşları adına İngiltere nezdinde girişimlerde bulunarak Osmanlı Devleti'nin Filistin bölgesinde onlara yer açılmasını talep etti. Kesin bir garanti elde edemeyen Rothschild bu kez Osmanlı Devleti'ne özel katibi Şayed vasıtasıyla ulaşmaya çalıştı. Şayed'in II. Abdülhamid'in yakınlarından Hacı Ali Bey'e yazdığı mektupta şunlar dile getirilmişti:

> "Şam ve Beyrut vilayetleri dahilinde Baron Rothschild'in sahip olduğu boş araziler şimdiye kadar hiçbir şeye tahsis edilmeyerek faydasız bir şekilde durmaktadır. Halbuki bu araziler böyle boş bırakılacağına yabancı ülkelerden gelen Yahudi göçmenlerin buralarda iskan edilmelerine izin verilse, göçmenler Osmanlı uyruğuna girecekler, orada Osmanlı hükümetinin istediği tarzda hareket edeceklerdir. Bu suretle vilayetlerin nüfusu

---

[272] *The North-Eastern Daily Gazette*, Tueday, 7 February 1893.

artacağı gibi, artan üretimin etkisiyle vergiler de çoğalacaktır. Bu vesile ile devlet hazinesinin birçok yarar sağlayacağı açıktır. Gerek bu sözü edilenler, gerekse Rothschild Bankası aracılığıyla hazineye sağlanacak maddi yararlar gözönünde bulundurularak Musevi göçmenlere yerli halktan ayrı olmayarak boş arazilerde yerleşme izni verilmesi talep edilmektedir."[273]

Yanıt her zaman olduğu gibi talebi reddediciydi. Yurdun genelinde yabancılar emlak edinebilirlerdi, ancak; Filistin'de demografik yapıyı altüst edecek bu türden beklentiler hoş karşılanamazdı. Yapılan tetkiklerin sonunda Baron Hirsch'in iki adamı, kanun dışı yollarla arazi satışına öncülük ediyordu. Bu iki Musevi, ilk olarak Rusya'dan kovulan 140 ailenin Hayfa Kazası'na alınarak kabul edilmelerini sağlamışlardı. Bundan sonra yapılan şey; deniz yoluyla gelen Yahudilerin uzun zamandır Filistin'de yaşadıklarını ispat etmekti. Sahte evraklar hazırlandı. Eski tarihli ruhsatlar düzenlendi ve araziler yeni yerleşen 140 Yahudi ailenin eskiden beri malıymış gibi gösterildi. Yahudilerin tamamının Safed ve Taberya kazalarında doğduklarını, Mezraatülhudayra Köyü'nde de ikamet ettiklerini kayıtlara geçirdiler.[274] Aldıkları araziler üzerinden geçimlerini sağlayan Araplar'ın geleceği tehlike altına girdi. Filistin'de kurulan her Musevi kolonisi Arap saldırılarına maruz kalmıştı. Yalnızca köylüler değil, şehirliler de Yahudi göçünden son derece kötü etkilenmişlerdi. Göçmenlerin Filistin'e dühulu yerli tüccar ve zanaatkârların işlerini ellerinden almış, Avrupa'nın ileri teknolojisiyle donatılmış Museviler ile rekabet Filistin esnafına yaramamıştı. Rusya'dan bir başka göçmen kafilesinin geleceği şayihası duyulunca Arap esnaf birleşerek Bâbıâli'ye, 24 Haziran 1891'de Sadrazamın eline geçen bir telgraf göndermişti.[275]

---

273 BOA, Y. PRK. SRN, No: 3/43.

274 Engin, *a.g.e.*, s. 55-56.

275 Öke, *a.g.e.*, s. 120- 121.

Arapları etkileyen sosyo-ekonomik değişim, II. Abdülhamid tarafından da saptanmış ve yasaklar yinelenmişti. Ancak; yeni göç akımlarına karşı Padişahın ve Bâbıâli'nin yasakları etkili olamadı. Baron Hirsch'in Güney Amerika'da Yahudi kolonizasyonu planı umut edildiği gibi ilerlemeyince Siyon Aşıkları Derneği, yüz milyonluk bütçe ile Osmanlı Devleti'nden toprak satın alma ve araziler üzerinde yeni Musevi kolonileri kurma talebindeki şiddeti arttırdı. Gayretini; 'Yalnızca seyyar satıcı ve takasçıların ulusu olma' durumundan ötürü Yahudilerin kınanması halinden İsrail'i kurtarmak" şeklinde açıkladı. Bazı Musevilerin söylevlerinde niyetler daha çok açığa çıkmıştı:

> "Türkiye'nin Suriye'den yokolması, çoğumuz için hoş karşılanır. İngiltere için Filistin ilginç bir topraktır. Varolan ilgi Hristiyanlarca da hissedilecektir. Ütopik olsa da; Yahudilerin Filistin restorasyonu rüyasının gerçekliğine doğru bir şey yapılabilir."[276]

İsrailoğulları'nın Filistin ideali, Baron Hirsch'in 1896'daki ölümüyle daha çok önem kazandı. Hirsch'in kolonizasyon planı, tasarımcısının ardından devam edecekti; tasarı 'bir Atlantik ötesi düşkünler evi modeli' haline getirilmeyecekti.[277] Nitekim; Hirsch'in vasiyetinden 1 milyon frank harekete ayrılmıştı.[278] Baron Hirsch'in kolonilerinden Avrupa'ya geri dönen göç dalgası durdurulmuş;

---

276 *Aberdeen Weekly Journal*, Thursday, 16 April 1896.

277 *The North-Eastern Daily Gazette*, Friday, 8 May 1896.

278 *The Ipswich Journal*, Saturday, 9 May 1896; *The North-Eastern Daily Gazette*, Thursday, 14 May 1896; *The Yorkshire Herald, and The York Herald*, Thursday, 21 May 1896; *Hampshire Telegraph and Sussex Chronicle* etc., Saturday, 23 May 1896; *The Yorkshire Herald, and The York Herald*, Saturday, 23 May 1896; *Glascow Herald*, Friday, 14 August 1896; *The Morning Post*, Friday, 14 August 1896; *The Standard*, aynı gün; *The Derby Mercury*, Wednesday, 19 August 1896.

yanı sıra Anadolu ve Filistin bölgesinden yeni araziler satın alınmıştı. O yıllarda Yahudilerin menfaat karşılığı yerli Arapları aracı yaparak toprak sahibi oldukları çok bilinen, ama; engellenmesi mümkün olmayan gelişmelerdi. O nedenle asıl denetlenmesi gereken miri arazilerin satışıydı. Bunun için de II. Abdülhamid Hazine-i Hassa kaynaklarını kullanarak Filistin'den çok sayıda arazi satın almıştı.[279]

---

[279] Engin, *a.g.e.*, s. 59.

İKİNCİ BÖLÜM

Filistin'e Göç Meselesinde Theodore Herzl'in Faaliyetleri Dönemi

Dreyfus Davası

1789 Fransız İhtilali'nden beri Fransa tarihini etkileyen, Yahudi meselesinde taraflarca adeta bir dönüşüm metaforu halini alan en büyük olay Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un casuslukla itham edilerek yargılandığı 'Dreyfus Davası'dır ve bu dava aynı zamanda, politik Sizyonizmin kurucusu olarak kabul edilen Dr. Theodore Herzl'i etkilemesi bakımından da son derece değerlidir. Dava, Yahudi dini düşmanlığının giderek Yahudi düşmanlığına uzanan sert çizgisi boyunca 1894'ten başlayarak 1899'a kadar devam etmiştir.

Eylül 1894 sonunda, o dönemde 'İstatistik Bölümü' adıyla anılan Fransız Haber Alma Servisi, Alman askeri ateşesi Von Schwartzkoppen'e gizli askeri belgelerin gönderildiğine dair imzasız bir mektup ele geçirdi. Olay; Paris'teki Alman elçiliğinde hizmetçi göreviyle çalışan Fransız gizli servis elemanının edindiği ve bir "çizelge" olduğu bildirilen bu mektubu merkeze göndermesiyle patlamıştı. Malum çizelgenin içinde; biri topçu kuvvetiyle, bir başkası örtme birlikleriyle ve diğeri de Madagaskar ile ilgili bir not olmak üzere üç belge vardı. Hızlı bir soruşturmanın ardından casusluk; "çizelge"deki el yazısıyla, kendi el yazısı arasındaki benzerlik nedeniyle "Yahudi aleyhtarları" için bir fırsata

dönüştürülerek, o zaman genel kurmayda stajyer olan yüzbaşı Dreyfus'a mal edildi.[1]

Aleyhinde delil olmamasına rağmen, sadece bir yazı benzerliğinden yola çıkarak 15 Ekim 1894'te tutuklanan Alfred Dreyfus, çok zengin Yahudi bir ailenin, başarılı çocuğu olarak orduya tayin edilmişti. Hiçbir zaman maddi sıkıntısı olmayan ve mutlu evliliği ilk çocuğuyla daha da aydınlanan yüzbaşının önünde, kendi deyimiyle son derece parlak ve kolay bir kariyer açılmıştı.[2] Dreyfus gibi zengin Yahudilerin sempatiyle karşılanmadığı Fransa ise Dreyfus'un aksine son yıllarda sosyal ve politik çalkantılar içindeydi. 1870-71 hadiseleri Fransız katolisizmine kuvvet vermiş; millet meclisi ekseriyetle muhafazakârlardan meydana getirilmişti. Yeni sorun; Katolik Fransa Devleti'nin yeni şekillerine ve halkçı cumhuriyete karşı nasıl davranacağının kesinleştirilmesiydi. Ulusun büyük bir kısmı için cumhuriyet, Fransa'nın birçok asırdır sürdürdüğü gelenekleriyle alakayı kesmek demekti. Onlara göre cumhuriyetin şefleri; 1789 ihtilalinin varisleri, demagojiyi ve Katolik düşmanlığını 19. yüzyılda devam ettirenlerdi. XIII. Léon 1878'de Papalık tahtına çıkarılmıştı. Kralcı Katolikler Roma'da Katolik olmakla beraber, Fransa'da Fransız olmaktan vazgeçemeyeceklerini anlatmışlardı. Onlar, Papa'nın ruhani nüfuzu ile siyasi kudreti arasında bir sınır çizilmesinden yanaydılar.[3] En çok tartışılan ise; 1871'de Prusya'ya karşı Alssace Loren kömür yatakları kaybını yaşayan ve Bismarc'ın hamlelerine karşılık veremeyen ordunun[4] hataları ve eksiklikleriydi. Orduya göre yenilginin esas nedeni,

---

1 Emile Zola, *Gerçek Yürüyor*, çev. Muammer Tuncer, İstanbul 1976, s. 7.

2 Alfred Dreyfus, *Five Years of My Life: Diary of Captain Alfred Dreyfus*, New York, 1901, s. 3.

3 Ernest Robert Curtius, *Fransa Üstüne Deneme*, Çev: Sabahattin Eyüboğlu, 1953, s. 118.

4 Alistair Horne, *The Fall of Paris 1870-71*, London, 1965, s. 314.

beceriksizlik ve hantallık değil; hainler tarafından Fransız ordusunun sırlarının Almanlara sızdırılmasıydı. Tam da tartışmaların sıklaştığı bir dönemde, Edouard Drumont'un *"La France Juive/ Yahudi Fransa"* isimli kitabı çıkmıştı. *'Libre Parole/ Hür Söz'* gazetesindeki günlük makalelerde de Yahudi aleyhtarlığı teşvik ve tahrik ediliyordu.[5] 1894 yılı Temmuz ayında eski İspanya Askeri Ataşesi Senor Val Carlos Fransız istihbaratını, Alman Ateşe Schwarzkoppen ve İtalyan ateşe Panizzardi arasındaki garip mektup trafiği konusunda henüz uyarmıştı. Casusluk belgelerinin bulunmasının ardından derhal soruşturma başlatıldı. Soruşturmayı yürüten kişi Yahudi düşmanı olduğunu gizlemeyen Sandherr'di ve suçlu ilan edilen kişi de Yahudi yüzbaşı Alfred Dreyfus'tu.[6]

Uluslararası insan hakları miti haline gelen Dreyfus meselesi tıpkı soruşturucusunun ırkçı kimliğinde vücut bulduğu gibi, sosyo-politik bir birikimin dışavurum şekliydi ve ortaya çıktığı dönemin hatlarını taşıyordu. Aydınlanmanın dış etkilerinin insanı değiştirebileceği tezinin 19. yüzyılda zayıflamasıyla birlikte kalıtım, çevre koşullarına gönderme yapan araştırmaların önüne geçmişti. Charles Darwin'in *"The Origin of Species/ Türlerin Kökeni"*'ni 1859'da yayımlamasından o tarihe kadar geçen sürede etnik farklılıklara vurgu yapan sayısız antropolojik çalışma ve sonuçları yayımlanmıştı. Öteden beri Avrupa'da ciddi ve aşırılıklara varabilen bir Yahudi nefreti tarihi bağlarını elinde tutuyordu. Darwin'in *Evrim Teorisi*'ni sosyal alana uyarlayan Herbert Spencer gibi kimseler, 'sosyal Darwinizm' ile militan sağcı duyguları tırmandırıyor ve savaşın öjenik bir etkisi olduğu iddiasını, 'aşağı ırkların', 'zayıfların' bu yolla yok olacakları iddiasına bağlayarak savaş savunuculuğu yapıyorlardı.[7]

---

5 Curtius, *a.g.e.*, aynı sayfa.

6 Ayşe Hür, "İtham ediyorum!", *Toplumsal Tarih Dergisi*, c:123, s. 36-41.

7 Deniz Vardar, *Aşırı Sağdan "Popülist Radikal Sağ"a*, 2004, s. 41.

Fikrin Fransız takipçileri ise; aşırı köktenci antropolojik yorumlarıyla aşırı sağ hareketlerin güdümleyicisi haline geldiler ve Yahudilerin yüzyılın modernleşme araçlarından faydalanarak edindikleri yüksek mevki ve statülerini tartışmaya açtılar. Devrimci hareketler hükümetin güç kazanmasıyla geri plana atıldı.[8]

19 yüzyılda sanayileşme, ulusallaşma sürecinin tamamlanmasıyla birlikte, ulusal kapitalistlerin sınıf çatışması tehlikesini Yahudi sermayedarların üzerine atma çabaları, Yahudilerin dini farkları üzerine kurgulanmış negatif söyleme ilaveten, onları bir 'ırk' kategorisi gibi sunma eğilimine dönüşerek dönemin siyasal ortamına uyarlandı.[9] iyasallığın sağlanabilmesi için kitlenin harekete geçirilmesi mecburiyeti dahilinde Dreyfus olayını fırsat bilen ve "Benim koltuğum üç kral tahtına bedeldir"[10] demekten hoşlanan müdürleriyle sağcı Fransız basını olayın üzerine atladı. Olay kısa zamanda kartel durumunda büyük yayın organlarına sahip Havas Ajansı'ndan tüm yurda duyuruldu. 31 Ekim'de *Le Soir/ Akşam* gazetesi Alfred Dreyfus ismini verdi. Ertesi gün de *La Libre Parole / Hür Söz* 'de suçlu hakkında büyük bir yazı yayımlandı. Yazıda, kanıtların Dreyfus'un Fransa'nın sırlarını Almanlara sattığı söylenmişti. Bu yazı Dreyfus hakkında küçük düşürücü ve Yahudi düşmanlığını körükleyici bir kampanyanın başlangıcı oldu.[11]

Takip eden 7 Kasım'da Dreyfus için adli soruşturma açıldı. Soruşturmayı binbaşı D'Ormescheville yürütüyordu. Görevlendirilen beş yazı uzmanından üçü, suçlamanın tek dayanağı olan 'çizelge' nin Dreyfus'a ait olduğunu öne sürdü. 18-22 Aralık

---

[8] Richard Cobb, *A Second Identity, Essays On France - French History*, 1969, s. 272.

[9] Vardar, *a.g.e.*, s. 54.

[10] Pierre Lazareff, *Fransa'da Basın Rezaletleri*, çev. Şevket Rado, İstanbul 1945, s. 63.

[11] Zola, *a.g.e.*, s. 7-8.

1894'te görülen dava bütün Fransa'yı etkiledi. Duruşmaların gizli sürdürüleceği kararı alınan dava, Paris Birinci Savaş Konseyi'nde Avukat Damange savunmasında görülmeye başladığında, General Mercier, İstatistik Bölümü tarafından Dreyfus'a karşı hazırlanan 'gizli dosya'yı savunma avukatının ve sanığın haberi olmadan askeri yargıçlara usulsüzce ulaştırmıştı.[12]

Davanın en önemli kanıtı Bertillon'un sözde İtalyan Ateşesi'nin yazmış olduğu söylenen 'Bu D...'nin alçaklığıdır.' şeklinde bir mektup parçacığıydı. Sadece başkentte değil, taşranın en ücra köşesinde bile bu konu konuşuluyorken[13] genç Yüzbaşı Alfred Dreyfus 22 Aralık'ta oy birliğiyle suçlu ilan edildi. Rütbesinin geri alınmasına ve ömür boyu sürgün ve hapis cezasına çarptırılmasına karar verildi. Yılın son gününde davanın temyizi reddedilirken, 5 Ocak 1895'te Askeri Okul'un büyük avlusunda halkın "Yahudilere ölüm!" nidaları eşliğinde Dreyfus'un rütbesi geri alındı.[14]

22 Şubat 1895'te Güney Amerika kıyılarındaki Şeytan Adası'na doğru cezasını çekmek üzere Rochefort gemisiyle yola çıkan Dreyfus'un yaşadıklarını bir süredir izleyen ünlü romancı Emile Zola yeni bir taraftar olarak haksızlığa uğrayan yüzbaşının yanında dava saflarına katılıyordu ve arka arkaya kaleme aldığı 17 yazıyı *Le Figaro*'da yayımladı. Dreyfus'un unutamayacağı beş yılın[15] baş sorumlularından, Anti-Semitist İstihbarat Müdürü Sandherr'in ölümü üzerine, yerine 1 Temmuz 1895 itibariyle Yarbay Georges Picquart geçti. İyimser iki gelişme de henüz durumu değiştirmeye yetmemiş, duruşmanın sonucu birçok Fransız'ı memnun etmişti. Batılı demokrasiyi tam sindirememiş, nispeten liberal-yeni Aydınlanmacı grupla, ırksal ve fikri farklılıkların uzun vadede olası kazanımlarının Yahudilerce bertaraf

---

12 Zola, *a.g.e.*, s. 8.

13 Hür, *a.g.m.*, s. 37.

14 Zola, *a.g.e.*, s. 9.

15 Dreyfus, *a.g.e.*, s. 7.

edildiğine inanan ve ilkesel bazda önüne kattığı ırkçı aydınlarıyla geçmişin dini nefretini toplumsal söyleme çeviren yığın arasında toplum ikiye bölünmüştü. Dreyfus olayı, hem Yahudi düşmanlığıyla muhafazakâr düşünce/düşünür ilişkisini anlamak için, hem de bu yoldan aşırı sağın ulus devlet sözleşme yurttaşlığına karşı çıkışının izlerini sürmek açısından da özel bir öneme sahipti. Fransız sağının Yahudi düşmanlığı temelinde, cumhuriyet karşıtı ve monarşi yanlısı temaları bir araya getirmesiyle sonuçlanan olay, Fransız solu için orduya ve Kilise'ye karşı bir demokrasi ve dayanışmaya dönüşmüş, Yahudi düşmanlığına karşı savaşımın simgesi olmuştu. Buna karşın; Monarşist Fransız sağının parlamenter demokrasi karşıtı eğilimi de, Dreyfus karşıtı kampta Yahudi düşmanı tezlerle bir araya gelmişti.[16]

Yine de halkın ruhsal durumu yeni İstihbarat Müdürü'nün çalışmalarını sona erdirmeye yetmedi ve dikkatini daha önce de şüphe çekmiş Macar asıllı binbaşı C.F. Esterhazy'e yöneltmişti. Bunun üzerine 1894'ün gizli dosyasına başvurdu ve Esterhazy'nin el yazısının Dreyfus'un hüküm giymesine neden olan *bordereau*'ya korkunç şekilde benzediği kanısına vardı.[17]

Ama doğruluğun izini sürmek yeni müdür için kolay değildi. 1882'de *"Vatanseverler Ligi"*'ni kurmuş olan Fransız sağının[18], üç yıl sonra başlayan büyük ekonomik krizin gölgesinde Yahudilere karşı nefretin temsili olan Dreyfus'u temize çıkararak, ordunun şerefinin alaşağı edilmesine izin vermesi mümkün değildi. Zola 13 Haziran'da *Le Figaro* için yazdığı yazıları bitirirken, Picquart Esterhazy'nin suçluluğundan emindi ve şefleri Boisdeffre ile General Gonse'u Dreyfus'un masum olduğuna ve davanın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inandırmaya çalıştı. Oysa

---

[16] Vardar, *a.g.e.*, s. 58.

[17] Zola, *a.g.e.*, s. 10.

[18] Vardar, *a.g.e.*, s. 77.

üsleri aynı fikirde olmadıkları istihbarat şefinin iz sürücülüğünü aykırı bulmuştu. Toplumsal baskılar ve ordunun mukavemeti göz önünde tutularak gerekçesiz bir biçimde Picquart 26 Ekim 1896'da, önce Doğu'ya, sonra da Tunus'a sürgün edildi. Takip eden birkaç gün içinde davada ileri sürülen "Bu D.'nin alçaklığıdır." yazılı kağıt parçasının Binbaşı H. J. Henry'nin adamı olan birine yazdırıldığı saptandı. Binbaşı Henry, Sandherr'in yardımcılığından sonra Picquart'ın da yardımcılığı görevinde bulunmuştu. Birdenbire gizli belgenin sahteliği ortaya çıkınca, ordu taraftarlarının ileriye götüreceği tartışmaları perçinleyen malum "çizelge" ilk defa olarak *Le Matin/ Sabah* gazetesinde yeraldı. Ancak sağ politik cephe hala Dreyfus'u aklamaya yönelik girişimleri, "Yahudilerin ve Farmasonların ortak komplosu" olarak nitelendiriyordu. Onlara göre esas amaç ise; ordunun saygınlığını zedeleyerek, Fransa'yı yıkmaktı. Buna karşılık; Alfred Dreyfus'un eşi yazdığı dilekçe ile meclise başvurdu ve davanın yeniden açılmasını talep etti. Bu kez yanlarında Kasım 1896'da Dreyfus davasını anlattığı *'Miscarriage of Justice/ Adli Hata'* broşürünü yazan Yahudi politik gazeteci ve anarşist Bernard Lazerde de vardı. Lazerde, Senato Başkan Vekili Scheurer-Kestner'i bir adli hata yapıldığına dair ikna etmeye çalıştığı günlerde Emile Zola'yı da ziyaret etmiş ve ona da bildiklerini anlatmıştı.

Yaz aylarına gelindiğinde ise Picquart sürgün edildiği başkente geldi ve devlet kademelerinde masumiyetine inandığı Dreyfus için temaslarda bulunmaya başladı. Çabaların sonunda meclis kulislerinde Senatör Scheurer- Kesner'in Dreyfus'un eski itibarını yeniden kazandırmak üzere bir kampanya başlatacağı haberleri yayılmaya başladı. Haberleri, Picquat ve avukatı Leblois'nin ısrarlarıyla cumhurbaşkanından ve adı geçen generallerden alınan randevular izledi. Genelkurmay ise istihbarat şefinin hareketlendirdiği senatörün davanın yeniden görülmesine dair umut ve taleplerinden dolayı endişe duyarak durumu *bordereau*ların gerçek

sahibi Esterhazy'i uyararak, O'nu korumayı planladı ve ordu mensubuna *'Umut'* başlıklı bir ikaz mektubu yolladı.

Bunun üzerine Esterhazy Paris'e dönerken Lazere'nin hazırladığı broşürden mudisi Esterhazy'nin el yazısını tanıyan bankacı, durumu Dreyfus'un ağabeyi Mathieu Dreyfus'a bildirdi. Kestner de bankacının iddiasını doğruladı. Basın Dreyfus'a beklenmeyen hükümet desteğini sağlayan senatörün üzerine gitmeye başladı ve onu Yahudi taraftarı ve Alman uşağı olmakla suçladı. Mathieu Dreyfus'un Esterhazy'nin suçlu olduğunu kamuoyuna açıklamasından yalnızca on gün sonra Emile Zola *Le Figaro*'da, Anti-Semitist nefretin yöneltildiği senatörü koruyarak "B. Scheurer-Kestner" makelesini 25 Kasım 1897'de kaleme almıştı. Yazısının içeriği hem gerçeğe, hem de onu yiğitçe savunan senatöre bir övgü niteliğindeydi. Zola, "adalet ve gerçek" yolunda savaştığı için hakarete uğrayan dürüst politikacıyı övmüştü.[19]

O'na göre; *"Başka türlü yaşayamazdım."* diyen senatör herkese örnek olmalıydı ve baştakiler kışkırtılmış kalabalığa rağmen, eğer mertçe davranırlarsa her şey kolayca düzelebilirdi. Kestner'e, 'Yüksek mevkiinin, servetinin ve mutluluğunun yıkılması pahasına, gerçeği ortaya çıkarmasını emreden ödevin sorumluluğunu bu işe karışan tüm namuslu kişiler duymalı ve olayın gerçek suçlusu ilan edilmeliydi. Eğer siyasal nedenler adaletin gecikmesini gerektiriyorsa, bu kaçınılmaz sonucu daha da ağırlaştırarak geciktiren yeni bir hata olacaktı. Zola'nın inancında her şeye rağmen 'gerçek yürüyordu ve onu hiçbir şey durduramazdı.' Fakat işler düşündüğü gibi gitmedi. Başbakan Brisson, 4 Aralık'ta mecliste yaptığı konuşmasında 'Artık Dreyfus davası diye bir şey yoktur.' dedi.[20] Scheurer- Kestner bunun için senatoya gensoru önergesi

---

19 Gül Tekay Baysan, "Dreyfus Davası: Gerçek ve Adalet Savaşçısı Zola", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* C: 19, Sayı: 1, s. 185.

20 Hür, *a.g.m.*, s. 38.

verdiğinde Zola *'Sendika'*yı ve son olarak da, *Le Figaro*'nun okurlarının abonelikten çıkma baskısı nedeniyle Dreyfus davasından çekilmesine yol açan *'Tutanak'*ı kaleme aldı.[21]

Gazetesiyle yolları ayrılan Zola bu kez *'Gençliğe Mektup'* başlığıyla bir broşür hazırladı ve bu broşürün etkisiyle yeni el yazısı uzmanları bulundu ve *bordereau*daki yazılar tekrar incelendi.[22]

Öte yandan meseleye, en yüksek liyakat madalyası, *'L'égion d'honneur'* nişanı sahibi Fransız yazar ile aynı önemi atfeden İngiliz gazetesi *The Times,* sona ermek üzere olan 1897 yılının en önemli olayları ve diğer ülkelerin endişeleri açısından Fransa'yı tahlil ederken; başarılı Rus-Franco ittifakının yanında Dreyfus davasından da sözetmiş ve bunu *"toplumsal huzursuzluğun rekrudesansı"*[23] olarak nitelemişti.[24]

Nitekim; Zola'nın giderek çetrefilleşen Dreyfus meselesiyle ilgili sonraki hamlesi 6 Ocak tarihli bir başka yazısı oldu: 'Fransa'ya Mektup'. Bu kez Zola sağduyulu ve mantıklı davranması için Fransa'ya seslenmişti ve 'iğrenç' diye nitelediği basının üç uzmanın *bordereau*daki el yazısını yine Dreyfus'a bağlamasına yer vermesiyle ilgili eleştirilerini dile getirmiş ve Fransız halkının gözlerini artık açması gerektiğini haykırmıştı. İzleyen günlerde Picquart üzerine atılan iftiralar nedeniyle altmış gün kale cezasına çarptırılınca, Zola kızgınlığını dile getiren ve Dreyfus'un haklılığına dair çabalara en büyük yankıyı getiren yazısını yazdı. *L'Aurore / Şafak* gazetesinin 13 Ocak 1898 tarihinde yayımladığı ve Zola'nın doğrudan Fransa Cumhurbaşkanı Felix Faure'e hitap ettiği *'J'accuse! / İtham ediyorum!'* başlıklı makalesi olayı tüm dünyaya duyurmuştu. Basın tarihinin en etkili makalesi ola-

---

21 Zola, *a.g.e.*, s. 15.

22 Hür, *a.g.m.*, aynı sayfa.

23 Rekrudesans: Geçici bir iyileşmeden sonra, bir hastalığın ağırlaşması.

24 *The Times*, Friday, 31 December 1897.

rak[25] benimsenen yazısında Zola, Esterhazy'i masum bir adam olarak geçiren ilk duruşmayı doğru detayları bilen biri için bir kabus olarak nitelemiş ve *bordereauyu* 15. yüzyıldan kalma aptalca bir günlüğe benzetmişti. Dreyfus olayını, karargah şubelerinin işi olarak özetlediği mektubunda, Dreyfus'un suçlanmasının doğrudan Albay Paty de Clam'ın eseri olduğunu vurguluyordu. Mektubunu şöyle bitirmişti:

"...

Adli hatanın acımasız yaratıcısı olmakla Yarbay Paty de Clam'ı suçluyorum. Sonra da uğursuz yapıtını, üç yıldan beri en tuhaf ve baştan başa suç olan dalaverelere başvurarak savunmakla suçluyorum. Yüzyılın haksızlığında, en azından mental zayıflığından ötürü, General Mercier'i suç ortaklığıyla suçluyorum!

General Billot'u Dreyfus'un masumiyetinin mükemmel kanıtlarını elinde tutmak ve onları örtbas etmekle, itibarı düşen Genel Kurmayı siyasal amaçlarla kurtarmak için, kendisini insanlığa ve adalete karşı suç işlemekle suçluyorum!

General de Boisdeffre'yi ve General Gonse'u, Savaş Bakanlığı'nın zaptedilemez kutsal gemisine dönüştürülmüş, son moda moral dışı, eski ve hiç şüphesiz dini önyargılarla aynı suça iştirakle suçluyorum! Birisi, hiç kuşkusuz papaz egemenliği tutkusu yüzünden, öteki ise belki, karargah şubelerini dokunulmaz sayacak kadar meslek bağlılığına sahip oluşu yüzünden suça ortak olmuşlardır.

General Pellieux ve Binbaşı Ravary'i, rezil raporu; canavarca hazırlamak ve diğerini de onu onaylamakla suçluyorum!

Üç el yazısı uzmanını Messrs. B.Belhomme, B.Varinard ve B.Couard'ı hilekar ve sahtekar raporu onaylamakla suçluyorum.

---

25 Jr. Donald E. Wilkes, "J'accuse! Emile Zola, Alfred Dreyfus, And The Greatest Newspaper Article In History", *Flagpole Magazine*", 11 February 1998, s. 12.

Yapılacak tıbbi muayene sonunda bu kişilerin görme ve düşünme yetersizliği hastalığına tutuldukları saptanmazsa suçlamadan kurtulamazlar.

Özellikle L'Eclair/ Şimşek ve L'Echo de Paris/Paris Yankısı gibi basını kullanarak kendi yanlışlarını örtbas eden bir kampanyayla halkı doğru yoldan saptırmak istedikleri için Savunma Bakanlığı'nı suçluyorum!

Son olarak; ilk mahkemeyi, suçlamaların dayandırıldığı belgeleri gizli tutarak, yasayı ihlal etmekle; ikinci mahkemeyi de, emirle bir suçluyu bile bile temize çıkarıp ağır adli suç işleyerek, bu yasadışılığı örtbas ederek hatayı düzeltmemekle suçluyorum!

Bu suçlamalarda bulunurken 29 Temmuz 1881 günlü basın yasasının 30 ve 31. maddeleri karşısında bulunduğumu, bu yasanın lekeleme suçlarını cezalandırdığını bilmiyor değilim. İsteyerek kendimi tehlikeye atıyorum.

...

Émile Zola, 13th January 1898"[26]

Emile Zola'nın makalesi, Dreyfus'un haksız bir biçimde cezalandırılmasından açıkça suçlu olan Esterhazy'nin gerçekdışı savunmasıyla beraat ettiği duruşmadan yalnızca iki gün sonra basılmıştı ve gazete sadece Paris'te iki yüz bin satmıştı. Makalede hiç işlemediği halde Dreyfus'un nasıl suçlu durumuna düşürüldüğünü anlatan Zola'nın aklında iki amacı vardı: İlki; halkı Dreyfus davasının lehinde yönlendirebilmek, diğeri de resmi otoriteleri provoke ederek, kendisini suçlamalarını sağlamak, dolayısıyla; ortaya çıkacak yeni mahkeme ile de halkın ilgisini Esterhazy'nin suçlu, Dreyfus'un ise suçsuz olduğu fikrine doğru kaydırmaktı. Gerçekten de Zola bunu başardı ve Fransa'yı titreten bir tartışmayı başlatarak, kamuoyunun ilgisini Dreyfus'un lehine çevirdi.[27]

---

26 Emile Zola, "J'Accuse!", *L'uurure,* 13 January 1898.

27 Jr. D. E. Wilkes, *a.g.m.,* s. 13.

Zola, '*Suçluyorum*'u yazarken suç işlediğinin farkındaydı. Basın Yasası'nın hangi maddelerini ihlal ettiğini bildirerek kendini ihbar etmiş, "*kolaysa beni ağır cezada yargılayın*" diyerek meydan okumuştu.[28] Öte yandan, yazının yayımlandığı aynı gün öğleden sonra Millet Meclisi'nde Zola için *L'aurore Gazetesi* ve yazı işleri müdürü hakkında, yapılan oylamada 122'ye karşı 312 oyla kovuşturmaya geçilmesi istendi. Dahası 32 milletvekili ortak bir bildiri yayımlayarak "kapitalist sınıftan, düşman sınıftan olan Dreyfus'un kaderinin kendilerini ilgilendirmediğini açıkladı.[29] "İki Fransa" çatışmasının derinleştiği o günlerde; 1887'de ordudan ihrac edildikten sonra, 1889 seçimlerinde meclise giren General Boulanger, bu dürtüden hareketle oluşan rejim karşıtlığı dalgasını örgütleyerek, kendi adı etrafında gelişen Bulanjist hareketin yükselişini sağladı. Tamamen liderine bağlı olarak hayata geçen ve yol alan Bulanjizm, 20. yüzyılın başlarında kurulmuş 'vatansever' ve/veya 'Yahudi düşmanı' liglerle kendilerine siyasal sahnede yer açanlar, düzene tepkisel, radikal bir karşı çıkışla muhafazakârlığı bir araya getirip, özellikle lümpen-proleterya arasında hayat bulmuştu. Dreyfus davası ile beraber gelişen diğer sağ akımların merkezinde yer alan hareket, yeni Fransız ulusçuluğunu tanımlayarak onu; yabancı, özellikle de Yahudi düşmanlığıyla birleştirmiştir.[30] Muhafazakâr Fransa ordunun tahkir edildiğini, milli şerefin ayaklar altına alındığını, vatanın tehlikede olduğunu ileri sürerken, radikal Fransa yeni ahlak prensipleri ve ansiklopedistlerin büyük ihtilali ve insanlığın idealleri adına savaşıyordu.[31] Ağırlığı Dreyfus'u suçlayanların oluşturduğu "İki Fransa"nın cumhuriyetçi kanadı ise Zola'nın inatçı tutumuyla güç kazanıyordu. Zola mahkemeye verdiği yanıtı yine gazeteler aracılığıyla duyurdu.

---

[28] Baysan, *a.g.m.*, s. 190.

[29] Zola, *a.g.e.*, s. 16-17.

[30] Vardar, *a.g.e.*, s. 76-77.

[31] Curtius, *a.g.e.*, s. 120.

Dünyanın dört bir yanından gelen muhabirler sayesinde Dreyfus davası kendi lokal sınırlarını aşarak, tüm dünyanın gündemine yerleşti. Rus Çarı III. Aleksandr'ın ölümünün ardından gazeteler davaya daha fazla yer vermeye başladı.[32] Savaş Bakanı General Billiot'nun Adalet Bakanlığı'na şikayeti üzerine hakkında Ağır Ceza Mahkemesi'nde hakaret davası açılan Zola'ya J.Reinach, M. Prévost, G. Clemanceau, E. Durkheim, A. France, M. Proust gibi önemli entelektüeller ve senatör A. Scheurer-Kestner vardı, ancak bu destekler yetmedi ve Zola 7 Şubat'ta yargılanmaya başlandı. Dava sırasında halk Yahudi düşmanı sloganlarla galeyana getirilmişti. Buna Dreyfusçu'ların yanıtı *"Ligue des Droits de l'Homme et du citoyen / İnsan Ve Vatandaş Hakları Ligi"*ni kurmak oldu.[33] Zola'nın yargılandığı ikinci duruşma 17 Şubat'ta gerçekleşti. Savunmasında, "Savaş bakanlığı şubelerinden birkaç kişi tutum ve davranışlarıyla ordunun itibarını zedelediyse, bunu söylemek tüm orduya sataşmak mıdır?"[34] diye sorarak orduya hakaret etmediğini, ordunun onurunu asıl zedeleyenlerin "onu savunmak bahanesiyle" hareket eden "bir takım haydutlar" olduğunu söyledi. Şerefi ve yapıtları adına Dreyfus'un suçsuzluğu üzerine ant içti. Savunmasını "bir gün şerefinin kurtulmasına yardım ettiğim için Fransa bana teşekkür edecektir." sözleriyle bitirmişti.[35]

The Times muhabiri gözlemlerini aktardığı haberinde, aynı zamanda mahkeme tanıklarından biri olan radikal milletvekilinin, General Pellieux ve Boisdeffre'yi sıradışı müdahalelerinden ötürü eleştirdiği sırada, salondaki izleyicilerden birinin ayağa kalkarak 'Vive la République! / Yaşasın cumhuriyet!' diye bağırdığını, kabaca yerine oturtulurken de; bir başkasının 'Vive l'armée!

---

[32] Alex Bein - Maurice Samuel, *Theodore Herzl: A Biography*, Philadelphia, 1941, s. 108.

[33] Hür, *a.g.m.*, s. 38.

[34] Zola, *a.g.e.*, s. 104.

[35] Baysan, *a.g.m.*, s. 190.

/ Yaşasın ordu!' çığlığı kopardığını bildirme gereği duymuştu.[36] Gerçekten de Dreyfus meselesiyle başlayan tüm davalar; gerek Picquart, gerek Zola ve gerek ise Esterhazy davaları tamamen bu iki mesel üzerinde yükselmişti. Cumhuriyet yanlıları Fransa'nın içinde bulunduğu durumun etnik ve aykırı yorumlarla incelenmesini değil; bir milliyetçilik sorunundan çok yüzyılın konjüktürü içinde değerlendirilmesini istediklerini dile getiriyorlardı. Öte yandan bu davalar, son olarak Prusya ile savaştan yenik çıkmış Fransa'yı, yeni bir ulusçuluk dalgasına alarak, kendi kimliğinde birleşme şansı yaratmış; Yahudi aleyhtarı yorumlar için bir fırsat eşiği oluşturmuştu. Bu grup için ordu 'ulusun kanı ve kemiği' idi. Askerler ise yurdun yöneticileri değil, hizmetkârlarıydı. Böyle düşünen Fransızlar için parlak zaferler kazanan ordu, hiçbir zaman konvansiyona direnmemiş ve yerini sivil demokrasiye bırakmayı bilmişti. Aksini düşünmek halk için büyük bir tehlikeden başka bir şey değildi. Bu mahkeme, ülkenin yasalarına kimin cesaret ettiğine dair açık bir tartışmaya dönmüştü.[37] Dreyfusçu ve Zola sempatizanı kanat, bu olaylarla Fransa'nın içerde ve dışarıda tehlikeye atıldığını söyleyen karşıt grubun "Ordumuz *Praetorian*[38] ordusu olmayacak!" sözlerine karşılık "yurdun felaketlerini hazırlayanların yüksek askeri makamların sorumsuzluğu" olduğu cevabını veriyordu.

Palais Bourbon'da dünya basınının takip ettiği iki duruşmanın sonunda Emile Zola, *"27 askerin suçundan emin olduğuna dair şahitliğinde oybirliğiyle suçlu bulunan hain Dreyfus'un pay sahibi olduğu yabancı paranın sponsorluğunda bir konsorsiyumla alınmış, iğrenç bir kampanyanın enerjisini bastırmak üzere hükümeti daveti"* eşliğinde bir yıl hapis ve 3000 frank

---

[36] *The Times*, "The Trial of M. Zola", Thursday, 24 February 1898.

[37] *The Times*, aynı haber.

[38] Praetorian: Romalı İmparatorların, hem Roma'da, hem de savaş alanında kişisel güvenliklerini sağlamak için oluşturdukları özel birlik.

hapis cezasına çarptırılmıştı. Zola'nın mahkumiyetinin, onun hakikatteki iyi niyetine rağmen "ordunun zaferi" olarak değerlendirilmesi, hümanist grupların ölçeğinde gerici bir çizgiye rastgelmişti ve Cezayir mezaliminin[39] kışkırtıcıları, Zola'ya verilen maksimum cezayı da aynı yakınlıkla alkışlamışlardı. Durumun vehameti neticesinde ertesi gün Ludovic Trarieux tarafından 'İnsan Hakları Birliği' kuruldu.[40]

Fransa'da cereyan eden bu 'rencide edici' olayların basın yoluyla, sonradan düzeltilemeyecek bir imaj meydana getirdiği tartışmaları hemen ertesi gün başlamıştı. Davayla ilgili olarak bazı Fransız gazeteciler, 'hükümetin gelecekteki dini tartışmaları nasıl engelleyeceğini bileceği' yorumunu yaparken, bazıları ise 'yönetimin cumhuriyetten papazlara doğru el değiştirdiğini' söyleyerek, cesaret gerektiren Zola taraftarlıklarını dışarıvurmuşlardı. *Reuter Haber Ajansı*'na göre ise; M. Zola'ya karşı dün verilen kararı alkışlayan gazeteler Dreyfus mahkemesinin gözden geçirilmesine karşılardı. Zola iyi niyet, adalet ve onurla hareket etmişti. *Le Figaro*, açılacak yeni bir mahkemenin sonucunun kimseye sürpriz olmayacağını, jürinin başka bir karar vermeyeceğini söylemişti. Gazete suçlanan Zola'nın tarafsızlık ve cesaretinden hiç kimsenin şüphesi olmadığını belirtmişti. *The Gaulois* ise bambaşka bir sertlikle haberini duyurdu. Gazeteye göre; jürinin cevabı retori profesyonellerine vatandaşlık ve iyi niyet dersiydi. Polemik devam edecek olursa, bundan sonra Dreyfus davasının gözden geçirilmesini istemeyenlerle, iyi bir Fransız ya da diğerleri çizgisinde bir yerde bulunanlar arasında sürdürülecekti.[41]

Polemik devam etti ve "Paris"i yayımlamasının ardından Zola hakkında Ağır Ceza Mahkemesi'nin aldığı karar; "Savaş Bakanı'nın

---

39 Aynı tarihlerde Cezayir'de Fransa karşıtı olaylar çıkmış, yüzlerce esnaf kepenk kapatmıştır. Çok sayıda Cezayirli ölmüştür.

40 Zola, *a.g.e.*, s. 17.

41 *The Times*, aynı haber.

değil, savaş konseyinin dava açabileceği" gerekçesine dayandırılarak Yargıtay tarafından bozuldu. Yargıtayın kararının ardından Zola'nın *L'aurore* manşetlerinden 'Yeni bir yüz karası' biçiminde anons ettiği Savaş Konseyi çağrısı gelmişti. Cezayir olayları yatıştırılırken, hükümet düştü. *Seine-et-Oise* mahkemesinde Zola aleyhine ikinci kez dava açıldı. *The Times* muhabiri çağrının geldiği tarihten itibaren 23 Mayıs'taki mahkeme gününe gelene kadar geçecek sürenin dayanılmaz olduğunu yazacak kadar İngiliz kamuoyunun ilgisine hakimdi ve mahkeme başkanı ve Zola arasındaki diyaloga yer vermişti. Habere göre duruşmada Askeri Hakim Zola'dan Binbaşı Esterhazy'i emirle beraat ettirdiklerini kanıtlamasını *'biz'* zamiriyle söylemişti. Zola'nın yanıtı *'Bunu kanıtlamayı çok isterdim; ama, yapamam.'* olunca, mahkeme başkanı bunu sert bir karşılık olarak değerlendirip 'kanıtlansa bile bunun bir suç değil, yalnızca bir hata olabileceğini' vurgulamıştı. Zola sözlerinde direterek, *'kanıtlanmasının mümkün olmadığı bu emir nedeniyle suçlu birinin yerine masum birinin yargılandığı'*na dair inancını tekrarlamıştı. Gazetenin Dreyfus davası muhabirine göre o günlerde Paris'te iki majör dalga vardı. Biri hala Anti-Semitizm, diğeri de 'ordunun aşağılanması'ydı. Özellikle ikincisi, ilkine göre daha kolay propaganda edilebiliyordu. Zola karşıtları ellerini bu yolla güçlendirmişlerdi. Aşırılığa varan vatanseverlik, hat safhada yabancı düşmanlığı üzerine bina edilirken, her türlü nefretin ifadesinde ortaya çıkan bir enstrüman gibi kullanılıyordu. 'Orduyu aşağılama parolası' ile beraber, halkın tutumu çılgınlık raddesine varmış ve yalnızca Avrupa'yı değil, tüm dünyayı ana prensipleri yeniden düşünmeye ve savunmaya zorlamıştı. Gerçekte bu kampanyanın öznesi durumundaki cumhuriyet çatışmanın kıvamını belirlemişti. *The Times* muhabiri, *"Dreyfus'un 'gizli belgeyle' suçlu duruma düşürülmesi Fransa'nın omuzlarına binmiş ağır bir yüktür"*, diye yazmıştı.[42] Diğer yandan, yükün gerçek sorumlusu olan

---

[42] *The Times*, "The Dreyfus Case", Friday, 15 April 1898.

Binbaşı Esterhazy'nin kuzeni tarafından ihbar edilerek, eski İstihbarat Şefi Picquart'a gönderilen sahte telgrafları yazmakla suçlanması yeni bir döneme girildiğine dair erken bir beklentiydi. Zola'yı 'haklılığından ötürü' yargılayan davaların tarihi yaklaşmıştı. Buna bir yenisi eklenmiş ve yazarın 'itham ettiği' üç yazı uzmanı da yazara mahkeme açmıştı. Bu mahkeme de, Zola'nın suçluluğuna karar vermiş; iki ay hapsine ve her yazı uzmanına 5000 frank zarar ödemesini onaylamıştı. Zola yeniden Ağır Ceza Mahkeme'sine çıktığında, tekrar bir yıl hapse ve 3000 frank para cezasına mahkum edildi. Cezadan kaçan Fransız yazar, arkadaşlarının yardımıyla aceleyle dilini hiç bilmediği, fakat; yargılanmama garantisi aldığı Londra'ya gitti.[43] Bir yıl kaldığı Londra'da zaman zaman başkaları acı çekerken saklanıyor olmaktan rahatsızlık duyacaktı. Bu sürgün, Zola'yı mali açıdan yıpratmıştı. Hem kitap satışları düşmüş, hem de giderleri artmıştı.[44]

Davanın sonuçları, konunun içindeki bütün isimlerin akıbetine yansımıştı. Picquart yaz aylarında ordudan ihraç edilmişti. Duruşmanın üzerinden geçen birkaç ay içinde, Dreyfus'un suçsuzluğuna dair delililer kasıtlı olarak politika ve basın çevrelerine servis edilmişti. General Pellieux emekliliğini isterken, yaptığı sahteciliği Dreyfus'un suçluluğuna inanan yeni Savaş Bakanı Cavaignac'a itiraf eden Henry, otel odasında intihar etmişti. Bunun üzerine, Zola'nın "itham ettiği" General Boisdeffre de istifa etmişti.[45] Zola'nın yargıtayda çatığı temyiz mahkemesi reddedilirken, ölen Henry ve Paty de Clam arasındaki gizli anlaşmayı açıklayan Esterhazy'nin lehine takipsizlik kararı çıkarılmıştı. Zola'nın kızgın bir yazı dizisine başlamasına asıl neden olan ise; Fransız hükümeti tarafından kendisine verilen liyakat ödülü 'Légion d'Honneur' nişanını geri almasıydı.

---

43 Zola, *a.g.e.*, s. 19.

44 Baysan, *a.g.e.*, s. 190.

45 Zola, *a.g.e.*, s. 22.

24 Ekim 1898'de Paris'te korkunç bir Anti-Semitik gösteri meydana gelmişti ve birkaç ay önce yazdığı bir mektupla "öldürülürsek katil siz olacaksınız!"[46] diye seslendiği Başbakan Brisson kabinesi istifa etmişti. Yılın son gününde *Ligue de la Patrie Française* adıyla, aşırı milliyetçi ve Dreyfus karşıtı bir örgüt kuruldu. Her şey olumsuz gibi görünürken, Bayan Dreyfus'un davanın yeniden ele alınması talebi yargıtayca kabul edilince yeni bir döneme girildi. Bu arada Cumhurbaşkanı Felix Faure ölmüş, yerine Dreyfusçu Emile Loubet geçmişti.[47] Dreyfus davasının yeniden ele alınması kararının ardından Zola on bir aydan sonra Paris'e dönmüştü. Protestolar devam ederken Dreyfus, Şeytan Adası'ndan tahliye edildi ve Parislilerin Anti-Semitik taşkınlıklarından korkulması nedeniyle Rennes hapishanesine kondu. Esterhazy çizelgeyi kendisinin yazdığını itiraf etti. Bunun üzerine dava Rennes'de görülmeye başlandı. Temyiz Mahkemesi'nin üç üyesinin sessiz bir oturumla tartıştığı Dreyfus kararının revizyonu meselesi, duruşma salonuna taşındığında; başından beri Dreyfus'un masumiyetine inanan Colonel Picquart'ın tanıklığına başvurulmuştu. Picquart, haksız yere beş yıldır mahkumiyet süren Dreyfus'un hiçbir gizli dosya ya da *borderau*yla ilgisinin olmadığını tekrarlamıştı. İddialarını daha da ileriye götüren eski İstihbarat Şefi, Zola'ya kesilen cezanın da emirle verildiğini ima etmişti. Ayrıca bir zamanlar üslerine 'çok zeki' bir asker olarak tanıtılan Esterhazy'nin kendisine gönderdiği sahte dokuz mektubun detaylarını vermişti. Henry'nin bu ihanette bulunmasındaki motivasyon sorulduğunda, Dreyfus'un suçluluğuna inananlar için bu hainliğin gerekli olduğunu söylemişti. Esterhazy'nin aleyhinde konuşan bir tanık ise; Esterhazy ve Henry arasındaki parasal ilişkiyi ve Esterhazy'nin bir yıl önce bir arkadaşına Dreyfus'un masumi-

---

46 Zola, *a.g.e.*, s. 126.

47 Hür, *a.g.m.*, aynı sayfa.

yetini savunduğunu belirtmişti.[48] Diğer yandan, dünya kamuoyu Anti-Semitist duygularını kaybetmeden hoşgörüyü elde tutabilmenin imkânlılığıyla tanışmıştı. *The Times*'ın 10 Ağustos 1899 tarihli haberinde sözü edilen bir Amerikan otelinin seçkin kalmasındaki iki sebepten birinin otele Yahudilerin kabul edilmemesi olduğu belirtiliyor; ancak haberin devamında, parasal gücü olan Yahudilerin ötekilerce dışlanmasının kabul edilemez olduğu vurgulanıyordu. Dahası Fransa'da yaşanan tam bir ırkçı skandaldı.[49] Nitekim, her türlü lehte savunmaya rağmen ikinci mahkemenin sonunda yine mahkeme Dreyfus'u suçlu buldu. Suç "düşmanla gizli haberleşme" olarak tarif edilmiş ve "hafifletici nedenlerle" ikiye karşı beş oyla, 10 yıl hapse hüküm giydiği belirtilmişti. Bunun üzerine Zola yine sert bir yazı kaleme almış ve seyredilenin bir oyun olduğunu çağrıştıran *'Beşinci Perde'* başlığını kullanmıştı. Cumhurbaşkanı sorunu çözmek için Dreyfus'u affetmeye karar verdi. Başkan Loubet, Dreyfus'un affını imzalarken, senatör Scheurer-Kestner'in öldüğü öğrenilmişti.[50] Dreyfus yandaşlarının ağır eleştirilerine rağmen, suçsuzluğunu kanıtlamak için sonuna kadar çaba gösterme hakkını saklı tutarak af önerisini kabul etti.[51] Bu affı, 14 Aralık 1899'da Dreyfus davasının Zola, Mercier, Picquart gibi tüm figürleri için genişletilmiş ikinci bir af izledi. Böylece tarihin en büyük davalarından biri kapanmış oldu. Zola 'güzel bir yapıt' şeklinde betimlediği 'gerçeğin ortaya çıkarılışından' ötürü alkış ve övgü istemediğini söylemişti. O'na göre sonuç, insancıl duygularla beslenerek Fransa'ya eski saygınlığını kazandırmıştı.[52]

---

48 *The Times*, "The Dreyfus Relevations", Wednesday, 20 April 1899.

49 *The Times*, "The American Hotel", Thursday, 10 August 1899.

50 Zola, *a.g.e.*, s. 24.

51 Hür, *a.g.m.*, aynı sayfa.

52 Zola, *a.g.e.*, s. 171.

Fransız ordusunun zamanla lanetlenen ve *bordereau* adıyla tarihe kazınan bu belgeler nedeniyle[53] yeterince soruşturmadan genç yüzbaşıyı ölüm cezasına çarptırması, bugün bile Fransızlara, demokrasi ve hümanizma konusunda ikiye bölünmenin çağrısını yapmaktadır. Fransa eğer gericilerin davasından kurtulmuşsa bunu Dreyfus'a borçludur.[54]

---

[53] Alistair Horne, *The French Army And Politics, 1870-1970*, London, 1984, s. 22.

[54] Zola, *a.g.e.*, s. 205.

Dreyfus Davasıyla Büyüyen Yahudi Sorunu ve Dr. Theodore Herzl'in İlk Hamleleri

Dr. Theodore Herzl, 1895 yılından itibaren Siyonizmi devletlerarası bir politika haline getirmek isteyen bir aktör[55] olarak meydana çıkmadan önce; Dreyfus davasını Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun en radikal gazetesi *The Wiener Neue Freie Presse* adına takip eden avukat bir gazeteciydi. Adı geçen gazetenin kurucuları; Herzl'in görevini, 'Paris'te ilginç olan ne varsa gazeteyi onunla doldurmak' biçiminde tarif etmişti. Nitekim; Dreyfus davasıyla karmakarışık bir hal alan Fransız kamuoyunda Anti-Semitizm tırmanışa geçerken, Yahudi kimliğine son derece bağlı olan Herzl, Yahudi sorunu ile ilgili ilk fikirlerini bu davayı izleyerek geliştirdi. O'na göre Yahudi sorununun çözümü Anti-Semitizm'e karşı yardımı beklenen Hristiyanlar'dan geçiyordu ve bunun için Avusturya'daki Katolik hiyerarşisi yoluyla Papa'ya ulaşmak amaçlanmalıydı.[56] Dr. Herzl, Papa'ya Yahudilerin kitlesel olarak Hristiyanlığa dönüşlerini bile teklif etmişti. Eski Yahudi

55 Engin, *a.g.e.*, s. 61.

56 Alex Bein - Maurice Samuel, *a.g.e.*, s. 94.

yasaları üzerine kurulduğundan beri Hristiyanlık tehdidi altındaki Yahudilerin Avrupalılaşma davalarında, 'ötekileştirilme'lerinin nedeni olan dini farklılıklarını bertaraf etmeyi, bir ırk ve ulus olarak nitelendirilmeyi talep etti. Ancak Papa, bir hayalci olarak gördüğü Herzl'in talebini reddetti. Avrupa, Yahudi asimilasyonunu kabul etmeyince Herzl; çözümün ancak bir Yahudi devleti kurmakla mümkün olacağına karar verdi.[57] O'nun fikirleri, ilk tarımsal koloni *Moises Ville*'in kurucularının Avrupa'dan Arjantin'e ulaştığı 1889'dan itibaren ortaya çıkan 'modern göç'ün doğal bir refleksiydi.[58] Herzl ve diğer Musevi liderler, Avrupalı Hristiyan ülkelerde son derece aşağılanmış ve katlanılmaz bir hale sürüklenmiş milyonlarca din kardeşi ve ırkdaşı için kaçış yolu tasarlayan bir politika formüle etmişti.[59] Nitekim; Rusya'da Yahudilerin ülkeden gönderilmeleri için imza kampanyalarına devam edilirken[60], son yıllarda Almanya'da ve Avusturya'da sıklaşmış Anti-Semitik faaliyetlerde özellikle ekonomik bağlamda Yahudi sorunu derinlemesine ele alınmıştı. Cermen toplumlarında bakış açısı 'Yahudi'nin soyup soğana çevirdiği' şeklinde özetlenirken,[61] Almanya'daki konservatif parti halka açıkladığı üç prensibinin sonuncusu olarak Anti-Semitizm'i ilan etmekten kaçınmadı.[62] Kaldı

---

57 Jane Adas, "Dr. Joseph A. Massad Critiques Zionism from a "pro-jewish" Position", *The Washington Report on Middle East Affairs*, vol: 23, issue: 5, June 2004, 58-59; ayrıca bknz: Hershel Edelheit-Abfaham J. Edelheit, *a.g.e.*, s. 40.

58 R. O'Mara, *a.g.m.*, s. 1.

59 O. J. Simon, *a.g.m.*, s. 437.

60 *The Times*, Thursday, 27 November 1890.

61 *The Times*, Thursday, 22 December 1892.

62 *The Times*, Tuesday, 12 April 1892; benzer haberler için bknz: *The Times*, Saturday, 19 December 1891; *The Times*, Tuesday, 31 May 1892; *The Times*, Wednesday, 15 June 1892; *The Times*, Tuesday, 22 November 1892; *The Times*, Friday, 2 December 1892; *The Times*, Tuesday, 13 December 1892; *The Times*, Wednesday, 7 December 1892; *The Times*,

ki; Almanya'da Yahudi aleyhtarı faaliyetler geçmişten beri süregeliyordu. Örneğin; Alman Hristiyan Sosyal İşçi Partisi lideri Adolf Stöcker 1881'de binlerce imza toplayarak Yahudilere verilen hakların kısıtlanması için Bismarc'a başvurmuştu.[63] Avusturya'da da durum aynıydı. Nitekim; burada da Anti-Semitik parti üçte iki çoğunluğu elde etmişti.[64] Yahudi aleyhtarı faaliyetler ekonomik sıkıntılarla besleniyordu. İleri gelen Yahudiler ve şirketleri, mevcut ekonomik yapı ve borsa için son derece önemliydi. Öyle ki; Yahudi yılbaşısı *'Roş Aşana'*da[65], borsa ve hissedarları; iki günlük Musevi tatilinden zarar görecek kadar ekonominin yönlendiricisinin Yahudiler olduğunun farkındaydı.[66] Nefret aşırı boyutlara ulaştığında, artık hiç kimse finans çevrelerinde meydana gelen çalkalanmaları ve ülke bazında Musevilerce sağlanan kredilerin devamlılığını önemsemedi. Toplumsal düzeni bozan ve insanları sınıflara ayıran parasal dengesizliklerin sebebinin Yahudiler olduğuna inanılıyordu. Tek eldeki büyük iş ve finans ile ve diğer eldeki organize iş gücü arasındaki zayıf ekonomik pozisyon neticesinde,

---

Friday, 23 December 1892; *The Times*, Tuesday, 27 December 1892; *The Times*, Monday, 15 May 1893, *The Times*, Wednesday, 28 June, 1893; *The Times*, Saturday, 5 August 1893, *The Times*, Wednesday, 20 September 1893; *The Times*, Friday, 8 December 1893; *The Times*, Wednesday, 4 Jul 1894; *The Times*, Sunday, 8 August, 1894; *The Times*, Thursday, 21 November 1895.

63 Buzpınar, *a.g.m.*, s. 81.

64 *The Times*, Monday, 28 October 1895.

65 Roş Aşana: İbrani takvimine göre Tishri ayının birinci ve ikinci günü kutlanan yılbaşı tatilidir ve dinlenme, hiç çalışmama gibi Şabbat yasakları devam eder.

66 *The Financial Times*, Monday, 1 October 1894; *The Financial Times*, Tuesday, 9 October 1894; *The Financial Times*, Tuesday, 23 October 1894; *The Financial Times*, 19 September 1895; *The Financial Times*, Tuesday, 24 September 1895; *The Financial Times*, Wednesday, 30 September 1896.

baskıdan zarar gören sınıflar aracılığıyla Anti-Semitizm teşvik edildi.[67] Büyük sürgünlerle, Musevi halk kitleleri başta İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınmıştı. Buralarda; nispeten elde ettikleri vatandaşlık hakları için hayatlarından memnun görünseler de, İngiltere ve Amerika'da dahi, ilerleyen zamanlarda onlara karşı birtakım tedbirler getirilmesinin önüne geçilemedi. Amerika Birleşik Devletleri; geçici bir dönem olsa da, gemi yoluyla gelen Yahudilerin karaya çıkmasını askıya alırken; İngiltere'de Yahudi sempatizanı çevreler[68] bile büyük sayılarla adaya çıkan basiretsiz Musevilerin işsizliğe neden olduğunu ileri sürerek, onların; 'verilecek boş odası olan' başka yerlere gönderilmeleri gerekliliğini sıklıkla tekrarladı.

Yahudiler için anlık rahatlamalar sağlayacak yer ve ülke değişikliklerinden daha köklü bir gelecek planı oluşturulmalıydı. Ne var ki; medeniyet timsali gibi görünen Fransa'da bile 'Alfred Dreyfus davası' gibi ırkçı nitelikte bir vak'a ortaya çıkmış ve sonuçları son derece dramatik olmuştu. Anti-Semitik faaliyetler bir kez daha, Yahudilerin kendilerine ait olmayan başka hiçbir ülkede toplumun diğer katmanlarıyla eşit tutulmadığını ve tutulmayacağını göstermişti. Öyle ki; önde gelen düşünürler ve söylevciler, nerede bir aksilik varsa orada 'zengin bir Yahudi'nin parmağı' olduğuna, ispata gerek duymaksızın inanma eğilimindeydi. Aslında Dr. Theodore Herzl, Dreyfus'un ilk mahkeme haberleri esnasında, '*The New Ghetto/ Yeni Bir Getto*' adını verdiği

---

67 Frederick L. Schuman, *The Western State System in Mid-Century*, New York, 1953, s. 298.

68 İngiliz Yahudilerine karşı İngiltere hükümetinin hoşgörülü yaklaşımını Püriten Oliver Cromwell ekseninde detaylandıran bir haber: *The Yorkshire Herald, and the York Herald, Oliver Cromwell And Jews*, Tuesday, 2 July 1895. Yaklaşık 200 yıllık bir yasaktan sonra Yahudilerin İngiltere'ye dönüşüne izin veren İngiliz yöneticiye dair haberin Anti-Semitizm'in arttığı dönemde yayımlanması dikkat çekiyor.

oyunu üzerinde çalışıyordu.[69] Alfred Dreyfus'un hapis yattığı günlerde, 1896'da; görüşlerini, oyununun başlığındaki gibi ironik bir biçimde, adeta yeni bir Yahudi mahallesine çevirmek istediği Filistin'e dair hayallerini ve programını açıkladığı *'Der Judenstaat / Bir Yahudi Devleti'* isimli kitabını yayımlayarak savundu. Kitabında Herzl; Yahudiler için Avrupa dışında, kendi kendilerini yönetebilecekleri bir yer arayışını dile getirdi.[70] Gerçekte bu fikirlerini; kitaplaştırmadan çok önce, 'Arjantin'de Yahudi Kolonizasyonu Planı'nı geliştiren ve bu çabaları yürütecek 'Yahudi Kolonizasyon Şirketi'ni kuran Baron Hirsch ile paylaşmıştı. Herzl, döneminin en zengin adamlarından biri olan Hirsch'i de dahil etmek istediği planını görüşmek üzere O'na, Mayıs 1895'te şöyle başlayan bir mektup yazdı:

> "Değerli Beyefendi,
>
> Ben ne zaman zat-ı alinizi ziyaret edecek ayrıcalığa sahip olacağım? Sizinle Yahudi problemini müzakere etmeyi dilemekteyim. Bu bir görüşme talebi değil; dolaylı ya da dolaysız olarak bir para konusudur. Ben sizinle, benim ya da sizin burada olamayacağınız zamanlara kadar etkileri yayılabilecek olan bir Yahudi poiitik planını tartışmak istiyorum."

Baron Hirsch, yeni bir Yahudi topluluğu yaratmak isteyen Herzl'in yazılı olarak amacını belirtmesini istemişti. Dr. Herzl'in 24 Mayıs'ta gönderdiği ikinci notta; *'Daha fazlası olmak isteyen birine yol göstermek istiyorum.'* yazmasını takip eden 2 Haziran 1895'te, Baron de Hirsch'in sarayında randevu istemi gerçekleşti. Görüşmeden önce Herzl önerilerini kağıda dökmüştü.

---

69 Alex Bein - Maurice Samuel, *a.g.e.*, s. 72-94.

70 Robert Silverberg, *If I Forget Thee, O Jerusalem: American Jews and the State of Israel*, New York, 1970, s. 31.

Notlarından hareketle, büyük hayırsever Baron Hirsch'e iki alternatif sundu: Göç yoluyla ya da göç olmadan sorunun çözümü. Tartıştığı yollarda üzerinde en çok durduğu şey Yahudilerin kitlesel olarak eğitim süreciydi ve kimin göçü yönlendireceği sorusuydu. Endişesi ve isyanı açıktı:

> "Ve bu biriken erkeklere mesaj ne olacak? Siz toplumun pariahlarısınız.[71] Bütün haklarınızdan mahrum bırakıldığınız ve tüm pozisyonlarınızdan soyunduğunuz düşüncesiyle titremek zorundasınız. Sokakta yürürken bile aşağılanacaksınız. Eğer fakirseniz çektiğiniz ıstırap iki kat olacak. Eğer zenginseniz, bu gerçeği örtbas etmek zorundasınız. Onurlu hiçbir çağırışa kabul edilmeyeceksiniz. Eğer parayla meseleniz varsa, saygısızlığa özel olarak odaklanacaksınız. Durum daha iyiye gitmeyecek, daha kötüye de... Sadece tek bir çıkış yolu var: Vaadedilen Topraklar'ın içine doğru!"[72]

Dr. Herzl'in yaklaşımındaki keskinlik nedeniyle; Yahudileri zulümden kurtarma çabaları ve iyi niyetleri ortak olsa da, yöntem ve inanç bakımından temelden ayrılan Baron Hirsch ile görüşmesi umduğu neticeyi vermedi. Herzl Yahudilere yaptığı yardımlardan ötürü Baron Hirsch'i bir sürü dilenci yetiştirmekle suçlamış ve bu durumun milli karakterlerini küçülttüğünü öne sürmüştü.[73] Gerçekten de Baron Hirsch, Yahudileri fakirlikten kurtarmak istemişti ama onların hepsini burjuvaya dönüştürmeyi amaçlamamıştı.[74] Siyonist lider, Baron Hirsch'in planının yıllar sonra uğrayacağı zaafiyetin farkında olarak ona soruyordu:

---

71 Pariah: Toplumun en aşağı kesiminden gelenler.

72 Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 123-125.

73 Engin, *a.g.e.*, s. 63.

74 Geoffrey Wheatcroft, *The Controversy of Zion: Jewish Nationalism, the Jewish State, and the Unresolved Jewish Dilemma*, Reading, Massachusetts, 1997, s. 73.

"Siz bu Yahudileri birer çiftçi olarak ulaştırıyorsunuz. Onlar; doğal olarak, bundan böyle sizden talepte bulunacaklar. Ve bu çalışma için isteği pekiştirmeyecektir. Bu sürgün Yahudilerinin size maliyeti ne olursa olsun, bunu hak etmeyecekler. Ve kaç tane bireysel örneği başka yere yerleştirebilirsiniz? Onbeş bin? Yirmi bin? Bundan çok daha fazlası Viyana'nın Leopold Caddesi'nde bulunuyor."[75]

Dr. Herzl'e göre; doğrudan bir göç yerine, aşamalı bir göç tercih edilmeliydi. Düşük sınıftan Yahudiler yolları ve evleri inşa etmek üzere önce gönderilebilirdi ve orta sınıf kişiler ise; onların şartları hazırlamasını takiben Arjantin'e gidebilirdi. Dr. Herzl'in, Hirsch planı ile ilgili en büyük sıkıntısı, yeni bir hayata hazırlamak üzere kitlesel eğitimin gözardı edilmesiydi. Oysa Hirsch kolonizasyon planındaki bütünlükten hoşnuttu. Görüşmelerinde Herzl'in heyecanlı tepkisini sertçe keserek onu şu şekilde yanıtlamıştı:

"Hayır, hayır! Ben genel seviyeyi yükseltmek istemiyorum! Bütün talihsizliğimiz Yahudi taleplerinin çok yüksek olmasından kaynaklanıyor. Birçok entelektüelimiz var. Benim amacım, Yahudiler arasında hareketsizliğin önüne geçmek. Onlar büyük bir gelişme kaydetmek zorunda değiller. Bize duyulan tüm nefret zaten bundan kaynaklanıyor."[76]

Dr. Herzl, Yahudi Devleti'ni kurma fikrine güçlü bir taraftar kazanmayı düşünürken iki adamın görüşmesi neredeyse bir felakete dönüştü.[77] Notlarından da anlaşılacağı gibi, çözüme açılan plan ve programlarla kısa vadeli hedeflerden ziyade, Yahudilerin bir ırk olarak benlikleri üzerinde yükselişini sağlayabilme

75 A. Bein-M. Samuel, *a.g.e.*, s. 128.

76 Bein-Samuel, *a.g.e.*, aynı sayfa.

77 H. Edelheit-A. J. Edelheit, *a.g.e.*, s. 41.

iddiasında yoğunlaşmıştı. Arjantin veya başka ülkelere, sadece orada münasip toprak bulunması nedeniyle, henüz hazır olmadan kitlesel göçe kalkışmanın böyle bir neticeden uzak olduğunu savunuyordu. Onun için bir millet olarak kimliğin tarif edilmesi ve bunun öncelikle soydaşlara anımsatılması ve bir doktrinin zemininde zayıf bir bağ olsa da, ulusal bir tarih yaratılabilmesi için Filistin'e doğru hareket etmekten başka bir çare yoktu. Herzl'in perspektifi, ardından gelen Musevi düşünürler için de yeni bir soruyu gündeme taşıdı: *'Yahudiler vatansever olabilir mi?'*[78] O'na göre; Yahudilerin içinde bulundukları toplumlara asimilasyonları başarılı olamamıştı ve olamayacaktı da; çünkü, Yahudiler kendilerine has özellikleri olan ve bir devlet kurabilecek güce sahip bir ulustu. Fakat, ne yazık ki yurtları yoktu. Dolayısıyla çözüm, Avrupa'da uzun zamandır dillendirilmekte olan bağımsız bir Yahudi Devleti'nin kurulmasıydı.[79] Bir organizatörün vizyon sahibi yeteneklerini, bir rehberi ve bir liderin varlığını bekleyen yeni liberal hareketin organik gelişimi ve Siyon Aşıkları Derneği ile hazırlanmış Doğu Avrupa toprakları üzerinde *'Der Judeenstaat/ Bir Yahudi Devleti'* kaçınılmaz bir etki bıraktı.

Aslında Herzl'in kitabı, yalnızca savunduğu amaçlar nedeniyle dikkate değer bulunmadı. Bu amaç; zaten öteden beri *Siyon Aşıkları* arasında popülerdi. '*Bir Yahudi Devleti*'nde sunulanlar, amacın gerçekleştirilmesine yönelik pratik yöntemlerle çerçevenin çizilmesi yoluyla diğerlerinden farklılaşmıştı. Herzl'in politik duruşu ve devlet adamı olarak yaklaşımı yeni bir şeydi. O'nun Siyon Aşıkları'ndan ya da Filistin'deki kolonizasyon hareketlerinin başladığından haberi yoktu. Yalnızca; gençleşmeyi hedefleyen hareketin geleneksel taşıyıcıları tarafından basit bir şekilde fikirlerinin kabul edildiğini görünce, bu büyük politik hareketle

---

78 Herbert Bentwich, "Philo-Zionists and Anti-Semites", *The Nineteenth Century and After: a Monthly Review*, England, October 1897, s. 626.

79 Buzpınar, *a.g.m.*, s. 80.

birleşmeye karar vermişti.[80] Başlangıçta; Herzl'in Doğu Avrupa'nın fakir Yahudileri için duyguları karışıktı ve sıcakkanlılık ya da sadakatten de uzaktı. Fakat daha sonraları, ait olduğu ve binlerce üyesi olan orta sınıfın entelektüel görüşlerine ve duygusal olarak hissettiklerine yaklaştı. Hayallerinde laik ve sivil bir devlet vardı. Siyonist lider, Yahudileri sınıftan bir topluma çeviren, onları normalleştiren ve Yahudi seçilmişliğini sona erdiren, onları bir ulus olarak yeniden keşfeden ve diğer insanlar gibi yapan bir plandan daha az muazzam olmayan terimleri içeren bir proje atılganlığını yakalayamadı.[81] Oysa; düşünü kurduğu ülke için güçlü bir motivasyonu vardı. Doğduğu Avusturya-Macaristan'da dahi Anti-Semitizm sertleşmişti. Çok uluslu imparatorlukların sonunun geldiği bir dönemde, toplumun üst tabakasına yükselmiş yüzlerce Musevi vatandaşa rağmen Yahudi aleyhtarı faaliyetlerin önüne geçilememişti. Öyle ki; 1885'te kurulan Ulusal Parti 1897'de büyük bir başarı elde edecekti.[82] Herzl'in dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış Yahudileri göçten kurtarma ve onları sonsuza kadar bir arada ve güvenli tutacak bir ülkeye yerleştirme planı biran önce taraftarlarıyla beraber yola koyulmalıydı. Anti-Semitizm'in daha şiddetli görüldüğü öncelikli yerlerden, nispeten şiddetin azaldığı yerlere doğru akan, görevini yerine getiremeyen haksız kolonizasyon programının acımasızlığına işaret etti. Geride bırakılan ülkelerdeki Anti-Semitizm'in, yeni topraklarda da aynı seviyeye taşındığını söyledi. Dolayısıyla; Yahudiler öncelikle kendi kaderlerini ellerine almalı ve her yerdeki *azınlık* yerine bir yerdeki *çoğunluk* olmalıydı. Bu ancak; kahramanvari ve radikal bir çareyle, yirmi asırlık trajik bir tarihe yaklaşan ve alenen tanınmış,

---

80 Feliks Gross, *European Ideologes A Survey of 20th Century Political Ideas*, With An Introduction by Robert M. MacIver, New York, 1948, s. 626.

81 G. Weatcroft, *a.g.e.*, s. 78.

82 G. Weatcroft, *a.g.e.*, s. 68.

yasalarla güvence altına alınmış bir Yahudi Devleti'nin kuruluşuyla mümkündü.[83]

Baron Hirsch'in politik ve ekonomik nedenlerle sürekli ve tam güvenliği sağlanmış kolonizasyon için uygun bulmadığı[84] Filistin, Herzl'in idealindeki Yahudi Devleti için tarihi nedenlerle tercih edilen lokasyondu. Yine de, varolan kaos ortamında mevcut önerilere tamamen sırtını dönemezdi. Aslında; somut adımları tercih eden Baron Hirsch'in yanına giderken, O'nun; fikirlerini basit ve fantastik bulacağını da biliyordu. Kutsal Topraklarda bir Yahudi ülkesi inşa etme idealinin kendi içinde bir çelişki taşıması kaçınılmazdı. Hem; Yahudilerin dini vasıflarıyla ön plana çıkmasını ve diğer dinlerden ve dinlerin mensuplarından keskin bir biçimde ayrılmasını istemiyor; hem de, işaret ettiği yolu Tevrat'a dayanan coğrafi talebe dayandırıyordu. Gerçekte; Herzl'in Antik Siyon'a yoğun bir bağlılığı yoktu ve Hirsch'in planına inanmamış olmasına rağmen Arjantin'in tatmin edici olabileceğini de söylemişti. *'Bize önerileni almalıydık.'* diye yazmıştı. Bir Yahudi ulusu yaratmak isteyen Herzl'in yaklaşımındaki diğer çelişki ise; uluslaşma değerlerini üzerinde taşıyan dil birliğini önemsemeyip, Yahudilik ve İbranice bağıntısına dokunmamış olmasıydı. O'na göre; her vatandaş, dışına çıkarıldığı anayurdunun anısına en iyi bildiği dili konuşmaya devam ederdi. Herzl, ırkdaşları arasında iletişim sorunu yaratacağına inandığı İbranice'nin ulusal bir dil olarak kullanılmasını reddetmişti.[85]

Diğer yandan; Siyonist lider, ısrar ettiği 'yurt arayışında' en kullanışlı dilin ortak gayeler sayesinde geliştirilebileceğine inanmıştı. Takipçilerinin de birleştiği bu idealde öncelikli amaç; zavallı İbrani kitlelerin sağlıklı ve insani yaşam standartlarına

---

[83] Israel Zangwill, "Zionism and Territorialism", *Politics and Government*, Great Britain, 1910, s. 645.

[84] A. Bein-M. Samuel, *a.g.e.*, s. 124.

[85] R. Silverberg, *a.g.e.*, aynı sayfa; ayrıca bknz: Gross, *a.g.e.*, s. 626.

kavuşturulmasıydı. Ancak bir Yahudi Devleti'nin kuruluşu gerçekleştiğinde, dünyanın her yerindeki huzursuz Yahudiler dinlenebilecekler, huzuru yakalayabilecekler, yeni bir hayata başlayabilecekler ve her türlü üretime iştirak ederek diğer uluslar gibi profesyonelleşebileceklerdi.[86] Kitleler Herzl'e doğru; adeta potansiyel bir 'Yahudi Kralı', liderlik tahtına oturmaya layık bir kişilik, zamanının politik bakış açısından Yahudi sorununa yaklaşan modern yelpazede bir kefaret olarak çekildiler.[87] Aslında Herzl'in tutarlı bir ideolojisi yoktu. Özel ticari girişimlere inanan bir burjuvaziyi sürdürmek yanında eşitlikçi prensipleri ilerletti. O, eşitlikçi ilkelere inanan birinin tuhaf seçimi olarak, aristokratik cumhuriyetten temel alan Venedik modelini referans aldığını bildirdi. Yahudilerin çalışan zihniyetini değiştirme tutkusu O'nu, çalışan bir Yahudi sınıfı yaratma yeteneğine sahip özgür bir ekonomiye inandırdı. *'Bir Yahudi Devleti'*, toprağın ortak mülkiyeti, bireylere toprağı kiralayacak ulusal bir fon ve diğer sosyal yardım enstitüleri gibi sosyalist fikirlere de sahipti. Herzl; yeni devletin vatandaşlarının, topluluğun ulusal servisinde iki yıl çalışmalarını zorunlu görüyordu.[88] Yanı sıra; *'Bir Yahudi Devleti'*, Yahudi şirketinin nasıl işletileceği, toprakların nasıl satın alınacağı ve üzerine yapıların nasıl inşa edileceği, işçinin ve ekonominin nasıl organize edileceğine dair teknik meseleler ile uğraşmıştı. Avrupai çizgilerin dahilinde modern, demokratik bir ülkenin nasıl yaratılacağını öngörmüştü.[89] Bu noktada da; günlüğüne *'Büyük şeyler hiçbir müesseseye gerek duymaz.'* diye yazmış biri olarak, bir Yahudi yurdu inşa etmek üzere kurumsal yapıların sosyalist

---

86 From A Jewish Correspondent, "Zionism At The Cross-Roads", *Saturday Review of Politics, Literature, Science and Art*, England, 1931, s. 923.

87 Gross, *a.g.e.*, aynı sayfa.

88 Jacob Abadi, *Israel's Leadership: From Utopia to Crisis*, Westport, CT; 1993, s. 8.

89 H. Edelheit-A. J. Edelheit, *a.g.e.*, s. 42.

imgelerle oluşturulmasını açıkça öneren kendisiyle çelişmişti. Siyonizmin metodik yaklaşımını veren lider, Yahudi sorununun çözümünü şöyle formüle etti:

a- Yahudi sorunu ulusal bir karakterdedir. İnsanlığın her parçasıyla ve hayatın her tarafından dokunuşlarla ilişkilidir. Ekonomik olduğu kadar politik, ruhani olduğu kadar maddidir. *Judaizm*'e dönüş Yahudi'ye dönüşten önce gelmek zorundadır.

b- Yahudi sorunu uluslararası bir sorundur ve uluslararası bir temelde çözülmelidir.

c- Yahudi sorunu politiktir. Yahudi Devleti'nin temelinde ve faaliyet alanında garanti altına alınmış politik haklar, kolonizasyonun uygulamalı çalışmalarından önce gelir.

d- Ancak; gerekli politik ve finansal aparatlarla donatılmış ve organize olmuş bir Yahudi milleti, Yahudi Devleti'nin kuruluşundaki büyük tarihi bakış açısını ileriye taşıyabilir. Bu görevin gerçekleştirilmesinde gerekli enstitülerin kuruluşunu üzerine alacak bir dünya Yahudi kongresi düzenlenmek zorundadır.[90]

Fakat; Dr. Theodore Herzl'in dönemin şartlarında ütopik görünen Yahudi devleti fikri, bütün çevrelerce benimsenmedi. İngiltere ve Avusturya'nın önde gelen Musevi din adamları Herzl'in düşüncelerini 'yanlış bir mesihçilik' olarak görmüştü. Yanı sıra; Avrupa'nın batısında yaşayan birçok Yahudi de bu fikirlerin Yahudi sorununu çözmekten uzak olduğu görüşünde hemfikirdi. Fikrin karşıtlarına göre; Herzl Yahudilerin üzerine odaklanarak durumu daha da kötüleştirebilirdi.[91] Bazıları Herzl'in bir hareket

90 Gross, *a.g.e.*, s. 627.

91 H. Edelheit-A. J. Edelheit, *a.g.e.*, aynı sayfa.

adamı olmadığını, yalnızca bir yazar olduğunu savundu.[92] Daha sert bakanlar ise; Herzl'i tabi kılınan problemlerin gerçekliğini anlama konusunda ve Siyonizm alanında toy olmakla suçlamıştı.[93] Korku; Judaizm'in ruhsal mirasının altını kazıyan Siyonist ulusçuluğun, Yahudi geleneklerinin yerini almasıydı. İnsanları Tevrat ilkeleri ve yorumlarına inanmaktan uzaklaştıracaktı. Bu Yahudi milliyetçiliği, Judaizm'in yerine ikame edebilirdi ve Siyonizm, Yahudi kimliğinin kurucusu olarak Judaizm'in yerini alabilirdi.[94] O'nun, çözüme doğru itici bir harekete acilen ihtiyaç duyan ırkdaşları için literatürdeki yaratıcı-kurgusal dünyadan çıkıp, düşüncelerini somutlaştıracak adımlara gereksinimi vardı. Herhangi bir oranda, hareket etmek mecburiyeti olduğunu biliyordu. Bu mecburiyet ve Siyon arasında bir zıtlık olamazdı.[95] Dr. Herzl, Yahudi sorununa Baron Hirsch'e aktardığı şekilde; hem dünün perspektifinden, hem gelecek beklentilerinden; hem maddi hesaplardan, hem de manevi problematiklerden beslenen fikirlerle sahip çıkmıştı. Ulusalcı idealinin ekseninde, yeni ve eski kuşakları; onları dini tercihleri arasında seçim yapmak zorunda bırakmadan birleştirme doğrultusunda gitmeyi planladı. Judaizm'in Siyonizm'den önce gelmesi muhakkaktı. Nitekim; ulusal değerler üzerine kurulacak bir ülkenin, öncelikle antropolojik ve kültürel normlarına sonuna kadar sahip çıkması her şeyden önce bir zorunluluktu. Hedefindeki ülke yaratılana kadar Yahudiler, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, yaşadıkları ülkelerde misafirlerdi. Sizyonizmin genç entelektüellerince hissedilen ama daha

---

92 Zangwill, *a.g.m.*, s. 646.

93 William R. Polk - David M. Stamler - Edmund Asfour, *Backdrop to Tragedy: The Struggle for Palestine*, Boston, 1957, s. 149.

94 Byron L. Sherwin, *Sparks Amidst the Ashes: The Spiritual Legacy of Polish Jewry*, New York, 1997, s. 96.

95 Martin Buber, *Israel and Palestine: The History of an Idea*, London, 1952, s. 138.

önce mantıklı bir tanım yapılmamış olan kavramlara kesin bir realizm kazandırdı.[96]

Dr. Herzl, yoluna çıkan tüm aksaklıklara rağmen ırkının kaderini değiştirmek üzere çalışmaya kararlıydı. Hedeflediği tedrici süreç üç temel hareket noktasından mütevellitti. İlki; Temmuz 1895'teki Filistin ziyareti esnasında, fikirlerini anladığını açıkça gösteren hatırındaki İngiliz Yahudiliğini amaçlayan bir 'Yahudi toplumu'nu yaratmaktı. İkincisi; Filistin'i *kazanmak* üzere, güçler arasında ve İstanbul'da diplomatik kabulleri sağlamaktı. Aslında O, bu konudaki teşebbüs niyetlerini ve amaçlarının dayandığı soru olan Filistin meselesi hakkında *Siyon Aşıkları Derneği*'ndeki teması olan Max Nordau'yu[97] ikna etmişti. Üçüncüsü ise; Yahudi kitlelerin hazırlanmasında olduğu kadar dünya insanlarının görüşlerine nüfuz edecek propaganda organlarının yaratılmasıydı. Daha sonra bu organlardan bazıları, öncelikli şartlar hazırlandığında, kitlelerin aktivitelerini yönlendirmede kullanılabilirdi. Yapılacak işleri sistematik bir biçimde sıralayan Herzl'e başlangıçta iki Yahudi olmayan kişi yardım etti. Biri Viyana'daki İngiltere Elçiliği'nde din görevlisi olarak çalışan ve Rusya'daki büyük zulüm esnasında, Yahudiler adına Çarlık Rusya'sında temaslarda bulunan Reverend William Hechler'di.[98] 1870-71 Almanya-Fransa Savaşı'nda, Alman ordusunda gönüllü çalışmış ve bu davranışından ötürü Baden Büyük Dükü I. Frederick'in oğlunun iki kez özel öğretmenliği pozisyonuna yükseltilmişti. Yüksek mevkili din

---

96 D. R. Elston, *Israel: The Making of a Nation*, London, 1963, s. 11.

97 Max Nordau: (1849-1923) Theodore Herzl ile birlikte Dünya Siyonist Teşkilatı'nı kuranlardan biridir. Siyonist kongrelerin düzenlenerek Avrupa'daki Yahudilerin geleceğinin tartışılmasında ve Filistin programının zeminin hazırlanmasında katkıları büyüktür. 'Dejenerasyon' (1892) ve 'Paradoks' (1896) isimli eserlerin sahibi olan Nordau'nun Siyonizm'e katılımı da tıpkı Dr. Theodore Herzl gibi Dreyfus davası sonrasında olur.

98 H. Edelheit-A. J. Edelheit, *a.g.e.*, s. 190-193.

adamı; Filistin'in Yahudilerce yeniden tesis edileceği tarihin hesabını, Ömer zamanından (637-38) itibaren görüldüğünü iddia ettiği 42 kehanete göre yapmış ve 1897/1898 yıllarının bir milat olduğunda ısrar etmişti. 'Kehanete göre Filistin'in Yahudilerce yeniden restorasyonunun gerekliliğine' yürekten inanan Hristiyan Hechler'in büyük bir Kutsal Kitap koleksiyonu vardı. Dr. Herzl'in iade-i ziyaretinde, O'na; Filistin'in askeri mühimmat haritalarını gösterecek kadar Filistin davasına bağlanmıştı. Yüksek Alman Anglikan din adamına göre; 'İsa'nın ikinci kez gelişi' Yahudilerin Filistin'e dönüşlerinden sonra olacaktı. Theodore Herzl ile tuhaf karşılaşmalarında, bir önsezide bulunarak; politik Siyonizmin kurucusu olacak Herzl'e 'mesihçilik görevinin tarafından tamamlanacağı' haberini vermişti.[99] Herzl; hakkında, *'Colonel Goldsmid'ten sonra tanıştığım en sıra dışı adam'*[100] notu düştüğü Hechler'dan farklı bir fayda da bekledi. Baden Prensi'nin çocuklarının papaz eğitmeni olarak iyi bir izlenim bırakmış olduğunu tahmin ettiği Hechler aracılığıyla önce prense; daha sonra da yeğeni Kayzer'e ulaşmak mümkün olabilirdi. O'na en çok önemsediği şeyin; 'sorumlu ve yetkili biriyle ya da mesele ile ilgisi olmayan, fakat; harici işlerde görülebilir ve tesirli bir etki inşa edebilecek bir başbakan, prens ya da resmi makamlardan birileriyle tanışmak' olduğunu söyledi.[101] Yaklaşık bir ay sonra da Herzl'in beklediği yanıt geldi. Alman İmparatoru; amcası Baden Dükü'nü görmek üzere Viyana'ya kısa bir ziyarette bulunmuştu. Hechler yanlarına beraber gitmeyi teklif etse de, Herzl alınacak bir randevudan sonra ziyareti daha uygun buldu, ancak; ağırdan alması neticesinde Kayzer'i ayrılmadan önce göremedi.[102]

---

99 Israel Cohen, *Theodor Herzl: Founder of Political Zionism*, New York, 1959, s. 105-106 ayrıca bkz: H. Edelheit-A. J. Edelheit, *a.g.e.*, aynı sayfa.

100 Bein – Samuel, *a.g.e.*, s. 192.

101 H. Edelheit-A. J. Edelheit, *a.g.e.*, aynı sayfa.

102 Cohen, *a.g.e.*, aynı sayfa.

Neredeyse aynı zamanlarda, Dr. Theodore Herzl'in politik olarak ikinci yardımcısı Ritter Von Nevlinski'ydi. Nevlinski; aile servetini reddederek, İstanbul'daki Avusturya- Macaristan konsolosluğunda çalışmaya başlamıştı. Görevi dolayısıyla; İstanbul'da üst düzey politik ilişkiler kurabileceği bir ortam yaratmayı başarmıştı. Çıkardığı *'Correspondance de l'Est'* gazetesi, Avusturya ve dış basın için orijinal bilgi kaynağı servis etmek üzere kuruldu. Politik ve diplomatik olaylar, genel uluslararası sorunlar ve özellikle bunların Rusya, Türkiye ve Balkanlar üzerindeki etkilerini irdeledi. Nevlinski, kendi görüşleriyle çıkardığı gazetesi yoluyla bir devlet adamı olma sürecinde, Yahudi basını üzerinde hatırı sayılır bir etki yarattı. Dr. Herzl; Nevlinski'nin rehberliğinde, Avrupa'nın burjuva gazetecilik dünyasından dışarıya adım attı. Diplomasinin incelikli yanlarını O'ndan öğrendi ve sayesinde Türk politikalarının komplikasyonlarıyla tanıştı. Kendisinden şiddetli biçimde şüphe duyulsa da Nevlinski II. Abdülhamid'in yakınlığını elde etmişti. Herzl tüm enerjisini Nevlinski aracılığıyla Sultan ile temas kurmaya harcadı. O dönemde; Ermeniler Avrupa basınının ön sayfalarında geniş yer buluyordu. Nevlinski, Dr. Herzl'in Türk Hükümeti ve Ermeniler arasında mutabakat sağlaması durumunda, Padişahla iletişimini sağlayabileceğine dair söz vermişti. Eğer bu hususta bir başarı sağlanabilirse, beklenen görüşme gerçekleşebilirdi.[103] Bunun üzerine Herzl, Filistin'den vazgeçmemekle birlikte Ermeni meselesinde Lord Salisbury[104] nezdinde

---

[103] Bein – Samuel, *a.g.e.*, aynı sayfa.

[104] Lord Salisbury: 26 Temmuz 1895 de Rosebery'nin yerine iktidar mevkiine geçen İngiliz Başvekili ve Hariciye Nazırı Lord Salisbury Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama planları yapan bir devlet adamıdır. 15 Ağustos 1895'teki Lordlar Kamarası konuşmasında şunları dile getirmiştir. *"Avrupa Devletleri hukukuna kaydedilmiş, Paris ve Berlin Muahedelerile teminat altına alınmış olmasına rağmen Türkiye'nin istiklâli, tamamiyle hususî mahiyette bir istiklâldir. Bu öyle bir istiklâldir ki,*

girişimlerde bulunmuş; ancak olumlu hiçbir gelişme olmamıştı.[105] Salisbury, azınlıkların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki statülerinde düzenlemeler gerektiğini kaydetmiş ve bu gruplar lehine birtakım ıslahatların tatbik edilmesi halinde, onların Osmanlı bünyesinden kopma temayüllerinin törpüleneceğini ima etmişti.[106] Dr. Herzl ise; Avrupa basın hayatında mühim nüfuz sahibi olan Yahudileri seferber ederek Ermenilerin Sultan Abdülhamid'e karşı başlattığı karalama kampanyalarını susturabileceğini ve hatta; kamuoyunu Türkler lehine çevirebileceğini iddia etmişti.[107] Ermeni meselesine istediği ölçüde katılamayan Herzl için gündem olumsuz işledi. Kendi çalıştığı gazete istisna tutulursa, Avrupa basınındaki düşmanca tutum, Nevlinski'nin Herzl'in fikirlerini umutsuz bulmasına yol açmıştı. Bu durum; Herzl'in başka bir ajan servisini tutup, kendi başına İstanbul'a gitmeye karar verinceye dek

---

öteki devletlerin buna dokunmalarına ve bunu muhafaza etmeleri hususunda uyuşmaları esasına dayanır. İtiraf edeyim, şimdiki durumun daha ne kadar devam edebileceği hakkında bugün beslediğim şüphe, yirmi yıl öncekinden daha fazladır. Eğer nesiller boyunca hiç kesilmeden Osmanlı Devletinin başka başka yerlerinde feryad ve figânlar yükselirse, kanaatime göre Padişah şunu muhakkak sayabilir ki Avrupa, Babiâlinin kendisinden istediği yardım dileklerinden er geç bezecek ve Türk Devletine verilen sunî kuvvetin foyası açığa çıkacaktır. Hareket hattının son derece tehlikeli olduğunu Türk Hükümetine izah etmeğe ciddî olarak gayret sarfettim. Fakat bir yandan da bu vesile ile Osmanlı İmparatorluğunun ayakta durmasını hepsinden fazla İngiliz hükümetinin arzu etmekte olduğunu izah etmeğe çalıştım." Ayrıntılı bilgi için bkz: Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, "Lord Salisbury'nin İstanbul'da Fevkalade Murahhaslığı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Yayınları*, II, 4, Ankara 1944; "Lord Salisbury'nin Osmanlı'yı Taksim Planı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, II, 5, Ankara 1944, s. 773-782.

105 Buzpınar, *a.g.m.*, s. 81.

106 Öke, *a.g.e.*, s. 46.

107 Öke, *a.g.e.*, s. 77.

sürdü. Ancak; bundan sonra Nevlinski Herzl'in yanında yer almaya karar verdi ve onunla bu yolculuğa çıktı. Tesadüf o ki; Herzl ve Nevlinski'nin 15 Haziran 1896'da bindikleri trende Ziyad, Kara Theodory ve Tevfik Paşa da seyahat ediyordu ve Nevlinski Dr. Herzl'i onlara takdim etti. Herzl, 18 – 29 Haziran arasında İstanbul'da kaldı.[108] O'na göre; Yahudiler hakkında son kararı Padişah hazretleri verecekti. Nevlinski Sultan'ın Kudüs'te toprak satın alınmasına asla izin vermeyeceğini, ama; Anadolu'dan toprak satın alınabileceğini söylemişti. Buna karşılık; Herzl orayı müşterek bir bölge haline getirmenin mümkün olabileceğini ifade etti. Böylece Kudüs bütün dinlere ait bir merkez olabilirdi.[109] Dr. Herzl'in planı son derece basitti ve *'Bir Yahudi Devleti'* isimli kitabında da şöyle sözetmişti:

> "Eğer Majeste Sultan, Filistin'i bize verirse, Türkiye'nin mali durumunu bütünüyle eski muntazam haline dönüştürmeyi taahhüt edeceğiz. Avrupa için ise; bu bölgede Asya'ya karşı bir siper, barbarizme zıt, medeniyetin ileri bir karakolu olacağız. Bütün Avrupa ile tarafsız bir devlet statüsünde ilişki kuracağız. Varlığımızla bunu garanti edeceğiz. Hristiyanlarca kutsal yerlere ulusal yasalarca tanınan, özel bir statüde, emniyet içinde hizmet götürülecektir. Varlığımızla bu görevin tamamlanmasını sağlayan onur muhafızlığını şekillendirmeliyiz. Bu onur muhafızlığı, on sekiz asırdır süregelen Yahudi acılarını meydana getiren Yahudi Sorunu'nun çözümünün harika bir sembolü olacaktır."[110]

Ziyareti esnasında, II. Abdülhamid'in kilit adamları Sadrazam Halil Rıfat Paşa ve Sultan'ın ikinci sekreteri İzzet Bey ile tanıştı. Ayrıca Siyonizm'e açık bir şekilde uzak olan bir Arap ile

---

108 Bein – Samuel, *a.g.e.*, aynı sayfa.

109 Engin, *a.g.e.*, s. 63.

110 Theodore Herzl, *The Jewish State*, Tel Aviv, 1956, s. 66.

de karşılaştı ve bu kimse Herzl'in Padişahla görüşmesine engel oldu.[111] Nevlinski sarayda Padişahla görüşürken, Herzl de boş durmayıp Sadrazam Halil Rıfat Paşa'ya projeleri hakkında bilgi verdi.[112] Padişahın Özel Kalemi İzzet Bey de Dr. Herzl'in; Yahudilerin Kutsal Topraklar'a dönüşüyle ile ilişkilendirdiği Osmanlı ekonomik sorunlarının Siyonist destekle tazmini hakkında bazı fikirlerini Sultan'a açıklamıştı.[113] 19. yüzyılın ortalarında Türk finansı şok edici bir durumdaydı. 1881'in sonunda, ödenmemiş dahili hisse terakümleriyle birlikte dış borcu 253 milyon paund sterling gibi astronomik bir rakama ulaşmıştı. Artık Avrupa politikasında önemli bir konu haline gelmiş Türk borçları bir kredi birliğince konsolide edilmiş ve 106 milyon puanda indirilmişti.[114] Fakat; bunun idaresi bir süre sonra Düyun-u Umumiye'ye devredildi. Herzl'e göre; Eğer Filistin bağımsız bir devlet olarak verilirse Yahudiler, Türk finans yapısını normalleştirmeyi ve düzenlemeyi üzerlerine alabilirlerdi ve ülkeyi dış baskıdan kurtarabilirlerdi. Bu görüşmelerde Herzl, arkasında Sir Samuel Montagu gibi nüfuz sahibi İngiliz Yahudilerin bulunduğunu ima etti.[115] Takipçileri arasında; demiryolları, gemi, maden yatakları sahipleri, uluslararası fabrikatörler ve gazete malikleri vardı.[116] Ancak; Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının hayli yüksek oluşu hasebiyle, Herzl'in Filistin topraklarına karşılık hükümdara teklifi tüm borcu karşılayacak nitelikte olamazdı. Zaten, Yahudi finansörlerden sağlamayı

---

[111] H. Edelheit - A. J. Edelheit, *a.g.e.*, s. 44.

[112] Yusuf Can, "Arz-ı Mev'ud Fitnesi", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, sayı: 32, Kasım 1996, s. 25.

[113] H. Edelheit - A. J. Edelheit, *a.g.e.*, aynı sayfa.

[114] Theodore Herzl'in anılarında bu rakam 20 milyon olarak geçmektedir. Bunun 2 milyonunun Filistin için ayrılacağı ve geri kalan 18 milyon Osmanlı borçları için kullanılacağı yazmaktadır.

[115] Bein – Samuel, *a.g.e.*, aynı sayfa.

[116] Zangwill, *a.g.m.*, s. 646.

düşündüğü paranın önemli bir kısmı Avrupa'da zulüm gören Yahudilere harcanmaktaydı. Baron Hirsch'ten de umduğunu bulamayınca, İngiltere'nin etkili Yahudileri'nden destek talebi zorunlu hale gelmişti. Dolayısıyla; Padişah ile görüşmesinde Nevlinski'nin ancak normal yollardan Filistin'de toprak satın alınması ve buna binaen bir meblağ önermesi söz konusu olmuştur. Nitekim; Theodore Herzl'in günlüğünde Türk Sultanı ile görüşme detaylarında 20 milyonluk bir projeden söz edilmektedir. Herzl, bunun iki milyonunun Filistin için ayrılacağını, geriye kalan 18 milyonun ise Osmanlı borçları için kullanılacağını yazmıştı.[117]

II. Abdülhamid'in Filistin'e Yahudi yerleşimi meselesine sıcak bakması mümkün değildi ve Nevlinski'ye yanıtı sert oldu:

> "Eğer Bay Herzl senin, benim arkadaşım olduğun gibi arkadaşın ise, ona söyle bu meselede ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış bile olsa toprak satmam, zira bu vatan bana değil milletime aittir. Milletim bu imparatorluğu kanlarını dökerek kazanmış ve yine kanlarıyla mahsuldar kılmıştır. O bizden ayırıp uzaklaşmadan, tekrar kanlarımızla örteriz. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın askerleri birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmemek üzere hepsi muharebe meydanlarında kalmıştır. Türk İmparatorluğu bana ait değildir. Türk milletinindir. Ben onun hiçbir parçasını vermem. Bırakalım Yahudiler milyarlarını saklasınlar. Benim imparatorluğum parçalandığı zaman Onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat; yalnız bizim cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem."[118]

Her şeye rağmen Theodore Herzl; doğrudan görüşmediği için Sultan Abdülhamid'in yanıtını gerçek bir red biçiminde algılamadı.

---

[117] Engin, *a.g.e.*, s. 65.

[118] Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, İstanbul 2005, s. 88.

Tersine; bunu davası adına bir kazanım olarak değerlendirdi. Yine de; Filistin üzerindeki hâkimiyetten feragatın konu dışı olduğu, çerçevenin dışından açık bir şekilde anlaşılıyordu. Daha fazlası; bu önemli değişikliği soruşturan Avusturyalı gazeteciler O'nun hassas bir destek kazandığını kanıtlayamadılar. Yahudi finans desteğini sağlamayı başarsa da aslında Herzl; bağımsız değilse de, en azından Yahudi yönetim altında, Yahudi göçmen yelpazesine güvenli bakılan Türkiye'ye bağlı bir Filistin kazanmak istemişti. Herzl, Osmanlı mevkileriyle temastan hoşnut şekilde İstanbul'dan ayrılarak sonraki durağı Londra'ya gitti. Yol boyunca; geçtiği Sofya'dan başlayarak Yahudiler istasyonlarda onu *'Gelecek yıl İsrail'de!'* diyerek selamlamıştı.[119] Negatif cevaplara rağmen, Herzl kendini *'Yeni Musa'* pozisyonunu üstlenmiş olarak buldu.[120]

Nitekim; dönüşünde Siyon Aşıkları Derneği'nin bir toplantısına davet edildi. Organizasyonun şefleri; Baron Rothschild'in yaptığı gibi eğer yasal garantiler olmadan, kolonizasyon ya da yavaş tempoda göç hareketinin sorumluluğunu, hareket dışında üzerine alacaksa Herzl ile işbirliğine gönülsüz değildi. Dr. Herzl, Londra'dan sonra Paris'e gitti.[121] Paris'te Edmond Rothschild'i ziyaret ederek, öteden beri sürdürmekte olduğu Siyonizm davasına destek vermesini ve Yahudilerin toplu halde Filistin'e yerleştirilebilmelerine yardımcı olmasını istedi.[122] 18 Temmuz 1896'da gerçekleşen görüşmede Rothschild, bir kitlesel göçe uygun şartların yaratılabileceği olasılığına inanmadı ve hatta; Filistin'e böylesi bir göç girişimi tüm ticari girişimi tehlikeye atabilirdi. Ancak; Roschild, Herzl'in günlüğüne; *'Ben iyi niyetimi gösteriyorum. Fakat onlar reddediyorlar!'*[123] diye yazmasına neden olacak kadar

---

119 Bein – Samuel, *a.g.e.*, s. 200.

120 H. Edelheit - A. J. Edelheit, *a.g.e.*, aynı sayfa.

121 Bein – Samuel, *a.g.e.*, s. 207.

122 Engin, *a.g.e.*, s. 69.

123 Bein – Samuel, *a.g.e.*, s. 208-209.

önceki göçlerin yarattığı krizlerin ortaya çıkardığı etkiden hareketle olumsuz bir yanıt vermişti.

Aldığı negatif cevaplara rağmen Herzl projesini gerçekleştirme yolunda adımlar atmaya devam etti. Yeni planını Nevlinski ile de paylaşmıştı. Buna göre; tedrici olarak Osmanlı Devleti'ne 20 milyon İngiliz altını ödeyebilirdi. Bu para Filistin'e yerleşecek Yahudiler eliyle ödenecekti. İlk sene 100 bin İngiliz altını ile başlanacak, yerleşenlerin sayısı arttıkça, yıllık ödemeler 1 milyon altına kadar çıkacaktı. Buna karşılık Sultan Abdülhamid Filistin'e göçü engellemeyecek, teşvik edecekti. Gelen Yahudilere, bir özerk devlet şeklinde; iç işleri, adliye ve kanun yapımında muhtariyet verilecekti.[124] Herzl ve takipçileri, Filistin'i politik olmayan, duygusal ve ulusal bir nostalji gözüyle görüyorlardı.[125]

Dr. Herzl'in çabaları kesintisiz devam etti. Baron Rothschild ile görüşmesinden dört gün sonra da, Nevlinski onun adına Bulgaristan Kralı Ferdinand'dan bir randevu aldı. Yanı sıra; Sofya, Paris, Viyana ve Londra'daki muhabirlere organize olmakla ilgili fikirlerini mektuplarla iletti. Günden güne; Yahudilerin toplanması ile ilgili çağrılar yükseldi. Büyük göçü hazırlamak ve kitleleri bu fikirle disipline etmek üzere planlar geliştirdi.[126] Düzenlenecek kongreler vasıtasıyla düşüncelerini aktarabilir ve tasarısına kaynak toplayabilirdi.

Nitekim; Yahudi ulusçuluğunun modern bir ifadesi olarak politik Sizyonizmin kuruluşu Basel'de toplanan kongreyle mümkün oldu.[127] Bundan sonra; Siyonizm ve nihai hedefleri açısından yepyeni bir yaklaşım modeli kurgulandı ve harekete; dünyanın her yerinden katılan fikir, enerji ve finans desteğiyle değerli bir hız kazandırıldı.

---

124 Kutluay, *a.g.e.*, s. 122; Engin, *a.g.e.*, s. 70.

125 Andre Visson, *The Coming Struggle for Peace*, New York, 1944, s. 229.

126 Bein – Samuel, *a.g.e.*, aynı sayfa.

127 Andre Visson, *a.g.e.*, aynı sayfa.

İlk Kongreler ve Politik Sizyonizmin Doğuşu

Theodore Herzl'in çağrısı ve onu destekleyenlerin yardımları sonucu, I. Dünya Siyonist Kongresi 29 Ağustos 1897'de toplandı.[128] Kongre ile ilgili olarak 27 Ağustos 1897'de Roma'dan İstanbul'a gönderilen telgrafta, *'Basel şehrinde 29 Ağustos Pazar günü umumi bir Yahudi konferansı toplanacaktır. Bu konferansta bazı memleketlerde bulunan Yahudilerin durumlarının iyileştirilmesi konuları ele alınacaktır; her bir memleketten delegeler de bu kongreye gelecektir.'* denilmişti.[129] Uluslararası Yahudi'yi temsil etmek üzere Basel'e gelen iki yüzü aşkın delege; her sosyal tabakadan, değişik fiziki tiplerden oluşan, bambaşka düşünce yapısından meydana gelen bir mozaikti. Kongre; Batı'nın Eşkenazisi'nden, Doğu'nun Sefardim'ine[130], Ortadoks ve inkılapçıların yanısıra

---

[128] Süleyman Kocabaş, *Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm*, İstanbul 2005, s. 145.

[129] Engin, *a.g.e., s.* 75-76.

[130] Ortaçağların bir bölümünde, İbranice Ahit'te geçen fakat anlamı bilinmeyen iki yer ismi Almanya ve İspanya için kullanıldı. Birincisine Eşkenazi, ikincisine ise Seferat denildi. Zamanla; Alman Yahudilerine Eşkenezi, İberya kökenli Yahudilere ise Sefardim denilir oldu. İki grup

fanatik hahamlardan hür düşünce sahibi aydınlara, emekli Siyon Aşıkları'ndan, mücadeleye yeni katılmış milliyetçilere, burjuva bankerlerden sosyalistlere, esnaflardan öğrencilere kadar her türlü Yahudi'yi aynı çatı altında topladı.[131] Stadt Casino'nun konser salonu; yarım yüzyıl sonra İsrail Devleti'nin bayrağını oluşturacak, Davud kalkanının merkeze yerleştiği mavi çizgili flamalarla donatılmıştı. Coşkulu Siyonistlerin eski İbrani gelenekleriyle bağdaştırdığı bu bayrağı gerçekte; Herzl'in yardımcılarından biri olan David Wolffshonn Siyonizm'e giden yolu sembolize edecek şekilde tasarlamıştı. Dr. Herzl, duygusal altyapıdan sözettiği konuşmasında açık sözlüydü:

> "Hasımlarımız; belki, hareketlerinin öncelikli hedefleri olmasalar bile aramızdakilerin çoğunun duygularını nasıl derin bir biçimde sarstıklarının farkında olmayabilirler. Getto dışında yükselmiş ve kendini ehemmiyetsiz alış-verişten kesmiş kültürlü ve modem Yahudiler bu yolla çabuk yara aldılar. Her statüde Yahudi çalışanların; işçilerin, doktorların, teknisyenlerin, öğretmenlerin durumuna gösterilen hoşgörüsüzlük her geçen gün artıyor. Açık, liberal toplum koşulları içinde kendi çabalarıyla zenginleşenlerin de bulunduğu Yahudilere karşı ayaktakımları teşvik ediliyor."[132]

Theodore Herzl'in gayesi; Yahudi kimliğini *'Bir Yahudi Devleti'* kitabında ve öncesinde *'Yeni bir Getto'* ismini verdiği oyununda çizdiği şekilde, aşağılanmaktan kendini kurtarmayı başarabilecek;

---

arasında; ne doktrin, ne de hukuk farkçılıkları bulunmaktadır. Birbirinden ayrıldıkları tek nokta, sinagog ritüelleri ve liturjilerindeki görece ufak farklılıklardır. Detaylı bilgi için bknz: Bernard Lewis, *Semitizm ve Anti-Semitizm/Çatışma ve Önyargıya Dair*, Çev: Hür Güldü, İstanbul 2004, s. 62.

131 Öke, *a.g.e.*, s. 31.

132 Wheatcroft, *a.g.e.*, s. 75.

dinsel değil, daha çok özbenliğe dayalı bir Yahudi kimliği yaratabilmekti. Çağrısını yanıtlayan Yahudilerin dünyanın dört bir yanından kongreye katılması, Herzl'in niyetinin anlaşılmaya başlandığını kanıtlamıştı. Yahudiler dünyanın her yerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yaşantıları istisna tutulursa; farklı ülkelerde birbirine benzeyen dışlamalara tarih boyunca muhatap kılınmışlardı. Herzl'in ayağa kaldırmaya çalıştığı 'Yahudi ulusçuluğu' gerçekte militan bir isyanın zeminini tasarlayan ideal üzerinde biçemini kazandı. Dindar bir Musevi yerine, milliyetçi bir Yahudi arzulamıştı. Çabasını insan hakları ekleminde duyurması, Siyonizm ekollerini bir araya getirmede aradığı ve beklediği yapıştırıcıyı sağladı. Her ne kadar; çizmeye çalıştığı programda dini mercilerle kısmen ters düşse de, geleceğe yaptığı vurgu ile türlü düşüncelere sahip Yahudileri fikri bir taassup içinde birleştirmeye yönelik adımlarının başarılı olduğu muhakkaktı. Doğal olarak kongre, dünya basınında da yer buldu. İngiliz gazete *The Standard*'ın Berlin muhabiri; Siyonizm adıyla anılan, Modern bir Yahudi Devleti kurma fikrinin Anti-Semitistler haricinde Almanya'da küçük bir ilgi uyandırdığını bildiriyordu. Bir Alman gazetesi ise; kongrede ortaya atılan ideali, 'çağın en büyük ütopyası' biçiminde değerlendirmişti. Bu bakışa göre ileri sürülen görüşler, Anti-Semitizm kadar dejenereydi. Aynı gazetenin Roma muhabiri ise; Paris'teki Yahudi komitesinde çalışan bir gazetecinin Mısır'daki restorasyon ve Yahudi ulusu yaratma gayesi adına İtalya'ya gelerek kongre için kendisine *'Titus'un esirleri'*[133] adını veren Siyonist topluluğunu organize etmeye çalıştığını bildirmişti. Nitekim; aynı kişi Bulgaristan'daki organizasyon çalışmalarını da başarıyla sürdürmüştü.[134] İspanya'da,

[133] Titus: M.Ö. 70 yılında, büyük Yahudi isyanını babası Vespasian ile birlikte bastırmak üzere Kudüs'e giden ve şehri tamamen yakan Romalı generaldir.

[134] *The Manchester Guardian*, Monday, 6 September 1897.

İtalya'da, İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da ve Rusya'da Yahudilere karşı yükselen harekete karşı reaksiyon dalgaları olarak gelişen başkaldırı zamanı gelmişti.[135]

Yahudiler tarafından Filistin'in restorasyonu idealinin, programlı ve metodik bir yaklaşımla uluslararası arenada ele alınmasının sağlanabilmesi için Dr. Herzl, mevcut başkaldırıyı politik araçlarla donattığı Siyonizm teşkilatıyla somutlaştırmanın yollarını arıyordu. İlk olarak, kongreyi Siyonist hareketin yasama yetkisini üzerine alacak bir temsilciler meclisi gibi çalıştırmayı düşündü. Herzl'e göre; bu meclisin mahiyeti, yapısı ve faaliyeti herhangi bir milli meclis gibi olacaktı. *'Shekel'* adı verilen ve adeta bir vergi mahiyetinde olan nakdi, Siyonist cemiyetlere yatıran her Yahudi, meclisteki temsilcileri seçme hakkına sahipti. Mahalli seçim bölgesinde Siyonist dernekler, her yüz üyeye karşılık bir temsilci çıkarabileceklerdi.[136] Kongre esas itibariyle bu şartlarla toplanmıştı. Toplantıda Herzl'in en çok üzerinde durduğu husus ise; Yahudileri bir araya getirecek bir kuruluşa duyulan ihtiyaçtı.

> "Biz burada Yahudi milletine sığınak olacak taştan bir binanın tesisine duyulan gereksinimi ortaya koyacağız. Dünya bizim hakkımızda daima kötü fikirlere sahiptir. Anti-Semitizm bize güç vermiştir. Biz Siyonistler görüyoruz ki; Yahudi milleti her yerde kendisine yardım için uyanmaktadır. Biz şimdiye kadar Yahudi milletinin ihtiyacı olan düzenli bir organizasyon ve kuruluş meydana getireceğiz."[137]

Theodore Herzl kongrede yükselen farklı yorumları bertaraf etmeye çalışmaksızın, aslında 'tek bir ses' üzerinden konuşulduğu ve karara varıldığı izlenimini yaratmaya önem verdi. Değişik

---

[135] Bentwich, *a.g.m.*, s. 631.

[136] Öke, *a.g.e.*, aynı sayfa.

[137] Grayzel, *a.g.e.*, s. 579.

coğrafyalardan, tarihlerden ve kültürlerden gelen Musevi delegeler için amaç ve yöntem izahı birbirinden ayrıydı. Yahudi Sorunu adına tüm Yahudi katılımcılarca paylaşılmış bir çözüm önerisinin cisimleştirilerek dünya kamuoyuna duyurulması; bir nevi propaganda, kendi ırkdaşları üzerinde de moral ve umut verici bir hipnotizma yaratacaktı. Kongre boyunca Herzl uzlaşmacı ve demokratik bir tutum benimsedi. İlk kongre için umulan birliktelik sağlanabilmiş, yeni bir dönemin açıldığı basın vasıtasıyla ilgili mercilere duyurulmuştu. İbrani mit ve geleneklerinin 'ulus' ve 'vatan' eksenine yerleştirilebilecek tarafları alınırken, salt Musevi kardeşliğine dayandırılmış bir ideoloji sözkonusu değildi. Amaç zulümden kaçan Yahudi ulusuna, kendini rahat ve güvende hissedebileceği bir yer belirlemek ve oraya doğru hareketi başlatmaktı. Bu maksatla çizilecek rotada Mesihçilik beklentilerinden ziyade, eski Yahudi ülkesine özlemle Filistin'den sözedilmişti. Dini motivlerden çok, halkının bir kimlik olarak geleceğini ön plana koyan Herzl için öncelikli olan; yerleşime uygun bir adresin belirlenmesiydi. Dolayısıyla; daha çok kişi tarafından benimseneceğini öngördüğünden Filistin'i işaret etmişti. Herzl'in endişesi; geleneksel Judaizm'in kehanetini tamamlamak değil, Anti-Semitizm problemini çözüme kavuşturmaktı. Dolayısıyla; politik Sizyonizmin ilk adımları ve temel karakteri laikti. Ancak; daha sonraları Sizyonizmin kinayesi, 'dönüş'e dair romantik bir yaklaşımla Filistin'e yüzünü çevirmişti. Ancak bu; hiçbir zaman, politik Sizyonizmin ideolojik bir hareketten daha ırksal bir hareket olduğu gerçeğini değiştirmedi. Bu hareket, etnik-dini bir yüceltme değil; özel bir probleme özel bir çözüm üzerineydi.[138] Hedef; bir Yahudi yurdu inşa etmek fikrini uluslararası diplomatik çevrelere duyurmaktı. Ne var ki; ilerleyen zamanda, Arjantin dışında umulmadık bölge önerileri de gelecekti. Aslında kongre; Yahudi yurdunun nerede

---

138 Alan R. Taylor, *Prelude to Israel: An Analysis of Zionist Diplomacy, 1897-1947,* London, 1961, s. 4.

kurulacağının belirlenmesinden ziyade, bir Yahudi yurdu kurma hedefinde tüm Yahudi ulusunu birleştirme maksadını gütmüştü. Dr. Herzl, kongre programını ve gayesini Türk Sultan'ına selam ve saygı gönderen açılış konuşmasında kısaca özetledi: *"Yahudi ulusunu omuzlayacak evimizin taşlarını üst üste koymak üzere buradayız!"*[139]

Eğer kitleler; Herzl'in önerdiği şekilde gidecek bir yere sahip olursa, orta sınıf Yahudiler üzerindeki baskı kalkabilir ve Siyonizm sayesinde dolaylı yolla Yahudiler, içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayabilirlerdi.[140] Dr. Herzl'in açıkladığı plan üç aşamalıydı: Filistin'in geniş bir yelpazede, organize olmuş bir Yahudi kolonizasyonu tesis etmek, Filistin'in kolonize edilmesindeki yasal hakların uluslararası arenada tanınmasını sağlamak ve Siyonizm bünyesinde bütün Yahudileri birleştirmek üzere kalıcı bir organizasyon şekillendirmek.

Basel'deki kongre, resmi programı nihayete erdirmişti. Sizyonizmin en yüksek amacı; Filistin'de yasalarca güvence altına alınmış bir 'Yahudi yurdu' yaratmaktı. Oysa Herzl bir 'devlet' hayal ediyordu. Bu fark hariç tutulursa; meselede Herzl ile mutabık kalarak programı ileri sürenler, o zaman Yahudilerin büyük çoğunluğunun Osmanlı uyruğu olmayı zikretmeye değil, bir ulus olma fikrine karşı çıktıklarını farketmişti. Dolayısıyla; dünya Yahudilerinin geri kalanının problemleriyle uğraşmaya çalışan Siyonistler, gerekliliklerine uyumla; '*homestead/ aile yurdu*' kelimesini kullanmanın üzerinde durdular. Oysa Herzl, sözcükler arasındaki ciddi nüansı hiç önemsememiş ve *"Endişelenecek bir şey yok! Herkes bunu 'Yahudi devleti' olarak okuyacak."* demişti.[141]

---

139 Bein – Samuel, *a.g.e.*, s. 232.

140 Wheatcroft, *a.g.e.*, s. 76.

141 Taylor, *a.g.e.*, s. 5-6.

Birinci kongre aynı zamanda Siyonist siyaseti yürütecek bir Yürütme Kurulu'nu da seçmişti. Adeta bir hükümet görünümünde olan 20 kişilik kurul içinden bir de '*Küçük Hareket Komitesi*' oluşturulmuştu. Herzl'in tasarladığı bu komite önemli sorunlar sırasında hükümet gibi karar alabilecekti. Komite; Theodore Herzl, Max Nordou br David Wolffsohn'dan oluşmuştu. Gerek üç kişilik komitenin, gerekse tüm Siyonist örgütünün başına tek aday olarak Theodore Herzl seçilmişti. Basel programı, milletlerarası Yahudi'yi teşkilatlandırmak amacıyla bir takım merkezi ve mahalli örgütlerin kurulması için gerekli adımları atmaktan da gecikmemişti. Kongrede alınan kararlar doğrultusunda herhangi bir memleketteki Siyonistler bulundukları bölgelerde mahalli dernekler meydana getirecek ve bunların yurt çapında birleşmesinden de bir federasyon teşekkül ettireceklerdi.[142] Ulusal federasyonlar bir ağ oluşturarak Dünya Siyonist Teşkilatı'nı meydana getirecekti.

Politik Sizyonizmin babası Dr. Theodore Herzl hatıralarında; I. Dünya Siyonist Kongresi'ndeki başarısından şöyle sözetti:

> "Basel'de ben bir Yahudi Devleti kurdum. Eğer bunu yüksek sesle söylersem bana bütün Dünya güler. Fakat; beş sene içinde veyakesin olarak elli sene sonra garantili olarak herkes bunu böyle bilecektir. Bir devletin kurulması, o devleti kurmak isteyenlerin iradelerinden mündemiçtir. Evet; yalnızca tutkuyla isteyen bir kimse bile güçlü bir ferttir. Toprak yalnızca maddeden ibarettir. Devlet bir toprağa malik olsa dahi, yine de soyut bir kavramdır. Kilise Devleti vardır. Toprağının bulunmaması bir şey ifade etmez. Aksi takdirde Papa'nın saltanatı bahis konusu olamazdı. Basel'de işte ben bu çıkarmayı yaptım."[143]

---

142 Öke, *a.g.e.*, s. 34.

143 Theodore Herzl, *The Complete Diaries of Theodore Herzl*, ed. Raphael Patai, New York- London, 1960, s. 581; Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 243; H.

Dr. Herzl'in sonraki beş yıllık beklentisini ve Sizyonizmin amacını yerine getirecek planı kongrede adım adım vurgulanmıştı:

1. Filistin'e tarım çalışanları, işçileri ve zanaatkarlÂrın programlı şekilde yerleşiminin cesaretlendirilmesi;
2. Her ülkenin yöresel yasalarına uygun bir biçimde Musevilerin birleştirilip, örgütlenmesi;
3. Yahudi milli duygularının ve ulusal bilincinin güçlendirilmesi;
4. Sizyonizmin amaçlarını tamamlamak üzere gereklilikler adına, ilgili hükümetlerin rızasını sağlamak için aktivite hazırlamak.[144]

Öte yandan; 1897'de dünya kamuoyuna duyurulan plan ve program herkes tarafından kabul görmedi. Kutsal Topraklar'da Osmanlı yönetimi altında bir Yahudi ülkesi kurma fikri bazı Yahudi aydınlara göre son derece vahim sonuçlara gebeydi. *Times* yazarı Oswald John Simon, Herzl ve Nordau tarafından ilan edilen ideale tepkisini şu şekilde dile getirmişti:

"Büyük zulmün mağduru olan insanlarımıza sempati duymaktan uzak olanlarla alay etmekten ziyade, bu hareketin liderlerinden daha çok kınanacak bir şey olamaz. Bu plana karşı en ciddi kanaatimiz bu planın büyük bir hata olduğu gerçeğinden temel almaktadır. Planın, zulme uğramış Yahudilere yerleşebilecekleri yer sağlamayı getirecek bağlardan çok uzak olduğunu göz önünde tutuyoruz. Bu plan, kızgın yağın içinden kaldırıp onları ateşe atacak."[145]

Edelheit – A. J. Edelheit, *a.g.e.*, s. 43.

144 Bein – Samuel, *a.g.e.*, s. 239.

145 Simon, *a.g.m.*, s. 438.

Yazar Simon ile benzer kanaate sahip diğerleri ise Herzl'i yoldan sapan biri olarak nitelendirmekten geri durmadı. Özelikle, Yahudi toplumunun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki önderleri duruma müdahale etme isteği duymuştu. Onlar; politik Siyonizm'e ve onun ilan ettiği şekilde bir devlet kurmayı amaçlayan Judaizm misyonuna karşı çıkmış; yerine, dini ve insanlık gerçeklerinin tüm dünyaya duyurulması gerektiğine dair inançlarını vurgulamışlardı. Reform hareketinin mimarı olan Isaac Mayer Wise'a göre Basel Kongresi, pratik dışı rüyacıların toplanma yeriydi. O'nun görüşünde Theodore Herzl, Mesih rolü oynayan bir egoistti. Mayer, Yahudilerin evrensel görevini; ulusların arasında etik tek Tanrıcılık görevini ve kardeşliği yaymak olarak tarif etmişti ve bu amaçtan saptığını iddia ettiği Sizyonizmi 'Siyomanya' olarak adlandırmıştı.[146]

Nitekim; Türkiye'de yaşayan Yahudiler adına Alliance İsraelite İdaresi bu kararlara katılmadığı gibi Paris Alliance İsraelite İdaresi de İstanbul'daki Başkanları İzak Fernandez'e gönderdikleri bir mektupla Fransa Musevileri olarak kongre kararlarını reddettiklerini açıklamıştı. Sadrazam Rıfat Paşa'ya yazdığı mektupta da; "Son olaylar Osmanlı Yahudilerinin sadakat derecelerini ortaya çıkarmıştır. Bizim cemiyetimizin 'Siyonizm' taraftarlarıyla asla bir bağlantısı yoktur. Bizim işimiz, buralarda doğmuş veya sonradan gelmiş, Kudüs ile Osmanlı ülkesinin diğer yörelerindeki mezhepdaşlarımızın dertlerine çare bulmak, onlara sanayi ve eğitim alanında yardımcı olmaktır." demişti.[147]

Sonuçta; gerek Türkiye'deki Musevi unsurlar, gerek ise dünyanın diğer yerlerindeki Yahudi cemaatlerinin bir kısmı Herzl ile aynı doğrultuda birleşmemişti. Osmanlı İmparatorluğu altında bir

---

146 Thomas A. Kolsky, *Jews against Zionism: The American Council for Judaism, 1942-1948*, Philadelphia, 1990, s. 29.

147 Engin, *a.g.e.*, s. 77 İzak Fernandez'in Sadrazam Rıfat Paşa gönderdiği mektup için bknz: aynı müellif ve eser, s. 78.

otonomi kurulması fikrinde en çok tartışılan, duygusal köklerinin mevcudiyetine rağmen Filistin'in Yahudi yurdu inşası için seçilen bölge olmasıydı. John Oswald Simon da kongre eleştirisinin merkezine Kutsal Topraklar'a dönüşü yerleştirmişti. Simon'a göre Filistin; sadece Filistin olduğu için bir Yahudi Devleti yerleştirilebilmek üzere seçilebilecek dünya üzerindeki son yerdi.

> "İyi ya da kötü, atalarımızdan bu yana uğruna savaştığımız bütün prensiplerimizin yutulduğu, her şeyin sona erdiği duyuruldu. Şunu çok iyi biliyoruz ki; Wales'den bile daha küçük bütün Filistin dünyanın tüm Yahudi nüfusunu barındıramaz."[148]

Bu eleştirileri öngören Herzl'in yanıtı ise hazırdı:

> "Şu iyi anlaşılmalı ki; Doğu'da bir Yahudi yerleşiminden sözettiğim zaman, Batı'nın yerleşik Yahudilerinin tamamının oraya göç ettirilmesinden bahsetmiyorum. Yahudi Devleti'nin kurulmasından sonra bile, şimdi Batı'nın medeni ülkelerinde yaşayan Yahudilerin çoğunluğu, hiç şüphesizce bulundukları yerlerde kalacaklar."[149]

Dr. Theodore Herzl; politik Sizyonizmin hedeflerini sunarken, kendisine ve idealine yöneltilen tepkileri bertaraf etmede ihtiyaç duyduğu desteği Max Nordao'nun yanı sıra Israel Zangwill'den sağlamıştı. Ne var ki; Herzl gibi gazeteci ve yazar olan Zangwill de yıllar sonra Herzl'in saflarından ayrılacaktı. O tarihe kadar; politik Siyonizm ve 'Filistin'in Yahudilerce Restorasyonu' fikrine sadık kalan Zangwill, teşkilatın en değerli adımlarından birinin, dünyanın her yerinden gelen delegelerin katıldığı evrensel bir organizasyonu gerçekleştirmek olduğunda hemfikirdi. Herzl'in 'Doğu'nun

---

[148] Simon, *a.g.m.*, s. 443.

[149] Joseph U. Udelson, *Dreamer of the Ghetto: The Life and Works of Israel Zangwill*, Tuscaloosa, AL; 1990, s. 153.

Heybetlisi' olarak tanımlandığı kongre, hiçbir parti tarafından düzenlenmemişti. Buradan hareketle; topluluk tarafından gösterişli bir karşılanmayı hak ettiğini düşündüğü Dr. Herzl'in adımlarını tarif eden Zangwill; *"Hangi Avrupa parlamentosu böyle entelektüel bir galaksiyle alev aldı?"* diye soruyordu.[150]

Zangwill'in tüm iyimserliğine rağmen ilk Siyonist kongre, Avrupa'nın bütün ülkelerinde eşit ilgi görmemişti. İspanyol ve Portekizli Yahudilerin ruhani lideri Dr. Moses Gaster[151] ile yapılan söyleşide haham, Herzl ve Nordau'nun hareketinin İngiltere'deki Yahudiler arasında yayılmadığını vurguluyordu. Gazetede yer alan yazıda; ciddi bir programlamaya dahil edilmek üzere, Baron Hirsch'in kolonizasyon planının yürütücü olarak Arjantin'e gönderdiği, milliyetçi Albay Colonel Goldsmid'in başkanlığındaki Anglo-Sakson Siyon Aşıkları Derneği'nin de bir toplantı organizasyonu için çalıştığı haberi veriliyordu. Daha fazlası; Goldsmid, *'İsrail babam, Britanya annemdir. Bu ikili ilişkiye eşitlikle sadık olmayan hiç kimse adam olmayı hak edemez.'* diyerek, Yahudi sorununun İngiltere ve İngilizler açısından önemini vurgulamıştı. Baron Hirsch'in Yahudi ulusçuluğu Britanya'da da diriltilecekti. Viyana Siyonistleri'nin kurmaya çabaladığı *'Kolonyal Banka'*nın, Türk Sultanı'ndan Filistin'i satın almayı amaçladığını belirten Gaster, Filistin'in istenirse; Kıbrıs konusunda İngiltere'nin yaptığı gibi kolayca Padişahtan kiralanabileceğini de sözlerine eklemişti. Ruhani liderin ihtiyaç duyulan paranın temini ile ilgili sorulara verdiği en çarpıcı yanıt ise Sizyonizmin *'one man show/ tek adam gösterisi'* olamayacağı idi. O nedenle; hareketin liderleri zengin Yahudilerin yardımları yerine, dünyanın her yerindeki alt ve orta sınıf Yahudiler'den gelen küçük bağışları kabul etmekteydi. Kurulacak

---

150 *Daily News*, Wednesday, 29 September 1897.

151 Haham Gaster, aynı zamanda *Seligman* ismindeki şirket ile de yakından ilgili, Londra'nın en önemli bankerlerinden biridir. Bu şirket; bankanın kuruluşunda blok oalrak hisse senetleri almaya hazırlanmıştı.

bankada; sermayedarların, hisselerin büyük çoğunluğunu elinde tutarak nüfuzunu güçlendirmelerine ve hareketin yönüne karar verecek hale gelmelerine izin verilemezdi. Öte yandan; hareketle beraber Filistin'e beş milyon Yahudi'nin dönüşü planlanıyordu. Gaster bunun iki faydasına işaret etmişti. Öncelikle; göç ettirilecek beş milyon Yahudi'nin Avrupa'nın üzerindeki ekonomik baskıyı ve Anti-Semitizm'i kaldıracağını dile getirmiş, daha sonra da; yeni Yahudi Devleti'nin hükümetle diplomatik ilişkilere girerek, dünyanın her yerindeki Yahudileri koruyabileceğini söylemişti.[152] Ne yazık ki; Haham Gaster'in Birleşik Krallık için öngördüğü ilgi, Dr. Herzl Londra'yı ziyaret ettiğinde bile sağlanamadı.[153]

Oysa; Herzl ikinci kongreyi, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın bilinen ihtiyaçlarına Avrupalı süper güçlerden ve İngiliz hükümetinden destek sağlayabilmek amacıyla Londra'da düzenlemeyi çok arzu etmişti.[154] Theodore Herzl'in beklediği yankıyı elde edebilmesi için amaçlarını yineleyerek duyurması gerekliydi. Yine de İsviçre'ye dönmek zorunda kaldı. Uluslararası diplomatik çabalarını perçinleyebilmek üzere ikinci Siyonist kongre; 28-31 Ağustos 1898'de yine Basel'de yapıldı. Kongrenin sloganı basitti: *'Ulusal uyanış, ulusal arzuyla takip edilmek zorundadır.'* Siyonist lider kongrede; Sizyonizmin dahili planını Yahudilere, Türklere ve Avrupalı güçlere tekrar tanıttı. 150 delegeden fazlasının katıldığı toplantı, ilkine göre çok daha geniş ölçekliydi. Batı'dan en çok İngiliz ve Amerikalı temsilcilerin katıldığı organizasyonda Siyonizm'e destek vermek üzere orada bulunanlar arasında, Dreyfus davasının savunucularından Bernard Lazarde de vardı.[155]

---

152 *The Pall Mall Gazette*, Saturday, 5 March 1898.

153 *The Penny Illustrated Paper and Illustrated Times*, Saturday, 12 March 1898.

154 H. Edelheit – A. Edelheit, *a.g.e.*, s. 45.

155 H. Edelheit – A. Edelheit, *a.g.e.*, aynı sayfa.

'İsrail bir ulustur.' yargısı, Yahudi milliyetçilik sorunsalıyla birlikte Sizyonizmin önemli tartışma konusuydu. Kongrede yeniden okundu ve Sizyonizmin politik etkileri tartışılırken; 'Yahudilerin bir ulus meydana getirebileceği nasıl reddedilir?' sorusu gündeme geldi.[156] Yanı sıra; Filistin'de ve Suriye'de Yahudi yerleşimi ve endüstrinin kuruluşu için minimum 50 milyon frank sermayeli Ulusal Yahudi Bankası'nın kuruluşu projelendirildi. Siyonist kongrenin kontrolü altında olacak banka Londra'da yer alacaktı.[157] Ondan önce bankanın kuruluşu için çeşitli çevrelerden bağış toplanması gerekiyordu. Neyse ki; Rus milyonerlerden bazıları projeye desteğini açıklamıştı. Bunun üzerine 11 Aralık 1898'de Herzl, Siyonist Teşkilat'ın diğer önemli şahsiyeti Max Nordau'ya umut dolu bir not yazmıştı: *"Bu başlangıçla birlikte, diğer Rus milyonerler de diğerleri kadar katılıma hazırlar. Banka şahane bir şekilde ilerliyor."* Diğer yandan Nordau da arkadaş çevresi vasıtasıyla Paris'teki Rostchildler'in desteğini sağlamaya çalışıyordu. Bir an evvel *Yahudi Kolonyal Banka*'sının, *Yahudi Ulusal Bankası*'na dönüştürülmesi gerekiyordu. Herzl bu amaçla; kongre tarihinden aylar önce ihtiyaç duyulan parayı bulabilmek ve potansiyel bütün bağışçıları ya da halihazırda bağışta bulunanları etkileyebilmek üzere hepsini gemiyle Filistin gezisine çıkarmayı bile planlamıştı.[158]

Oysa; kitlesel desteğe sıklıkla vurgu yapılan Basel Kongreleri'nde ileri sürülen planın hayata geçirilebilmesi için mali programdan ileri bir safhaya ilerlenmesi artık bir zorunluluktu. Dolayısıyla; Avrupa'nın en güçlü ülkelerinin desteğine sürekli bir gereksinim vardı. Herzl diplomatik imkânları gözden geçirdi ve programına, eskiden düşündüğü gibi; İngiltere kadar önemsediği Almanya'yı

---

156 A. Wolf, "S. A. Hirsch's Book Of Essays", *Jewish Quartely Review*, 1888-1891, Oct. 1905; 18, s. 173.

157 *The Manchester Guardian*, Wednesday, 31 August 1898.

158 Bein-M. Samuel, *a.g.e.*, s. 253-254.

yanına çekerek devam etmesi gerektiğine karar verdi. Ancak; Herzl'in 1896'daki ilk denemesi başarısız olmuş ve planı; Alman İmparatoru II. Wilhelm'e ulaşamadığı gibi, Osmanlı padişahından da kesin red cevabı almıştı. İlk kongreyi müteakip Avusturyalı, Portekiz, Fransız ve İngiliz diplomatlarla tanışan Dr. Herzl'in Alman İmparatoru ile doğrudan iletişime geçmesi mümkün değildi. O'na ancak, imparatorun akrabası Baden Dükü ile yaklaşabilirdi. Basel'deki ilk toplantıyı takip eden yaklaşık yedi haftanın sonunda, ekim başlarında Siyonist lider, Baden Dükü ile irtibatını yineledi. Dr. Herzl; Baden Dükü'ne Kayzer Wilhelm için hazırlanmış bir ekle birlikte, kongre tutanaklarının detaylı bir raporunu sundu.[159] Nitekim; II. Abdülhamid ile yakın ilişkide bulunan Alman İmparatoru Kayzer Wilhelm vasıtasıyla Filistin coğrafyasındaki taleplerini Bâbıâli'ye daha etkili bir yolla iletebilirdi. Çünkü; Alman İmparatoru ve II. Abdülhamid; çıkar birliğini adeta zorunlu hale getiren mevcut dünya konjüktüründe giderek yakınlaşıyordu. Daha fazlası; İslam'ı ve Türkleri Avrupa'dan ve Ön Asya'dan atarak topraklarına sahip çıkma arzusu duyan Batılı devletlerin, 1815'te Viyana Kongresi'nde tanımladıkları *'Şark Meselesi'* kapsamında; Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilişkileri de, Almanya için yeni bir pazar arayışı altında şekilleniyordu. Şark meselesinde, Berlin Konferansı'ndan sonra şimdi İngiltere'nin karşısında Rusya yerine Almanya yer alıyordu.[160] Gerçekte Prusya'nın yükselişiyle Osmanlı'nın düşüşü aynı zamanda denk geliyordu.[161] Geçmişte ortak düşmanları Katolik Avusturya ve Ortodoks Rusya karşısında birbirine yakınlaşan iki devlet, Bismarck'ın *'Şark Meselesi'*'ne mesafeli durma çabasından ötürü *'status quo'*[162]

---

159 A. Edelheit – H. Edelheit, *a.g.e.*, aynı sayfa.

160 Raif Karadağ, *Şark Meselesi*, İstanbul 1971, s. 140.

161 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, VIII*, Ankara 1995.

162 Status Quo: Büyük bir değişimi yadsıyan, mevcut dengenin sürdürülmesini savunan politik bir terimdir.

taraftarlığının doğrultusunda yeni bir çehre kazanamamıştı; fakat her şeye rağmen Osmanlı Devleti'nden *'dost ülke'* olarak sözedilmişti. Ayrıca Bismarck, Avrupa'daki mevcut durumun bozulmasından endişe duyduğundan mümkün olduğunca doğudaki olaylarla ilgilenmediği izlenimi yaratmaya çalışmıştı. II. Abdülhamid de Almanya'nın bu duruşunu samimi buluyordu ve O'nu; İngiltere ve Rusya'ya karşı etkin bir güç olarak görüyordu. Hatta, Almanya ile bir ittifak arzusuna girmiş, ancak; Almanya'nın Doğu'ya bakışındaki aynı mesafe nedeniyle bu gerçekleşememişti.

Öte yandan Almanya; Osmanlı İmparatorluğu'na nüfuz edebileceği iki önemli alan bulmuştu: Orduda ve sivil yönetimdeki ıslahat ve demiryolu yapımı. Bu alanda giriştiği taahhütler silah ticaretini, bankacılığı, maden imtiyazlarını elde etmeyi ve en nihayet kolonizasyon faaliyetini beraberinde getirecekti. Fakat bunlardan önce, II. Abdülhamid üzerinde çokça durduğu Osmanlı ordusu reformu için Almanya'dan askeri uzmanlar ve subaylar getirdi. Özellikle; Fransız-Alman savaşındaki Alman galibiyeti, Sultan Abdülhamid'den önce de askeri-sivil bürokraside Almanya'ya bir hayranlık ve eğilim yaratmıştı.[163] Almanya'daki kanaat; hem Osmanlı Devleti'nde nüfuz kazanma, hem de; Rusya ile bir savaş çıkması durumunda, gerektiğinde Osmanlı Devleti'ni yanlarına çekebilmek amacıyla böyle bir askeri heyetin gönderilmesinin faydalı olacağı şeklindeydi. Osmanlı ordusu artık gittikçe Alman askeri sistemiyle bütünleşen bir ordu olmaya başlamıştı.[164]

Osmanlı İmparatorluğu ile örülen tüm bağlarının yanında Almanya; hızla kalkınarak, mamullerine pazar arayışı içine girdi. Bu da doğal olarak beraberinde 'dışa açılmayı' ve 'kolonyalizmi'

---

[163] İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul 2008, s. 84-85.

[164] H. Bayram Soy, *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)*, Phoneix 2004; İ.Ortaylı aynı adlı eserin 1998 baskısına atıfla s. 30.

gündeme taşımıştı. Her ne kadar; Anti-Semitizm üzerine odaklanan ünlü filozof Jean-Paul Sartre, her türlü kolonyalizmi ırkçılığa yardım eden bir ideoloji olarak tanımlasa da;[165] Kayzer ile *'II. İmparatorluk Dönemi'* nitelemesiyle tariflenen Büyük Almanya'nın, 1880'li yılların başından itibaren bu ideolojiyi benimsemesi engellenemedi. Bismack'ın kıta ile sınırlı ve Fransa'ya karşı Rusya, Avusturya-Macaristan ile kurduğu ittifaka dayanan denge politikasının aksine; II. Wilhelm, Avrupa'da müttefik olarak sadece Avusturya'ya taraftar olmanın yanı sıra, Almanya'nın artık kalıplarını kırarak dünyada da sömürgeciliğe dayanan bir dış politika takip etmesi gerektiğine inanıyordu.[166] Wilhelm'in parolası 'vazifemiz *Weltpolitik*, hedefimiz *Welmacht*/amacımız dünya gücü olmak, aracımız donanma inşası' idi. Bu amaç doğrultusunda geciktiği yarışı, doğunun az gelişmiş ancak kaynak yönünden zengin topraklarında sürdürebilirdi. Bu noktada, Almanya'nın dostluğunu isteyen Osmanlı Devleti en uygun nüfuz alanı olmuştu. Bu politikanın ilk tezahürü 1889 yılında II. Wilhem'in eşiyle birlikte ilk resmi ziyaretini Osmanlı Devleti'ne yapmasıydı.[167] Başta İngiliz basını olmak üzere tüm Avrupa bu ziyareti son derece manidar bulmuştu.[168] Halihazırda; 1882'de İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi, ardından Sudan'ı koloni haline getirmesi karşısında İngiliz haklarını tanıyan Almanya, 1885'te Alman Doğu Afrikası'nı/Tanyonyıka'yı kolonileştirmişti. Almanya'nın Afrika ve Pasifik'teki sömürgeleri değersiz alanlar olduğu için de 'bakir alanlar' denilen Rusya, Çin, İran ve Osmanlı İmparatorluğu toprakları önem kazanmıştı.[169] Onlara ulaşmak ve nüfuz etmenin yolları ise çeşitliydi. Almanya'nın

---

165 Sartre, *Colonialism and Neocolonialism,* New York 2006.

166 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 214.

167 BOA, Y.A. HUS, NO:229/32.

168 BOA, İ.HUS, NO:68/1316.

169 Kocabaş, *a.g.e.*, s. 14-15.

yeni gündemini diğerlerine göre daha kolay uzanabileceği Osmanlı Devleti oluşturuyordu.

İki ülke arasında yaratılan olumlu atmosferin tezahürü Alman İmparatoru'nun II. Abdülhamid'i 18 Ekim 1898'deki ziyaretiyle zirveye ulaştı. Aslında bu ziyaret öngörülen tarihten önce yapılmıştı. Kayzer Wilhelm'in görünürdeki amacı; Kutsal Topraklar'daki yeni Alman Kilisesi'nin 31 Ekim'deki tahsis töreniydi.[170] Alman imparatorunun gövde gösterisi gibi sunduğu Ortadoğu gezisi, 22 Ekim 1898'de Hayfa'ya hareketleriyle başladı; 27 Ekim Yafa ve 29 Ekim Kudüs ziyaretleriyle devam etti. Kayzer'e ziyareti boyunca önceden hazır edilmiş büyük bir Türk askeri gücü, 27 yüksek bürokrat ve 111 de diğer Türk makamlarından çalışanlar eşlik etti.[171] Bu ziyaret esnasında; yalnızca Protestanlar'ın değil, Katolik Almanlar'ın da imparatoru olduğunu göstermek için Katoliklerin ruhani lideri Kardinal Piavi'ye en yüksek nişanlardan birini verdi. Öte yandan; İmparatorun Filistin'i ziyaret edecek olması Theodore Herzl için yeni bir umut kapısı açmıştı. Düzenlediği kongrelerin öncesinde ve sonrasında bir türlü Wilhelm ile görüşemeyen Siyonist lider, sonunda Baden Dükü vesilesiyle Kayzer'e gıyabında tanıtılmış ve Alman İmparatoru'nun tarihi İstanbul ve Filistin gezisine katılmayı başarmıştı.[172]

Nitekim; Alman imparatorunun Dersaadet ziyareti Almanya'ya; 1860'ta edindikleri Filistin'de okul, yetimhane, vakıf, kilise inşası imtiyazı[173] yanında bölgeye yerleşme hakkı da kazandırmıştı. Giderek genişleyen halkalar halinde gelen Alman göçmenlerin çoğunluğunu daha çok Doğu ve Orta Avrupa dilleri konuşan Yahudiler meydana getiriyordu. 1 Haziran 1867'de çıkarılan bir kararname ile yabancılara Osmanlı ülkelerinde toprak satın alma

---

170 *The Times*, Thursday, 20 January 1898.

171 *The Times*, Thursday, 27 October 1898.

172 Engin, *a.g.e.*, s. 87.

173 BOA. DH. MKT., NO:2375/92; Isaiah Friedman, Germany, Turkey and Zionism 1897-1918, Oxford, 1977, s. 154.

hakkı verilmişti. İki yıl sonra Almanlar da bu hakkı elde etmişlerdi. Böylece; Filistin'de 1871'de Yafa'nın kuzeyinde, 1872'de Kudüs'ün biraz dışında ve 1890'larda Wallaha ve Hayfa civarında Alman kolonileri kurulmuştu. Protestan ve Katoliklerin ardından kalabalık Yahudi grupları geliyordu.[174] Bu göç hareketi imparatorun ziyaretinden sonra da devam etti. Anavatanı Almanya'dan göç etmek isteyen Yahudiler için Alman konsolosluğu bizzat izin istiyor ve gelenlerin Suriye, Beyrut veya Kudüs'te iskan ettirilmesini talep ediyordu.[175] Bu koloniler, *'Alman Yahudileri Yardımlaşma Derneği'* tarafından finanse ediliyordu. Yanı sıra; *'Arz-ı Filistin Alman Cemiyeti'* Alman Hariciye Bakanlığı'ndan Berlin sefirine gönderilen talep yazıları doğrultusunda yeni gelen yerleşimciler için arazi satın alıyordu.[176] Osmanlı Devleti'ne yaptığı gezide Sultan Abdülhamid'den *'Katoliklerin hamisi'* ünvanını alan Kayzer Wilhelm 'koruyuculuk' statüsünü; ideallerini besleyecek ve yeni kutuplaşmayı pekiştirecek biçimde bir tek Filistin'de kullanıyordu. II. Wilhelm'in konuşmalarında politik içerik yoktu. Kolonilerin durumu ve geleceği ile ilgili beklentilerini dile getirmişti.[177] Alman kolonilerine hitaben şöyle seslendi:

> "Vatansever sözleriniz bana çok zevk verdi. Bunun için çok teşekkür ederim. Cevaben; bütün Katolik unsurlarım, ne zaman ve nerede ihtiyaç duyarlarsa benim İmparatorluk korumamın altında olacaklarından her zaman emin olabilirler."[178]

Aslında; Filistin'e karşı Alman ilgisi Prusya Krallığı zamanında başlamıştı. 1842 Mayıs'ında Prusya, genç bir Doğu bilimciyi, E. G. Schultz'u, Suriye ve Filistin viskonsülü olarak Kudüs'e tayin etti.

---

174 Ortaylı, *a.g.e.*, s. 181.

175 BOA, BEO, NO:904/67781.

176 BOA, Y. PRK. TŞF., NO:5/50.

177 *The Times*, Friday, 28 October 1898.

178 *The Times*, Friday, 29 October 1898.

Diğer ülkeler arka arkaya Kudüs'te konsolosluk açınca, buradaki Alman temsilcilerinin sayısı da altıya yükseltildi. Kısa zaman sonra imparatorluğun bu köşesine her dinden ve mezhepten Almanları yerleştirmeye başladı. Kısa sürede Filistin; vakıflar, okullar, yardım dernekleri, tarım örgütleri ve kolonileriyle Almanca konuşanların egemen olduğu bir ülke haline geldi. Pancermenist Dr. Kaerger'e göre değerlendirilirse; bu hamlenin aslında Alman kolonyalizminin esasının Anadolu'da demiryolu boyunca Alman nüfusu yerleştirmek amacına hizmet ettiği söylenebilirdi.[179] Ne var ki; Rusya da Ortadoks mezhebini yaygınlaştırmak üzere bölgede kurumsal çalışmalar ve propagandaya aralıksız devam ediyordu.[180]

Resmi Alman görüşünü temsil edenler, Siyonist kolonilerin; Alman kültürünü ve çıkarlarını Filistin'de en iyi koruyacak öğeler olduğu inancındaydılar.[181] Kayzer Wilhem'in de onlardan farklı düşünmediği açıktı. Çok özel Osmanlı ziyaretinde[182] Alman İmparatoru'na, güzergahına eklediği Filistin gezisinde eşlik eden Siyonist lider Dr. Theodore Herzl; İmparator ve İmparatoriçeyi bir an olsun yalnız bırakmadı. Nihayet; amacına ulaşıp Kayzer Willhelm ile İstanbul'da görüşme fırsatı elde etti ve Filistin'e yerleşme planlarını kendisine anlattı. II. Wilhelm; *'Şimdi bana tek kelime ile Sultan Abdülhamid'e ne söylememi istediğinizi açıklayınız!'* dediğinde, Herzl; *'Almanya'nın himayesinde bir şirkete müsaade etmesi'* yanıtını verdi.[183] Cevabı, Alman kolonyalistlerin beklentisine yakındı. Theodore Herzl, Alman imparatorunu; Yahudilerin Alman kültüründe yaşadıklarını, kongrelerin bile Almanca

---

[179] Kocabaş, *a.g.e.*, sy.73.

[180] *The Times*, Wednesday, 26 May 1897.

[181] Ortaylı, *a.g.e.*, sy. 181.

[182] Joan Haslıp, *II. Abdülhamid*, Tercüme: Zeki Doğan, İstanbul 1998, s. 209-210.

[183] Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, İstanbul 2005, s. 88; Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 296.

yapıldığını söyleyerek ikna etmeye çalışmıştı.[184] Oysa; Siyonist liderin hayal gücü ve dirayeti daha bir sene önce Basel'de toplanan kongrede kendini netlikle duyurmuştu: *'Bizim düşlerimizin kanatları vardır, sınır tanımazlar. Yahova'nın Eski Ahit'te vaad ettiği Nil'den Fırat'a kadar tüm bölgeler Yahudi kolonizasyonuna açılmalıdır.'*[185]

Politik Sizyonizmin kurucusu için; Filistin ziyaretinde Alman İmparatoru'na eşlik etmek, aynı zamanda mistik bir etki de yaratmıştı. Viyana'daki Siyonizm organı olan *'Die Welt'* gazetesi, sözkonusu ziyaretin resepsiyonuyla ilgili haberlere yer verdi. İleri gelen Siyonist önderlerden mürekkep bir murahhas heyetin önünde Herzl, İmparator için bir söylevde bulundu. Kudüs'ten ayrılacağı gün kabul ettiği heyet aynı zamanda Kayzer'e Filistin'deki Yahudi yerleşimlerinden kesitler sunan bir albüm de göstermişti. Habere göre; *'Majesteleri, Türk İmparatorluğu'nun çıkarları adına, Filistin'in tarımsal yapısının düzeltilmesi için gerekli olan tüm iyi niyetli çabaları destekleyeceğine'* söz vermişti. Diğer Siyonist organlara göre gelişmeler şöyle özet bir değerlendirmeyle vurgulandı:

> "O'ndan (Alman İmparatoru) daha fazlası beklenemezdi. İdealimize erişmek için neye ihtiyacımız varsa; II. Kayzer Wilhelm'in söz verdiği dostane ilişkiden daha fazla değil. Umut ediyoruz ki; O'nun bu yakınlığını hak edebiliriz. İki bin yıl bize yalnızca açlıktan ölmeyi değil; çalışmayı da öğretti. Biz, bizi nasıl bir çalışmanın beklediğini biliyoruz. Biz Filistin'in her karış toprağını seviyoruz ve yeniden bereketli hale gelinceye dek ona bağlıyız. Tüm dünya bizi pulluğun arkasında görecek ve önyargı; biz bu toprağı süremeyecek ya da sürmeyecek olsak bile ölecek. Yahudi yerleşimlerinden manzaralarla albümün sunumu,

---

[184] Engin, *a.g.e.*, aynı sayfa.

[185] Öke, *a.g.e.*, s. 45.

Batı'dan gelen güçlü misafire, Yahudilerin O'nun Kudüs ziyaretinde yatan anlamı ne kadar mükemmel bir şekilde anladıklarını gösterdi ve İmparator buna karşılık Yahudiler'i dostane ilgi sözüyle ödüllendirdi."[186]

Her türlü tedbir ve yasağa rağmen, Almanya'dan gelen Yahudiler; Alman hükümeti tarafından desteklendikçe güçlendiler ve Almanca Filistin'de en çok konuşulan dil oldu. Ekim 1898'de bölgede çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu 32 Alman kolonisi bulunuyordu. Mevcut ticari ağın dörtte üçünü, özellikle yeni gelen Yahudi yerleşimciler gerçekleştirdi. Nitekim, modern tarım yapan bu gruplara; Alman hayır kurumlarının ianesinden çok, etkin ticaret fayda sağlayacaktı.

Gerçekte; Alman diplomasisi Siyonizm'e olan bağlılığından ziyade, uluslararası sömürgecilik faaliyetlerinde kıdemli bir rol kapabilmek için Filistin'de kolonyalizmi önemsemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede Alman nüfuzunun yeşermesine olanak tanıyan imkânlarına saygı duyarak adım adım ilerleyen kolonyal faaliyetler kapsamında, kutsal topraklardaki Katolik misyonunun sunumu için yapılan bütün hastaneler, yurtlar, kiliseler, *Deutschtum* propagandasının enstrümanlarıydı. Almanya Siyonizmi kendi kültürel yayılmasının bir aracı gibi görürken, Sizyonizmin büyük lideri Herzl de *Vaadedilen Topraklar*'a gidiş yolunda bundan yararlanma fırsatlarını sonuna kadar değerlendirdi.

Yine de; Politik Siyonizm ve Dr. Herzl'in 'Yahudi Devleti' ideali, kendi davası adına umduğu desteği bulmuş gibi görünse de, Alman İmparatoru; Türk Hükümeti'nin her detayını düşündüğü[187] bu ziyaretin ardından verdiği demeçte, asıl misyonunun

---

[186] *Daily News*, Saturday, 12 November 1898; II. Wilhelm'in gezisi ile ilgili teferruat için bknz: *The Times*, 5-7-8 November 1898.

[187] *The Times*, Thursday, 14 July 1898.

Kudüs'te Hristiyanlığı domine etmek olduğunu açıklamaktan geri durmamıştı. *Daily News*'ten aldığı haberi *Western Mail*, II. Wilhelm'in konuşmasını 'Alman İmparatorun hayal kırıklığı' başlığıyla vermişti:

> "Son birkaç günlük izlenimleri tanımlamak için her şeyden çok hayal kırıklığı yaşadığımı söylemek zorundayım. Bunu söylemek istemezdim ama; benimle birlikte diğerlerinden de aynı şeyleri duydum. Ancak Kutsal makamlarda olanları görmek ve işitmek birinin kalbini incitebilir. Ziyaretimin ilk durağı olan Beytellehem'deki izlenimlerimde; Evengelist inanç ve kiliseyi, arkasında ufak farklılıklarına rağmen birleştirmeye teşvik etti. Bundan başka bir şey yapılamazdı. Müslümanlara yalnızca Hristiyan hayatının nasıl olduğunu göstererek hakkımızda bir fikir verebiliriz ve bizim kitabımızın sevgi kitabı olduğunu anlatabiliriz. Bunun yerine Hristiyanlar birbirinden ayrılmış. Şimdi Alman İmparatorluğu ve Alman adı Osmanlı İmparatorluğu dahilinde daha önce olmadığı kadar bir saygı kazandı. Şimdi Muhammed taraftarlarına gerçek Hıristiyanlığın nasıl olduğunu göstermeliyiz.Müslümanlara Hristiyan sevgisini ve merhametini göstermeliyiz.Bu bizim temel görevimizdir. Müslümanlar çok gayretkeş ve dindar insanlardır. Onlara bundan fazlası vaaz edilemez. Fakat; kültürümüz, enstitülerimiz, nasıl yaşanacağını gösteren hayatımız, onlara davranış tutumlarımız bizi onlara kanıtlayacak başlıca hususlardır."[188]

O nedenle; imparator hac seferi sırasında Hıristiyanlık mezhepleri arasındaki çatışmaları ve yayılma rekabetini en aza indirgeyebilmek için misyon reisleriyle tek tek görüştü. Her birine vaad ve ihsanda bulundu. Diğer taraftan; II. Abdülhamid amacına ulaşmış, Almanya nezdinde diğer emperyalist ülkelerin saldırılarını

---

[188] *Western Mail*, Wednesday, 7 December 1898.

dengeleyecek bir güç bulmuştu.[189] Ancak; Dr. Herzl için aynı olumlu yanısıma sözkonusu değildi. Tüm ısrarcılığına rağmen beklediği ilgiyi Kayzer'den bulamamıştı. Bunda; Kayzer'in Hristiyan unsurları birleştirme gayesiyle Yahudilerin bölgedeki beklentilerinin ters düşmesinin de payı vardı. Zira; Yahudilerin Filistin'e göçünü hızlandıracak bir tavrın onların hoşuna gitmeyeceği açıktı. En önemlisi de; Almanya'nın Viyana Büyükelçisi Count Philip zu Eulenburg'un Herzl'e söylediği sebepti. Ona göre; Sultan Kayzer'in Siyonistlerle ilgili teklifini derhal ve o kadar kesin bir dille reddetmişti ki Kayzer'in konuya devam etmesi mümkün olmamıştı.[190] Eğer Siyonist lider; Alman İmparatoru'ndan kesin ve net bir yanıt bekleseydi, daha çok düş kırıklığı yaşayabilirdi. Neyse ki; II. Wilhelm'in Flistin'deki Yahudi varlığıyle ilgili yoruma dayalı ifadeleri, Herzl'in sonuca dair varsayımını oluşturabilirdi:

> "İnsanlarınız arasında, Filistin'e taşınması iyi olabilecek belli unsurlar var. Düşünüyorum da, örneğin; Hesse tepesinde çiftçiler arasında aktif çalışan tefeciler bulunuyor. Eğer bunlar, sermayelerini alıp, kolonilere yerleşirlerse daha işe yarar hale gelebilirler."

Theodore Herzl, Alman İmparatoru'nun birkaç tefeciyle, Yahudilere getirdiği bu kimlikleştirmeye çok kızmış olsa da soğukkanlılığını korumuştu.[191] Almanlar, özellikle Sizyonizmi ve Siyonistler'i korumayı reddetmişlerdi. Dolayısıyla; Dr. Herzl Almanya'nın Filistin'in Yahudilerce restorasyonuna sponsor olmayı kabul etmeyeceğini çabuk kavramıştı. Fakat; Baden Dükü'nün yeğeni olan Kayzer Wilhelm'in kuzeni Rus çarıydı ve bu vesileyle Onunla da irtibata geçmek mümkün olabilirdi. Liderler arasındaki akrabalık

---

[189] Engin, *a.g.e.*, s. 89-90.

[190] Buzpınar, *a.g.m.*, s. 82.

[191] Bein – Samuel, *a.g.e.*, s. 294.

bağlarından yararlanmayı uman Dr. Herzl'i bir diğer umutsuzluk bekliyordu. Çar II. Nikola da Siyonizm adına bir geleceğe olasılık tanımadı ve hareketin baş adamlarından biri olmayı reddetti.[192]

Aksiliklere rağmen yılmayan Dr. Theodore Herzl; özel kilise grupları, Yahudiler arasında Hristiyanlığı yaymak üzere geniş katılımlı toplantılar düzenlemeye devam ederken;[193] Basel programı altında çalışmalarını sürdüren Dünya Siyonist Teşkilatı'nı güçlendirecek ataklarına, sonraki yıl üçüncü bir kongre düzenleyerek devam edecekti.

---

[192] H. Edelheit-A.Edelheit, *a.g.e.*, s. 47.

[193] *The Manchester Guardian*, Tuesday, 28 February 1899.

Siyonizm, II. Abdülhamid ve "Vaadedilen Topraklar" (1899-1904)

Yahudilerin 'gençlik yollarında'[194] diriltmeye çalıştıkları milliyetçiliğin üzerinde yükselmesi beklenen 'Filistin'de bir Yahudi Devleti' projesine, Siyonizm teşkilatı altında uluslararası destek sağlama çabaları sonuçsuz kalmıştı; ama, 1897 ve 1898 Basel kongreleri ile temelleri atılan *Yahudi Kolonyal Banka*sı yalnızca büyük karlar elde etmek için değil; aynı zamanda Herzl'in öngördüğü gibi ihtiyaç duyulan finansı sağlamak üzere 2 milyon paund ile hayata geçirilmişti. Bankanın kurucuları da; her biri 1 paundluk 100 hisseye sahipti ve banka; itibarlı ve iyi tanınan

---

194 *"Tanrı meskeni için sana seni istiyor.*
Ve mutlu, seçilmiş insanı.Saraylarında oturmaya seni yaklaştıran.
Bu zamanlar ne mutlu!
Ve yakını çizerek, senin ışıklarının yükselişini gören:
Ve geleceğe doğru şafağı kıranların izinde,
Seçilen senin selametini kim görüyor?
Ve hazza doğru yükselişini,
Ve gençliğinin eski yollarına dönüşünü." Jehuda Halevi; Herbert Bentwich, a.g.m., s. 635.

işadamlarının oluşturduğu bir grup tarafından yaratılmıştı.[195] 20 Mart 1899'da kurulan bankanın bağışçılarının resmi listesi de 28 Mart'ta açıklandı.[196] Şirketin prospektüsünde,[197] kolonize edilmesi beklenen Suriye ve Filistin'de endüstri ve sermayenin ticari kombinasyonu ve konsantrasyonuyla teşekkül ettirilen öğelerin ileriye taşınacağı vurgulandı. Kuruluşun; Yahudi ırkından insanlarla ilgilen dünyanın her yerinde, bankacılık işini ve endüstrilerini teşvik edecek, geliştirecek, çalıştıracak ve taşıyacak gücü vardı. Merkez şubesi Londra'da olacak bankanın Doğu'da da şubeleri açılacaktı.[198] Bankanın tesis amacı; dünyanın her yerinden Yahudileri *Kutsal Topraklar*'a göç ettirebilmekti. Yanı sıra; dini yapılar ve sinagoglar inşa etmek de planlanıyordu. Ticari hayatına 250 bin paundun bağışlanmasından sonra başlayan bankada, genel olarak şirket işleri bir konsülün kontrolü altında olacaktı. Dr. Theodore Herzl'in başını çektiği denetleme konsülünün diğer bazı üyeleri şunlardı:[199]

Dr. Moritz Schininer, Tıp doktoru, Viyana.
Dr. Oser Kokesh, Hukuk danışmanı, Viyana.
Dr. Leopold Kahn, Hukuk danışmanı, Viyana.
Oscar Marmorek, Mimar, Viyana.
Dr. Max Maudelstamm, Tıp doktoru, Rusya.
Dr. Richar Gottlieb, Colombiya Üniversitesi, ABD.
Dr. Israel Jelsky, Teoloji doktoru, Polonya-Rusya.

---

195 Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 253.
196 Cohen, *a.g.e.*, s. 206.
197 Prospectus: Ekonomik bir terim olarak, bir şirketin hisse senedi ve tahvillerini satın almaya davet eden belge anlamına gelmektedir.
198 *The Financial Times*, Firday, 24 March 1899; *The Financial Times*, Tuesday, 28 March 1899; *The Sheffield - Rotherham İndependent*, Saturday, 25 March 1899.
199 *The Finacial Times*, Wednesday, 29 March 1899.

Bankanın yanısıra; Siyonist hareket adına başvurulan finansal adımlar beklenmedik bir destek buldu. Baron Maurice de Hirsch'in dul eşi Baron Clara de Hirsch vefat etmiş ve vasiyetinde, sahibi olduğu 5 milyon 350 bin sterlingin 3 milyonunu insani fonlara ayırmıştı. Esasen bu bağışı Avusturya, Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yahudilere yapmıştı.[200] Daha fazlası Baron; 46 milyon 750 bin franklık kişisel servetinin altı milyonunu New York'taki Hirsch Vakfı'na, üç milyonunu Londra'daki Yahudi İane Kurumu'na, altı yüz bin frankı Montreal'deki Hirsch Enstitüsü'ne; on milyon gibi büyük bir yekunu da Londra'daki Yahudi Kolonizasyon Birliği'ne bağışlamıştı.[201] Cömert Baron, vasiyetinde üç milyon frankı da Alliance Israelite Universalle tarafından kurulan okulun öğretmen ve yoksul öğrencilerine giyecek ve yiyecek yardımında bulunmak üzere ayırmıştı. Baron Hirsch'in vasiyeti günlerce basının ilgisini çekti.[202]

Astronomik bağış sayesinde; Baron Hirsch'in Arjantin'de Yahudi kolonizasyonu planının arka planında, Yahudi sorunları ve geleceği yeniden gündeme geldi. Yahudi Sorunu; iyimser gelişmelerin yanı sıra hala negatif söylemlerin içinde, tarih boyunca kendisine ayrılan yerini koruyordu. Dr. Herzl'in uluslararası bir

---

200 *Aberdeen Weekly Journal*, Tuesday, 4 April 1899; *The Bristol Mercury and Daily Post*, aynı gün; *The Graphic*, Saturday, 8 April 1899; *Manchester Times*, Friday, 1 September 1899.

201 *Aberdeen Weekly Journal*, Friday, 21 April 1899; *The Belfast Newsletter*, Saturday, 22 April 1899.

202 *The Standard*, Saturday, 22 April 1899; *Glascow Herald*, Monday, 24 April 1899; *The Standard*, aynı gün; *The Yorkshire Herald and The York Herald*, Tuesday, 25 April 1899; *The Derby Mercury*, Wednesday, 26 April 1899; *The Weekly Standard and Express*, Saturday, 29 April 1899; vasiyetin ayrıntılı bir tablosu için bknz: *The Standard*, Friday, 5 May 1899; *The Morning Post*, Thursday, 27 July 1899; *The Sheffield and Roterham Independent*, Friday, 28 July 1899; *The Belfast Newsletter*, Monday, 31 July 1899.

Yahudi camiası yaratma gayretlerine, her şeyi kolaylaştıracağını düşündüğü ülkeler üstü diplomatik bir zemin arayışı istediği sonuçları vermedi. Başta; en somut haliyle II. Wilhelm'den aldığı soğuk yanıt vardı. Yüzünü İngiltere'ye çevirdiğinde de benzer bir algılama ile karşılandı. Yahudiler hakkında yazılmış bazı kitap ve yorumlar, Rusya'dan gelmeye devam eden Yahudileri büyük bir tehlike olarak addediyor ve bunun Ticaret Bakanlığı tarafından sınırlandırılması gerektiğini vurguluyordu. Bunlardan en çarpıcı örnek ise; Yahudileri kategorize ederek, onlar hakkında gözlemlerini dile getiren Arnold White'ın kitabı *The Modern Jew/ Modern Yahudi* isimli kitaptı. Basında tartışılan eserin *'Bir İngiliz Anti-Semit'* şeklinde tanıtılan müellifi Yahudileri; herkesin üzerinde tuttuğu aristokrat sınıf, daha sonra da sırayla; kendini sanata vermiş ve diğer vatandaşların saygı duyduğu orta üst sınıf, 'asıl tehlike' olarak vasfettiği ve hiçbir zaman fakir Yahudilere destek olmak ya da para kazanmaktan daha fazla hiçbir sorumluluğu üstlenmeyecek düşük orta sınıf ve son olarak da göçmen fakir Yahudi sınıfı olmak üzere dörde ayırmıştı. Kitap üzerine eleştiriler çoğunlukla yazarın haklı olarak bir konuya dikkat çektiğini ve özellikle düşük sınıflı Yahudilerin yalnızca İngiltere için değil, tüm Avrupa kıtası için bir tehlike yarattığını vurguluyordu. White'e göre; Yahudilerin 'Oryantal' kökleri onları, keskin bir biçimde diğerlerin nefretini uyandıracak denli gereksiz şekilde gösterişli yapıyordu. Yahudi olan ve olmayan arasındaki eski bariyerleri kaldıran Batı medeniyetine yakınlaşıldığında, verilmiş izinler bunu şekillendirecekti ve aynı zamanda geçmişi alaşağı eden popüler nefretin de patlamasına yol açacaktı. Yazar soruyordu: *'Yahudiler tiyaroya giderken neden bu kadar çok elmas takmak zorundalar? Neden açık pencerelerinin önünde bu kadar şık giyinip oturmak zorundalar? Gösterişli elbiseler ve gösterişli elmaslar bir tek yüzeyde.'*[203]

---

[203] *The Pall Mall Gazette*, Thursday, 31 August 1899.

Arnold White'ın isyankar kitabı ve arkasından getirilen yorumlara cevap gecikmemişti. Bunlardan en dikkat çekicisi; *Laurie Magnus* isimli bir kadın okurun, *The Pall Mall* ile aynı anda White ile ilgili eleştiriyi basan *The Morning Post* editörüne yazdığı mektuptu:

"Bay'ım: Bu sabah yayımladığınız Arnold White yazısında gözden kaçan bir şey var: Sözü edilen İsrailli bir İngiltere vatandaşı olabilir. Benim sembolik olarak sunmaya cesaret ettiğim formülü endişe verici teorisiyle ileriye götürüyor: Yahudiler=İngiltere; İngiltere= Orantısal bir şekilde Oryantal ülke. Yahudilerin durumuna aşina olan herkes için bir hata olduğu aşikar ve aynı zamanda külfetli ve keskin Yahudi problemiyle kendini sıkmayan herkes için... Mr. White; Cennet'in Bahçeleri'nde doğup, yeni vardığı varsayılan İngiltere'deki Yahudi yerleşimcilerin torunları hakkında konuşuyor. O'nun görüşleri 'Oryantal kan' üzerindeki kullanıma hazır ve mutad profesyonel anti-Semitizm'den ayrılıyor. Her ne kadar Mr. White; böyle görüşlere bağlılıkta oldukça vicdan sahibi olsa da, onların hayali sonuçlar yaratacağını söylediğim için bana kızmayacaktır. Basutoland'daki ya da herhangi bir oryantal ülkedeki Yahudiler kendilerini, Krallık'taki çoğu Hristiyan İngiliz'den daha dışarıda hissedebilir. Fakat bu ne için? Her şeyden önce bu, Yahudilerin 'oryantal kanı'nın tanımlanması mıdır? İngiliz Yahudiler Hristiyanlar kadar uzun bir zamandır Batı'da yaşamaktadır. Onlar Batı dillerini konuşuyorlar ve Batı alışkanlıklarını taşıyorlar. Dahası onlar; Batı güneşiyle yıkanmakta ve ısınmaktadırlar. Batı medeniyetini paylaşmakta ve ona katkıda bulunmaktadırlar. Ben ne yazık ki; Mr. White'ın Batı Yahudilerini Batı'ya aitlikten neyin ayırdığını anlamakta başarısızım. Topluluk ve aile inançlarının miras bırakılan formlarda taşınmasını sağlamaya çalışırken Yahudilerin Batı'nın Yahudileri'yle evlenmeyi tercih etmesi bir Avrupalı Yahudi olmayanla evlenmesinden çok daha iyidir; İngiliz İngiliz ile, Alman Alman ile, Fransız Fransız ile.

Yahudilerin dini zulüm görmesini kabul etmezsem bunu anlayabilirim. Fakat; Yahudilerin 'oryantal kanı'nı asimilasyonun iklim, davranış, zaman süreçlerine karşı savunan bir yazarı ciddiye almak son derece tuhaf. Yahudi tanımlaması tür ve inanç farklılığıyladır. Terimin ırksal anlamı Mr. Arnold White'ın bakışındaki tüm pratik amaçlar için dağılışından beri yaşayan İsrail'de değişen durumları yeniden değiştirmektedir."[204]

Aslında basındaki bu tartışma; Yahudilerin kendi aralarında da durmadan tırmanıyordu. Politik Siyonizm, manifestosunu ilan eder etmez; Yahudi ve Batı ilişkisine şüpheyle bakan Yahudi önderleri de düşüncelerini dile getirmişti. Bunlardan biri; durumu gerçeklik ölçütlerinde algılayamamakla eleştirilen ve üzerinden Herzl'in doğrudan 'ahlaki Siyonizm' vurgusu yaparak yeni görev tanımlamalarını biçimlendirmesinde etkili olan Ahad Ha-am'dı. Ha-am, yazdığı isimsiz makaleyle Siyonistler'i acı bir şekilde eleştirmiş, dikkatli olmaya çağırmış ve reaksiyona hazır olmaları gerektiği konusunda uyarmıştı. Buna karşılık Theodore Herzl; Siyonist yayın organı *Die Welt*'e sürekli olarak, Türkiye'den ayrılarak İngiltere'ye bağlanmış Filistin'i de içeren Suriye ve Mısır hayali hakkında demeçler vermeye devam etti. Çünkü Hindistan'a giden en kısa yol bu bölgeden geçiyordu.[205] Siyonizm hedeflerini gerçekleştirmek ve fikirleri yeniden bir araya getirebilmek için üçüncü bir kongrenin düzenlenmesi şarttı. Bu kongrede, Osmanlı Devleti ile masaya oturabilmeyi kolaylaştıracağını düşündükleri parayı toplama esasları üzerine konuşmalar yapıldı. Bu arada, Basel'deki yıllık kongrenin kapanışında yeni bir seçenek olarak zuhur eden Kıbrıs kesin bir dille reddedildi.[206] Ancak; al-

---

[204] Laurie Magnus, "The Modern Jew", *The Morning Post*, Friday, 29 September 1899.

[205] Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 263-264.

[206] *The Yorkshire Herald, and the York Herald*, Monday, 21 August 1899.

ternatif görüşlere eşlik eden yorumlar özellikle, İngiltere'ye herhangi nedenle sonradan göç etmemiş, ada topraklarında sıradan bir İngiliz kadar eskilere giden bir geçmişe sahip İbranileri rahatsız etti. Sürekli ve torunlara intikal edecek bir çözüm arayışı Siyonistlerin içsel çatışmalarıyla tırmanmıştı. Başından beri kongreler boyunca Dr. Herzl'e doktrinsel boyutta desteğini esirgemeyen Israel Zangwill 'Siyonizm' başlıklı makalesinde Yahudilerin geleceğiyle ilgili duyduğu endişeyi sert satırarası mesajlarla aktarmıştı. O'na göre ırkdaşlarını bekleyen dört olasılıklı netice vardı: Birincisi ulusal canlanma, ikincisi dini canlanma ya da üçüncüsü yok olma ve son olarak dördüncüsü çözümsüzlüktü. Bu formülasyona göre; ya Yahudi ulusalcılığı diriltilecek, ya da; toptan yok oluşa, bir toplum tarafından emilmeye gidilecekti.[207]

İçinde barındırdığı tüm çatışmalara karşın adım adım ilerleyen Siyonizm, Yahudi sorununu bir kalıp program dahilinde sürekli gündemde tutmayı başardı. Öte yandan; zamanın kendine has koşulları da adeta Herzl'in planlarını kolaylaştırmaya yaramıştı. Ne var ki; yeni tartışma konusu bu kez *Alliance İsraelite'in/ İsrail Müttefikliği'nin* Baron Hirsch'in mirasından[208] sorumlu olan avukatlara, kendilerine bırakılan 10 milyon frankı vermedikleri gerekçesiyle dava açmasıydı. Aslında miras mücadelesinin temelinde; Alliance'ın doğuda kurmayı tasarladığı okulların masraflarını karşılamak istemesi vardı.[209]

---

207 Udelson, *a.g.e.*, s. 158.

208 *The Morning Post*, Monday, 28 August 1899; *The North-Eastern Daily Gazette*, Tuesday, 29 August 1899; *Lloyd's Weekly Newspaper*, Sunday, 3 September 1899.

209 *The Hampshire Advertiser*, Saturday, 21 October 1899; Aslında söz konusu dava tam olarak 3 Aralık 1900'de sonuçlanmış ve Hirsch Vakfı'nın Yahudi Kolonizasyon Şirketi'ne, Rusya'da zulüm gören Yahudiler için yeni bir yurt kurabilmesi maksadıyla 7 milyon sterlingi miras olarak bırakması şeklinde karara bağlanmıştır. İlgili haberler için bknz: *The*

Yahudi meselesi; bir bütünlük dahilinde hareketin gereksinimlerinin duyurulması dışında tercih edilmese de, tesadüflerle ya da doğal bir biçimde sürekli 'Yahudiler ve para' ilişkisi ile bağıntılı olarak kamuoyunda yer alıyordu. Aynı tarihlerde ilginç bir başka yazı *Western Mail*'de dikkat çekti. Habere göre; bir dönem Baron Hirsch'in Arjantin'deki Yahudi Kolonizasyon planının kontrolörü olarak atadığı Albay Colonel Goldsmid, başkanlık makamına oturuncaya kadar ciddi bir servet edinememişti. Ancak; komutan, üst düzey görevlerinden sonra 'bir sürü malla' hayatını doldurmuştu. İlgili yazıda Goldsmid'in bir Yahudi olduğu da vurgulanmıştı. Manidar satırların altında gazetenin bir başka haberinde ise; Yahudiler için İngiltere'nin 'güneşin altında uzanan bir orman ülkesi' olduğu yazılmıştı. Rusya'dan, Avusturya'dan veya başka ülkelerden göç etmek zorunda kalan her 100 Yahudi'nin 99'unun 'evi gibi gördüğü için' İngiltere'ye yerleşmeye karar verdiği belirtilmişti. Bu bir 'axiom' yani 'düstur'du.[210] Cardiff'teki konuşmaları, Paddington'daki toplantı takip etti ve burada yepyeni bir arzu dile getirildi. İngiliz–Yahudi Birliği'nin toplantısında, başkanlığını Claude Montefiore'nin yaptığı Filistin'deki Yahudi Kolonizasyon Şirketi'nin, Filistin'de koloniler kurmuş Baron Edmond Rotshchild tarafından sorumluluk üstlenilmesinden sonra bambaşka bir nitelik kazanan temel idareye katılması gibi ciddi karar değişikliklerine varıldı.[211] Bundan sonra; Rothschild'in Filistin'deki kolonileri Baron Hirsch'in Yahudi Kolonizasyon Şirketi himayesine girecekti. Buna karşılık; Baron Rothschild de idare heyetinin yeni başkanıydı. Toplantı sert tartışmalarla sona ererken

---

Sheffield-Roterham Independent, Tuesday, 4 December 1900; *Glascow Herald*, aynı gün; *The Courier and Argus*, aynı gün; *The Morning Post*, aynı gün; *The Standard*, aynı gün; *The Leeds Mercury*, Thursday, 6 December 1900.

[210] *Western Mail*, Thursday, 14 December 1899.

[211] *The Standard*, Tuesday, 9 January 1900.

herkes Türk Hükümeti'nin halihazırda Filistin'de kolonizasyona karşı koyduğunu biliyordu.[212] Ne yazık ki; 14 Mart 1900 tarihli bir belgeye göre; Baron Rothschild'in uhdesinde Hayfa kazası dahilinde 22 bin dönümden fazla arazi bulunmayacağı ve tasarruf ettiği yerde 30'dan fazla hane yaptırması yasak olduğu halde Rothschild'in buna uymadığı aşikardı. Nitekim; muayyen miktardan fazla ev yaptırdığı gibi bir o kadar da Yahudi'yi evlere yerleştirmişti. Bunun üzerine II. Abdülhamid hükümetten, Askeriye'den ve Defter-i Hakani Nezareti'nden birer görevlinin bölgeye giderek durumu araştırmalarını ve fazla olarak yapılan binaların önüne geçilmesini emretti.[213] Yahudi Kolonizasyon Birliği'nin herhangi bir olasılığa karşın 10 yıllık garanti altına aldığı yerleşim programıyla Rotshchild Filistin'e en az yedi koloni ve neredeyse 500 aile yerleştirmişti.[214]

Filistin'e göç iki şekilde yapılmaktaydı. Öncelikle; öteden beri zulüm gördükleri gerekçesiyle bulundukları ülkeden bir Avrupa ülkesine göç eden Yahudiler, doğrudan ya da dolaylı yollarla başta İstanbul olmak üzere Osmanlı limanlarına gemilerle yanaşıyorlardı. Osmanlı Devleti'ne yerleşim için müracaatları kabul gören bu kişilerin önemli bir kısmı kısa zaman sonra, hac ya da iş gibi bir bahane yaratarak Kutsal Topraklar'da faaliyette bulunan Siyonist aracılarla temasa geçmeyi başarıyor ve Kudüs'e ve civarına taşınıyordu. Ne var ki; Rus Yahudilerini Karadeniz'den İstanbul limanına taşıyan gemiler; çoğunlukla Bâbıâli kararıyla geri gönderilmiş ya da sınırlı bir yerleşim hakkıyla memleketin ancak başka bölgelerine göçlerine izin verilmişti. Diğer yol ise; tamamen sahtecilik yapılarak Filistin'e nakledilmek üzerine düzenlenmişti. Suriye ve Filistin'de yaşayan Museviler sanki akrabalarını yanlarına alıyormuş gibi gösterip, yasaklara karşın aslında bölgede aktif

[212] *Birmingham Daily Post*, Saturday, 13 January 1900.

[213] Engin, *a.g.e.*, s 93.

[214] *Newcastle Weekly Courant*, Saturday, 20 January 1900.

şekilde hareket etmekten çekinmeyen Baron Hirsch'in kurduğu ve Rothschild'in devraldığı Kolonizasyon Birliği vasıtasıyla satın alınmış arazi ve evlere yerleştirilmişti. Nitekim; II. Abdülhamid'in becerikli diplomasisi ve zeki devlet adamlığı yenilenen gündeme göre sürekli yeni önlemler alarak bu durumun önüne geçmeye çalıştı ve nispeten çabaları etkili oldu. Gerçekte; Osmanlı hükümeti daha 1898'de aldatıcı görünen göçleri fark etmiş ve Filistin'deki temsilciliklerini uyararak bundan sonra Filistin kapılarının herhangi bir ülke ayrımı yapılmaksızın bütün Musevilere kapatıldığını duyurmuştu. Yanı sıra; 21 Kasım 1900'de yeni bir nizamname hazırlanmıştı. Dört maddelik bu yeni nizamnameye göre, dünyanın herhangi bir bölgesinden kalkıp, Filistin'i ziyaret etmek isteyen bir Musevi bir tezkere ya da pasaport edinmek zorundaydı. Yalnızca bu şekilde; Filistin'e gelen Yahudiler ellerindeki tezkere veya pasaportları ilgili memura teslim ettikten sonra kendilerine 'geçici' ziyaret ve oturma belgesi verilecekti. Otuz günün sonunda Osmanlı topraklarını terk etmediği anlaşılan Yahudiler yakalandıklarında sınır dışı edileceklerdi.[215]

Diğer yandan; gizli adımlarla sürdürülen Yahudi göçü bölgede demografik yapıyı altüst etmişti. Öyle ki; Filistin'de köy ahalisine ait olan topraklar; vergi borcu karşılığında devlete ipotek ettirilmiş ve ödenemeyen faize karşılık da zengin bir Arap'ın veya Yahudi tefecinin tarlaya el konmasıyla köylü mülksüz bırakılmıştı. Köylü Araplar eskiden maliki oldukları tarlalarda işçi olarak çalışmaya başlamıştı. Filistin'e gelen Siyonistler, İngiliz-Filistin Şirketi'nin aracılığıyla peşin parayla toprak satın alıyorlardı.[216] Ticari faaliyetlerin İngiltere ayağında ise; başta Londra olmak üzere Büyük Britanya'nın çeşitli şehirlerine göç etmiş İsrailoğulları için yardım organizasyonları aralıksız sürdürülmekteydi.[217] Öte yandan;

---

215 Can, *a.g.m.*, s. 25.

216 Öke, *a.g.e.*, s. 119-120.

217 *The Standard*, Monday, 26 March 1900.

Yahudi Kolonizasyon Şirketi'nin hakkı olduğunu iddia ettiği meblağ için açtığı dava görülürken[218], Baron Hirsch'in vasiyet ettiği yardımlar da yerlerini bulmaya başlamıştı. Nitekim; Hirsch davası bir buçuk milyon sterlingin Yahudi Kolonizasyon Birliği'ne verilmesi lehine karar vermişti.[219] İngiliz basınının, II. Abdülhamid'in Amerika Birleşik Devletleri'ne vekil olarak Ali Ferruh Bey'i ve haremini göndermesinin tebrik edilecek bir şey olduğunu yazdığı günlerde, elde edilen kazancın oldukça önemli bir yekunu, Kutsal Topraklar'a Yahudileri göç ettirmek, onlara altyapı hazırlamak üzere harcanmaktaydı. *Daily Express*, Osmanlı elçisinin Amerika seyahatinde; İstanbul'un bombalanması, İzmir'in ele geçirilmesi ve de Kudüs'ün Yahudi yıldızı ve mavi çizgileriyle donatılması hakkında Ali Ferruh Bey'i son derece kızdıran tartışmaların neticesinde Padişah, 'Lanetli Abdül' tabiriyle tarif edilmişti.[220]

Abdülhamid'i lanetleyen Siyonist hareket Kutsal Topraklar'daki çalışmalarına ağırlık vermeye kararlıydı. Yahudilerin Filistin'e yerleşimi yavaşça sürdürülürken ciddiye alınması gereken toplumsal ve ekonomik bir hareketlenme ortaya çıkmıştı. Devam eden projenin, gelecekte bölgeye yapacağı çok önemli katkılardan İngiltere'de hemen hiç kimsenin şüphesi yoktu. Artık; 'yavaş

---

218 *The Standard*, Tuesday, 8 May 1900; *The Morning Post*, Wednesday, 9 May 1900; *The Standard*, aynı gün; *The Sheffield and Rotherham Indepedent*, Thursday, 10 May 1900; *Leicester Chronicle, and the Leicestershire Mercury*, Saturday, 12 May 1900; *The North-Eastern Daily Gazette*, Wednesday, 16 May 1900; *Birmingham Daily Post*, Thursday, 17 May 1900; *The Courier and Argus*, aynı gün; *Glasgow Herald*, aynı gün; *Liverpool Mercury etc.*, aynı gün; The Morning Post, aynı gün; *The Rotherham and Independent*, aynı gün; *The Standard*, aynı gün; *The Burry and Norwich Post, and Suffolk Standard*, Tuesday, 22 May 1900; *Aberdeen Weekly Journal*, Wednesday, 23 May 1900; *The Derby Mercury*, aynı gün.

219 *The New Castle Weekly Courant*, Saturday, 31 March 1900.

220 *Daily Express*, Monday, 28 May 1900.

ve emin' sloganıyla Kutsal Topraklar'a göç ettirilen mültecilerden bazıları için Yahudi Kolonizasyon Şirketi'nin yardımlarından ilham alınmasına da gerek duyulmuyordu.[221] Dünyanın her yerinden Londra'ya gelen Yahudiler, 1900 yılında yapılan dördüncü Siyonist Kongre'ye iştirak etmişti. Toplantıda Babil'in Kulesi'nde[222] yaşamanın ne denli korkunç olduğunu fark edenler; İngilizce, Rusça, Fransızca, Almanca ve İbranice olarak her dilden ortak bir amaç için bir araya gelmişti. Kadın, erkek 350 kadar delege, temsilci kendilerine söz verdikleri amacı gerçekleştirmek üzere konuşmalara katıldı.[223] Önemli basın mensuplarının yakından takip ettiği kongre hakkında İngiliz kamuoyu bilgilendirildi. Üstelik; organizasyon İngiltere hükümetinin dış ilişkilerinden sorumlu Bakanı Lord Salisbury gibi İngiliz toplumunun ileri gelen Musevilerinin de dikkatini çekmişti. Salisbury özel sekreterini kongreye göndermişti.[224]

Theodore Herzl, kongreyi düzenlediği tarihte hala özel aracılar vesilesiyle II. Abdülhamid'den randevu almaya çabalamaktaydı. Projesi ile ilgili endişesi artmıştı. O nedenle '*Kaybedersem çok sayıda tekme yerim, herkes bana güler. O nedenle yıkılmak yok!*' diye yazmıştı.[225] Zaman ilerledikçe Herzl'e muhalefet olanların sayısının artacağı muhakkaktı. Zira; Basel yerine Londra'da yapılan kongrede, söz konusu yer değişikliği dışında konuşulanlar aynıydı. Filistin'e dair umutlar uluslararası temasları mecburi hale getirmişti. Başkanlık koltuğunda Dr. Herzl'in oturduğu kongrenin

---

221 *Manchester Times*, Friday, 1 June 1900.

222 Tevrat'ın Yaratılış kısmında sözü edilen Babil Kulesi, Tanrı'nın kızdığı için Yahudilerin dillerini karıştırıp, hapsettiği kuledir. Eski Ahit'te *Babel* denen kelime, *Bavel*'den gelir ve İbranice'de 'karmaşa, karışıklık' demektir.

223 *Daily Express*, Monday, 13 August 1900.

224 A. Bein-M. Samuel, *a.g.e.*, s. 347.

225 Cohen, *a.g.e.*, s. 218.

açılış konuşmasında İngiltere'nin Yahudiler için yeryüzünde bütünüyle özgür yaşamaktan zevk aldıkları son ülke olduğu söylendi.[226] Aslında, 'ulusalcılık' fikri on beş yıl önce İngiltere'ye göçmüş Yahudiler ile olgunlaşmıştı. 'Siyon Kardeşliği' aktif eylemden yoksun olsa da, büyük bir sempatiyle ilerletilmekteydi. Mesih'in gelişinden önce geleneksel yasaların prensiplerine uygun hareket eden bu kardeşliğin; şaşırtıcı şekilde çok sayıda Ortodoks'u etkilediği ortadaydı. Herzl'in düşlediği 'Yahudi Devleti', kongreler sayesinde tüm dünyaya bir tür propagandizm ile anons edilmişti. Bu dava özellikle İngiliz-Yahudi cemaatinin katkısına muhtaçtı. Oysa; başta projeyi tamamen şüpheci karşılayan İngiltere Yahudileri, Yahudi olmayanlar kadar vatandaştı ve yetiştiği Avrupa politikalarının Jugernaut'unun[227] ezici tekerleklerinin altından kalkmayı görevi bilmişti. Dr. Herzl, dindaşlarının O'nun projesine ne kadar mesafede olduklarını hiçbir zaman tam olarak bilemedi. Bu hayal kırıklığı tamamen anlaşılır seviyedeydi. Önce; Yahudi Ulusal Banka'sı Londra'da kurulmuştu. Şimdi de dördüncü kongre burada toplanmıştı. Bütün Herzl yandaşları amaçlarına ulaşabilmenin yolunun İngiltere'nin koruyuculuğundan geçtiğini anlamıştı. Böylece; Herzl'in etkisi daha büyük olacaktı. Nitekim; Siyonist liderin emperyal politikası son derece manidardı. Kavranması gereken nokta Herzl'in bütün çabasının Filistin'deki ekonomik ve sosyal figürlerle oluşturulmuş Yahudi Kolonizasyon programını iten bir güç yaratmaktı. Bu gaye; bir Yahudi Devleti'nden söz etmeyenler için de geçerliydi.[228]

Avrupa'daki çoğu Yahudi komitesi delegelerini kongreye göndermişti. Yine de; ilham ve ümit veren, Davud kalkanı ve

---

226 *The Huddersfield Daily Chronicle*, Tuesday, 14 May 1900.

227 Juggernaut: Tapanlarını ezen tekerlikli Tanrı heykeli.

228 *The Manchester Guardian*, Monday, 13 August 1900; *The Sheffield, and Rotherham Independent*, aynı gün; *Cheshire Observer*, Saturday, 18 August 1900.

İsrail bayraklarıyla donatılmış toplantı salonunda birçok İngiliz Yahudisi'nin de bulunmaması dikkatleri çekmişti. *The Manchester Guardian* iyi kazanan Yahudilerin, kongrenin düzenlendiği esnada şehir dışında, yaz tatilleri için dağlarda ya da teknelerinde olmaktan daha çok zevk aldıklarını vurgulamaktan çekinmemişti. Gazete; bazılarının bir yere gitmeyip şehirde kaldıklarını, ancak; kongre süresince meydana gelebilecek kavgaların ortasında mağdur olmaktan çekinmiş olabileceğinden de şüpheyle sözetmişti. Varlığı not edilen iki Yahudi'den biri Sir Francis Montefiore ve Bay Zangwill'di. Yürütme Komitesi Başkanı Theodore Herzl; ilk yarısını İngilizce, ikinci yarısını Almanca yaptığı konuşmada taraftarlarından destek beklediğini belli etmişti. Sözleri daha çok kendisini; 'icraat yerine laf üretmekle' suçlayanları muhatap almıştı. Dolayısıyla; hareketin başlangıcından o tarihe kadar neler yapıldığını tekrarlamak zorunda kaldı. *'Dejenerasyon'*un ünlü yazarı ve Herzl'in en yakın çalışma arkadaşı Max Nordau da kongrede Yahudilerin güncel durumlarını anlatmıştı. Berlin Antlaşması'nda Yahudilere vaat edilen eşitlik haklarının hiçe sayıldığı Rus mezalimini ve Romanya tecrübelerini yeniden dile getirmişti. Anti-Semitizm'i sanki bir moda olarak tanımlayan Nordau'ya göre 'esasa dönüş esas'tı.[229] Ağdalı sözlerle sona eren kongrede özetle; İngiltere'yi aldığı göçler nedeniyle yakından ilgilendiren '*Yahudi Sorunu*'nun Siyonizm doğrultusunda çözüme kavuşturulacağı ve bunun da İngiltere üzerinden baskıyı ve zorlamayı kaldıracağı yinelendi.[230] Asimilasyona karşı duruş ve 'tüm dünyanın resmen tanıdığı bir Yahudi ülkesi' kurma kararlılığının altı bir kez daha çizildi. Halihazırda; ufak çaplı da olsa, Yahudi Kolonizasyon çalışmalarını başarıyla sürdüren Rothschild'a ve diğer taraftarlara teşekkürler sunulmuştu. Dr. Herzl, henüz Türkiye'den olumlu bir yanıt

[229] *The Manchester Guardian*, Tuesday, 14 August 1900.

[230] *The Huddersfield Daily Chronicle,* Tuesday, 14 August 1900.

alınamadığını söylese de; gelecek yerleşimler için Filistin demiryolları ağları ve endüstriyel altyapıya hazırlanmalıydı.[231] Bu uğurda kurulmuş Yahudi Ulusal Bankası tamamen liberal olmak zorundaydı. Çünkü; toplantıda esen ılımlı havaya göre, *Kutsal Topraklar*'a yerleşim eninde sonunda 'izinli ve garantili' şekilde mümkün olacaktı.[232] Tüm dünyadan tebrik telgraflarını alan kongrenin yankısı, Yeni Dünya'da bile büyük olmuştu. Kanada'da 1898'de başlayan hareketin son durumu bildirilirken, Rusya'da dahi 1034 delege vardı.[233] Birleşik Krallık'taki İbraniler yaşam şartları ve sosyolojik entegrasyon bakımından özgür bırakılsalar da kongre, diğer ülkelerdeki Yahudi sorunlarını İngiltere'de yaşayan ırkdaşlarına ve İngiliz kamuoyuna dayanarak çözüme kavuşturmak istiyordu. Öncelikle; yaşadıkları ülkelerde belli alanlara sıkıştırılmış Musevilerin engellerini ortadan kaldırmak gerekliydi.[234] Öyle ki; Max Nordau dört gün süren toplantılar boyunca ısrarlı bir şekilde destekçilerine seslenmişti: *'Bizler Sultan'dan yakında izin alacağımıza umutluyuz ve organizasyon seçilmiş göçmenlerle devam edecektir.'*[235]

Umud edilen geleceğe doğru geçilmesi gereken aşamaların sıralandığı organizasyonda sonuç olarak verilen mesajda; bulundukları ülkelerde çocuklarını özgürce devlet okullarına göndermede zorlukla karşılaşan Yahudilerin çeşitli Siyonist topluluklar vesilesiyle kendi okullarını bulabilecekleri hatırlatılmıştı.[236] Zira; bazı Yahudiler İngiltere'de bile, dahil göründükleri toplumsal

---

[231] *Birmingham Daily Post*, Wednesday, 15 August 1900.

[232] *The Manchester Guardian*, Wednesday, 15 August 1900.

[233] *The Huddersfield Daily Chronicle*, Wednesday, 15 August 1900; *Daily Express*, aynı gün.

[234] *The Manchester Guardian*, 16 August 1900.

[235] *Daily Express*, Friday, 17 August 1900.

[236] *The Huddersfield Chronicle, and The West Yorkshire Advertiser*, Saturday, 18 August 1900.

şartlardan yine Yahudi patronlar nedeniyle memnun olmadıklarını dile getirebiliyorlardı.[237] Dünyada, özellikle de Avrupa kıtasında ne yazık ki hala Anti-Semitist liderler farklı metotlar kullanarak propagandalarını devam ettirmekteydi. Bu nefretin uluslararası dini-politik bir karakterde seyrediyor olması, gerçekte; liberalizme ve Yahudilere karşı bir öfke bileşkesinden kaynaklanmaktaydı.[238] Bu öfke bazen İbrani kökenliler arasında da ihtilafa yol açabilmekteydi. *Siyon Aşıkları*'nın etkin ismi Sir Montefiore, *The Times*'ın editörüne gönderdiği sert mektupla; İngiltere'deki Yahudilerin hissiyatını tartmış ve Londra'da yapılan Yahudi kongresinde bulunmayan Yahudilerin zenginliğine atıfta bulunarak, onların muhtemel bir yaz tatilinde olabileceğini yazan 'Cantab' adındaki muhabiri keskin bir dille eleştirmişti. Montefiore bahsedilen gazeteciyi; Yahudi Sorunu'nu bilen ama; Siyonizm'e uzak kalmış biri olmakla suçlamıştı. Sir Montefiore'nin belirttiğine göre; dünyada 12 milyon Yahudi vardı ve bunun yalnızca 150 bini İngiltere'de yaşıyordu. Dolayısıyla bu organizasyonlar hiç şüphesiz 'yabancılar' içindi. Cantab'ın, Yahudilerin ırklar arası evlilik yoluyla İngilizleştiği iddiasına duyduğu kızgınlık Montefiore'yi, Yahudileri birleştiren şeyin ne olduğunu söylemeye itmişti. Musevi seçkine göre; İsrailoğulları ne evliliklerle, ne de dini bağlarla birbirine bağlıydı. Burada bakılması gereken öz kesinlikle Siyonizm'di.[239] Buna karşılık muhabirin yanıtı da gecikmemişti. Zira; kendisi de atalarında Yahudi kanı bulunan biriydi ve artık İngilizleştiğini itiraf ediyordu. Yine de; damarlarında dolaşan kanın onu bu meseleye çağırdığını ve Sizyonizmin aktığı hedefe derin bir yakınlık hissettiğini yazmıştı.[240]

---

237 *The Reynolds's Newspaper*, Sunday, 14 October 1900.

238 *The Times*, Friday, 16 November 1900.

239 *The Times*, Thursday, 16 August 1900; *Daily News*, aynı gün.

240 *The Times*, Friday, 17 August 1900.

Yahudi Sorunu'nun çözümü ancak; II. Abdülhamid'in Filistin meselesinde ikna edilmesi şartına bağlıydı. Yavaş yavaş fiziksel hastalık belirtileri zuhur eden Theodore Herzl, kongreden sonra, eylül ortalarında daha ikinci kongrede yakınlaştığı ve bu konuda kendisine destek sağlayacağından emin olduğu Profesör Arminius Vambery[241] ile konuşmaya gitti.[242] Aslında; politik olarak aktif hareket edecek yaşta olmayan Profesör Vambery, gazetelerden kongrelerini takip ettiği Siyonizm'e yakınlık duymaya başlamış ve 1900 senesi haziran başında İstanbul'da temaslarda bulunmak üzere Türkiye'ye gitmişti. Yazı çalışmalarını Almanca sürdüren, on iki dil konuşabilen ve inancına sahip olduğu beş dinin ikisinde din adamı vasfına yükselen Vambery, D'israeli hükümeti döneminde Osmanlı Devleti ajanı olarak çalışmaya başlamıştı. Herzl, Vambery Türkiye'den döner dönmez onunla Mühlbach, Tyrol'de tanıştı.[243] Theodore Herzl, Profesör Vambery'den kendisinden bir gazeteci sıfatıyla sözederek, II. Abdülhamid'e randevu talebiyle mektup yazmasını istemişti. Ancak; Vambery bir mektubun yetersiz olacağı kanısındaydı. O'na D'israeli'nin genç bir Yahudi'ye söylediği sözü anımsattı: *'İkimiz de herşeyi yapabilecek bir ulusa aitiz; ama başarısız!'* Yine de Herzl'in ısrarlarıyla Padişaha yanıtından kuşku duyduğu mektubu gönderdi.[244] Herzl, günlüğüne; II. Abdülhamid'i şahsen tanıyan, kendisi gibi Macaristan doğumlu Vambery ile gerçekleştirdiği bu diyalog hakkında son derece ilginç notlar düşmüştü:

---

241 Yazar, din adamı, Türkolog Profesör Arminius Vambery için bknz: Mim Kemal Öke, *İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. ABdülhamid ve Dönemi*, İstanbul 1983.

242 Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 348.

243 *Die Welt*, Tuesday, 20 May 1910. Dr. Herzl, Prof. Vamvery ile Siyonizm sempatizanı olarak Mülhbach'ta ünlü seyyah ile 1898'de tanışmış arkadaşları Tobias Marcus ve eşi vasıtasıyla tanışmıştı.

244 Cohen, *a.g.e.*, s. 226.

"Yetmiş yaşındaki bu aksak Macar Musevi'nin şahsında hayatımda gördüğüm en ilginç insanı tanıdım. Kitaplarını Alman dilinde yazan, 12 dili aynı mükemmellikle konuşan; daha fazla Türk mü, yoksa İngiliz mi olduğuna bir türlü karar veremeyen bu adam hayatında 5 ayrı dine geçerek bunlardan ikisinde rahip oldu. Bunca dini bu kadar yakından tanıyınca ateist olması normal karşılanmalıdır. Şark ülkelerinden bana Binbir gece masalı gibi olayları anlattı, Sultan'la olan yakın ilişkisi gibi şeylerden bahsetti. Ayrıca bana ant içerek İngiliz ve Türk ajanı olduğunu söyledi. Macaristan'daki profesörlük unvanı sadece göstermelikmiş, Yahudi düşmanı bir toplumda yaşadığı bunca çileden sonra. Bana çok sayıda belgeyi gösterdi, bunlardan bazıları Sultan'ın kendi eliyle yazılmıştı; ancak Türkçe yazıldığı için okuyamıyordum ve içeriği hakkında bir şey diyemem. Oradayken yanımıza gelen William Hechler'i kaba bir şekilde yanımızdan kovdu, benimle yalnız kalmak istiyordu. Sözlerine şöyle başladı: 'Ben paranın peşinde değilim, zengin biriyim. Altından biftek yenmez. Çeyrek milyonum var ve sermayemin faizlerinin yarısını bile harcamıyorum. Size yardım edeceksem, dava uğruna yardım edeceğim.' Benden planlarımızın tüm detaylarını, para vs. hususlarını öğrenmek istedi. Sultan'ın kendisinden Avrupa basınında lehinde bir kamuoyu oluşması için çalışmasını istediğini söyledi. Bu konuda yardım etmemi istedi. Bense yarım ağızla yanıt verdim. Konuşurken arada konuyu değiştirip başına gelen, oldukça ilginç olayları anlattı. Benjamin D'israeli sayesinde İngiliz ajanı olmuş. Türkiye'de önceleri kahvehanelerde şarkıcı olarak başlamış, aradan geçen bir buçuk yıl içinde Sadrazamla ahbap olmayı başarmış. İstese Yıldız Sarayı'nda konaklayabilirmiş. Ancak suikast kurbanı olmaktan korkuyormuş. Sultan'ın sofrasında, hem de samimiyetten elleriyle yemek yiyormuş, ancak zehirlemekten korkuyormuş. Yüzlerce böyle ilginç şeyleri anlattı. Ben ona dedim ki... Sultan'a beni kabul etmesini söyleyin, birincisi, basında ona değerli hizmetler sağlayabildiğim için, ikincisi salt huzuruna çıkışımın bile onun Avrupa'daki itibarını yükselteceği

için. Tecüman olarak onu tercih ettiğimi söyledim. Ancak yaz yolculuğunun meşakkatlerinden dolayı çekiniyor. Zamanım bittiğinde, benim için harekete geçip geçmeyeceği meçhul kalmıştı. Ancak bana vedalaşırken bana sarıldı ve beni öptü."

Parayı önemsemediğini söylese de Vambery; hem beş bin altın avans almış, hem de Musevi bankerlerin Osmanlı bankerlerine vereceği hatırı sayılır bir kredi anlaşmasına arabuluculuk edeceği için komisyon alabileceği bir teminat istemişti. Dr. Herzl anlaştığı Vambery'den olumlu bir yanıt beklerken, 31 Ağustos 1900'de Padişah II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümünü kutlayan bir tebrik telgrafı göndermişti. Bir ay sonra da Profesör Vambery, Mayıs 1901'de Sultan'ın onu kabul edeceği müjdesini verdi. Nihayet; 8 Mayıs 1901'de Vambery Herzl'e Abdülhamid tarafından kabul edileceğini kesin olarak duyurdu. Yalnız Padişah Herzl'i bir Siyonist olarak değil, dünyadaki Yahudilerin lideri ve ünlü bir gazeteci olarak kabul edecekti.[245] Sonunda; 17 Mayıs 1901'de,[246] bir Cuma namazından sonra Yıldız Sarayı selamlığında Padişahın huzuruna alınmayı başardı. Mabeyn Tefrişatçısı İbrahim Bey'in tercümanlığı ile Abdülhamid'e Batı memleketlerinde ırkdaşlarının uğradığı haksızlıkları ve çektikleri zulümleri anlatan Dr. Herzl, Musevi tebaasına gösterdiği iyilik ve adaletten dolayı dünya Yahudiliğinin şükranlarını iletti. Ziyaretinin gayesine gelince; Osmanlı Devleti'nin Mezopotamya'da bulunan petrol yatakları, altın ve gümüş madenleri ve de mümbit toprakları ile son derece ileri düzeyde bir iktisadi potansiyelinin olduğunu tekrarladı. Fakat; ne var ki, bütün bu güzelliklerin Avrupa devletleri tarafından sömürüldüğünü belirtmişti. Eğer Padişah

---

245 Friedman, *a.g.e.*, s. 96.

246 Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 354; Engin, *a.g.e.*, s. 106 Bu görüşme bazı kaynaklara göre 17 Mayıs yerine 19 Mayıs 1901 şeklinde görünmektedir. Bknz: Öke, *a.g.e.*, s. 80.

hazretleri, Yahudilerin Filistin'e yerleşimine izin verirse, Yahudilerin Osmanlı maliyesini Batı'nın velayetinden kurtarabileceğini ve Türk'lerle birlikte seferber olarak Devlet-i Âliye'yi yeniden kalkındırabileceğini söylemişti.[247] II. Abülhamid'in huzuruna kabul edilme onurunu yaşayan ve Padişahı anılarında son derece güçlü, zeki ve kişilikli olarak tarif eden Herzl, Ezop masallarından birine atıfta bulunarak Abdülhamid'i aslana, kendisini de; aslanın ayağındaki dikeni çıkaran köleye benzetmişti.[248] O'nun metaforunda; pençesine diken batan aslanla özdeşleşen Sultan'ın da elinde, O'nu zor duruma düşüren borçlar vardı. Siyonist lider de; aslanı bu borçlardan kurtarmaya gelmiş iyi bir dost olabilirdi. Oysa; daha şubat ayında Türkiye'nin ihtiyacı olan borçların bir kısmını Osmanlı Banka'sı ile paylaşarak üstlenmenin çarelerini ararken destek arayışıyla Londra'ya gitmiş, fakat; İngiliz dostları Zangwill ve Rotshchild onunla görüşmemişti. İstanbul'a ilk gelişinin üzerinden beş yıl geçen Herzl için yeni bir umut ve umutsuzluk döneminin başladığı söylenebilirdi. Padişah II. Abdülhamid

---

247 Öke, *a.g.e.,* s. 80-81; Bein-Samuel, *a.g.e.*, aynı sayfa.

248 Masala göre tutsaklıktan kaçan Androcle isimli köle ormanda esneyen bir aslanla karşılaşır. Aslandan korkarak kaçar, ancak; aslan onun peşinden gitmez. Merak ederek geriye gelen köle aslana yaklaşınca pençesinde bir yara olduğunu fark eder. Yarası kanıyordur. Sebebi bir dikendir. Daha sonra Androcle dikeni çıkarır ve onu mağarasına götürür. Hergün ona yaşaması için bir miktar et getirir. Fakat kısa zaman sonra aslan ve Androcle yakalanır. İmparator, köleyi aslanla dövüş cezasına çarptırır ve onu zayıf düşmesi için birkaç gün aç bırakır. İmparator ve mahkeme arenaya gelir ve Androcle dövüş alanının ortasına bırakılır. Az sonra mağarasından çıkarılan aslan da kükreyerek yerde yatan kölenin yanına gelir. Fakat, halsiz adama bakınca onun dostu Androcle olduğunu fark eder ve ona sarılır. İmparator şaşkınlıkla dona kalır ve olanları anlatması için bir mübaşir çağırır. Her şeyi öğrenince kölesi Androcle'a merhamet gösterir ve onu serbest bırakır. Aslan da doğal ortamına; ormana salıverilir.

O'na nazikçe *'İmparatorluğun her zaman Yahudi yerleşimcilere açık olduğunu, daha yeni 15 bin Romanyalı Yahudi'nin izniyle ve yardımıyla Anadolu'ya yerleştirildiğini'* söylemişti. İki saatlik görüşmenin sonunda Sultan Abdülhamid, Herzl'den ülkeye yeni kaynaklar yaratabilecek bir finansör bulmasını istemişti. Theodore Herzl günlüğüne Padişahın verdiği göreve dair hislerini, büyük buluşmadaki saray gözlemlerini, Padişah ile ilgili izlenimlerini ve aldığı kararlarla alakalı çok uzun bir yazı yazmıştı:

> "Bu (Padişahın talebi) benim için bana büyük bir sorumluluk yükler; çünkü böyle bir vazifeye tavsiye edeceğim kişinin hem liyakati, hem de ahlakı hakkında tam bir emniyet içinde bulunmalıyım. Mamafih; bu meseleyi düşüneceğime ve böyle bir insan bulduğum zaman haşmetli hükümdara bildireceğime söz verebilirim. Ayrıca şunu da ilave ettim ki; 'Bu zat Türkiye'nin durumunu tam bir sıkı ağızlılıkla incelemeli ve vardığı neticeleri bana vermeli ki, ben de ona göre iyileştirme programı hazırlayabileyim.' Ne var ki; hükümdar ayrı bir fikirdeydi. Sözlerini büyük bir dikkatle dinleyip bana hep kutlayıcı bir gülüşle aktaran İbrahim şöyle açıkladı: 'Zat-ı Şahane bu zatın resmi bir vazifeye tayininin daha doğru olacağını ve böyle daha az dikkati çekeceğini buyuruyorlar. Maliye Balkanı yardımcısı olabilir mesela.' Böylece bu adam bana daimi surette haber verecekti ve Sultan da onun vasıtasıyla benimle haberleşebilecekti. İtiraf etmeliyim ki; bu fikir benimkinden çok daha iyiydi. Bu esnada mektuplarımı Zat-ı Şahane'ye hangi tarzda ulaştırabileceğimi sordum. Bunun için özel bir işaret ve mühür kullanmam gerekli miydi? Sultan benim mührümün kafi olduğunu söyledi. Benim mührümü taşıyan mektuplar direkt olarak Tahsin Paşa tarafından kendilerine takdim edilecekti. Bundan sonra Sultan halihazırda münakaşa edilen borçların birleştirilmesi meselesine geldi. Ben 'Mesele nedir?' diye sordum. Daimi bir dikkatle dinleyen İbrahim'e bana nakletmek üzere açıkladı: 'Borçların

birleştirilmesi demek, eski borç yerine son senenin açığını kapatmakta kullanılacak bir veya bir buçuk milyon bulup bütün borçları yeni borç haline getirmekmiş' öğrendim. 'Nasıl bu kadar az bir şey için mi? diye omuzlarımı hayal kırıklığımı anlatacak şekilde sarsarak haykırmıştım. Hükümdar görünür şekilde duygularımı paylaşıp omuzlarını silkeledi ve hüzünle gülümsedi. O zaman muhatabımdan bana bu borçları birleştirme projesinin tamamını göndermelerini istedim ki; inceleyip yapacak daha başka ve mühim işler varken bununla uğraşmaya değip değmeyeceğine hükmedebileyim. Borçları birleştirme fikrine belki iyidir, belki kötüdür diyeceğim. Her şeyden önce; bu projenin tamamını görmeliyim. Haşmetli hükümdar; arzumun yerine getirileceğini, birisinin istediğim bütün gerekli bilgileri vermek üzere vazifelendirileceğini söyledi.

Konuşmamız devam etti ve gittikçe viraj alarak değişik konularda dolaştı. Görüldüğü kadarıyla onu alakalandırmıştım. Kaba hatlarıyla geleceğe dair bir program geliştiriyordum. Her türlü ihtişama sahip bu şehirde ve imparatorluğun her yerinde her şey yapılabilirdi. Arkadaşlarım Wolffsohn ve Marmorek'ten, gerektiğinde ihtisaslarından istifade edilebileceğinden, belki onlara da bir madalya kapabilirim diye bahsediyordum. Daha sonra; mali kaynaklar, mesela elektrik imtiyazı gibi bulunabilir diyordum."[249]

Bu görüşmede, Herzl'in sözcüklerinin seviyesi son derece mühimdi. Diyalogun iki taraf açısından da manidar olduğu açıktı. Uzun zamandır kendi topraklarında bir Yahudi kolonizasyonuna izin vermeyen ve hatta harekete set çekmiş II. Abdülhamid aslında Yahudi meselesiyle ilgili duruşunu tam olarak ifade etme gereği duymamıştı. Konuşma daha çok Osmanlı Devleti çıkarlarını koruyacak bir maliyecinin, Avrupa'nın giderek şöhret kazanmış bir

---

[249] Theodore Herzl, *Sizyonizmin Kurucusu Theodore Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Türkçesi: Ergun Göze, İstanbul 1995, s. 235-239.

gazetecisi yoluyla ve bağlantılarıyla bulunması üzerine gelişmişti. Hiçbir söz ya da vaad vermediği Herzl'in gereğinden fazla ümitlenmesini açıklayacak herhangi bir dayanak yoktu. Padişah, borçların birleştirilmesi için zengin Musevilerin yardımını sağlayabileceğini düşündüğü konuğuna birtakım arzularını bir teklif gibi sunduğunda, Herzl sanki önüne bir fırsat tevdi edilmişçesine çalışmaya başladı. Aslında Abdülhamid'e verdiği sözde samimi değildi:

> "Apaçık ortada ki, bu bir hırsızlar projesi idi. Bir sendika, otuz milyon sterlini, borçları borsada satın almak için vermeliydi. Tamamen manasız bir şey..."[250]

Daha fazlası; Theodore Herzl borçların birleştirilebileceğine inanmadığı gibi Osmanlı'nın bir yerden finans kaynağı bularak rahatlamasını da engellemeye çalışmıştı. Londra'ya giderek görüştüğü Lord Rothschild'e *'Sultanın bir yerden para bulmasını önleyiniz!'*[251] demişti. Herzl'in yakın vadeli tasarısına göre; Türkler Yahudilere mecburen ihtiyaç duyarak, Siyonist propaganda altında Filistin topraklarını göçe açacaktı.

Dr. Herzl, Siyonizm'e inanmadığını ve İngiltere'de Yahudi aleyhtarlığı olmadığını söyleyen Lord Rothschild'e İstanbul'daki temaslarını ve kurmayı planladığı şirketten de sözetmişti. Theodore Herzl'in anılarında yer verdiği Rothschild ailesiyle yaptığı konuşma şöyle cereyan etmişti:

> "Alfred Rothschild benim Yahudiler için ne yapmayı düşündüğümü sordu. Bir koloni? Olsun. Fakat niçin Filistin'de? Filistin biraz fazla Yahudi değil mi?
>
> İşte ben bu kafasızlar ruhu ile münakaşa etmek zorunda kalıyorum. Kahveler içildikten sonra masaya yaklaştım ve sordum.

---

250 Herzl, *a.g.e.*, s. 243.

251 Herzl, *a.g.e.*, s. 278.

-Şimdi planımı dinlemek ister misiniz?

-Evet, dedi.

Koltuğumu ona yaklaştırdım, hem de; iyi işiten kulağının tarafına ve sırrımı açıklayacağım. 'İngiltere Hükümeti'nden imtiyazlı bir şirket için izin isteyeceğim.'

-İmtiyazlı demeyiniz. Bugünlerde bu kelime iyi karşılanmıyor.

-Ne deneceği mühim değil, şöyle veya böyle söylenebilir. Ben Britanya mülkiyetinde bir Yahudi kolonisi teşkil etmek istiyorum.

-Uganda'yı alınız.

-Hayır, ancak şunları alabilirim: Bloknottan bir kağıt koparıp yazdım 'Sina Yarımadası, Mısır Filistin'i, Kıbrıs...' Bu kağıdın bir parçasını buraya hatıra diye yapıştırıyorum. Mutabık mısınız?

Gülerek düşündü ve sonra 'tamamen' dedi.

İşte bir zafer daha ve okuması için kağıda şunu yazdım: 'Sultanın bir yerden para bulmasını engelleyiniz!' Cevap verdi:

-Romanya'ya para verilmesini önledim. Ama Sultan'a verilmesini önleyemem. Büyük Devletlerin arzusuna aykırı hareket etmiş olurum. Zira onlar Türk demiryollarının inşasını istiyorlar.

Ben dedim ki; 'Sultan bana Mezopotamya'yı teklif etti.' Şaşırdı: Ve siz red mi ettiniz?

–Evet."[252]

Dr. Theodore Herzl II. Abdülhamid ile görüşmesinde, Padişahın kendisine Mezopotamya'yı vermeyi ima ettiğini dile getirirken aslında büyük bir hata yapmıştı. Avrupa'da durmadan temaslarda bulunan Herzl ne yazık ki İstanbul adına bir başarı kaydedememişti. Fakat; anlaşıldığı kadarıyla temaslarına devam eden Herzl olumlu sonuçlar alamasa da, onun devrede olması, bu sırada Düyun-ı Umumiye ile görüşmeleri devam ettiren II. Abdülhamid'in elini güçlendiriyordu. O nedenle de; Avrupa'da

[252] Herzl, *a.g.e.*, s. 278.

yaptığı her hareket takip ediliyordu.[253] Siyonist liderin, Sultanın karakterini ve anlayışını, Osmanlı Devleti'nin geleneksel yapısını ve değerlerini yeterince ve vakitlice öğrenmemiş biri olarak İstanbul adına göstereceği gayret karşılığında, *Kutsal Topraklar*'a uzanan nihai emelin vücut bulacağına dair inancının ve kanaatinin güçlenmesi son derece esef vericiydi. Kaldı ki; Padişah çok zeki biriydi ve Herzl'i ona getiren amacı konuşmak yerine, daha baştan; onun Siyonist vasfını bertaraf ederek, meselenin kendi çıkarları açısından önemli kısımlarına odaklanmış bir randevu organize etmişti. Nitekim; Osmanlı geleneklerinin ve hilafet anlayışının, Müslüman olmayanlara hoşgörüyü emrettiği hakikati de Padişahın ısrarcı bir Musevi ile görüşmeyi kabul etmesinde mühim bir nedendi. Ne var ki; kendi tebaasındaki İsrailoğulları Dr. Herzl'in Avrupa'da başlattığı Siyonist çalışmalara karşı tavırlarını net bir biçimde Padişahlarına sunmuşlardı. Dolayısıyla; Sultan Abdülhamid hiçbir şekilde kendi topraklarının hiçbir parçası ile ilgili olarak Theodore Herzl'i muhatap alamazdı. Sürekli olarak bazı kaynaklarda tekrarlandığı gibi, Filistin ve çevresine Yahudi yerleşimine izin verilmesine karşılık, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının Yahudi zenginler tarafından karşılanacağına dair yazılan yazıların doğru olmadığı, olamayacağı da aşikardı. Böyle bir teklifin, başından beri sert bir şekilde Siyonist harekete engel olan bir Padişaha katiyen yapılamayacağı açıktı. O sebeple; Dr. Herzl de öyle bir ima da ya da öneride bulunmamıştı. Herzl için öncelikli arzu; yıllardır huzuruna alınmayı beklediği Osmanlı Sultan'ının güvenini kazanmaktı. Daha fazlası; hiçbir zaman Yahudi unsurlarına karşı ayrımcı bir muamele ya da zulüm imaresi göstermemiş bir Padişaha derinden bir saygı duyuyordu. Tarih boyunca Yahudilere yardım eden ender ülkelerden biri olan Osmanlı Devleti'nde yaşayan Museviler, son derece özgür ve rahat bir hayat sürmekteydi. Yani Dr. Herzl; bir despotun değil, hoşgörülü bir halifenin

[253] Engin, *a.g.e.*, s. 128.

karşısında bulunmanın lütfuna mahzar olabilmesini sağlayacak denli makul bir izlenim yaratmaya çabalamıştı. Avrupa'da ya da dünyanın herhangi bir yerinde 'Yahudi Sorunu' vardı ve İbranilerin yaşamlarıyla ilgili hemen her hakları bu sorunlar altında tanımlanıyordu. Ancak; II. Abdülhamid yönetimindeki Osmanlı Devleti'nde böyle bir sorun ya da idraki hiç olmamıştı. Padişahın tek önemsediği şey; memleketini bir an evvel borç batağından ve bu sayede topraklarına göz dikmiş Avrupalı güçlerin etkilerinden kurtarmaktı. İç ve dış politikasını tamamen bunun üzerine konuşlandırmıştı. Herzl ile görüşmesinin üzerinden geçen birkaç gün sonra Tevfik Paşa; Baş Mabeynci Nuri Bey İngiliz ve Fransız elçiliklerini ziyaret ederken, Alman ve Avusturya konsoloslarını çağırmıştı ve onlara Bâbıâli'nin '*status quo*'nun yeniden düzenlenmesini istediğini iletmişti.[254]

II. Abdülhamid devletin hâkimiyeti altındaki bütün topraklarda yabancıların nüfuzunu kıracak önlemler almaya devam ederken, Herzl görüşme sonrasında olanları Vambery'e anlatmak üzere Franzensfeste'ye gitmişti. Ardından Rus Çarı ile bir randevu ayarlaması için Baden Dükü'nün yanına gitmeliydi. Sıradan bir buluşmanın ardından ihtiyaç duyduğu parayı bulabilmek üzere Paris'teki arkadaşlarıyla konuşmaya gitmişti. Buradan eli boş dönen Herzl Londra'da da hiçbir şey elde edemedi. Bütün gayretleri boşa çıkmıştı. Mücadeledeki yakın arkadaşları Nordau ve Aleksandr Marmorek'in önerilerine uyarak, 'tek endişem' dediği parayı bulabilmek için Amerikan sanayici Carnegie ve Güney Afrikalı sömürgeci ve devlet adamı Cecil Rhodes'a[255] ulaşmayı denedi. Bütün istediği imtiyaz elde etmesi halinde ve Türkiye'den umduğu

---

[254] *Daily Express*, Monday, 20 May 1901.

[255] 1853 doğumlu Cecil Rhodes hastalıklı biri olarak Natal'a (Afrika) tedavi olmak maksadıyla gitmişti. Kısa zaman sonra burada değerli madenleri arayan bir şirket kurdu. Elmas ticaretiyle kısa zamanda çok zengin olan Rhodes, ünlü pırlanta markası De Beers'ın da sahibidir.

üretim kazancı karşılığında kredi güvencesiydi. Ne yazık ki; yine düşündüğü gibi olmamıştı. Elinde sadece 250 bin sterling temin edebileceği banka vardı.[256] Koloni Bankası'nın Manchester'deki, 14 Temmuz 1900 tarihli toplantısında Herzl dinleyicilerine; ihtiyacı olan parayı bulurlarsa, kendisinin de gerek duyulan işleri yapabileceğini hatırlatmıştı.[257] Bu toplantıyı takip eden sonraki buluşmalarda, Manchester'deki Yahudiler ne pahasına olursa olsun Filistin'deki topraklara birgün döneceklerine dair kuvvetli inançlarını dile getirmişlerdi. Kaldı ki; bu inancı doğuran zemin dini hislerden besleniyordu. Sir Montefiore'nin açılış konuşmasında vurgusu her zamanki gibiydi: Kutsal Topraklar'ın inşa etmek ve kalkındırmak için gerekli olan şeyler, bir başka deyişle 'adamlar ve paralar' sağlanacaktı. Doğu ticaretinin geliştirilmesiyle Filistin eski kudretli günlerine dönecekti. Montefiore, Kudüs'ü yeniden ele geçirmenin her Yahudi'nin duası olduğunun altını tekrar çizmişti.[258] Hedeflenen sonuçlara ulaşmada yaşanan maddi-manevi sıkıntılar, Sizyonizmin kendi kendini beslemesine yarayacak bir propagandaya gereksinim duyulmasına yol açtı. Ard arda yazılan kitaplar basın aracılığıyla kamuoyuna tanıtılmıştı.[259] Nihai Yahudi amaçları için basının gücü sonuna dek kullanılmalıydı. İngiliz Siyonist Teşkilatı'nın yıl sonu toplantısında, baş söylevci Israel Zangwill Montefiore'nin sözlerini doğrularcasına harekete enerji getirebilmek maksadıyla başka direnç noktalarını keşfetmek istemişti. Lider; Hristiyanların Siyonist harekete sempati duymalarının, dünyada iktidar hükümranlığından başka birşey görmemekten dolayı hissettikleri yorgunluktan kaynaklandığını söylemişti. Eğer bir Hristiyan gazetesi okurlarsa, Siyonist harekete sempati hisleriyle kuşatıldıklarını fark edeceklerdi. Fakat;

---

[256] Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 364-370.

[257] *The Manchester Guardian*, Monday, 15 July 1901.

[258] *The Manchester Guardian*, Tuesday, 14 October 1901.

[259] *The Manchester Guardian*, Tuesday, 10 December 1901.

Londra'da basılmış bir İngiliz gazetesi okurlarsa, yalnızca sempati değil; aynı zamanda tutkuyu da göreceklerdi. Zangwill kamuoyuna verdiği önemi, çok alkış alan şu yüksek sözlerle dile getirmişti: *'Hissiyat herşeyi yapabilir, ama; insanlığı canlandıran ruh gibi doğrudan değil.'*[260]

Gerçekte; Sizyonizmin herşeyden çok paraya ihtiyacı vardı. Herzl, Padişah II. Abdülhamid ile gerçekleştirdiği görüşmeden sonra, hükümdarın isteğiyle yeni mali kaynaklar ararken olumsuzlanan adımları neticesinde yeni bir hayal kurmaya başlamıştı. Sermayesi beş milyon sterling olan bir şirketle Ön Asya, Suriye ve Filistin'de ticaret yapacak bir şirket kurmayı planladı. Bu şirket; Sultanın kesin imtiyaz dönüşüyle birlikte, halihazırda dolaşımda olacak 1,5 milyon liralık bir kredi ile garanti altına alınabilirdi. Türkiye'ye hiç maliyet yaratmayacak bu kredi, daha büyük çaplı gelir kaynakları yaratma konusundaki çalışmalarla birleştirilebilirdi. Herzl, bu planın Türkiye'nin çıkarlarını nasıl mükemmel şekilde koruduğunu anlatan detaylı bir mektubu, Sultanın gerekli iznini sağlamak üzere İstanbul'a gönderdi. Fakat; II. Abdülhamid'den hiç yanıt alamadı.[261] Yine de; 16 Aralık 1901'de başlayan beşinci Siyonist kongrenin haberini veren *The Manchester Guardian,* Dr. Theodore Herzl'in Yahudilerin Filistin'e kesin dönüşünü hiç bu kadar motivasyonlu bir şekilde istemediğini yazmıştı. Herzl, kongrede Osmanlı padişahı ile görüştüğünü gurur duyarak defa duyurmuştu ve salonda büyük coşku uyandıran konuşmasında Herzl, II. Abdülhamid'in Yahudilerin dostu olduğunu söylemişti. Siyonist lider; Yahudi sorununun ancak Yahudiler tarafından çözülebileceğini vurgularken, başka bir konuşmacı da; Yahudilerin şimdilik oldukları yerlerde kalıp, yeni bölgelere göç etmemelerini tavsiye etti. Ancak bu şekilde; kaynaklarını

---

260 *The Observer*, Sunday, 15 December 1901; *Daily Express*, Monday, 16 December 1901.

261 Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 371.

koruyabilirler ve düşünü kurdukları Yahudi Devleti'nin yollarını döşeyebilirlerdi.

Kongrede tartışılan konuların merkezinde finansal zorluklar vardı. Herzl, toplantının ortasında beklenmedik bir gelişmeyle kongre davetine karşılık Padişah Abdülhamid'den aldığını söylediği bir teşekkür telgrafını okudu.[262]

5 Şubat 1902'de de Yıldız'dan gelen bir başka telgrafta ise Herzl'i *"Lütfen projeleriniz açıklamak üzere derhal İstanbul'a geliniz. İbrahim"* yazmaktaydı.[263] Esas itibariyle Herzl, II. Abdülhamid'den bir davet almıştı. Davet üzerine İstanbul'a giden Herzl, Arap İzzet Paşa'dan II. Abdülhamid'in Osmanlı topraklarını Musevi göçlerine açmaya hazır olduğunu öğrendi. Gerçekten de Padişah, Osmanlı vatandaşlığını kabul etmeleri ve Filistin dışında yerleşmeleri şartıyla Yahudi muhaceretine sıcak baktığını söylüyor; buna karşılık, Yahudi zenginlerinin de Osmanlı borçlarını ödemelerini istiyordu. Üstelik; ülke dahilinde bulunan bütün maden işletme imtiyazları da Yahudilere ihale edilecekti. Ancak; Filistin konusunun dışında kaldığı bir imtiyazı reddeden Herzl yine anlaşma sağlanamadığından ikinci kez büyük umutlarla geldiği İstanbul'dan eli boş döndü.[264] Yine de; hiçbir anlaşma sağlanamadan Abdülhamid'in huzurundan ayrıldığı halde Osmanlı Devleti ile müzakerelerin devam etmesi için mükemmel bir ilişki kurduğun yazan Dr. Herzl, Türk hükümdarı ile 'iki devlet başkanı gibi' görüştüğünü belirtmiş ve bundan dolayı son derece gururlanmıştı.[265] Ayrıca; Herzl bir jest yaparak Hicaz demiryolu için 200 lira bağışta bulunmuştu. Ancak; Demiryolu projesini tamamen Müslümanlara mal etmek isteyen Padişah Herzl'in parasının iade edilmesini emretti.[266]

---

262 *The Manchester Guardian*, Thursday, 2 December 1902.

263 Öke, *a.g.e.*, s. 82.

264 Can, *a.g.m.*, s. 26.

265 Öke, *a.g.e.*, aynı sayfa.

266 Engin, *a.g.e.*, s. 127.

Bundan sonra Sizyonizmin önünde uluslararası itibar kazanma ve amaçlarına destek sağlama hususunda üç şey vardı: diplomasi, organizasyon ve finans yaratma metodu. Bunlar tek tek açılacaksa diplomasinin gayesinin, hükümetleri ve prensiplerini Siyonizm'e kazandırmak olduğunu söylenebilirdi. Finansal metotlarla da büyük çaplı fonlar toplanabilmeliydi ve uluslararası bir komisyon Judaizm'in kaynağında bir Yahudi Devleti kurma yolunda taç giyebilmeliydi.[267]

Ancak plan; Herzl ve diğer Siyonist liderlerin tasarladığı gibi işlemiyordu. Sizyonizmin gelişmesi Avusturya, Almanya ve Rusya'da karşıt fikirler doğurmuştu. Bu projeden rahatsızlık duyan Museviler de vardı. Pratik olmadığı gerekçesiyle Filistin'e Yahudi göçü planının terk edilmesini istemişlerdi. Siyonist politika; tefecilerin ve bankerlerin arasında göç fikri üzerinden bir mücadele sebebi olmuştu.[268] İngiliz toplum önderlerinden biri olan Israel Zangwill de mevcut durumu eleştirdiği bir toplantı düzenlemişti. İngiltere ve Yahudiler arasındaki bağıntıları dile getirdiği toplantında umut edilen Yahudi yurdunun 'nerede olursa olsun' kurulması gerektiğini düşünerek Dr. Herzl'den fikren ayrılan Zangwill, ırkdaşlarını net bir biçimde ikaz etmişti:

> "Yahudilere karşı velvele temel İngiliz politikasıyla reddedilen koruma politikasını bir tezahürüdür. Yahudi kolonizasyon Birliği amaçlarında başarılı olamadı; çünkü, planları hatalıydı ve Yahudi hissiyatına aykırıydı. Fikri olmayan milyonlar işe yaramazlar. Milyonları olmayan bir fikir de yararlılıktan uzaktır.
>
> Baron Hirsch'in bir planı vardı. Fakat; birliğin projeleri sınırlı miktardaydı ve sağlıksızdı. Dolayısıyla; Baron Hirsch'in İsrail'in kurtuluşu planı sonlandı. Yahudiler Filistin için daha fazla bekleyemezler. Dünya uyanıyor ve bilinç bazılarına geçiyor. Göçebe

---

[267] *The Observer*, Thursday, 20 April 1902.

[268] *The Observer*, Sunday, 5 October 1902.

Yahudiler kendilerini, daha yüzyıllar boyunca göçetmek için kendi kapılarından dönüyor bulacaklar.

Filistin'e uzanan yol ancak altınla döşenebilir ve Baron Hirsch'in milyonları Siyonizm'e hizmet etmek zorundadır. İngiliz milyonlarının Mısır'ı nekaheti gibi Filistin'in iyileştirilmesi için.

Fakat; Yahudilerin fiziki ve ahlaki uyanışları olmaksızın para işe yaramaz, kullanışsızdır. Para, adale ve moral Sizyonizmin inşa etmeye ihtiyaç duyduğu üç şeydir. Onların arasında çok sayıda uzak duran banker, tefeci vardır ve onlar kendilerini efsaneleri için daha değerli kılmaya çalışmaktadır.

İsrail'deki büyüklük, onlara yavaşça gelmektedir, fakat emin bir şekilde... On sekizinci yüzyılda yaşanan asimilasyona karşı durmayan baskıyı anlayabilmeleri için..."[269]

Yahudiler arasında milliyetçi ruhun gelişimi kendi akışları kadar dışlarında kalan hareketlerden de etkileniyordu. Yahudi ulusalcılığının ilerlemesinin, Yahudi Sizyonizminin büyümesiyle doğru orantılı olması gerekmiyordu. Belki Siyonizm resmi bir gövde olarak, harici şartlar nedeniyle durgunlaşırsa; yeni eğilimlerle yeniden şekillenecek Yahudi yaşamı üzerinde türlü etkiler uyandırabilirdi. Bu saptama; Yahudilerin kitleler halinde, toplumun büyükçe bir kesimini oluşturduğu ülkeler için de geçerliydi.[270] Dolayısıyla; kendi aralarındaki fikir ayrılıklarının çapını belirleyen olaylar, aralıksız bir biçimde dünya kamuoyonu, pek tabi olarak da İngiliz kamuoyunu etkilemeye devam etti. Toplumların hissiyatı, ana hatlarıyla 'nefret söylemi' etrafında birleşmemişse bile kişilerin zihinsel tutumları, Yahudi meselesinin negatif yanlarıyla günden güne çevrelenmekteydi. İbranilerin cephesinde hareket edilmesi gereken alan ne diplomasi, ne de

---

[269] *Daily Express*, Monday, 3 February 1902.

[270] Paul Goodman, "Jewish Nationalism", *Westminster Review*, vol: 169, March 1908, London, s. 279-280.

büyük bir ulusalcılık direnci yaratma organizasyonlarıydı. Anti-Semitizm, Yahudi olmayanların kanaatlerini dini mercekte daraltarak Musevilere ve Museviliğe karşı yönlendirmedi. Aksine; neredeyse Musevilerin bile Yahudi karşıtı olmasına yol açabilecek denli sert bir zengin-fakir çatışmasını beslemişti ve buna duyulan tepkiyi, servetlere göre yaslanılabilecek bir orantının dışına taşırmayı başardı. Ne yazık ki; Yahudiler bazen aşırılığa varan toplumsal öfkeyle karşılaşmak zorunda kalmış ve karşılığında ağır kayıplar vermişti. Bunlardan biri de *'Kishineff Kıyımı'*[271] idi. Nitekim; zaten Yahudi düşmanlığının her zaman aktif bir yanardağ gibi olduğu Rusya'da patlayan yeni mezalim hakkında ünlü yazar Maksim Gorki olaylara ve algılara bakışını bir makalesinde şu sözlerle sertçe eleştirmişti:

> "Biz Ruslar'ın suçlandığı bu korkunç suçlardan kim suçlu ve kim bu lekenin sorumlusu? Ki bu lekeyi hiçbir zaman karanlık ülke tarihimizden gelecek yüzyıllar silemeyecek. Bu kıyımı yapan ayaktakımını suçlamak çok kolay ve adaletsiz... Bu sadece bir enstrüman. Sorumluluk; ayaktakımını cinayete ve yağmaya sürükleyen, baştan çıkmış toplum bilinçsizliğine düşüyor. Medeni bir toplum; yalnızca haysiyet hislerinden mahrum ve hakları hakkında bilinçsiz ödlek bir grup serseriden ibaret.... Bu; her zaman kaba kuvvetin dizlerinin üzerine düşer ve sükunetini korumak için her yanlışlığı kabul etme yeteneğine sahiptir. Bu iktidarsız kitle, bilinçsiz ve utanmasızdır. Dudaklarında Tanrı'nın adıyla ikiyüzlüdür. Onlar Rus toplumunu Yahudilere karşı ayaklanmaya iter. Ermeniler'e ve Finler'e de... Bu sefillerin kendisine nüfuz etmesine izin veren Rus toplumu şimdi bu mantık sefahatiyle birlikte çürümediğini kanıtlamak görevini üstlenmelidir.

---

[271] 6-7 Nisan 1903'te meydana gelen Kishineff Kıyımı'nda hapishanelerden çıkarılan mahkumlar "Yahudiler'i öldürün!" sloganlarıyla 120 kişiyi öldürürken, 500 kişiyi de yaraladı. 700'e yakın evde hasar almıştı.

Bu suç icra eden rezaletler için hangi zaman seçilmiş? Paskalya haftası! Cennetin ve Yeryüzü'nün bir nedenle yaratılmış bütün canlılarının, meleklerin ve inançlı Hristiyanlar'ın, İsa Peygamber'in bütün insanlığın yeniden dünyaya gelişini müjdecisi olarak dirilişini kutladığı hafta.... Bu ise; festivalin ne yanlış bir yorumlanması! Ruslar ne kadar da aptal! Ne zayıflık! Hristiyan bayramı yerine şeytanın onuruna müstehcen bir festival düzenlediler. Dünyayı cehenneme çevirdiler. Rus insanlar, benim kardeşlerim; neler yapıyorsunuz?"[272]

Gorki'nin Hristiyanlara siteminin ardından bazı İngiliz basın organlarında bu nefretin kökenlerinin, daha tarihin ilk sayfalarından itibaren İsa Peygamber'in Yahudilerce ölüme gönderildiğine dair mevcut klasik ritüelde yattığı ve dolayısıyla; Vatikan'ın gerekli önlemleri almaması nedeniyle Anti-Semitizm'i kışkırtmasının şaşırtıcı olmayacağı yorumları yapılmıştı.[273]

Kamuoyunun gündeminde sıcak kalan olayların sonunda; Yahudilerin belalardan ve kıyımlardan kurtulabilmesi için Sizyonizmin bir an evvel her Yahudi tarafından idrak edilmesi gerekliliğine dikkat çeken bir toplantı Manchester, İngiltere'de düzenlendi. Siyonist akademisyenler, Kishineff'teki olayların başka bir yerde meydana geleceklerin başlangıcı olabileceğini söylemişti. Zira; süreç yaşanan kıyımların ardından yaralarını henüz saramamış Rus Yahudileri'nin aleyhine işlemeye devam etmişti. Her türlü Siyonist faaliyet Rus Hükümeti tarafından tamamen yasaklandı.[274] Sadece Yahudi olduğu için haksız yere casuslukla suçlanarak ordudan ihraç edilen ve hapse atılan Alfred Dreyfus davasının görüldüğü günlerde altıncı kongre hazırlıkları hızlı bir şekilde durum değerlendirmesi yapmak ve bir çözüm bulabilmek ümidiyle toplandı.

---

[272] *The Times*, Saturday, 23 May 1903.

[273] *The Times*, Tuesday, 16 June 1903.

[274] *The Manchester Guardian*, Friday, 7 August 1903.

15 Ağustos 1903'te Basel'de düzenlenen toplantıya katılmak üzere Londra'dan 60 delege ayrılmıştı.[275] Siyonist Kongre'de yönetim birimleri tanıtılırken, her yerde Siyonist sayısının arttığı belirtildi. Daha da fazlası; geride bırakılan yıl Dünya Siyonist Teşkilatı'nın üye sayısının 320 bine ulaştığı bilgisi toplantının en dikkat çekici detaylarından birini oluşturdu. Yanı sıra; Londra'daki Siyonist Kolonyal Bankası'nın küçük kar payları deklare edilmişti. Tüm bu iyimser neticelerin ışığında yine de Max Nordau'nun Siyonist hareketin hayata kazandırılma sebebini; 'Yahudilerin baba topraklarına geçmeleri' olarak hatırlatma ihtiyacı duyduğu toplantıda, ilk defa olarak gereklilik halinde *'British East Africa'*da/ *Doğu İngiliz Afrikası*'nda kendilerine İngiltere yönetiminde otonom bir Yahudi kolonisi kurabileceklerini söylemişti. Kongreye bu tartışma damgasını vurdu.[276] Gerçekte fikir orijinal değildi. Zira; 24 Nisan 1903'te Kolonyal Ofis'te Mısır ziyareti sonrası Theodore Herzl ile görüşen Birleşik Krallık Sömürgeler Bakanı Joseph Chamberlain bu seçeneği sunmuştu. Chamberlain kanaatlerini şöyle dile getirmişti:

> "Gezim süresince senin için bir toprak buldum: Uganda! Deniz kıyısında sıcak bir yer. Fakat içerlere doğru gittikçe havası Avrupalılar için ideal de. Orada şeker ve pamuk yetiştirebilirsiniz. Dolayısıyla; kendime şunu düşündürdüm: Bu toprak Dr. Herzl için olabilir. Fakat O yalnızca Filistin'e ve çevresine gitmek istiyor." Herzl, "Evet, Filistin'e gitmek zorundayım." diyerek yanıtladı ve devam etti: "Evet, bizim Filistin'e ve yakınına gitmek konusunda önceliğimiz var. Tabi, daha sonra göç etmeye hazır erkek kitlemiz ile Uganda'ya da yerleşebiliriz. Fakat; ilkin ulusal temelde inşa olmalıyız. El Ariş'te politik hareketimizin sebebi bu. Bu tabi Mısır'da anlaşılmadı. Herhangi bir durumda, kendimi burada olduğum gibi açık bir dille anlatamam."[277]

---

[275] *The Observer*, Sunday, 16 August 1903; The Manchester Guardian, aynı gün.

[276] *Daily Express*, Tuesday, 25 August 1903.

[277] Cohen, *a.g.e.*, s. 300.

Sömürgeler Bakanı Chamberlain ile aynı fikri paylaşan İngiliz hükümetinin Uganda önerisini benimseyen başka gruplar da mevcuttu. Rusya'da şiddetini yitirmeyen ırkçı eylemlere karşın ortaya çıkmış üç Marksist-Siyonist Parti de Uganda ve Filistin arasında bir seçim yapmaya çalışmıştı. Gerçekte; Siyonistler arasındaki sosyalist hareketler Sizyonizmin ilk dile getirildiği yıl olan 1897'den beri kendini göstermişti. Bu mercekten bakıldığında; Filistin'in tarımsal alt yapısının Siyonistlerin geleceğine daha uygun bulunması kaçınılmazdı. Ancak; tarihi ve ulusal bağlarla *Kutsal Topraklar*a uzanan umutlar, dini inancı olmayan ve laik genç Yahudi kuşaklarca farklı nedenlerle istenir olmuştu. Konfederasyon ve işçi- Siyonist hareketleri sözkonusu genç nesile sadakatte derin bir yarış içindeydi.[278]

Dr. Herzl ise; Filistin'den hiçbir surette vazgeçmeyeceğini her şartta ilan ederek, Siyonizm İsrailoğullarınca hangi açıdan ele alınırsa alınsın, herkese ulaşacak bir mesajın yalnızca Filistin'den doğabileceğine dair inancını sürdürmeye kararlıydı. Herzl'in en yakın dostlarından bazıları ise Kutsal Topraklara ulaşmanın güçlüğünü bir realite olarak kabul ederek, ele geçen fırsatlardan yararlanmak ve bulundukları ülkelerde acı çeken Yahudileri bu önerilerden faydalandırmak üzerine odaklanmıştı. Bunlardan biri de hiç şüphesiz Israel Zangwill'di. Zangwill, bin delegenin seçildiği yeni bir organizasyonda; amaçlanan doğrultuda Yahudi yardım kuruluşlarının ulaştığı verilere ilişkin bir rapor okudu. Konuşmacı; eğer Filistin'e dönüş konusunda ya da kendilerine ait olan başka bir ülkeye göç konusunda ısrar edilirse, bu yardım kuruluşlarının kuruluşlarına uygun bir biçimde çalışmaları ve yararlarının devre dışı kalacağını, bundan sonra tek gayenin Yahudi

---

[278] Walter Galenson, *Labor in Developing Economies*, California, 1962, s. 199-200.

yerleşimcilerin geleceğinin iyileştirilmesi olması gerektiğini sözlerine eklemişti. Her şeye rağmen Zangwill, Yahudi sorununun çözümünün Siyonizm'den geçtiği konusundaki fikrini yineledi. Toplantının devamında 76 delege Afrika'ya yerleşimi tartışmak üzere ismini yazdırmıştı. Amerikalı bir Yahudi delege ise; bu planın izlenebileceğini, fakat yeni göçlerin Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin kontrolünde yapılması gerektiğini söyledi. Öte yandan; Rus Hükümeti'nin İçişleri Bakanı Plehvo'nun imzasını taşıyan bir mektup kongre esnasında Dr. Herzl'e ulaşmıştı. Telgrafta; Sizyonizmin ortaya çıkış sebeplerinin yarattığı Yahudi milliyetçiliğine hoşgörüyle bakılmasının mümkün olamayacağı ve Rusya'yı tehdit ettiği için sert önlemlerle harekete karşı koyulmaya devam edileceği haberi veriliyordu. Başlangıçta; Filistin'e gitmek üzere Rusya'dan yapılacak göçlere yardım maksadı güden Sizyonizmin bu amacını terk ederek, sadece Yahudi ulusalcılığını diriltme yönünde hareket etmesinin doğal olarak Rusya tarafından kabul görmesinin mümkün olamayacağı açık şekilde vurgulamıştı.[279] Ne var ki; Plehvo yazdıklarında ne denli ciddi olduğunu ilerleyen günlerde emrindeki makamlara dağıttığı buyruklarla göstermişti. Yerel otoritelerine 'çok gizli' ibaresiyle, şu talimatları verdi:

1. Halka açık yerlerde Siyonizm propagandası yapmak yasaklanmıştır.
2. Aynı şekilde; merkez Asya'yı, Sibirya'yı, Polonya'yı içeren Rusya civarı her yerde, varolan Siyonist organizasyonların yayılmak için düzenledikleri toplantılar basılacaktır ve yasaklanmıştır.
3. Siyonist organizasyonların üyelerinin konferansları ve organizasyonları, amaçları ne olursa olsun, hepsi yasaklanmıştır.[280]

[279] *The Manchester Guardian*, Wednesday, 26 August 1903.

[280] *The Manchester Guardian*, Wednesday, 12 September 1903.

The Manchester Guardian'da yer aralan özel röportajda Israel Zangwill genel manada durumu mütalaa ettiğinde sözlerine; İngiliz gelenekleriyle örtüşen şekilde konuya gösterdiği yaklaşımdan ve ilgiden ötürü İngiltere Hükümeti'ne minnettarlığını dile getirerek başlamıştı. Rus zulmüyle yüzleşmede, Kishineff ve diğer Rus delegelerin reddedilmesiyle yeni plana geçilmesinin, Yahudilerin Filistin'deki ülkelerine geri gönderilmelerine dair Siyonizmin orijinal planına duyulan sadakati ve görkemli eğilimi gösterdiğini söylemişti. İngiltere Kraliçesi'nin garantörlüğünde Doğu Afrika'da bir Yahudi otonomisi kurulması halinde, Yahudi geleneklerinin ve değerlerinin korunacağından şüphe duymadığını belirtmişti. Bu amaç için Yahudi Kolonyal Bankası'nın da üzerine düşeni yerine getireceğini hatırlatmıştı.[281] Banka ilk toplantısında karını 5.876 paund olarak açıklamıştı.[282] Öte yandan; Banka'nın Yafa'daki şubesinin açılışıyla birlikte İngiliz-Filistin Şirketi de bölgede 1903 yazı itibariyle çalışmalarına başlamıştı.[283]

Afrika'da İngiltere Hükümeti nezdinde güvenli bir şekilde yaşamanın nasıl olabileceği tartışmaları devam ederken Siyonist çekirdekte fikir ayrılıkları derinleşiyordu. Dr. Theodore Herzl dini bir motivi çoktan reddettiği *'Filistin'in Yahudilerce Restorasyonu'* fikrinin terk edilmesine duyduğu kızgınlığı her platformda seslendirdi. Buna karşılık Siyonist lider, Doğu Afrika projesini politik bir karşıtlık biçiminde değerlendirmek istedi. Londra'daki arkadaşları Afrika projesini iptal eden İngiltere Hükümeti'nin yanıltıcı genelgesini lağvetmek ve acele bir organizasyon konusunda baskı yapmıştı.[284] İngiliz kamuoyu Filistin yerine önerilen seçeneğe büyük ilgi duymuştu. Ancak; bazı görüşler tam tersine Afrika'da kurulması muhtemel bir Yahudi yurdunun İngiltere çıkarlarına

---

281 *The Manchester Guardian*, Friday, 28 August 1903.

282 *The Manchester Guardian*, Saturday, 29 August 1903.

283 Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 420.

284 Bein-Samuel, *a.g.e.*, s. 492.

hizmet etmeyeceğinde diretmişti. *Daily Express*'in *'Jewganda'* başlığıyla verdiği haber bunların içinde en çarpıcı olandı:

> "Bu 'Jewganda' olabilir mi?
>
> Doğu Afrika'da koloni fikrine karanlık bir bakış...
>
> Doğu Afrika'da bir Yahudi Devleti ya da kolonisi kurma önerisi, Yahudi problemini çözmeye çalışanları ya da diğer kolonizasyon çalışmalarını yürütenlere övülemez. Şu dikkat çekici ki; Doğu Afrika'ya bir Yahudi Devleti yerleştirme planı, yeni Yahudi Devleti'nin vatandaşlık haklarından yararlanamayacak olanlar tarafından savunuluyor. Örneğin; Mr. Zangwill, hiçbir zaman İngiltere'den esirgenemez. Zekası ve yazılarındaki cazibe, her zaman ulusal olarak sahiplenilmiştir.
>
> ...
>
> Böyle bir Yahudi Devleti'nin kuruluşunun başarılması halinde, şundan daha kesin bir şey yoktur ki; bu devlet Rusya'ya dahil ya da yakın olacaktır. Rusyalı ya da Romanyalı Yahudiler, dünyanın öteki tarafında yalnızca tarımsal amaçlar için gitmeyeceklerdir. Onlar doğdukları toprakların ruhlarını taşırlar.
>
> Yığın olarak Rus Yahudilerinin Rusya'yı terk etmek istediklerini düşünmek oldukça büyük bir hatadır. Tersine; hepsi daha fazla yer, beyin egzersizleri, enerjileri, yetenekleri için daha iyi fiziki şartlar, daha iyi eğitim ve Hristiyan inancını takip edebilmeleri için daha geniş ölçüde paylaşılmış eşitlik isterler.
>
> Eğer Yahudi Devleti Uganda'da kurulursa, bunun yazgısının da; alışılmış olanın dışında hava sıcaklıkları ya da Avrupa ile iletişim zorlukları gibi dezavantajlarla birlikte Baron Hirsch'in Arjantin'deki Yahudi kolonizasyonlarıyla aynı olacağı açık... Bu sudan 300-400 mil içerde Ekvator bölgesinde olacak, dolayısıyla; geri dönme konusu, kolonist toplulukların kurulması ve biçimlendirilmesinde pratik sahibi olanlarca takdir edilecektir."[285]

---

[285] *Daily Express*, Friday, 4 September 1903.

Fakat; işler tasarlandığı gibi gitmedi. Kısa zaman sonra Yahudiler için Afrika'da bir yurt fikri cazibesini yitirdi. Doğu Afrika'ya gönderilen keşif heyetleri ve komisyonerler kırsal şartları, bu ortama yabancı sayılabilecek Yahudi ırkına uygun bulmamıştı. Eleştirilerinin merkezinde, Yahudilerin böylesi yaşam şartlarına adapte olamayacakları öngörüsü vardı ve ancak yüzde beşinin tarımsal tecrübeye sahip olduğunun altı çizilmişti. Öncelikle; Baron Hirsch'in planını da zayıflatan bir altyapı eksikliğine dikkat çekildi. *Reuter Haber Ajansı*'nın görüştüğü temsilcilerden kıdemli bir Lord; satırarası mesajlarıyla İngiliz hükümetini olası bir hata konusunda ikaz ederken, Britanya'ya vergi ödeyen Yahudilerin ırkdaşları için bu harekete taraftar olmayacaklarını düşündüğünü açıklamıştı.[286]

Gerçekte; Afrika tartışmalarının gölgesinde kalan yeni bir varoluş iddiası, 5664. yıllarına kutlayan Yahudiler için zulüm görmüş din kardeşlerine toprak açmaktan ziyade daha büyük bir anlama sarılmıştı. Savaşların ve çatışmaların eksik olmadığı bir çağda; Hristiyanların Yahudilere yaptığı zulümden kaçış için tek şansın Yahudilerin kendilerine ait bir yurt kurmaktan geçtiğini hemen hemen bütün İbraniler kabul etmişti. Fakat; bu yurdun Herzl ve taraftarlarının inatla savunduğu gibi *Kutsal Topraklar*'da olmasına gerek yoktu. Bu ülke; pekâlâ İngiltere gibi bir desteği arkasına alabilirse, dünyanın herhangi bir yerinde kurulabilirdi. Sizyonizmin en önemli amacı ulusal ve politikti. Bu ırkın ve dinin *Judaizm*'i etkilediği de muhakkaktı.[287] Fakat; öncelikli amaç Musevilik temelleri üzerine bir gelecek inşa etmek değil; kültürel ve etnik yapısıyla kendine has Yahudilerden bir yurt kurmaktı. Bu fikri hayata geçirmenin tek başlarına mümkün olmadığını iyi gören Theodore Herzl uluslararası diplomasiyi yerinde ve zamanında kullanmak için elinden geleni yapmıştı, ancak; her türlü

---

[286] *The Financial Times*, Saturday, 5 September 1903.

[287] *The Manchester Guardian*, Tuesday, 1 September 1903.

ılımlı yaklaşımına rağmen Sizyonizmin bir lideri ya da temsilcisi sıfatıyla Hükümdar II. Abdülhamid'e fikirlerini kabul ettirme imkânını bulamadı. Padişahın ülke toprakları konusundaki dirayetli tutumu neticesinde, çok arzu ettiği halde bir kez daha huzura alınmayı başaramadı. Theodore Herzl, 12 Aralık 1903'te İzzet Bey'e gönderdiği mektubunda biraz ümitsizdi:

> "Ekselans,
>
> Zat- Şahane ve Sadrazam Hazretleri'ne 16 Şubat 1903 tarihinde takdim eylediğim teklifler hakkında haber vermenizi istirham edeceğim.
>
> Bilhassa; Rusya ile olan siyasi münasebetlerin bu durumda ağır bastığını anlıyorum; ama şimdi bu bahis değildir. Diğer politik güçlükleri de bertaraf etmek işine bütün ülkelerde şahsen ve arkadaşlarım vasıtasıyla girişmiş bulunuyorum. Bunların halledilmiş olduğunu ifade edebilirim. Artık böyle bir güçlük yoktur. Siz de kısa zamanda bundan haberdar olacaksınız.
>
> Bu itibarla imparatorluk hazinesine yeni gelir kaynakları temin etmeyi de içine alarak tekliflerimi yineliyorum. Bu gelir kaynağı hayranı olduğum memleketinizi iktisadi istikrara kavuşturacak vasıfta olacaktır.
>
> Biz yerleşecek bölgeyi her yerde bulabiliriz. Nitekim bulduk da... Gazetelerde İngiltere Hükümeti'nin 60-90 bin fersah muarabba (180.270.000 mil kare) araziyi bize tahsis ettiğini okumuşsunuzdur. Fakat; ben tekrar dini ve ırki yakınlığımız olan insanlar arasında yaşama konusuna dönüyorum. Tebaası olduğumuz Halife'ye ve memleketine bolluk, istikrar getirerek onun himayesi altında kurtuluşa ermek istiyoruz."[288]

Belki de bu sebeple dini bir korumacılık yerine insan haklarında hareket ederek amaçlarını duyurmuştu. Alman İmparatoru'ndan

---

[288] Herzl, *a.g.e.*, s. 329.

beklediği ilgiyi göremeyince, Yahudilere karşı bir önyargı ihtiva etmediklerini düşündüğü Britanyalılara yüzünü çevirdi. Lakin; İngiltere Galiçya ve Romanya göçmenlerini almaya devam etmiş ve kamuoyundan, daha fazla göç kaldıramayacağının işaretlerini aldıktan sonra hükümet yeni göç hareketlerini önleyici bir dahili politikaya yönelmişti. Oluşturulan *'Alien Commision/ Yabancı Komisyonu'* göç dalgalarını önce sınırlandırıcı, daha sonra da tamamen yasaklayıcı yasaların eşlik ettiği protokolleri onayladı. Öyle ki; Yahudilerin dünyanın neresinde olursa olsun, yaşadıkları sıkıntıların sonuçlarına en fazla katlanan ülke İngiltere olmuştu. Dolayısıyla; Yahudi sorununa köklü bir çözüm bulmaya en istekli ve taraftar ülke de İngiltere idi. O nedenle; önerilebilecek herhangi bir bölgede İngiliz mandaterliği ya da garantörlüğü altında, kendi içlerinde özerk bir yapıyla bir Yahudi yurdunun kurulması Birleşik Krallık'taki birçok siyasetçinin ve bürokratın savunduğu bir tez haline geldi. Elbette; Sir Charles Elliot[289] gibi hükümetin Yahudi kolonizasyonu planını bir istisna olarak kabul etmeyerek, Doğu Afrika'daki İngiliz Komiserliği'ndeki pozisyonundan feragat eden kimseler de vardı.[290] Olumsuzluğu tersine çevirmek üzere; çok konuşulan bu istifanın ardından *'The Daily Mirror'*ın haberi dikkat çekiciydi: *'Rus konferansçı bizim bütün harika adamlarımızın Yahudi olduğunu keşfetti!"* Alt başlığı *'Mr. Chamberlain-Bir Yahudi'* olan habere göre; İngiliz kamuoyunda Rusya'ya karşı oluştuğu hissedilen antipatinin, İngiltere'nin önemli adamlarının Yahudi bir kökene mensup bulunmasından

289 1862 doğumlu Sir Charles Eliot, son derece başarılı bir öğrenim hayatından sonra şovalye ilan edilerek Birleşik Krallık'ın Doğu Afrika Komiserliği'ne atandı. 1893'te Türkiye'ye de gönderilmiş diplomat, Doğu Afrika (bugünkü Kenya) topraklarının yeni göçleri kaldıramayacağını belirterek İngiltere Dış İlişkiler Sekreteri Lord Lansdowne ile ihtilafa düşünce görevinden istifa etmiştir. Eliot için Afrika'da 'beyaz üstünlüğü' esastır.

290 *Daily Express*, Wednesday, 22 June 1904.

kaynaklandığı aktarılmıştı. D'israeli'nin bir Yahudi olduğunun hatırlatılmasının ardından, birçok ünlü ve başarılı Yahudi'nin İngiliz soyadlarını taşıyarak hayatlarını sürdürdükleri belirtilmişti. Rus araştırmacıya göre; onca Yahudi ismin meydana getirdiği İngiltere Hükümeti'nin yabancılara karşı yasa çıkarması da son derece ironikti.[291] Aslında burada önemsenmesi gereken husus, gazetenin bu haberi bir övünç değerlendirmesi gibi sunmasıydı.

Yabancı sorunu ile kastedilen Rusya, Romanya ve Galiçya Yahudileriydi. İngiltere'deki İsrailoğulları'nın pozisyonları genel duruma bakılırsa son derece müreffehti ve Anglo-Sakson kültürüne tam uyum sağladıklarından İngilizler ile çatışan ve tartışmaya açık bir yan teşkil etmiyorlardı. Bundan farklı düşününler için mücadele manşetler arası bir rekabete dönüşmüştü. Siyonizm'e yeni boyutlar kazandıran her toplantı ile 'toplum ve Yahudi' ilişkisi, İngiliz toplumunun organizasyonal şeması kapsamında değer yaratma ve entegrasyon konularını diriltti. Sözkonusu hareketlenme politik Sizyonizmin kurucusu Theodore Herzl'in 1904 yılında ölümüyle bir süreliğine yavaşladı. Ölümün ardından sadece birkaç yılda, daha önce ülkesi dışında neredeyse hiç tanınmayan Herzl'in Siyonizm adına katettiği yol büyük bir başarı hikâyesi olarak yazılmıştı.[292] Büyük Siyonist'in tüm başarısına rağmen Yahudi sorunu tartışılmaya devam etti. Nitekim; Rus Bakan Plehvo İngiltere'nin Mısır ile yakaladığı avantajlı duruma karşılık Türkiye üzerinden politika üretmeye devam edeceğini açıkladı.[293] Daha fazlası; Rus bakanın söyleşisinin basında yer bulmasını izleyen ikinci ayda genç Yahudi kuşakların ağırlıkta olduğu kitlesel bir göçün Rusya'dan yayıldığı haberleri dikkat çekti.[294] İki süper

---

291 *The Daily Mirror*, Monday, 4 July 1904.

292 *The Manchester Guardian*, Tuesday, 5 July 1904; *Daily Express*, Friday, 8 July 1904.

293 *Daily Express*, Friday, 29 July 1904.

294 *The Financial Times*, Wednesday, 7 September 1904.

güç arasındaki rekabette Dr. Herzl'in ve taraftarlarının durduğu yer şu sözlerden belliydi: *"10 milyon Yahudi sizin (İngilizlerin) gönüllü ajanınız olacak."*

Oysa; Herzl bunu söyledikten sonra Almanya, Rusya ve Osmanlı Devleti ile görüşmelerinde muhataplarına sürekli onların yanındaymış ve çıkarlarını koruyacakmış gibi vaatlerde bulunmuştu. Ne var ki; Sultan II. Abdülhamid'in iktidarında sözkonusu vaatlerini gerçekleştirme imkânını asla bulamadı. Padişah Filistin'i asla bir pazarlık konusu yapmadı.

Dr. Theodore Herzl'den Sonra Siyonizm

Dr. Theodore Herzl Siyonizm için bir lider ya da organizatörden daha fazlasıydı. *The Manchester Times*, 10 Ocak 1905'teki haberinde; çok az insanın O'ndaki gibi büyük bir cazibeye ve hissiyat gücüne sahip olabileceğini yazmıştı. Gazete Herzl'den sözederken; *'O; yalnızca Musa'nın ırkına nasip olabilecek şekilde, oryantalliğin ve modernitenin tuhaf bir karışımı'* tanımını yaptı. Daha fazlası; Basel'deki ilk toplantı Yahudi meclisinin ve yeni Siyon hacılarının bir araya gelişi biçiminde tarif edilmişti. Herzl'in ölümünden sonra, Siyonist Teşkilat matemini bırakmadan Doğu Afrika projesi üzerine çalışmayı sürdürdü. Doğu Afrika'da Yahudi Devleti kurmak üzere İngiltere Hükümeti'nin elverişli arazi tetkiki için gönderdiği heyet bir rapor hazırlığındaydı.[295] Bu heyetin gidişini takip eden aylarda incelemeler için başkaları da Uganda'yı ziyaret etti. Ancak; Afrika seçeneği, uygunsuz şartları nedeniyle ortaya çıkan tartışmalarla İngiltere Hükümeti ve Siyonist Teşkilat'ın arasını açmaya başlamıştı. 27 Temmuz 1905'te düzenlenen yedinci Siyonist Kongre'nin gündemini Dr. Herzl'in yerine geçecek yeni başkanın seçimi kadar, İngiltere Hükümeti'nin Doğu Afrika önerisine verilecek yanıt da meşgul etti.[296]

---

295 *The Manchester Guardian*, Tuesday, 10 January 1905.

296 *The Guardian*, Wednesday, 12 July 1905.

Düzenlenen toplantılarda; hala II. Abdülhamid'in Filistin'i bağışlayacağına dair umutlar dile getiriliyordu. Hatta; Siyonist Teşkilat'ın Manchester bürosunun muhafazakâr üyelerinden Dr. Dreyfus yaptığı konuşmada, Filistin beklentisindeki umutlarını açıklayan ilgi çekici bir haber vermişti. İngiliz hükümetini anti-Semitik davranmakla suçlayan Dreyfus, Sultan'ın yakın arkadaşlarından birinin onunla paylaştığı çok gizli bir bilgiyi büyük alkışlar önünde toplantıyı izleyenlere aktardı. İstanbul'daki Padişahı yakından tanıyan birinden aldığı duyuma göre; güya Sultan kişisel olarak Filistin'i bağışlamaya karşı değildi. Fakat; bu fikre karşı koyan iki rakip ülke bulunuyordu. Siyonist konuşmacının imayla devam ettiği sözlerinde belirttiği sözkonusu iki ülkeden biri; yaşam ve ölüm arasında can çekişen ve Yıldız Köşkü'ndeki nüfuzunu yalnızca o anda değil, gelecekte de kaybettiğini mütalaa eden bir devletti. Diğer güç ise; dahili fikir ayrılıklarıyla eriyen ve İstanbul'daki etkisinin hiçbir zaman geçmişteki gibi olamayacağı görülen Avusturya idi.[297] Dr. Dreyfus'un Padişahın yakınlarından aldığını söylediği habere ilişkin yorumu manidardı. Filistin'in Yahudilere tevdi edilmesine karşı koyan ülkelerden ilki hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'ydi. Konuşması esnasında çizdiği tablo tamamen yanlış olarak; II. Abdülhamid'in Filistin konusunda esnek olduğu, ancak; tahtında oturduğu devlet geleneği ve yapısının böyle bir beklentiyi hoş karşılamadığıydı. Ayrıca; sözünü ettiği şekilde Osmanlı Devleti can çekişiyor da değildi. Yanı sıra; Yahudileri nihai hedefleri olan Kutsal Topraklardan Doğu Afrika'ya kaydırmaya çalışan İngiltere'nin aldığı kararlar da, o günlerde Yahudilerin Britanya hakkında düşünce üslubunda benimsediği alışkanlıklara ters bir şekilde olumsuzdu. Ne var ki; İngiltere'nin Filistin'i Yahudilere kazandıramaması, dahası; bunun için çalışamaması bile Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki görünen etkisini yitirdiğini açıkça ortaya koyuyordu. Neticede; Siyon Aşıkları arasında

[297] *The Manchester Guardian*, Monday, 5 June 1905.

meydana gelen iki kutuptan biri olan *Filistinliler* grubunun çabalarıyla, İngiltere'nin Doğu Afrika'da Yahudi yurdu önerisi düzenlenen olağanüstü kongrede kesin bir dille reddedildi. Gerekçe basitti: öneri, Sizyonizmin tarihindeki emsalsiz karakterine aykırı bulunmuştu. Politik Siyonistlerin ve Sosyalistlerin meydana getirdiği *Bölgeselciler*, Sizyonizmin asıl gayesine uygun düşecek şekilde, özerk bir Yahudi Devleti kurma konusunda diretmişti. *Filistin* grubu ve *Bölgeselciler* dörder konuşmacı seçmişlerdi. Israel Zangwill *Bölgeselcilerin* başını çekiyordu. Grubu adına konuşanlar; acilen ve nerede olursa olsun bir devletin kurulması ihtiyacını savundu. Aslında Siyonist Teşkilat içinde beliren gruplar ve söylemleri arasında doktrinel bir fark sözkonusu değildi. Fikir ayrılıkları tamamen, Yahudi Sorunu'nu mümkün olan en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve İsrailoğullarını tarih boyunca güttükleri amaca en mükemmel biçimde yakınlaştırma hususunda takip edilecek yer ve yöntem bağlamında beliriyordu. Ne var ki; Uganda projesinin terkedilişi ile amaçlarını belli ederek *Filistinliler* adını taşıyan tarafın baskın çıkmasıyla Filistin, Siyonist Organizasyon'un resmi programı oldu. Yedinci kongre özetle, Basel programına aynen sadık kalacağını ilan etmişti.[298]

Herzl'in bölgesel amaçlarını farklı bir algılayışla üstlenerek yeni bir örgütlenme yaratan Onursal Başkan Israel Zangwill, Doğu Afrika'da bir Yahudi kolonizasyonu hususunda ortaya çıkan ihtilafa yer vererek manifestosunu açıkladı. Siyonizm'le bireysel ilişkilerini tanımlamada üyelerini serbest bırakan yeni bildirge Siyonizm'e doğru pozisyon alan bir gövde olmayacaktı. Her zaman olduğu gibi hedef; şimdiki hayatlarını bulundukları topraklarda sürdüremeyen ya da sürdüremeyecek durumda olan Yahudilere 'nerede olursa olsun' bölgesel bir otonomi sağlamak biçiminde tarif edildi. Bu sorunu çözüme kavuşturmak

[298] *The Manchester Guardian*, Saturday, 5 August 1905.

adına çok sayıda girişimde bulunulmuştu ve kitlesel göç için her yıl belli meblağlar tüketilmişti. Neredeyse; göç edilen ülkelerde küçük bir yelpazede bir devlet oluşturulmuştu. Sorumluluk kırılma noktasına gelmişti ve problem, özgürlüklerin ve ayrıcalıkların en yüksek noktasına ulaştığı İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde bile vahim hale geldi. Yahudilerin parasıyla birliktelik dünyanın her yerinde zengin şehirler ve devletler meydana getirmişti ve genel kanı Yahudi sermayesi ve işgücünün yerleşime uygun özel bir yer yaratmasının imkânsız olduğuydu.[299]

Siyonizme farklı bir yaklaşım getirse de Zangwill'in *Bölgeselciliği* Siyonizm'e karşıt değildi; fakat otonomi sözcüğü nedeniyle yeterince anlaşılmamıştı.[300] Ne var ki; Zangwill düzenlediği toplantıyla resmen yeni bir örgütlenmenin varlığını açıkladı. Bildirilene göre; yeni hareket bölge olarak yalnızca Filistin'i işaretleyen Siyonizmi desteklemekteydi. Yine de Zangwill, ziyaret ettiği Filistin hakkındaki mevcut inatçılığı trajik bir problem olarak görmüş ve Britanya Hükümeti'nin Doğu Afrika önerisine de yakınlığını korumuştu.[301] Bu amacındaki esas öğe; oluşturulacak özerkliğin İngiliz hükümeti garantörlüğünde olmasıydı.[302] Oysa; kısa bir süre sonra İngiltere Sömürgeler Sekreterliği, Zangwill'in Doğu Afrika'da Yahudi yerleşimi için açık tuttuğu önerisini reddettiğini açıkladı. Fakat; Sekreterlik yeni hareketin planlarıyla geliştirilebilecek başka fikirlere açık olduğunu beyan etmişti.[303] Bunun üzerine acil bir toplantıyla geleceği şekillendirmek üzere oluşturulmuş ümit verici bir programa karar verildi. 29 Eylül 1905'te Londra Siyonist Ligi yeni

---

299 *The Manchester Guardian*, Thursday, 24 August 1905.

300 *The Manchester Guardian*, Sunday, 16 September 1905.

301 *The Observer*, Tuesday, 19 September 1905; *The Guardian*, aynı gün.

302 *Daily Express*, Friday, 22 September 1905.

303 *Daily Express*, Wednesday, 27 September 1905.

manifestosunu açıkladı. Sözkonusu manifesto; bir hafta önce Israel Zangwill'in belirttiği Siyonist emeller ve planlarla müşterekti. *Daily Express* gazetesinin ertesi günkü haberinde verdiği detaylar ise şöyleydi:

> "Siyonizmin şimdiki durumu ve gelecek amaçları yedinci Basel konferansında deklare edilmiştir. Siyonist Organizasyon, ilk Basel toplantısındaki kökten ilkelere ve esaslara sadıktır. Gayemiz; Yahudiler için Filistin'de uluslararası tanınan ve yasal olarak güvenli bir yurt kurmaktır. Filistin ve bitişiğindeki yerler dışında hiçbiryer bir son ya da çözüm olarak kabul edilemez."

Manifesto, 'Filistin'i kazanma'ya ilişkin değerler ve Yahudilerin dünya tarihinde oynadıkları büyük rolün aktarılmasıyla devam ediyordu.[304] Halihazırda; hükümetin Uganda önerisine sıcak bakan Zangwill dahi 'Biz Filistin'i istiyoruz.' diyerek odaklanan projeyi netleştirmeye çabaladı. Herzl'in yerini almaya çalışan lider, II. Abdülhamid'i, devletin çorak vilayetinde artık etkisini yitirmiş olduğu nüfuzunu canlandırma ve yenilemeye çalışırken, Yahudilerin sorunlarıyla yüzleşmemekle ve onlara politik haklarını vermemekle suçluyordu. Zangwill açıkça; bölgedeki Yahudilerin kendi kendilerini yönetebilecekleri bir hükümet ile diğer 700 bin unsurun üzerinde konumlandırılmasını talep etmişti. Yaptığı coşkun konuşmada Siyonist lider, Osmanlı padişahına hayranlığını dile getirmesinin yanında; hedefe ulaşmaya dair son derece uyarıcı ve keskin bir ifadede bulundu:

> "Biz Sultan'ın aptal olmadığını iyi biliyoruz. O gerçekten de Avrupa'nın en zeki taktikçisi. Yahudilerin Filistin'e girişlerine

[304] *Daily Express*, Saturday, 30 September 1905.

izin vermeli. Onların orada bankalar ve enstitüler inşa etmelerine izin vermeli. Kedi, farenin içeri girmesinden her zaman memnun olur. Fakat; şartlar garanti altına alındığında, fare kedinin onu kolayca yutamayacağı kadar şişmanlar. Filistin'i elde etmenin iki yolu var; biri açık, biri gizlice. İkisi bir arada yürütülemez. Bizim niyetimiz Filistin'i gizlice ele geçirmek. Eğer bunu yapacaksak sessiz olmalıyız!"[305]

Ne var ki; *Daily Express*, manifestonun gazetelerde yayımlandığı tarihte son derece anlamlı bir başka habere daha yer vermişti:

"Derin Bir Etkiye Sahip

Küçük bir insan grubu

Modern dünyada Yahudilerin gücü, fazlasıyla abartılıyor olabilir. Ancak; finans dünyasında, insanlık aktiviteleriyle döndürülen başka diğer dünyalarda da, gerçekten çok iyiler... Devlet adamları ve krallar, askerler ve diplomatlar tamamen onun isteklerine bağlı... Örneğin Londra'da, Yahudi her yerde... Hepimizin Yahudiler arasında tanıdıkları vardır. Bazıları hiç de yakın arkadaşlarımız sayılmazlar. Ve damarlarında Yahudi kanı dolaştığından hiç kuşku duymadığımız birçok arkadaşımız bulunuyor. Dolayısıyla; Londra'nın en büyük kitapçısında 'Yahudi Yeni Yılı Kitabı'nın yeni versiyonunu görünce şaşırmayız. Altı buçuk milyonluk Yahudi nüfusunun yalnızca 138.860'ı bizimle ve bizim nüfusumuzun yüzde ikisini oluşturuyorlar.

Dünyanın çeşitli bölgelerindeki Yahudi nüfusuna dair istatistikler son derece ilginç. Britanya İmparatorluğu'na ait yerlerdeki rakamlar şöyle:

---

305 *The Manchester Guardian*, Tuesday, 19 September 1905.

Britanya Adaları	237.166
Kanada ve Britanya Kolombiyası	30.000
Avustralya	17.403
Hindistan	18.223
Güney Afrika	48.820
Jamaika	2.400
Trinidad ve Barbados	50
Kıbrıs ve Malta	165
Aden	3.050
Cebelitarık	2.000
Hong Kong	590

Toplam	**349.971**

Avrupa'da Yahudiler

Rusya tek başına Avrupa'daki Yahudilerin toplamının yarısından fazlasını barındırıyor. Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan genel Yahudi nüfusunun yüzde doksanına sahip. Dünya çapındaki varlıklarına bakılırsa; Polonya'daki nüfusa oranları ise %16,25; Polonya dışındaki Rusya'da % 4,03; Almanya'da %1, 04 ve İngiltere'de % 0,50 oranında Yahudi yaşıyor."[306]

İlan edilen manifestoya, güçlü bir azınlık olmalarına rağmen Rusya'da Yahudilere saldırılar devam ediyordu. Kazan ve Taşkent de dahil olmak üzere birçok Rus şehrinde; Yahudi kadınlar, çocuklar saldırıya uğramış, evleri yakılmış ve hatta öldürülmüştü. Çar'ın şükran gününe ilişkin olarak bir katedralde açıkladığı kendi manifestosunun tesiriyle asiler Musevi dükkânları yağmalamıştı.

[306] *Daily Express*, Friday, 29 September 1905.

Benzer şekilde Minsk'de de tren istasyonunun camlarını indirmişlerdi. Yahudi hastanesindeki doktorlar tüm gece çalışırken, dükkânlar kapalı kalmıştı.[307] Kishineff'ten *Daily Mirror* gazetesine 4 Kasım 1905'te gönderilen mektup, 'yeni bir soykırımın' yaşandığını bildiriyordu. Başka bir Rus şehri Nicolaieff'te de 'vatansever' çetelerin Yahudi iş yerlerini ve evlerini yaktığı haberi verilmişti.[308] Rusya'daki mezalime karşı yine Anglo-Yahudi Organizasyonu harekete geçti ve olaylardaki mağdur Yahudilere bağış toplamaya başladı. Amerika'daki Yahudilerin de katkısıyla kısa zamanda 10 bin paund para toplandı. Gelişmelerle ilgili olarak Alfred de Rothschild şöyle demişti: *"Para halihazırda geliyor ve değerli bir meblağ da çabucak gönderilecek. Elbette Rus Hükümeti yolumuza engel çıkarmaya çalışıyor."*[309]

Londra'daki Büyük Toplantı salonunda toplanan beş bin Yahudi Rusya'daki anti-Semitik faaliyetleri protesto etti. Toplantıda, Zangwill de tüm baskı gören din kardeşlerinin ortak tek bir bayrak altında; İngiliz bayrağı altında birleşmeleri gerektiğini vurgulamıştı. Toplantıda Sömürgeler Bakanı Joseph Chamberlain'in de mektubu okunmuştu ve bakanın Dr. Herzl ile yaptığı görüşmeyi anımsatması üzerine durum değerlendirmesi yeni yönünü kazanmıştı. Çözüm; Israel Zangwill'in Yahudi kolonizasyon planı ile mümkün görünüyordu. Ama bunun için öncelikle herkesin birleşerek gidişata dur demesi gerekiyordu.[310] Yahudiler, şiddetini artıran ve bir türlü önüne geçemedikleri anti-Semitizmi önlemek için en etkili mücadele yolunun kesinlikle bir araya gelerek, maddi ve manevi bir bütünlükle kendilerini savunmak olduğunun bilincindeydiler. Devletler bünyesinde temaslarında da seslerini duyurabilmek adına bunu yapmaları şarttı. Zira; birlikte

---

307 *Daily Express*, Friday, 3 November 1905.

308 *The Daily Mirror*, Saturday, 4 November 1905.

309 *Daily Express*, Thursday, 9 November 1905.

310 *Daily Express*, Wednesday, 15 November 1905.

doğacak kuvvetten Filistin gibi bir beklentileri vardı. Kutsal Topraklar, herkesin üzerinde koşulsuzsa birleşebileceği tek yerdi. O sebeple, Filistin ve civar bölgeler vazgeçilmezdi. Sonraki hedef; bir Yahudi parlamentosu kurmak olmalıydı. Yıllık olarak seçilecek delegeleriyle bu meclis en azından Rusya'ya 'zulümü durdurması gerektiğini' söyleyebilecekti.[311] Eğer; mevcut baskı Musevilerin üzerinden kaldırılırsa, her bir Yahudi'nin içindeki potansiyelin dünya kültürüne katkı sağlayacak şekilde canlandırılması sağlanabilirdi. İlan edilen yeni manifestoyu en önde gelen doksan Yahudi isim imzalamıştı. Israel Zangwill düzenlenen toplantıda, Yahudilerin 'en iyilerin ırkı' olduğu konusunda iddialı konuşmalar yaptı. O'na göre; dünyanın en değerli bilim adamları, düşünürleri, yazarları, sanatçıları, borsacıları, finansörleri ve daha birçok sahadaki lider 'seçilmişler' grubuna mensuptu. Zangwill ve taraftarları, İngiltere güdümünde bir koloninin Doğu Afrika'da kurulması halinde meselenin ortadan kalkacağını savunuyordu. Buradaki esas; Yahudileri kendilerine has bir ırk olarak korumak ve bir ulus kimliğinde yükselmelerini sağlamaktı. Buna karşılık; Lord Rotshchild ise hala alternatif bir plan olarak ırkdaşlarının Arjantin ve Kanada gibi başka ülkelere de göçebileceğini hatırlatmıştı.[312] Yine de; Türkiye'nin Filistin'i elinde tutmaya çalışması geleceğe dair en büyük tartışma konusu olmayı sürdürdü. Şu anda Osmanlı Devleti'nin güçlenmeye çalışması ve borçlar meselesinin üzerine gitmesi gündemin dikkate değer bulunan diğer hususlarıydı.

Bazı Siyonist teorisyenler, Filistin'in imkânsız olduğunu söyleyenleri eleştirmiş, her şeye karşın; tek sözlerinin 'Filistin ve yine Filistin' olduğunu söylemişlerdi. 'Sizyonizmi yeniden tanımlayanlara göre bu mücadele; ulusal haysiyet bilincinin ve Yahudi ruhunun tüm dünyada en yüksek ilhamlarla uyanışı demekti. Siyonizm; fakirlere maddi anlamda yardım eden bir örgütlenme biçimi

---

311 *Daily Express*, Tuesday, 26 December 1905.

312 *The Observer*, Sunday, 4 February 1906.

değildi. Bu; Batı'nın Musevilerini ruhani baskıdan, Doğu'nun Yahudilerini de fiziki muhtaçlıktan ve zulümden kurtarma hareketiydi. Yeni bir bölgesel şık belirmişti. Doğu Afrika'da ya da Uganda'da, taşınma vaktinin ne zaman geleceğini bilmeyen Yahudiler için yurt alternatifleri oluşturabilirdi.[313] Fakat; her neresi olursa olsun, Yahudiler için bir yurt bulmak bir zorunluluktu. Ne var ki; Rusya'da Yahudiler katledilmeye devam ediyordu.[314]

Duruma acil çare arayışını, İngiltere'nin çeşitli yerlerinde aralıksız sürdürülen toplantılarda seslendiren Siyonistlerin üzerinde en çok durdukları hususiyet Filistin'in kapılarının açılması gerekliliğiydi. Ancak; Kutsal Toprakların ne denli değerli olduğunun sık sık dile getirildiği bu organizasyonlarda, Dr. Theodore Herzl'in yaptığı gibi Osmanlı Devleti ile temas şartlarına ya da bölgeye yerleşimin nasıl mümkün kılınacağına dair herhangi bir teklif yahut plan ileri sürülmüyordu. Filistin'i ziyaret eden Siyonist liderler, bölge topraklarını 'yabancılara uygulanan vergi' olmaksızın Yahudilerin yaşayabileceği tek yer biçiminde işaret ediyorlardı. Onlara göre Filistin 'girişi olmayan, sihirli bir ülke' değildi. Tersine; Yahudilerin kendilerini evlerinde hissedebilecekleri tek yerdi.[315]

Bundan sonra Siyonizm yönünü tamemen Dr. Herzl'in *'Bir Yahudi Devleti'* isimli kitabında özenle vurguladığı gibi alternatifsiz biçimde Filistin'e çevirdi. Başlangıçta; Herzl bile kendi idealini romantik bularak; *'Belki bir roman yazıyorum.'* ifadesini kullanmıştı. Ne var ki; Herzl'in romantik bulduğu fikirlerini onaylayarak, Arap-İngiliz ortaklığına zıt bir durumu teşekkül ettireceğine inanılan yeni bir varsayımın yalnızca 'pembe gözlük takmış'

---

313 *The Manchester Guardian*, Saturday, 2 February 1907, *The Manchester Guardian*, Monday, 28 May 1906.

314 *Daily Express*, Tuesday, 11 September 1906.

315 *The Manchester Guardian*, Tuesday, 30 July 1907.

kimselerce yürütülebileceğine inananlar da yok değildi.[316] Fakat; Herzl'in kitabının yayımlanışını takip eden on yıllık sürede gelinen nokta tartışma götürmez halde dikkat çekiciydi. Filistin'in Yahudilerce yeniden restorasyonu fikri artık bir ütopya olmaktan çıkmıştı. İdeali pratiğe çevirmek üzere kaydedilen mesafenin neticesinde, Filistin'e dönüş programı ana düsturunu bir kimlik yaratma üzerine bina etti. Bundan böyle, İsrailoğulları'nın bir ulus kimlik üzerinde ve bir devlet çatısı altında bir araya gelebilmesinin detayları mütalaa edilmeliydi ve öyle de oldu. Bir ulus yaratabilmenin ana şartlarından biri olan 'ortak dil' gündeme geldi. İbranice'nin kullanılarak, yaşayan bir dil statüsünü güçlendirmesi bağlamında yaklaşımlar ileri sürüldü. İbranice'nin uygulamalı şekilde yaygınlaştırılması için Yahudilerin seferber edilmesi projelendirilmeliydi. O nedenle; kitlesel bir hareket için İbranice tiyatro oyunları oynanmalı, gösteriler düzenlenmeliydi.[317] Nitekim; Siyonizmin ruhunu taşıyacak olan bu ortak dil olacaktı.

Öte yandan; Rusya'da ve Avusturya'da zulüm gören Yahudilerin bir ulus bilincinde ırkdaşlarıyla birleşmeye net bir karar vermeleri gerekiyordu. Altı milyon Yahudi bu baskıdan etkilenmişti. Önlerinde duran seçenek, bulundukları ülkelerde kendilerine silah çeviren yönetimlerle politik düzlemde mücadele etmeleriydi. Sekizinci kongrede, bu ülkelerde yaşayan ancak; potansiyel bir Yahudi Devleti'nin çekirdeğini oluşturması beklenen Yahudilerle beraber uluslaşmayı sağlayacak etmenler üzerinde duruldu. Fikirlerin berraklaşması, bireysel bağımsızlık elde edilmesi ile mümkündü. Siyonizm geleceğe dair planlarını büyük lideri Herzl'in yönergelerini unutmadan sürdürmeliydi.[318] Bu uğurda, İngiltere

---

[316] C. R. Ashbee, "Political Zionism Without the Rose- Coloured Glasses", *The English Review*, London, 1924, s. 212.

[317] *The Manchester Guardian*, Saturday, 3 August 1907; *The Observer*, aynı gün.

[318] *The Observer*, Tuesday, 3 September 1907.

Hükümeti'nden alınacak her türlü destek kritik bir öneme sahipti. Hükümetin Doğu Afrika önerisi henüz reddedilmişti, ancak; Yahudilere kucak açan Britanya'nın Filistin ile irtibatta etkin bir rol oynayabileceği muhakkaktı.

The Manchester Guardian, 4 Şubat 1908 tarihli sayısında İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in[319] konuya yaklaşımını açıkça sergileyen mektubuna yer verdi. İngiliz siyasetçi şunları yazmıştı:

> "Nazik davetinizle bu geceki toplantıya iştirak edememenin derin üzüntüsünü yaşamaktayım. Ben tamamen Yahudilerin tarihi özlemlerine karşı sempatiyle doluyum. Onların ırkî ve politik bütünlüğünü esas merkezinde restore ederek birleştirmek, dünya tarihinin muazzam bir olayı olacaktır. Yahudi ırkının bütün gayesi, diğer çözümlerin dışında yalnızca Filistin üzerinde odaklanmış olsa da; ya da günden güne şiddetini arttıran ihtiyaçlar için birleşme noktası ya da çareye açılan çıkışlar sağlanmış olsa da; sözkonusu sorunlar hakkında benim de çok az haddimi aşarak açıklayacağım bir fikrim var. Doğu Afrika'yı ziyaretim beni bu ülkenin patikalarında uzanan zorluklarla tanıştırdı ve bu gerçekten hareketle; en yüksek amaçlarına ulaşmak adına ne yapılması lazım geliyorsa, bunun için gösterdiğiniz gayrete sempatim giderek arttı."[320]

'Vaadedilen Topraklar'ı ele geçirmeye yönelik ihtiras, dünyanın diğer parçalarında bir Yahudi yurdu kurma ihtimalini daha

---

[319] Winston Leonard-Spencer Churchill, başarılı bir İngiliz siyasetçi iken Çanakkale Savaşı'ndaki Osmanlı zaferinden sonra gözden düşmüş ve görevinden istifa etmiştir. Daha sonra Savaş Bakanlığı'na getirilen başbakan ömrünün son yıllarını yazarak geçirmiştir. Savaş yanlısı bir siyasetçi olmasına rağmen, 1953 yılında Nobel Barış ödülüne layık görülmüştür.

[320] *The Guardian,* Tuesday, 4 February 1908; *The Manchester Guardian,* aynı gün; *The Observer,* aynı gün.

belirmeden sona erdiriyordu. Gerçekte; ilk Basel Kongresi'nin yapıldığı 1897'den 1908'e kadar geçen süre zarfında amaçlar, daha somut bir üslup kazanarak günden güne sert bir tutumla kabul ve destek beklenen bir alana; İngiliz kamuoyuna hükmeder bir hal almıştı. Londra merkezli Yahudi Kolonyal Bankası'nın hisselerini ellerinde tutanların tek bir gayesi vardı ve o da; Filistin'in bir şekilde ele geçirilmesiydi.[321] Banka, Filistin ile ilgili operasyonlarının sınırlandırılmasına ilişkin dahili bir fikir ayrılığına düşse de; Siyonizmin zorlamacı tavrıyla Filistin, güvenlik altına alınmış bir Yahudi ülkesi olmak zorundaydı. Banka hakkındaki mahkeme kararı son derece manidardı. Alınan kararla; Siyonizmin köklerini taşıyan Filistin, Suriye ve Asya'daki diğer Türkiye parçalarında, ilaveten Kıbrıs adasında Yahudilerin 'yurda dönüş' faaliyetlerine kısıtlama getirilmesi talebinin reddedildiği bildirildi.[322]

Dönülmesi umulan yurt için işaretlenen bölge Filistin'in, her ne pahasına olursa olsun II. Abdülhamid'den rızayla alınması mecburiyetti. Bir türlü delinemeyen Filistin yasakları Sultan hakkında çeşitli yorumlar eşliğinde telakkileri de beraberinde getirmişti. İngiliz hükümeti konuyla daha fazla alakadardı. Chamberlain'in ardından, 1917'de Filistin'de bir Yahudi yurdu vaadini ortaya koyan deklarasyonun sahibi Arthur James Balfour da[323] Yahudi

---

[321] *Daily Express*, Thursday, 9 April 1908; *The Manchester Times*, aynı gün.

[322] *The Financial Times*, Friday, 10 April 1908; *The Financial Times*, Tuesday, 5 May 1908.

[323] Arthur James Balfour, 1874 yılında İngiltere parlamentosuna girmiş ve Lord Salisbury'nin iktidarı döneminde İrlanda'dan sorumlu bakan olmuştur. Milliyetçi İrlandalılar, görevi süresince İrlanda halkına gösterdiği sert tutumu nedeniyle politikacıyı 'Kanlı Balfour' şeklinde sıfatlandırmıştır. 1902'den 1905'e kadar İngiltere'nin Başbakanı olan Balfour, 1948 yılında kurulacak İsrail Devleti'nin temellerini atan 2 Kasım 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu'nun da yaratıcısıdır. Sözkonusu deklarasyonda Balfour, Lord Rothschild'e gönderdiği mektupla, Filistin topraklarında

Sorunu'nun çözümü oyununda bir aktör olarak çıkmıştı. Chamberlain ve Balfour, Yahudilerin geniş ölçekli biçimde koloniler kurmasından yana tavır almıştı.

---

bir Yahudi Devleti kurulmasının İngiliz hükümeti tarafından destekleneceğini bildirmiştir. Nitekim deklarasyon; 1918'de Fransa, kısa bir süre sonra da İtalya tarafından desteklenmiştir. Ekim 1918'de de ABD Başkanı Thomas Wilson, Orta Doğu'da kurulacak bir Yahudi Devleti'ni deklarasyona katıldığını belirterek onayladığını açıklamıştır.

Siyonist Hareket ve Jön Türkler

Nitekim; Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın son çeyreğindeki durumu Siyonistlerin başta Romanya ve Rusya olmak üzere çeşitli ülkelerde gördükleri zulümü kullanarak Filistin arzularını çekincesizce dile getirmelerini kolaylaştırcı bir ortam hazırlamıştı. Siyonistler, İngiltere Hükümeti nezdinde yürüttükleri başarılı politik ortaklık sayesinde uluslararası arenada lobicilik faaliyetlerini arttırmışlardı. Aynı dönemde Padişah Abdülhamid'e karşı dahili bir propaganda da etkinliğini derinleştirmişti. Gerçekte; İmparatorluğun Müslüman nüfusunun çoğunluğu tarafından sevilen ve takdir edilen Padişah, kendi geliştirdiği eğitim kurumlarından çıkmış bürokrat ve subay kuşaklarına sadakat aşılayamamıştı. Mülkiye ve Harbiye gibi okullarda eğitim gören yeni kuşaklar; hem liberal ve anayasal düşüncelerin, hem de kitaplarını gizlice okuyup, tartıştıkları Yeni Osmanlıların yurtseverliğinin etkisinde kalmışlardı. Parlamentonun faaliyetine son veridkten hemen sonra Abdülhamid'i indirip yerine, hakkında tamamen iyileştiği söylentileri dolaşan V. Murad'ı geçirmek amacıyla iki silahlı girişim olmuştu. Bu girişimlerden biri Yeni Osmanlı Ali Suavi'nin, diğeri ise; sabık Sultan'ın mason dostlarının önderliğinde yapılmıştı ve başarısız

olmuştu.[324] II. Abdülhamid'in siyasi faaliyetleri yasaklaması üzerine; önce imparatorluk sınırları içinde, sonraları dış memleketlerde gizli cemiyetler kuruldu; zamanla bunlar *Jön Türkler* adıyla anıldı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra *'Hürriyetçilerin Babası'* olarak anılacak olan Ahmed Rıza Bey'in liderlik ettiği *İttihad Ve Terakki Cemiyeti*, Selanik'te subay ve devlet memurlarından oluşan bir grubun kurduğu *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* ile birleştikten sonra Jön Türkler hareketi hem Müslümanlarca, hem de Hristiyanlarca desteklendiğinden gücünü arttırdı. Diğer ülkelerde de buna benzer cemiyetler kurulmuştu. Çeşitli memleketlere dağılmış bütün Jön Türk gruplarını bir merkez altında birleştirmek ve ortak bir hareket yolu çizmek amacıyla 4 Şubat 1902'de yapılan gizli toplantıda, Prens Sabahaddin *Teşebbüs- i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti* adı altında ayrı bir fraksiyon oluşturmuştu. Ancak; Ahmed Rıza'nın ve Prens Sabahaddin'in grupları, II. Abdülhamid'in istibdadına son vermek ve Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymak amacında birleştiklerinden geçici bir anlaşmaya vardılar.[325] Dünyanın liberal değerlerine özdeşimle, yeni kazandığı üslupla mücadele veren Jön Türkler'in ileri gelen aydınlarından Abdullah Cevdet gibi bazı aşırı Batıcılar, geleneksel Osmanlı uygarlığının tamamıyla terk edilmesinden ve bunun yerine tümüyle Avrupa usullerinin kabul edilmesinden yanaydılar.[326] Öte yandan; II. Abdülhamid'in kendisine ve hükümetine yöneltilen keskin ideolojik baskı ve tenkidler, dünya kamuoyuyla birlikte Suriye ve Filistin bölgesindeki nihai amaçlar için uygun bir zemin ve koşul yaratmak üzere aralıksız çalışan Siyonist Teşkilat'ın da yakından izlediği gelişmelerdi. Osmanlı hükümeti ile görüşmelerinde

---

324 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul 2012, s. 135-136.

325 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi,* İstanbul 2008, s. 109-110.

326 E. J. Zürcher, *a.g.e.*, s. 194.

netice alamayarak başarısızlık kaydeden Dr. Theodore Herzl de Abdullah Cevdet gibi Batıcı ve gelenek dışı fikirlerle kuşatılmış birini kazanmayı hedeflemişti. Herzl'in nihai amacı yoluna set çekmiş bir Padişahın hükümetinin verimsiz ve diyalogsuz olduğunu gösteren bir anlayışa ulaşmaktı. Abdullah Cevdet, diğer adıyla *Genç Türkler*'in oyunlarında belirleyici bir rol oynamış ve umduğu şekilde entrikaların başı olmuştu. Herzl ve diğer Siyonist liderler, Genç Türk hareketini sultanı tehdit edici bir kart rolünde kullanmak istediler. Tam bu esnada; *Neue Freie Press*'in Abdullah Cevdet ile bir söyleşiye yer vermesini takiben Cevdet'in bundan ötürü teşekkür ziyaretinde bulunması Herzl'e beklediği fırsatı verdi. Abdullah Cevdet bu ziyarette kendisini 'Yahudilerin dostu' olarak tanıtmıştı. Aynı görüşmede Herzl de Jön Türk'ten, Sultana göndermek istediği bir mektubu Türkçe'ye tercüme etmesini rica etmişti. Max Nordau ile de tanışan Abdullah Cevdet, Herzl'in ölümünü takip eden günlerde Nordau'dan gazetesi *İctihad* için Siyonizmi anlatan bir makale yazmasını istemişti. Nordau'nun makalesi ve Cevdet'in Yahudiler hakkındaki olumlu düşüncelerini bildirmesi iki tarafın da ilişkilerinin canlılığını göstermekteydi. Siyonizm ile ilgilenen bir diğer isim ise entrikalarla ilgili ilk derslerini çok deneyimli Genç Türkler'den alan Prens Sabahaddin'di ve her zaman Siyonistlerle yakın bir bağ kurma politikası güttü.[327]

Abdülhamid karşıtlarının önderlerinden bazılarının Siyonistler ile iyi bir ilişkide diretmesi, belki de *Daily Express* gibi bir İngiliz gazetesinin 23 Temmuz 1908'de İstanbul'da meydana gelen devrimden o denli iyi bahsetmesinin nedenlerinden birini oluşturmuştu. Gazete; 14 Ağustos 1908 tarihli sayısında, *'Making a Revolution/ Bir Devrim Yapma'* başlığıyla verdiği Jön Türkler ihtilalinin detaylarında, sözkonusu devrimden geleceğe dair umut-

---

327 M. Şükrü Hanioğlu, *The Young Turks, 1902-1908*, New York 2001, s. 59-62.

verici bir şekilde sözetmiş ve Rusya ile İngiltere'nin üzerinde düşünmesi gereken bir yapılanma şeklinde aktarmıştı.[328]

Netice itibariyle; Filistin'in bir karış toprağını Yahudilere vermeyeceğini keskin bir biçimde ilan ederek Siyonizmin önüne engeller çıkaran Sultan II. Abdülhamid yerini, Kanun-ı Esasi ile birlikte Türk tarihinin yeni bir dönemine, daha sonra partileşerek damgasını vuracak olan İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne bırakarak davasıyla birlikte Osmanlı tahtından ayrılmıştır.

---

[328] *Daily Express*, Friday, 14 August 1908.

Sonuç

Yahudilerin başka hiçbir milletin geçmişinin izahında olmayan şekilde, ancak 'dini' bir bağlamda açıklanabilen bir tarih yazımı vardır. Yahudi ulusu varlığını, Tevrat'ta bildirilen safhalarla ifade eder. O nedenle; Museviliğin dünya sahnesine çıkışı ve tarihte oynadığı rol bilimsel metotlarla değil, tamamen kutsallık atfedilmiş ayetlerle gerçekliğini savunur.

Soyut kavramlarla ortaya atılan 'birlik olgusu', Musevileri bir araya getirerek, onları diğerlerinden ayıran, dolayısıyla; diğerlerine göre de onları 'ötekileştiren' bir başkalık yaratır. Bu sayede Yahudilik epistomolojik olarak; aynı anda hem ırk, hem millet, hem de din anlamına ulaşır. Sözkonusu 'ötekileşme hali', bir ulus kimlik olarak ortaya çıktıkları ilk andan itibaren Yahudileri *Sami* ırkından kendine has özellikleri nedeniyle ayırmıştır ve dışa kapalı bir topluluk haline getirmiştir. Parçası olduğu bütüne, kendi elleriyle yarattığı yalıtılmış topluluğun merkezinden bakan Yahudiler; içinde yaşadıkları topluma ancak, hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli şartları temin etmek üzere ihtiyaç duydukları ekonomik ve ticari faaliyetler boyunca temas etmişlerdir. Bu durumu daha da aşılmaz kılan elbette, kendisi de bir Yahudi olan İsa Peygamberin *Museviliğin* yerine *Hristiyanlık* dinini yaymaya başlaması

ve nihayetinde; M.S. 324'te Roma İmparatoru Konstantin'in Paganizmin bir versiyonu haline dönüştürdüğü İseviliği kabul etmesi ile olmuştur.

Fakat; taraflar arasında hasıl olan nefretin kaynağı yalnızca teolojik zemindeki çatışmalardan ileri gelmiyordu. Mevcut ayrışma, Kudüs bölgesindeki dini liderlik pozisyonu mücadelesinde İsa Peygamberin çarmıha gerilmesi olayı ile beraber zirveye taşındı. Kutsal Kitaplara göre; Hz. İsa; *Sanhedrin* adı verilen, itibar sahibi Yahudi meclisi tarafından 'yalancı Tanrılık' iddiasıyla yargılanmış ve dönemin Romalı Filistin valisi Pilatus'a haksız bir biçimde öldürülmek üzere teslim edilmişti. M.S. 4. yüzyılda Filistin'e hakim olmuş Romalı yönetimin Musevilere kısmi özerklik tanımış olması, Yahudilere bu olayda yüklenen sorumluluk ve rol için uygun zemini hazırlamıştı. Avrupa tarihinin kültürel seyrinin önemli bir dönemeci sayılabilecek bu olaydan sonra, Hristiyanlar ve Yahudiler arasında bir daha asla yumuşamayacak ezeli bir rekabet ve düşmanlık ortaya çıktı.

Nitekim; sonraki asırların, Hristiyanların Musevilere oranla çoğunlukta olduğu dünyada, İsa Peygamberi çarmıha götüren bu olayı unutturmadığı kesindi. Döneminin süper gücü Roma İmparatorluğu'nun yeni dinin taraftarı haline gelmesi ile yayılmak için en elverişli şartlara kavuşan Hristiyanlığın ulaştığı tüm topraklarda zuhur eden Yahudi aleyhtarlığı 11. Yüzyıla kazınan Haçlı Savaşları'nda vücut buldu. Kilisenin militan ve misyoner ordularının doğuya düzenledikleri seferlerin kurbanları arasında Yahudiler de vardı. M.S. 1096'da Kutsal yerleri Müslümanların elinden kurtarmak için sefere çıkan Haçlı kuvvetleri; Prusya, Bohemya, Fransa'daki Yahudileri katlederek ilerlemiş, sonunda da 1099'da Kudüs'ü ele geçirmeyi başarmıştı. Kutsal Toprakları kana bulayan Haçlı istilasının yaşattığı vahşet, Selahaddin Eyyübi'nin Kudüs'ü Müslüman alemine kazandırmasıyla sona ermişti.

Kendi tarihlerinin başlangıcından beri, siyasal ve dini baskılara maruz kalarak göç etmek zorunda kalan Yahudiler için en büyük kırılma noktalarından bir başkası; İspanya Kralı Ferdinand ve Kraliçe Elisabeth'in engizisyonu devreye sokarak ülkelerindeki tüm Musevileri sürgün etmeleri ve kalanları da ölümle cezalandırmalarıydı. Bu kararı almalarındaki görünür neden; politik olmaktan ziyade, kökleri İsa'nın çarmıha gerilmesi olayına kadar inen, doktirinel bazda Hristiyanlık ve Musevilik arasındaki çatışmaydı. Bu kökten dinci tavır, Yahudileri daha önce hiç olmadıkları kadar evrensel bir alana taşımış ve onları yeni yerleştikleri dünya merkezleriyle kültürel ve ekonomik iletişime zorlamıştı. İsa'dan önceki dönemde Babil sürgünüyle Orta Doğu'nun çeşitli yerlerine dağılmış olarak yaşayan Yahudiler, 1492 tarihli İspanya sürgünüyle bu kez dünyanın daha uzak merkezlerine sığınmak zorunda kalmıştı. Ne var ki; İspanya'dan Avrupa'nın çeşitli yerlerine dağılan Yahudilerin büyük bir kısmına Osmanlı İmparatorluğu kucak açtı.

Osmanlı kültürü altında diğer unsurlarla kaynaşan Yahudiler, dini ve milli karakterlerini sonuna kadar özgür bırakıldıkları bir ortamda geliştirme imkânı bulmuşlardı. Ülkenin çeşitli yerlerine göç eden *İsrailoğullarının* tabi oldukları kulluk sistemi onları, Müslüman olmayan diğer azınlıklarla eşitliğe taşımıştı. Hatta bazı durumlarda Osmanlı yönetimi Musevileri, Hristiyanlara karşı bir denge öğesi olarak görmüş ve o nedenle de Yahudi halkına zaman zaman Ege adalarının birkaçındaki bereketli topraklara yerleşim izni vermek gibi daha iyi koşullar bahşetmişti. Diğer yandan; Filistin ve civarında çoğunluğunu Arap tebaanın oluşturduğu yerel halkın arasında da sayıları az olmakla beraber Yahudiler yaşamaktaydı.

Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun güvenlik temini altında yaşamlarını sürdürme gayretleri, Napolyon Bonapart'ın Avrupa Savaşları esnasında da devam etti. Fransız İmparatorun

yayınladığı vatandaşlık fermanında, millileşmelerinden vazgeçmeleri şartıyla eşitlik verebileceğini söylediği Yahudiler, Osmanlı Saltanatı altında zaten bir millet oldukları gerçeği yadsınmadan yaşamlarını özgürce sürdürmekteydi. Yanı sıra; Haçlıların Avrupa ülkelerinden sürgün ettiği Yahudilerin, Rönesansın hümanizmasını hazırlayan şartların gölgesinde ve himayeci Osmanlı İmparatorluğu'na giden yolda, nispeten rahat edebildikleri bir diğer yer ise İngiltere'ydi. İngilizler, İncil'de sunulanların kanıtı olarak Tevrat'ı benimseyen *Püritenliğin* ortaya çıkışıyla beraber Yahudilere sempati duymaya başlamıştı.

Ne var ki; Aydınlanma hareketiyle açılan modernite çağı, geleneksel din anlayışı ve toplum yapısı üzerinde yarattığı tesirle, diğer dinlerde olduğu gibi Yahudilik ve Yahudi kimliğinin üzerinde de ciddi manada kırılmalara yol açtı. Nitekim; Yahudiler arasında teorik farkındalık yorumları çeşitlenirken ansızın Rusya'da meydana gelen olay onları yeniden birleştirdi. Çar I. Aleksandr'ın 1881'de, bir Yahudi tarafından öldürüldüğüne inanılmasıyla Rusya'da yıllar boyunca sürecek bir Yahudi avı başlamıştı. Yahudi tüccarların ülkenin zenginlerinin çoğunluğunu oluşturması da bu kıyıma ekonomik etkenlerin katkısını ortaya koydu. Toplumsal bir nefret söylemi kapsamında Yahudi dükkânları, evleri yağmalanmış ve binlerce Yahudi doğup büyüdükleri Rusya'dan kovulmuştu. Bu izdihamı, Romanya ve Yunanistan gibi başka ülkeler de takip edince, günümüze dek sürmekte olan *'Yahudi Sorunu'* en somut haliyle tarih sahnesindeki yerini aldı. Yaklaşık dört milyon Yahudi'nin yaşadığı Rusya'dan tüm dünyaya yayılan *'Polgrom/ Soykırım'* haberleri ile bu mesele, bir anda güçlü Avrupalı Devletlerin gündemine oturdu. İngiliz kamuoyu, basın vasıtasıyla duyduğu Anti-Semitizm'i şiddetlice kınamış ve Rus yönetimi ve halkına karşı açıkça aynı kanallarla tavır almıştı. İki ülke toplumu arasında esen soğuk rüzgarlar her iki tarafça da hissediliyor ve

bu konuda duyulan hoşnutsuzluk hakkında; gerek Rus, gerek ise İngiliz basınında geniş sütunlu haberlere yer veriliyordu.

İngiltere gibi Avrupa'nın diğer büyük devletleri de; açıkta, evsiz, barksız kalan milyonlarca Yahudi'nin bundan sonra nereye gideceklerini tartışmaya başlamıştı. Hristiyan olmasına rağmen Yahudilere *'mesihçilik'* iddiasında büyük bir yakınlık duyan İngiliz Oliphant Laurence'ın, daha 1879'da ileri sürdüğü *'Vaadedilmiş Topraklar projesi'* önem kazandı. Laurence'ın önerisine göre; Tevrat'ta Yahudi halkına vaad edildiği belirtilen Filistin ve civarı, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir otonomi altında Yahudilere verilmeliydi.

Öte yandan; Rusya'daki zulümden kaçan Yahudiler, her şeylerini geride bırakmış olarak gemilerle Osmanlı limanlarına yanaşıyorlardı. Padişah II. Addülhamid'in başta bu göçmenlere kucak açmasını fırsat bilen bazı Yahudi misyonerler, Müslüman Arapların çoğunlukta yaşadığı Filistin'e kaçak yollarla ulaşmayı başarmış, sonunda da bölgede bir hoşnutsuzluğun baş göstermesine neden olmuştu. Buna karşılık Padişah, Yahudilerin Filistin bölgesi dışında kalan Osmanlı topraklarına yerleşimlerini onayladığını ilan etmiş; fakat, çıkardığı fermanlarla Filistin ve civarındaki demografik yapıyı bozacak bu türden bir göç hareketinin *Kutsal Topraklara* yapılmasını tamamen yasaklamıştı.

Osmanlı hükümetinin yasakları ve tedbirleri, Yahudi ileri gelenlerini başka çareler aramaya sevk etmişti. Nitekim; Rumeli Demiryolları'ndaki vurgunuyla büyük servet kazanmış Baron Hirsch, bir kolonizasyon şirketi kurarak Yahudilerin Arjantin gibi Yahudi göçlerine daha elverişli ülkelere yerleşimini teşvik etmiş ve hareketi, bu amaçla kurduğu şirket ile maddi olarak desteklemişti. Ne var ki; Arjantin'in çok uzak oluşu, Yahudilerin kırsal yaşama adapte olamamaları gibi nedenlerle Hirsch'in planı tam istenildiği gibi uygulanamadı.

Tartışmaların süreklilik kazandığı yıllarda Yahudi aleyhtarlığının sert toplumsal kutuplaşmalara neden olduğu bir başka olay Fransa'dan duyulmuştu. Bu kez; Alfred Dreyfus isimli bir Yahudi asker, Fransız ordusu tarafından haksız şekilde casuslukla suçlanmış ve müebbet hapse mahkum ettirilmişti. Beş yıl süren dava, Fransız toplumu gibi dünya kamuoyunu da ikiye bölmüştü. Davayı önemli kılan bir diğer ayrıntı ise; bu olaydan etkilenerek politik Siyonizm'i kuran Dr. Theodore Herzl'in gazeteci sıfatıyla davayı izleyenler arasında bulunmasıydı. Herzl, sadece bir Yahudi olduğu için üzerine suç atılan ve ordudan ihrac edilen Dreyfus'un durumuna oldukça üzülmüştü. Yahudi Sorunu olarak tarif edilen meselenin, ancak; bir Yahudi Devleti kurulmasıyla sonlanacağını açıkladığı ve kısa zamanda büyük ses getiren *'Bir Yahudi Devleti'* isimli kitabını 1896'da yayımladı. O tarihte Dreyfus davası hala devam ediyordu.

Dr. Theodore Herzl, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış Yahudileri, Kutsal Topraklara yerleşme planı çerçevesinde bir araya getirmek ve örgütlemek üzere arka arkaya Siyonist kongreler düzenledi. Kudüs'teki Siyon Dağı'na göndermede bulunan *Siyonizm*'i bir 'uluslaşma ve özgürleşme' bağlamına yerleştiren Herzl'in çabaları, hükümetler nezdinde dış destek arayışlarıyla sürdü. Dr. Herzl, Siyonist teşkilatın gayelerinin üzerinden planlarını Padişahın kendisine aktarmak maksadıyla beş kez İstanbul'a gelmiş, ancak; Sultanın huzuruna ancak bir kez kabul edilmişti. Bâbıâli'den istediğini edemeyen Siyonist lider, Yahudilere Filistin'i açmayan Padişah II. Abdülhamid ile yakınlığını bildiği Alman İmparatoru II. Kayzer Wilhelm'e başvursa da, karşılık göremedi. Her zamanki gibi; toplumları Yahudilere yakın duran İngiltere ve daha sonra da Amerika Birleşik Devletleri Herzl'in Yahudilerin geleceği hakkındaki isteklerine ılımlı bakmıştı. Batılı devletlerin içinde İngiltere ve ABD nispeten Yahudilerin tam vatandaşlık hakkı elde edebildikleri yerlerdi. Ancak; yönetimlerinin Yahudi mültecilere

karşı anlayışlı yaklaşımları, Yahudi göçmenlerin bu ülkelere akın etmesiyle değişmiş ve onları bu duraksız göçlere karşı, tıpkı Osmanlı Devleti gibi birtakım tedbirler almaya yöneltmişti. Amerika Birleşik Devletleri çareyi, göçmen taşımacılığını sağlayan gemileri durdurmakta bulurken; İngiltere'nin konuya yaklaşımı farklı bir nitelik kazandı. İngiltere'nin Türk düşmanı Başbakanı Gladstone, İngilizleri ekonomik ve toplumsal bir kuşatılmışlığa çeken bu durumu sonlandırmanın, ancak; Yahudilerin, '*onlara verecek boş odası olan'* ülkelere gönderilmeleriyle mümkün olacağını belirtti. Gladstone'un üstü kapalı yardım sözü eşliğinde Yahudiler, Herzl'in düzenlediği kongrelerde kitlesel olarak bir araya gelmiş ve her defasında, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'den Filistin'in nasıl elde edileceğine dair tartışmalar vuku bulmuştu. Öneriler, dış borcu bilinen ve o sırada Ermenilerle sıkıntı yaşayan Osmanlı Devleti'ne, Filistin'e karşılık para teklif etmek ve Ermeni meselesinin çözümünde Yahudi lobisinin yardımcı olmasını önermek üzerinde yoğunlaşıyordu. Buna karşılık; II. Abdülhamid, Filistin'i parayla satın almaya kimsenin gücünün yetmeyeceğini dini nedenlere dayanarak değil, tamamen vatan sevgisi açısından netlikle ifade etmişti. Aslında; başta Herzl olmak üzere Siyonist liderlerin Kutsal Topraklara uzanan amaçlarını gerçekleştirebilmek için düşündükleri mali ve politik tasarılar son derece ironikti. Daha birkaç yıl önce yaşadıkları evlerinden sürülen Rus Yahudileri hala açlıkla ve yoksulluğun pençesinde güçlükle nefes almaya çalışıyorken; henüz kendi halkının maddi ve manevi sıkıntılarını giderememiş bir topluluk, Osmanlı Devleti'nin dış borç yükünü ortada olmayan şirketler kanalıyla hafifletecek, yokedecekti. Öte yandan; ırkdaşları Romanya ve Rusya'da aralıksız biçimde tahrik edilen, hatta; *Kishineff vak'ası* gibi kıyımlardan geçirilirken olayları durduramayan Dünya Siyonist Örgütü, Ermenilerle Türklerin arasında uzlaşım sağlamak gibi bir hayal ürünü tasarıdan sözedebilmişlerdi. Dolayısıyla; ne maddi, ne de

manevi olarak yetkin olmayan bir topluluğun, para tüccarı birkaç önderin peşinde ve katkısıyla tek yapabileceği, kurtarabildikleri Yahudileri Arjantin ya da 1903'te İngiliz hükümeti'nin teklif ettiği gibi Güney Afrika'ya yerleştirmekti.

II. Abdülhamid; taraf tutan, öngörülü bir politikayla, halifelik makamının üstün saydığı Müslüman Arap tebaasını koruyan tedbirlerle Herzl'in 1904'teki ölümünden sonra bile Filistin'i Yahudilere kapatan tutumunu sürdürdü. Nitekim; 1904'ten sonra *Bölgeselciler* olarak adlandırılan yeni bir Siyonist yaklaşım, Israel Zanwill önderliğinde birleşerek, artık realitenin farkına varmış ve Yahudilerin Filistin ısrarının onlara zarar verdiğini ve Yahudi sorununun çözümünü ertelediğini ilan etmişti. Zangwill için Herzl büyük bir liderdi; fakat, bir romancı ve bir hayalciydi. Önemli olan, Yahudileri bir an evvel zulüm gördükleri ülkelerden kurtararak yeniden rahat ve özgür bir yaşama kavuşabilecekleri yerlere nakletmekti. Bu maksattan hareketle, sözkonusu yer pekâlâ Uganda olabilirdi.

Filistin konusunda dirayetli yaklaşan Osmanlı padişahının aşılmaz tutumu da, Zangwill ve taraftarlarının meseleye kazandırdıkları yeni bakışı yaratan ana faktördü. II. Abdülhamid, Filistin ve civarına asla geçit vermiyordu. Öte yandan; sürekli bir denetimden bunalan Yahudi göçmenler için ideal olacak yeri tayin etme konusunda yavaş davranılması ile İngiliz hükümeti de, Afrika'daki yerel komiserliğinin eleştirileri nedeniyle Uganda önerisini geri çekti. Zaten İngiltere dünya kamuoyuna benimsettiği şekilde; yalnızca Püritenizm'deki Yahudilik imajına duyduğu sempatiden değil, aslında giderek gerek ekonomik, gerek ise dahili toplumsal çatışmalar yaratan yüksek rakamlı Yahudi göçünü üzerinden atmak ve bu hareketi başka ülkelere doğru yönlendirebilmek için Yahudilere yurt arayışı meselesine ortak olmuştu.

Dr. Herzl'in ölümünün ardından Siyonist Teşkilat dağılmamak için çaba sarfetmiş ve İngiltere hükümeti ile mevcut ilişkisini

son derece önemseyerek çalışmalarını sürdürmüştü. Yahudiler, 'babalarından miras kaldığı' iddiasıyla Kutsal Toprakları sahiplenirken, Büyük Britanya, Orta Doğu'daki etkinliği çerçevesinde Siyonistler için adeta merkezkaç kuvveti halini alıyordu. Artık düzenlenen organizasyonlarda, İngiltere mandası altında bir Yahudi Devleti'nin kurulması gerektiği yüksek sesle konuşulur olmuştu. Siyonistler, böyle bir Yahudi Devleti'nin kurulması halinde bu devletin, İngiltere'nin çıkarına çalışacak bir ajan niteliğini taşıyacağını ve Birleşik Krallık'ın Mısır'daki konumunu, Hindistan yolunu ve Asya'daki sömürgelerini güvence altına almasına yardımcı olacağını söylüyorlardı.

Diğer yandan; İngiliz basını Siyonistlerin hedeflerine halk desteğini kazanmak ve İngiliz hükümetinin Yahudi emellerinin yanında yeralmasını sağlayabilmek üzere, özellikle Rusya'daki zulüm ve baskı haberlerinin duyulduğu ilk günlerden itibaren, kamuoyunu ve dolayısıyla hükümeti yönlendirici bir haber popülasyonuna girişti. Basında en çok; Rus tarafının zaman zaman yalanlama gereği duymasına sebep olacak şekilde, Yahudi halkının; kadın-erkek, genç-yaşlı, yetişkin-çocuk ayırt etmeksizin katledildiği, evlerinin yağmalandığı, dükkânlarının yakıldığı haberleri yer alıyordu. Mevcut gazete, dergi ve literatür yayıncılarının çoğu Yahudi idi. Bu gerçekle birlikte; Yahudilerin uğradığı haksızlıklar ağırlıklı şekilde İngiliz halkının gündemini oluşturmaya devam etti. Birleşik Krallık'ın her yanına ulaştırılan günlük, haftalık, aylık dergi ve gazeteler aracılığıyla mümkün olabilecek en yüksek sesi yakalamayı arzulayan basın araçları sayesinde İngiliz kamuoyunun Yahudi Sorununa ilişkin taraf tutması gerekmişti. Öte yandan; Rusya'dan ve Romanya'dan İngiltere'ye göç etmiş Yahudilerin giderek artan bir işsizlik ekseninde, adanın refahını tehdit ettiği de muhakkaktı. *The Times, Daily Express, Daily Mirror, Observer* ve *Guardian* gibi bugün de yayın hayatlarını devam ettiren büyük ve etkili gazeteler; Yahudi sorununun

çözümünün çabuklaştırılmasını talep eden yazılara manşetlerini ayırırken, İngiltere'yi esir alan göç dalgasının yarattığı olumsuzlukları gözardı edememişlerdi. Nitekim; çok okunan köşe yazarlarından bazıları Musevilikten dönmüş Hristiyanlar'dı. Onlar bile, İngiltere'nin kontrolsüz göçü durdurmaması halinde başına gelebilecekleri son derece karamsar bir halde topluma aktarmıştı. Buradan gözlemlendiğinde; editörlerinin, Anti-Semitizmi ya da ilgili basın kuruluşunun Yahudi sorununa ilişkin tavrını eleştiren ya da onaylayan mektupların ne kadarını yayımladığının bilinmesinin olanaksızlığı altında; Yahudilerin lehine bir duruş sergileyen İngiliz basınının, dönemine göre son derece demokratik ve iletişime açık bir ortam yarattığı da dikkat çekicidir. İngiliz gazeteleri; Yahudilerin zulme ve şiddetli baskıya uğradıklarını sürekli sütunlarına taşıyarak, onlara karşı İngiliz halkının duyarlılığını cezbetmeye çalışsa da, aksini düşünen okuyucularının gazete editörlerine yazdığı ve ilgili gazetenin haberini, tutumunu ya da doğrudan Yahudileri eleştiren mektupları dahi açıkça yayımlamaktan geri durmamıştır.

Neticede; hem İngiliz toplumunun ileri gelen varlıklı Yahudilerinin güçlü temasları, hem de basının Yahudilerle empati kurulmasını sağlayan yoğunlaştırılmış ve kamuoyundan sempati talep eden haberleri, doğrudan hükümetin içinde yeralan etkin Yahudi siyasetçilerin nüfuzlarıyla birleşerek İngiliz hükümetini Dr. Theodore Herzl'in amaçladığı gibi Yahudi meselesinde taraf haline getirerek, İngiltere'nin *'Filistin'in Yahudilerce restorasyonu'* fikrine bağlanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla; 1917'de ünlü Balfour Deklarasyonu ile Yahudilere Filistin'de bir yurt sözü temin edecek olan Başbakan Arthur James Balfour da, Kutsal Topraklarda Yahudi kolonizasyonunun önünün açılması gerekliliğinden yana tavır sergilemekten, konunun altyapısal hazırlığı sebebiyle çekinmedi.

Ne var ki; her türlü baskıya ve teklife rağmen Filistin coğrafyasında Yahudilerin devlet kurabilecekleri bir şekilde yoğunlaşmasına müsaade etmeyen, ancak; Yahudi tebaasına ve Rus zulmünden kaçarak sınırlarına dayanan Yahudi göçmenlere şefkatli tavrını koruyan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile Siyonistler zamanla amaçlarını gerçekleştirebilecekleri bir ortam yaratmayı başaracaklardı. Nitekim; Balfour deklarasyonunu, İngiltere Kraliçesi'nin *'Bir Yahudi yurdu'* tanımına yer verdiği politik mektubu takip etti.

Sonuçta; Milletler Cemiyeti 1920 yılında Filistin üzerindeki İngiliz mandasını tanıdığını açıkladı. Dr. Theodore Herzl'in '*Bir Yahudi Devleti*' hayaline bir adım daha yaklaşan Siyonistler İngilizlerin desteğiyle, tıpkı Siyonizmin babasının 'elli yıl içinde' gerçekleşeceğini tahmin ettiği gibi İsrail Devleti'nin kuruluşunu 14 Mayıs 1948'de tüm dünyaya ilan etmeyi başardılar.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA, Y. PRK. SRN, No: 3/43.

BOA, Y.A. HUS, NO:229/32.

BOA, İ.HUS, NO:68/1316.

BOA, DH. MKT., NO:2375/92.

BOA, BEO, NO:904/67781.

BOA, Y. PRK. TŞF., NO:5/50.

BOA, İ. HUS, NO: 5276.

Gazeteler

Aberdeen Weekly Journal.

Berrow's Worcester Journal.

Birmingham Daily Post.

Cheshire Observer.

Daily Express.

Daily News.

Die Welt.

Freeman's Journal and Daily Commercial Advertiser.

Glasgow Herald.

Hampshire Telegraph and Sussex Chronicle etc.

Hampshire Telegraph and Sussex Chronicle etc.

L'aurure, Emile Zola, "J'Accuse!".

Leicester Chronicle and Leicestershire Mercury.

Liverpool Mercury etc..

Lloyd's Weekly Magazine.

Manchester Times.

Newcastle Weekly Courant.

North Wales Chronicle.

Sheffield and Roterham Independent.

The Argus.

The Belfast News-Letter.

The Blackburn Standard and Weekly Express.

The Bristol Mercury and Daily Post.

The Burry and Norwich Post, and Suffolk Standard.

The Courier and Argus.

The Daily Mirror.

The Derby Mercury.

The Dundee Courier & Angus.

The Essex Standard, West Suffolk Gazette and Eastern Counties Advertiser.

The Examiner.

The Financial Times.

The Graphic.

The Guardian.

The Hampshire Advertiser.

The Hampshire Advertiser.

The Huddersfield Chronicle and West Yorkshire Advertiser.

The Huddersfield Daily Chronicle.

The Ipswich Journal.

The Leeds Mercury.

The Manchester Guardian.

The Manchester Times.

The Morning Post.

The New Castle Courant etc..

The New Castle Weekly Courant.

The North-Eastern Daily Gazette.

The Observer.

The Pall Mall Gazette.

The Penny Illustrated Paper and Illustrated Times.

The Reynolds's Newspaper.

The Sheffield & Roterham Independent.

The Sheffield & Roterham Independent.

The Standard.

The Star.

The Times.

The Weekly Standard and Express.

The Yorkshire Herald and the York Herald.

Western Mail.

Yayımlanmış Kaynaklar

Kitaplar

ABADAN, Nermin; *Halk Efkarı Mefhumu ve Tesir Sahaları*, Ankara 1956.

ABADI, Jacob; *Israel's Leadership: From Utopia to Crisis*, Westport, CT; 1993.

ABU, J.-Lughod; *The Transformation of Palestine*, USA 1971.

AKYÜZ, Yahya; *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Ankara 1975.

ALMAZ, Ahmet – BATU, Pelin; *Yahudilik Tarihi*, İstanbul 2007.

ARMAOĞLU, Fahir; *Filistin Meselesi Ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara 1989.

ATABEK, Nejdet- DAĞTAŞ, Erdal; Kamuoyu ve İletişim, Eskişehir 1998.

BEIN, Alice - SAMUEL, Maurice; *Theodore Herzl: A Biography*, Philadelphia 1941.

BEKTAŞ, Arsev; *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*; İstanbul 1996.

BESALEL, Yusuf; *Yahudi Tarihi*, İstanbul 2000.

BOZKURT, Gülnihal; *Alman-İngiliz Belgelerinin Ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Ankara 1989.

BUBER, Martin; *Israel and Palestine: The History of an Idea*, London 1952.

COBB, Richard; *A Second Identity, Essays On France & French History*, 1969.

COHEN, Israel; *Theodor Herzl: Founder of Political Zionism*, New York 1959.

COHN, Dan – SHERBOK, Lavinia; *Yahudiliğin Kısa Tarihi*, çev. Bilal Baş, İstanbul 2010.

COHN-SHERBOK, Dan; *The Jewish Heritage*, New York 1988.

CURTIUS, E. Robert; *Fransa Üstüne Deneme*, Çev: Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul,1953.

DANİŞMEND, İsmail Hami; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972.

DIVINE, Donna Robinson; *Politics and Society in Ottoman Palestine*, Londra 1994.

DREYFUS, Alfred; *Five Years of My Life: Diary of Captain Alfred Dreyfus,* New York 1901.

DURANT, Will – LAMBELIN, Roger; *Yahudi Tarihi Ve Siyonist Liderlerin Protokolleri,* çev. Sami Sabit Kahraman, İstanbul 1992.

EDELHEIT, Abfaham J.- EDELHEIT, Hershel, *History Of Zionism A Handbook And Dictionary,* Boulder 2000.

ELAZAR, Daniel J. – MEDDING, Peter; *Jewish Communities in Frontier Societies Argentina, Australia, and South Africa,* New York 1893.

ELSTON, D. R.; *Israel: The Making of a Nation,* London 1963.

ENGİN, Vahdettin; *II. Abdülhamid ve Dış Politika,* İstanbul 2007.

________; *Pazarlık,* İstanbul 2010.

________; *Rumeli Demiryolları,* İstanbul 1993.

FISKE, Johne; *İletişim Çalışmalarına Giriş,* çev. Süleyman İrvan, Ankara 1990.

FRIEDMAN, Isaiah; *Germany, Turkey and Zionism 1897-1918,* Oxford 1977.

GALENSON, Walter; *Labor in Developing Economies,* California 1962.

GARAUDY, Roger; *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin,* çev. Cemal Aydın, İstanbul 2011.

GODLEY, Andrew; *Jewish Immigrant Entrepreneurship in New York and London 1880–1914,* New York 2001.

GÖÇEK, Fatma Müge; *Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire: Ottoman Westernization and Social Change,* New York 1996.

GRAYZEL, Solomon; *History of The Jews,* USA 1947,1968.

GROSMAN, Moşe, *Markus* (1870-1944), İstanbul 1992.

GROSS, Feliks; *European Ideologes A Survey of 20th Century Political Ideas,* With An Introduction by Robert M. MacIver, New York 1948.

GÜLERYÜZ, Naim; *Türk Yahudileri I,* İstanbul 1993.

GÜNALTAY, Şemseddin; *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara 1937.

HALEVİ, İlan; *A History Of The Jews, Ancient And Modern*, London and New Jersey 1987.

HALUK, Oğuz; *Musevilik*, İstanbul 1971.

HANİOĞLU, M. Şükrü; *The Brief History of the Late Otoman Empire*, Princeton 2010.

________; *The Young Turks*, 1902-1908, New York 2001.

HASLIP, Joan; *II. Abdülhamid*, çev. Zeki Doğan, İstanbul 1998.

HENDERSON, Philip; *The Life Of Laurence Oliphant*, Londra 1956.

HERZL, Theodore; *Sizyonizmin Kurucusu Theodore Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Türkçesi: Ergun Göze, İstanbul 1995.

________; *The Complete Diaries of Theodore Herzl*, ed. Raphael Patai, New York- London 1960.

HERZL, Theodore; *The Jewish State*, Tel Aviv 1956.

HOLYOAKE, G. J.; *Public Speaking And Debate*, London 1862.

HORNE, Alistair; *The Fall of Paris 1870-71*, London 1965.

________; *The French Army And Politics, 1870-1970*, London 1984.

JOHNSON, Paul; *A History Of The Jews* ,The USA 1987.

KARADAĞ, Raif; *Şark Meselesi*, İstanbul 1971, s.140.

KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, VIII, Ankara 1995.

KARASAPAN, C. Tevfik; *Filistin Ve Şarkü'l Ürdün* 1-2, İstanbul 1942.

KARPAT, Kemal; *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 2008.

KOCABAŞ, Süleyman; *Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm*, İstanbul 2005.

KOLSKY, Thomas A.; *Jews against Zionism: The American Council for Judaism*, 1942-1948, Philadelphia 1990.

KUTLUAY, Yaşar; *Siyonizm ve Türkiye,* İstanbul 2005.

LAZAREFF, Pierre; *Fransa'da Basın Rezaletleri,* çev. Şevket Rado, İstanbul 1945.

LE BON, Gustave; *Kitleler Psikolojisi,* İstanbul 1997.

LEWİS, Bernard; *Semitizm ve Anti-Semitizm/Çatışma ve Önyargıya Dair,* çev: Hür Güldü, İstanbul 2004.

MAKSUDOĞLU, Mehmed; *Osmanlı Tarihi 1289-1922,* İstanbul 2007.

MARGOLIS, Max L.- MARX, Alexander; *A History of The Jewish People,* Philadelphia 1927.

MASTERS, Bruce; *Christian and Jews in the Ottoman Arab World: The Roots of Secterianism,* Cambridge 2001.

McCARTHY, Justin; *The Population of Palestine,* New York 1990.

MENDELHALL, George E., "Kudüs from 1000-63 BC", *Kudüs In History,* ed. Kj Asali, England 1989.

NATHANS, Benjamin; *Beyond the Pale The Jewish Encounter with Late Imperial Russia,* Berkeley 2002.

NOELLE-NEUMANN, Elisabeth; *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi,* İstanbul 1982.

OLIPHANT, Margeret; *Memoir of The Life of Laurence Oliphant, And of Alice Oliphant,* Edinburgh 1892.

ORTAYLI, İlber; *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı,* İstanbul 2008.

________; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu,* İstanbul 2008.

ÖKE, M. Kemal; *İngiliz Casusu Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi,* İstanbul 1983.

_____, Mim Kemal; *II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi,* İstanbul 1981.

PARKES, James; *A History Of The Jewish People,* The Great Britain 1962.

PİRZADE, İ. H.; *Türkiye ve Yahudiler,* İstanbul 1962.

POLK, William R. – STAMLER, David M. - EDMOUND, Asfour; *Backdrop to Tragedy: The Struggle for Palestine,* Boston 1957.

ROTH, Cecil; "The Jews Their History", *The European History Age in Jewish History (to 1648),* ed. Louis Finkelstein, ABD 1999.

SAND, Sloma; *Yahudi Halkı Nasıl İcad Edildi? Kitabı Mukaddesten Siyonizme,* çev. Işık Ergüden, İstanbul 2011.

SARTRE, J. P.; *Colonialism and Neocolonialism,* New York 2006.

SASON, H.- BEN, H.; *A History Of The Jewish People,* Cambridge, Massachusetts 1969.

SCHUMAN, Frederick L.; *The Western State System in Mid-Century,* New York 1953.

SHERWIN, Byron L.; *Sparks Amidst the Ashes: The Spiritual Legacy of Polish Jewry,* New York 1997.

SILVERBERG, Robert; *If I Forget Thee, O Jerusalem: American Jews and the State of Israel,* New York 1970.

SOLBERG, Carl E.; *The Prairies And The Pampas Agrarian Policy in Canada and Argentina, 1880-1930,* California 1987.

SOY, H. Bayram; *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914),* Phoneix 2004.

TAYLOR, Alan R.; *Prelude to Israel: An Analysis of Zionist Diplomacy, 1897-1947,* London 1961.

TUFAN, Hülya; *Kamuoyu Kimin Oyu,* İstanbul 1995.

TURAM, Emir; *Medyanın Siyasi Hayata Etkileri,* İstanbul,1994.

UDELSON, Joseph U.; *Dreamer of the Ghetto: The Life and Works of Israel Zangwill,* Tuscaloosa, AL; 1990 .

VARDAR, Deniz; *Aşırı Sağdan "Popülist Radikal Sağ"a,* İstanbul 2004.

VISSON, Andre; *The Coming Struggle for Peace,* New York 1944.

VISOTZKY, Burton L. – FISHMAN, Davud E.; "From Mesopotamia to Modernity: Ten Introductions to Jewish History and Literature", *The Jewish Theological Seminary,* New York 1999.

WHEATCROFT, Geoffrey; *The Controversy of Zion: Jewish Nationalism, the Jewish State, and the Unresolved Jewish Dilemma, Reading*; Massachusetts, 1997.

YORK, Edward; "Selected Pamphlets by G.J. Holyoake 1841-1904", Britain, *www.microform.co.uk.*

ZIA, Nasım; *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Ankara 1975.

ZOLA, Emile, *Gerçek Yürüyor*, çev. Muammer Tuncer, İstanbul 1976.

ZÜRCHER, Erik Jan; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul 2012.

Makaleler

ADAS, Jane; " Joseph A. Massad Critiques Zionism from a "pro-jewish" Position", The *Washington Report on Middle East Affairs,* XXIII, 5, June 2004, s.58-59.

ALTAN, Ebru; "Katharlardan İspanya Yahudilerine Engizisyon Kurbanları", *Popüler Tarih Dergisi*, LV, s.31-35.

ASHBEE, C. R.; "Political Zionism Without the Rose- Coloured Glasses", *The English Review*, London 1924, s. 212-220.

ATTIAS, Jean-Christophe – BENBASSA, Esther; *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, çev. Nihal Önal, İstanbul 2002, s.167-191.

BAYKAL, Bekir Sıtkı; "Lord Salisbury'nin İstanbul'da Fevkalade Murahhaslığı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi,* II, 4, Ankara 1944, s.499-517.

_________, Bekir Sıtkı, "Lord Salisbury'nin Osmanlı'yı Taksim Planı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi,* II, 5, Ankara 1944, s.773-782.

BUZPINAR, Tufan; "II. Abdülhamid Dönemi'nde Filistin'e Yahudi Göçü Meselesi (1878-1908)", *Türkler,* XIII, s. 78-86.

CAN, Yusuf; "Arz-ı Mev'ud Fitnesi", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 32, Kasım 1996, s. 23-27.

DEMİRCAN, Adnan; "Sami", *DİA*, XXXVI, s.75-76.

From A Jewish Correspondent, "Zionism At The Cross-Roads", *Saturday Review of Politics, Literature, Science and Art*, England 1931, s. 923-924.

GELBER, Nathan M., "The Palestinian Question and the Congress of Berlin", *Historia Judaica*, II, 1, April 1940, s.44-47.

GOODMAN, Paul; "Jewish Nationalism", *Westminster Review*, vol: 169, March 1908, London, s. 276-282.

GREENE, Molly; "The Ottoman Experience", *Daedalus*, vol:134, issue:2, ABD 2005, s.88-99.

GROSSMAN, Edward; "Speaking for Himself", *The American Spectator*, XXXII, 12, December/January 1999, s.38-43.

HERBERT, Bentwich; Philo-Zionists and Anti-Semites, *The Nineteenth Century and After: a Monthly Review*, England, October 1897, s.623-635.

HÜR, Ayşe; "İtham ediyorum!", *Toplumsal Tarih Dergisi*, CXXIII, s. 36-41.

İSİMSİZ, "The Keys of Kudüs" *The Sunday at Home: A family magazine for Sabbath*, , 23 February 1878, 123-124.

JAMES, R. A. Scott; "İngiliz Basını ve Sahipleri", *Yücel Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası*, 129-131, İstanbul 1947, s. 254-257.

KARAMAN, Lutfullah M.; "Filistin", *DİA*, XIII, s. 89-103.

KARPAT, Kemal; "Otoman Population Records and the Census of 1881/82-1893", *International Journal of Middle East Studies*, XCI, 2, Cambridge 1978, s.237-274.

MAGNUS, Laurie; "The Modern Jew", *The Morning Post*, Friday, 29 September 1899.

McCARTHY, Justin; "The Population Ottoman Syria and Iraq, 1878-1914", *Asian and African Studies*, XV, 1 March 1981, s. 3-44.

MERAY, Seha; "Halk Efkarı ve Yoklaması", *S.B.F. Dergisi*, IX, 3, Ankara 1954, s.256-303.

O'Mara, Richard; "Palestine on the Pampas", The Virginia Quarterly Review, Vol: 77.Issue: 1, Virginia 2001, s. 99-109.

SİMON, John Oswald; "The Return Of The Jews to Palestine", *The Ninteenth Century and After: a monthly Review*, England, 1898, s. 437-447.

TEKAY BAYSAN, Gül; "Dreyfus Davası: Gerçek ve Adalet Savaşçısı Zola", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, XIX, 1, s. 181-195.

WILKES, Jr. Donald E.; "J'accuse! Emile Zola, Alfred Dreyfus, And The Greatest Newspaper Article In History, Flagpole Magazine", 11 February 1998, s. 12.

WOLF, A.; "S. A. Hirsch's Book Of Essays", *Jewish Quartely Review*, 1888-1891, Oct. 1905; 18, s. 173-178.

ZANGWILL, Israel; "Zionism and Territorialism", *Politics and Government*, Great Britain 1910, s. 645-655.

Dizin

C-Ç

D

E

F

J

K

L

M

N

O-Ö

P

R

S-Ş

T

İngiltere'nin Siyonizm'i sahiplenmesi Yahudilere duydukları şefkatten mi kaynaklanıyordu? Yoksa İngiltere onların Britanya yarımadasından uzakta olmalarını tercih ettiği için mi Siyonizm'i destekliyordu? Ya da, eninde sonunda Orta Doğu'ya yerleşme hedeflerine sahip bir ülke olarak, bölgedeki Arap halkının tepkisini kendi üzerine çekmek yerine, Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletinin kurulmasına önayak olarak, bu tepkinin doğrudan İsrail'e yönelmesini mi tercih ederdi?

Elinizdeki kitap İngiliz politikasının Filistin meselesinde oynadığı rolü ortaya koyuyor. Kitap, Siyonizm ve Filistin meselesine ilgi duyanlar için önemli bir kaynak niteliği taşıyor.

Prof. Dr. Vahdettin Engin

SÖR SİYONİST

"İngiltere'den Filistin'e Toprak Kavgası"

